

Львівський державний університет внутрішніх справ

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

*Матеріали
Міжнародної
науково-практичної конференції*

21 жовтня 2022 року

Львів

УДК 343.43
Т 33

Рекомендовано до поширення через мережу Інтернет
Вченою радою Львівського державного
університету внутрішніх справ
(протокол від 26 жовтня 2022 року № 4)

Упорядники:
Л. В. Павлик, кандидат юридичних наук;
У. О. Цмоць

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ У
Т 33 **СУЧАСНИХ УМОВАХ : матеріали Міжнародної науково-**
практичної конференції (21 жовтня 2022 року) / упор.
Л. В. Павлик, У. О. Цмоць. Львів: Львівський державний
університет внутрішніх справ, 2022. 404 с.

У збірнику вміщено тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах», яка відбулася 21 жовтня 2022 року у Львівському державному університеті внутрішніх справ.

Опубліковано в авторській редакції. Відповідальність за достовірність фактів, статистичних даних, точність викладеного матеріалу покладається на авторів.

The collection contains the theses of the reports of the participants of the International scientific and practical conference «Theory and practice of crime counteraction in modern conditions», which took place on October 21, 2022 at the Lviv State University of Internal Affairs.

Published in the author's editorial office. Responsibility for the authenticity of the facts, statistical data, and the accuracy of the presented material lies with the authors.

УДК 343.43

© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2022

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО.....	11
---------------------------	-----------

Авраменко О. В.

ОСОБЛИВОСТІ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ЗВ'ЯЗКУ З ПРИЙНЯТТЯМ УПОВНОВАЖЕНИМ ОРГАНОМ РІШЕННЯ ПРО ПЕРЕДАЧУ ЗАСУДЖЕНОГО ДЛЯ ОБМІНУ ЯК ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНОГО.....	13
---	----

Акімов М. О.

ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗГВАЛТУВАННЯ ТА СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ (НА ПРИКЛАДІ ЗАКОНОПРОЄКТУ РЕЄСТР № 7511 ВІД 01 ЛИПНЯ 2022 РОКУ).....	19
---	----

Баліна С. Н.

РИЗИКИ РЕЙДЕРСТВА В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ЇХ МІНІМІЗАЦІЯ.....	23
--	----

Балобанова Д. О.

ЧАСОВИЙ КОМПОНЕНТ ДИНАМІКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ.....	28
--	----

Басиста І. В.

ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ СТРОКІВ, ВИЗНАЧЕНИХ В СТАТТІ 301 КПК, ЯКА РЕГУЛЮЄ ОСОБЛИВОСТІ ЗАКІНЧЕННЯ ДІЗНАННЯ, ПІД ЧАС ВИРІШЕННЯ ПИТАННЯ ПРО ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У РАЗІ, ЯКЩО ПІСЛЯ ПОВІДОМЛЕННЯ ОСОБИ ПРО ПІДОЗРУ ЗАКІНЧИВСЯ СТРОК ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ, ВИЗНАЧЕНИЙ СТАТТЕЮ 219 КПК (П. 10 Ч. 1 СТ. 284 КПК).....	32
--	----

Бесага І. В.

ПРАВОМІРНІ ОЧІКУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ДОТРИМАННЯ ЗАКОННОЇ ЮРИДИЧНОЇ ПРОЦЕДУРИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	41
---	----

Біньковський О. А., Фаріон О. Б.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ НА ЗВІЛЬНЕНИХ ВІД ОКУПАЦІЇ ПРИКОРДОННИХ ТЕРИТОРІЯХ.....	46
--	----

Богуславський М. Г., Паршин Ю. І.

ЩОДО ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ПРИ ЗАТРИМАННІ ІНОЗЕМЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА.....	49
--	----

Бондаренко І. П., Андреев Д. В. ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ЦИФРОВИХ КОМУНІКАЦІЙ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ФІКСАЦІЇ ТА РОЗСЛІДУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ.....	52
Ботнаренко І. А. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА МАНІПУЛЮВАННЯ НА ЕНЕРГЕТИЧНОМУ РИНКУ: АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН.....	57
Брич Л. П. ПРИНЦИП СПРАВЕДЛИВОСТІ У МІЖНАРОДНОМУ ГУМАНІТАРНОМУ ПРАВІ.....	64
Булачек В. Р, Синенький В. М. ПРО ТАКТИКУ ПРОВЕДЕННЯ ПРЕВЕНТИВНОГО ОБХОДУ ЖИТЛОВОГО СЕКТОРА ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЛЬНИЦІ, ЩО ОБСЛУГОВУЄТЬСЯ ДІЛЬНИЧНИМ ОФІЦЕРОМ ПОЛІЦІЇ ТА ПОЛІЦЕЙСЬКИМ ОФІЦЕРОМ ГРОМАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	69
Бурда С. Я. ЗДАЧА АБО ЗАЛИШЕННЯ ВОРОГОВІ ЗАСОБІВ ВЕДЕННЯ ВІЙНИ: ОСОБЛИВОСТІ КОНСТРУКЦІЇ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ.....	74
Висоцький В. М., Походжай Ю. М. ПРАВОВИЙ РЕЖИМ КОМЕНДАНТСЬКОЇ ГОДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	77
Вовк І. В. ПРОЦЕСУАЛЬНІ ДІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	81
Войтенко А. Б. ПРИНЦИП ПОЛІТИЧНОЇ НЕЙТРАЛЬНОСТІ У СПІВПРАЦІ ПРОКУРОРА З ІНШИМИ ДЕРЖАВНИМИ ІНСТИТУТАМИ.....	86
Волошина М. О., Пеньков С. В. ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ВОЄННОГО ЗЛОЧИНУ.....	89
Волуйко О. М., Дручек О. В. ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ: ДО ПИТАННЯ ПРО СТРУКТУРУ ТА ЗМІСТ ТЕРМІНОПОНЯТТЯ.....	95
Газдайка-Василишин І. Б. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ЗВ'ЯЗКУ З ОБМІНОМ ЗАСУДЖЕНОГО ЯК ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНОГО.....	100
Гарасимів О. І. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	104

Гащук І. В., Трасковецька Л. М.

АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ДЕРЖАВНИХ ЕЛЕКТРОННИХ ПОСЛУГ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	107
---	-----

Гловюк І. В.

ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СТАТТІ 308 КПК УКРАЇНИ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПІДСЛІДНИХ НАБУ.....	110
---	-----

Гулак О. В., Петерчук М. С.

АНТИКОРУПЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ НАЗК В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ.....	114
--	-----

Гулак О. В., Слободянюк Р. Л.

МІСЦЕ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПРОКУРАТУРИ У СИСТЕМІ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ОРГАНІВ.....	117
---	-----

Гурковська К. А., Ткачук М. Р.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ.....	120
---	-----

Дідик Н. І.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	125
--	-----

Дуфенюк О. М.

ВПЛИВ «ВОЄННИХ НОВЕЛ» В ЗАКОНОДАВСТВІ НА БАЛАНС ПРИВАТНИХ ТА ПУБЛІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	129
---	-----

Єсімов С. С.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ПОЛОЖЕННЯ ГРОМАДЯН, ЩО ПРОЖИВАЮТЬ У ЗОНІ БОЙОВИХ ДІЙ.....	135
--	-----

Єфтемій С. М.

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕРЕВИЩЕННЯ ВЛАДИ АБО СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРАЦІВНИКОМ ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ В ТЕОРІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА...140	
---	--

Жук І. В.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ СТ. 436-2 КК УКРАЇНИ.....	143
--	-----

Завтур В. А.

ДОПИТИ В ПОРЯДКУ Ч.11 СТ. 615 КПК УКРАЇНИ ТА ДЕПОНУВАННЯ ПОКАЗАНЬ: ПИТАННЯ КОРЕЛЯЦІЇ ПРАВОВИХ ПРОЦЕДУР.....	147
---	-----

Здреник І. В.

ПРОБЛЕМИ ОПТИМІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ.....	153
---	-----

Йосипів А. О., Жиравецький А. М. РОЛЬ ІНДИВІДУАЛЬНО-ПРОФІЛАКТИЧНИХ ЗАХОДІВ У ЗАПОБІГАННІ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ МАРГІНАЛЬНИМИ ГРУПАМИ.....	158
Каліман М. Р., Рудницька К. Г. НЕВЕРБАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ.....	163
Карпенко О. М., Галега А. В. СУЧАСНЕ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІЙСЬКОВИХ ЗЛОЧИНІВ.....	166
Козут Я. М., Йосифович Д. І. ОСОБЛИВОСТІ ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	169
Козій В. В. АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЩОДО НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ КРИПТОВАЛЮТОЮ.....	173
Комар Ю. М. ІННОВАЦІЙНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИКИ.....	178
Комісарчук Ю. А., Литвин Е. П. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ У ВОЄННИЙ ЧАС.....	182
Кравцова Т. М. ПРОФІЛАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДРОЗДІЛІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У ПОПЕРЕДЖЕННІ ДИТЯЧОЇ ЗЛОЧИННОСТІ: ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ...	187
Кривоносова К. Л. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ САНКЦІЙ СТАТЕЙ ПРО ПУБЛІЧНІ ЗАКЛИКИ ДО ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	190
Крижна В. В. ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ.....	195
Кубальський В. Н. ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ: ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ.....	200
Лапкін А. В. ЗЛОЧИННІСТЬ ЯК ОДНА ІЗ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ.....	205
Лубенець І. Г. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ВІДПОВІДНО ДО СУЧАСНИХ	

ПРОЯВИВ АГРЕСИВНОЇ ВІЙНИ, У ТОМУ ЧИСЛІ В ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	210
Луцький Т. М. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....	215
Майстренко М. М. ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ІНТЕРВ'Ю ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ.....	220
Максименко О. В. ВІДНОВНЕ ПРАВОСУДДЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ У СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	223
Марін О. К. ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ КОМАНДИРІВ ТА ІНШИХ НАЧАЛЬНИКІВ ЗА МІЖНАРОДНІ ЗЛОЧИНИ, ВЧИНЕНІ ЇХ ПІДЛЕГЛИМИ.....	226
Марко С. І., Ціцька О. В. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	231
Мармура О. З. ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ СЛУЖБОВОЇ ОСОБИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ.....	235
Мельник Н. В. ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ: НАЦІОНАЛЬНІ ТА МІЖНАРОДНІ МЕХАНІЗМИ.....	239
Міських Д. М., Кондратюк О. В. ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ РОЗШУКОВИХ ДІЙ ЗГІДНО СТ. 250 КПК УКРАЇНИ.....	244
Мовчан А. В. ОСНОВНІ НАПРЯМИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ.....	248
Мостовий А. І., Поліщук Д. Б. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ЩОДО ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННИЙ ДІЯЛЬНОСТІ В МІЖНАРОДНИХ ПУНКТАХ ПРОПУСКУ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	254
Мруць В. С., Заяць Я. І. СТАН, ПРОБЛЕМИ І ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВОЇ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ.....	256

Назар Ю. С., Хитра О. Л.	
РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ.....	260
Однотько І. В.	
МОНІТОРИНГ ТА ВИЯВЛЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	264
Плахотний А. П., Швець Є. В.	
ДОДАТКОВІ ПОВНОВАЖЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ.....	273
Повалена М. В.	
ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ РЕЖИМУ ОКУПАЦІЇ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ.....	275
Політова А. С.	
ПОШИРЕННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ.....	278
Помірча О. М.	
ДОКУМЕНТАЛЬНЕ ПІДТВЕРДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ІНВЕНТАРИЗАЦІЇ ТОВАРНО-МАТЕРІАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ НА ПІДПРИЄМСТВАХ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЛИ НА ТИМЧАСОВО-ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ АБО В РАЙОНАХ ПРОВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ.....	285
Приймак І. В., Прусак М. А.	
КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ.....	289
Ревак І. О., Підхомний О. М.	
ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МОНІТОРИНГУ ДОТРИМАННЯ САНКЦІЙНИХ РЕЖИМІВ ЩОДО КРАЇНИ-АГРЕСОРА.....	293
Романова А. С.	
РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ НАРКОЗАЛЕЖНИХ ОСІБ ПІСЛЯ ЗВІЛЬНЕННЯ З МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ.....	297
Ряшко О. В.	
ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	301
Сабанюк Т. Р.	
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО З ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ.....	305
Сидорук І. І.	
ФОРМИ ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПІДРОЗДІЛІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ.....	310

Сподинський О. О., Воропаєва А.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО РОЗГЛЯДУ
АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ,
ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ КОРУПЦІЄЮ.....315

Степанова Ю. П.

ЩОДО ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ
ДЕРЖПРИКОРДОНСЛУЖБИ ЗА НЕПОКОРУ.....320

Степанюк Р. Л.

ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ ОКРЕМИХ ТЕХНІК
КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДНК-АНАЛІЗУ В ПРАВООХОРОННУ
ПРАКТИКУ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....325

Струж П. В.

СУТНІСТЬ ПРОТИДІЇ РОЗСЛІДУВАННЮ НЕОБЕРЕЖНИХ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ТА КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВОПОРУШЕНЬ ЗІ ЗМІШАНОЮ ФОРМОЮ ВИНИ.....328

Туз Н. Д., Лиса М. О.

ОХОРОНА ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ ТА БЕЗПЕКИ
ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ МИРНИХ
ЗІБРАНЬ ГРОМАДЯН (СКАНДИНАВСЬКА МОДЕЛЬ).....333

Тюн В. М.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ
ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ.....338

Федишин І. М.

ОСНОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК РОДОВИЙ ОБ'ЄКТ
СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ,
ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 112 КК УКРАЇНИ: ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ.....342

Фурман Я. В.

ЗАСТОСУВАННЯ ДЗЕРКАЛА ПОШУКОВОГО
ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ ВИБУХОНЕБЕЗПЕЧНИХ ПРИСТРОЇВ
ПІД ЧАС РОСІЙСЬКОЇ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ.....347

Хатнюк Ю. А., Гнатюк С.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ,
ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ГРОМАДСЬКИЙ ПОРЯДОК.....350

Хитра А. Я., Робак І. А.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....355

Цукан О. М., Расторгуєва Н. О БАЗОВІ КРИТЕРІЇ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ КЕРІВНОГО СКЛАДУ ПОЛІЦІЇ У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	360
Шамара О. В. БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ.....	363
Шановалов О. О., Шановалова А. О. НЕОБХІДНІСТЬ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ НОРМ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ТА ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ.....	368
Шевців М. Б., Бондар В. В. ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ ОРГАНАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ СПРАВ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ, ЗАФІКСОВАНИХ В АВТОМАТИЧНОМУ РЕЖИМІ.....	372
Шевців Ю. М. ХАРАКТЕРИСТИКА КАТЕГОРІЇ «ЧЛЕНИ СІМ'Ї» ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ.....	376
Яблонський Р. С. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВЗАЄМОДІЇ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	381
Broniecka Rossana A FAIR CRIMINAL TRIAL AND THE REASONING OF THE JUDGMENT – COMMENTS OF A GENERAL NATURE.....	385
Orlov V. A. COLLABORATION ACTIVITIES IN THE CONTEXT OF ARMED CONFLICT: PROBLEMATIC ISSUES OF CRIMINAL LIABILITY.....	390
ŻYWUCKA-KOZŁOWSKA Elżbieta CRIMINAL PROCEEDINGS IN CASES RELATED TO A CRIME.....	395

ВСТУПНЕ СЛОВО

Вельмишановні учасники конференції!

Вітаю вас із відкриттям щорічного міжнародного науково-практичного заходу, який проходить у дуже складний для нашої країни час.

Повномасштабне вторгнення російської федерації на українські землі 24 лютого вплинуло практично на всі сфери життєдіяльності, а отже, внесло значні корективи в організацію роботи закладів вищої освіти. Проте ці події не завадили організувати нашу традиційну зустріч, присвячену теорії та практиці протидії злочинності в сучасних умовах, доповнивши її, на жаль, складними і скорботними обставинами.

Ця конференція не один рік поспіль збирає у Львові науковців і практиків з усієї України та зарубіжних держав-партнерів для обговорення сучасних шляхів підвищення якості й ефективності протидії злочинності. Дуже приємно спостерігати за постійним збільшенням кола учасників, які долучаються до цього заходу. Хочу подякувати всім за виявлену увагу та заявлене бажання взяти активну участь в обговоренні важливих теоретичних і практичних питань, які в умовах українських реалій є як ніколи актуальними для всього світу.

Зміни, які спричиняє війна, відбуваються у всіх сферах життя нашої країни. Особливо гостро вони відчутні в соціально-економічних і політико-правових сегментах функціонування державного механізму.

При цьому зросла потреба рішучих дій з боку правоохоронців, адже саме на них покладено важливі завдання протидіяти злочинності та оперативно реагувати на злочини. В умовах війни швидко відбувається переосмислення фундаментальних понять, а отже, для всієї наукової спільноти і практичних працівників постають непрості завдання і виклики адекватної кваліфікації ситуацій, відновлення справедливості та покарання винних через установлення юридичної відповідальності.

Сьогодні значно збільшилося навантаження на Національну поліцію, представники якої здійснюють не лише покладені на них професійні обов'язки, але й забезпечують певні процедурні питання, зокрема у зборі доказів і документуванні злочинів, вчинених російськими окупантами на нашій землі.

Головна мета нашої конференції – обмін знаннями та ідеями, демонстрація результатів наукового пошуку теоретиків і запозичення новітнього досвіду практиків, а також визначення шляхів подальшої спільної роботи щодо вдосконалення кримінального та кримінально-процесуального законодавства для врегулювання проблемних питань, які постають під час протидії злочинності у сучасних умовах.

Під час конференції заплановано розглянути: нормативно-правове, організаційне та кадрове забезпечення правоохоронної діяльності в умовах війни, враховуючи українські реалії та зарубіжний досвід; проблеми законодавчого визначення та кваліфікації воєнних злочинів; а також питання взаємодії органів безпеки і оборони у сфері протидії злочинності в умовах воєнного стану.

Підбір таких тематичних векторів цього річного науково-практичного заходу зумовлений необхідністю об'єднати досвід практиків і вчених нашої держави та міжнародної спільноти для активного обговорення й ефективного вирішення проблем протидії злочинності.

Переконалий, що нинішній захід пройде продуктивно, і під час дискусій ми обов'язково знайдемо рішення, які допоможуть удосконалити нашу роботу в підготовці майбутніх правоохоронців, а це, своєю чергою, позитивно вплине на якість і рівень безпосереднього виконання професійних обов'язків.

Хочу зауважити, що колектив Львівського державного університету внутрішніх справ з початку війни не припиняв виконувати покладені на нас обов'язки з підготовки майбутніх правоохоронців. Окрім того, 15 наших працівників стали до лав Збройних Сил України і захищають незалежність і суверенітет Української держави, навчаючи здобувачів власним прикладом патріотизму й самовідданому служінню Батьківщині.

Особисто та від імені колективу Львівського державного університету внутрішніх справ засвідчую щире повагу й висловлюю безмежну подяку всім захисникам і захисницям нашої держави! А учасникам конференції бажаю творчого натхнення, конструктивного діалогу та плідної співпраці.

Слава Україні!

Роман БЛАГУТА,
*ректор Львівського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор,
заслужений юрист України*

О. В. АВРАМЕНКО,
доцент кафедри кримінального права і кримінології
факультету № 1 ІПФПНП,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ЗВ'ЯЗКУ З ПРИЙНЯТТЯМ УПОВНОВАЖЕНИМ ОРГАНОМ РІШЕННЯ ПРО ПЕРЕДАЧУ ЗАСУДЖЕНОГО ДЛЯ ОБМІНУ ЯК ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНОГО

Збройна агресія російської федерації проти України, черговий етап якої розпочався 24 лютого 2022 року, поставила на порядок денний необхідність розв'язання низки злободенних проблем, пов'язаних із цією подією. Адже реалії сьогодення потребують активізації зусиль усього суспільства для боротьби з окупантами. Причому йдеться не лише про питання суто військового характеру, а й чимало інших проблем, зокрема щодо адаптації національного законодавства до умов і викликів воєнного стану. Створення правового механізму для належного реагування держави на збройну агресію проти України, її виправдовування, державну зраду, колабораційну діяльність, пособництво державі-агресору, несанкціоноване поширення військово значущої інформації, незаконне використання гуманітарної допомоги тощо – це по суті один із важелів відсічі зазначеній агресії та є новелами кримінального законодавства України, прийнятих в умовах воєнного стану.

З моменту повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну ухвалено 13 окремих законів, якими внесено понад 20 змін до КК України, серед яких:

- нова обставина, що виключає кримінальну протиправність діяння, – виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України (ст. 43-1 КК України) і виключення кримінальної відповідальності цивільних осіб за застосування вогнепальної зброї проти осіб, які здійснюють збройну агресію проти України;

- новий вид звільнення від відбування покарання у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про

передачу засудженого для обміну як військовополоненого (ст. 84-1 КК України);

- зміни до статей Загальної частини КК України, які вплинули на застосування окремих кримінально-правових заходів (ч. 5 ст. 49, абз. 5 ч. 1 ст. 55, ч. 4 ст. 68, ч. 5 ст. 74, ч. 4 ст. 86, ст. 96-3 КК України);

- визнання воєнного та надзвичайного стану обставинами, що впливають на кваліфікацію (ч. 2 ст. 111, ч. 2 ст. 113, ст. 114-2, ч. 4 ст. ст. 185-187, 189, 191, ч. 3 ст. 201-2, ч. 5 ст. 361 КК України);

- криміналізація нових суспільно небезпечних діянь і диференціація кримінальної відповідальності за наявні посягання шляхом доповнення КК України статтями 111-1 «Колабораційна діяльність», 111-2 «Пособництво державі-агресору», 114-2 «Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану», 201-2 «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги», 435-1 «Образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю», 436-2 «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, глорифікація її учасників»;

- посилення кримінальної відповідальності за несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж (ст. 361 КК України)¹.

Вказані зміни до КК України стали предметом наукових дискусій та публікацій О. О. Дудорова, З. А. Загиней-Заболотенко, О. К. Маріна, В. О. Навроцького, Є. О. Письменського, Ю. А. Пономаренка, М. І. Хавронюка та інших. Дискусії виникають

¹ Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану : наук.-практ. комент. / А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, Р. О. Мовчан, С. С. Чернявський та ін.; за ред. А. А. Вознюка, Р. О. Мовчана, В. В. Чернея. Київ : Норма права, 2022. С. 9–10.

переважно з приводу пом'якшення кримінальної відповідальності за окремі вияви колабораційної діяльності, які раніше кваліфікували як державну зраду, відмежування останньої від складів суміжних кримінальних правопорушень, доцільність доповнення КК України заборонаю, присвяченою незаконному використанню гуманітарної допомоги, посиленню караності окремих кримінальних правопорушень проти власності, вчинених в умовах воєнного або надзвичайного стану, тощо.

Як вказувалось вище КК України доповнено новим видом звільнення від відбування покарання у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу засудженого для обміну як військовополоненого (ст. 84-1 КК України).

З початку збройної агресії проти України виникла та продовжує існувати потреба у створенні ефективного правового механізму обміну військовополоненими задля повернення українських захисників до України. Розроблення цього питання є актуальним для вищих посадових осіб нашої держави України, представників влади.

Щодо перспектив кримінально-правового забезпечення обміну військовополонених В.В. Кузнецов та М.В. Сийплові вказують, що проблема повернення військовослужбовців України та інших громадян України через процедуру обміну належить до складних політико-правових проблем, пов'язаних із відсутністю належної нормативної процедури².

З метою розв'язання таких проблем було розроблено та 28 липня 2022 року прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених», який передбачає: 1) звільнення від відбування покарання у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу засудженого для обміну як військовополоненого (ст. 84-1 КК України); 2) скасування запобіжного заходу у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу підозрюваного, обвинуваченого для обміну як військовополоненого та передачу цієї особи під нагляд уповноваженого органу

² Кузнецов В. В., Сийплові М. В. Перспективи кримінально-правового забезпечення обміну військовополонених. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 188.

для організації та проведення її обміну як військовополоненого (ст. 201-1, ч. 6 ст. 202 КПК України); 3) зупинення досудового розслідування після повідомлення особі про підозру в разі, якщо уповноваженим органом прийнято рішення про передачу підозрюваного для обміну як військовополоненого та підозрюваним надано письмову згоду на проведення такого обміну (п. 5 ч. 1 ст. 280 КПК України); 4) відновлення досудового розслідування, якщо обмін підозрюваного як військовополоненого проведено або такий обмін не відбувся (ч. 1 ст. 282 КПК України); 5) здійснення спеціального досудового розслідування в кримінальному провадженні щодо злочину, учиненого підозрюваним, стосовно якого уповноваженим органом прийнято рішення про передачу його для обміну як військовополоненого та такий обмін відбувся (ч. 2 ст. 297-1 КПК України); 6) можливість здійснення судового розгляду в кримінальному провадженні щодо злочинів, зазначених у ч. 2 ст. 297-1 КПК України, за відсутності обвинуваченого (in absentia), якщо стосовно нього уповноваженим органом прийнято рішення про передачу його для обміну як військовополоненого та такий обмін відбувся (ч. 3 ст. 323 КПК України); 7) зупинення судового провадження стосовно такого обвинуваченого до моменту проведення такого обміну або до отримання від уповноваженого органу інформації про те, що такий обмін не відбувся (ч. 2 ст. 335 КПК України); 8) можливість вирішення судом під час виконання вироків питання щодо звільнення від відбування покарання у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу особи для обміну як військовополоненого (ч. 1 ст. 539 КПК України); 9) негайне звільнення від відбування покарання засуджених, щодо яких уповноваженим органом прийнято рішення про їх передачу для обміну як військовополонених, після отримання органом або установою виконання покарань відповідного рішення суду, а також передачу їх під нагляд представникам уповноваженого органу, що відповідає за поведінку з військовополоненими, для організації та проведення їх обміну як військовополонених (ч. 11 ст. 154 КВК України); 10) звільнення з-під варти особи, щодо якої уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого, у день отримання ухвали слідчого судді, суду про скасування запобіжного заходу начальником установи попереднього ув'язнення, а також передачу такої особи

під нагляд представникам уповноваженого органу, що відповідає за поводження з військовополоненими, для організації та проведення її обміну як військовополоненого (ч. 10 ст. 20 Закону України «Про попереднє ув'язнення»)³.

Доповнення КК України ст. 84-1 зумовлено відсутністю врегульованої законом процедури обміну військовополонених.

Є. О. Письменський вказує, що необхідність звільнення від покарання та його відбування прийнято пов'язувати з наявністю принаймні однієї з таких причин: 1) коли досягнута або може бути досягнута мета покарання (передусім одна з її складових – виправлення засудженого) без невідкладного, реального чи повного відбування призначеного покарання (юридична недоцільність); 2) коли досягнення цієї мети неможливе, і звільнення відбувається не лише з зв'язку з виправданою економією заходів кримінально-правової репресії, а й через об'єктивну неспроможність досягнення мети покарання⁴.

Звільнення від відбування покарання за наявності цілком реальної можливості реалізувати покарання нівелюється потребою досягнення важливої соціально корисної мети – отримати внаслідок обміну осіб, які перебувають у полоні держави-агресора.

Звільнення від відбування покарання у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу засудженого для обміну як військовополоненого слід розглядати як результат милосердя з боку органів влади і вважати однією із форм помилування.

Органом, уповноваженим здійснювати звільнення від відбування покарання після прийняття рішення про передачу особи для обміну як військовополоненого, є суд. Формування та затвердження списків для передачі та звільнення осіб, які перебувають у полоні, здійснює Координаційний штаб із питань поводження з військовополоненими, утворений відповідно до постанови Кабінету міністрів України від 11.03. 2022 № 257

³ Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану : наук.-практ. комент. / А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, Р. О. Мовчан, С. С. Чернявський та ін.; за ред. А. А. Вознюка, Р. О. Мовчана, В. В. Чернея. Київ : Норма права, 2022. С. 52–53.

⁴ Письменський Є. О. Звільнення від покарання та його відбування в системі заходів кримінально-правового впливу. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2012. № 5 (8). С. 111.

«Про утворення Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими». Головою Координаційного штабу є начальник Головного управління розвідки Міністерства оборони України.

Сама ж передача військовополонених ворогів державі-агресору та звільнення осіб, які перебувають в полоні, здійснюється відповідно до Порядку здійснення передачі військовополонених ворогів державі-агресору та звільнення оборонців України, які перебувають у полоні держави-агресора, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.04. 2022 № 441 (має гриф «Для службового користування»).

Яскравим прикладом клопіткої роботи органів влади та Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими є повернення 21.09. 2022 року в Україну із російського полону 215 полонених (108 бійців Азова). При цьому безпосередньо 200 захисників обміняли на Медведчука.

Вказаний обмін є найбільшим від часу повномасштабного вторгнення держави-агресора з 24 лютого 2022 року.

Всього, за даними Служби безпеки України, з початку повномасштабного вторгнення російської федерації провели 20 таких звільнень, за результатами яких вдалося повернути з полону 802 українських полонених.

Вищевказане свідчить про актуальність та важливість змін до КК України щодо звільнення від відбування покарання у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу засудженого для обміну як військовополоненого.

Список використаних джерел

1. Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану : наук.-практ. комент. / А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, Р. О. Мовчан, С. С. Чернявський та ін.; за ред. А. А. Вознюка, Р. О. Мовчана, В. В. Чернея. Київ : Норма права, 2022. С. 9–10.

2. Кузнецов В. В., Сийплові М. В. Перспективи кримінально-правового забезпечення обміну військовополонених. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 185–188.

3. Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану: наук.-практ. комент. / А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, Р. О. Мовчан, С. С. Чернявський та ін.; за ред. А. А. Вознюка, Р. О. Мовчана, В. В. Чернея. Київ : Норма права, 2022. С. 52–53.

4. Письменський Є. О. Звільнення від покарання та його відбування в системі заходів кримінально-правового впливу. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2012. № 5 (8). С. 110–117.

М. О. Акімов,
доцент кафедри кримінального права,
кандидат юридичних наук, доцент
(Національна академія внутрішніх справ)

**ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗГВАЛТУВАННЯ
ТА СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО
ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ
(НА ПРИКЛАДІ ЗАКОНОПРОЄКТУ
РЕЄСТР. № 7511 ВІД 01 ЛИПНЯ 2022 РОКУ)**

З початку збройної агресії проти нашої держави прийняті та станом на 20 вересня 2022 року набули чинності тринадцять законів про внесення змін та доповнень до Кримінального кодексу (далі – КК) України [4]. Відповідно до них КК України доповнено вісьмома новими статтями, а ще до двадцяти внесено зміни. Звісно, збройний конфлікт спроможний обумовити певну динаміку чинного законодавства, проте спроби деяких суб'єктів права на законодавчу ініціативу, посиляючись на «нагальну потребу», «суспільний запит» чи інші подібні міркування (а іноді взагалі не вдаючись до аргументації своїх дій), вносити до КК України зміни і доповнення без проведення належної експертизи законопроектів (чи відкидаючи критичні висновки), не можуть не викликати занепокоєння.

Законопроект реєстр. № 7511 від 01 липня 2022 року «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за згвалтування та сексуальне насильство дітей» [5], далі – законопроект 7511, покликаний, на думку розробника, удосконалити правове забезпечення протидії злочинам проти статевої свободи та недоторканності дітей і посилити їх кримінально-правову охорону від згвалтування та від сексуального насильства, що спричинило смерть, в умовах воєнного стану зокрема. Проте його детальне вивчення засвідчує не тільки сумнівний (з точки зору доцільності) характер запропонованих змін до КК України, але і те, що ці зміни суперечать чинному законодавству.

Розробник законопроекту 7511, обґрунтовуючи доцільність його прийняття, посиляється на міжнародне право,

а саме на положення частини першої статті 34 Конвенції ООН про права дитини [1], пункту «а» частини першої статті 1 та частини третьої статті 5 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства [2]. Проте згідно частини першої статті 34 Конвенції ООН про права дитини держави-учасниці вживають на національному, двосторонньому та багатосторонньому рівнях всіх необхідних заходів щодо запобігання схилянню або примушуванню дитини до будь-якої незаконної сексуальної діяльності, використанню дітей з метою експлуатації у проституції або в іншій незаконній сексуальній практиці та використанню дітей з метою експлуатації у порнографії та порнографічних матеріалах. Натомість пункт «а» частини першої статті 1 та частина третя статті 5 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства визначають її мету (запобігання сексуальній експлуатації та сексуальному насильству стосовно дітей і боротьба із цими явищами; захист прав дітей, які стали жертвами сексуальної експлуатації та сексуального насильства; сприяння національному та міжнародному співробітництву в боротьбі із сексуальною експлуатацією та сексуальним насильством стосовно дітей) та регламентують обов'язок держав-учасниць вживати необхідних законодавчих або інших заходів відповідно до національного законодавства для забезпечення умов, за яких унеможливується зайняття професіями, що передбачають регулярні контакти з дітьми, тими особами, які були засуджені за вчинення сексуальної експлуатації або сексуального насильства стосовно дітей. Як бачимо, ці норми жодним чином не стосуються кримінальної відповідальності за злочини, покарання за які пропонується посилити.

Суб'єкт права на законодавчу ініціативу не заперечує того факту, що кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості, пов'язані із збройним конфліктом, є серйозними порушеннями міжнародного гуманітарного права та кваліфікуються як воєнні злочини. За таких умов пропозиція посилити покарання за діяння, передбачені статтями розділу IV «Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи», а не статтями розділу XX «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки

людства та міжнародного правопорядку» Особливої частини КК України, є дещо нелогічною.

Наукою кримінального права ґрунтовно розроблена теорія конкуренції кримінально-правових норм, добре відомі правила її вирішення. У випадку законопроекту 7511 йдеться про конкуренцію загальної та спеціальної норм, за правилом вирішення якої підлягає застосуванню спеціальна норма. Тобто зґвалтування або сексуальне насильство, вчинені щодо малолітньої особи в умовах воєнного стану, що спричинили смерть такої особи або інші тяжкі наслідки, будуть кваліфіковані не за статтями 152 чи 153 КК України відповідно, а за статтею 438 КК України як порушення законів та звичаїв війни (за ознаками об'єктивної сторони та суб'єкта даного злочину). Тому зміни, запропоновані у законопроекті 7511, буде неможливо застосувати через конкуренцію кримінально-правових норм, і вони просто позбавлені сенсу.

Так само неприйнятною є і пропозиція розробника законопроекту 7511 встановити абсолютно визначену санкцію – довічне позбавлення волі – за дії, що фактично являють собою готування до кримінального правопорушення, передбаченого статтею 152 або 153 КК України, а саме за підбурювання до вчинення зґвалтування або сексуального насильства або за віддання наказу про їх вчинення. Дана ініціатива суперечить положенням частини другої статті 68 КК України, згідно якої строк або розмір покарання за вчинення готування до злочину не може перевищувати половини максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК України. При цьому, як відомо, чинна частина перша статті 438 КК України передбачає як одну з можливих форм вчинення порушення законів та звичаїв війни (тобто закінченого кримінального правопорушення, а не готування до нього чи замаху на нього) віддання наказу про жорстоке поводження з військовополоненими або з цивільним населенням. Таким чином, віддання наказу про вчинення зґвалтування або сексуального насильства щодо малолітньої особи в під час збройного конфлікту, що спричинило смерть такої особи або інші тяжкі наслідки, вже являє собою кримінально протиправне діяння. Відтак положення законопроекту 7511 у разі його

прийняття будуть у цій частині суперечити частині першій статті 61 Конституції України, згідно якої ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення [3].

Нарешті, у частині сьомій статті 153 КК України (в редакції законопроекту 7511) пропонується передбачити як обов'язкову ознаку сексуального насильства вчинення його «із застосуванням будь-яких предметів». Слід зауважити, що діяння, передбачені статтями 152 та 153 КК України, розмежовуються саме за об'єктивною стороною: згвалтування завжди передбачає проникнення в тіло потерпілої особи із застосуванням геніталій або інших предметів, тоді як сексуальне насильство такого проникнення не передбачає. Насильницькі дії сексуального характеру, не пов'язані із проникненням в тіло іншої особи, без добровільної згоди потерпілої особи можуть бути вчинені як із застосуванням будь-яких предметів, так і без цього. Запропоноване уточнення щодо застосування певних предметів у даному випадку не має жодного змістовного характеру і лише ускладнюватиме правозастосування (точніше – у випадку незастосування будь-яких предметів при вчиненні сексуального насильства – унеможливить відповідну кримінально-правову оцінку вчиненого).

Список використаних джерел

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про права дитини, прийнята 20 листопада 1989 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 19.09.2022).
2. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства : прийнята 25 жовтня 2007 року. URL: Ошибка! Недопустимый объект гиперссылки. (дата звернення: 19.09.2022).
3. Конституція України : прийнята 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 19.09.2022).
4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 року № 2314-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 19.09.2022).
5. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за згвалтування та сексуальне насильство дітей : законопроект реєстр. № 7511 від 01 липня 2022 року. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39917> (дата звернення: 19.09.2022).

С. Н. Баліна,
провідний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії кримінологічних досліджень
та проблем запобігання злочинності,
кандидат економічних наук, старший науковий співробітник
*(Державний науково-дослідний інститут
МВС України)*

РИЗИКИ РЕЙДЕРСТВА В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ЇХ МІНІМІЗАЦІЯ

Практика протиправного захоплення та поглинання підприємств (рейдерства) існувала як до війни, так і в умовах воєнного стану. Проте, за даними Генеральної прокуратури України кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень щодо протиправного захоплення та поглинання підприємств (за статтями, пов'язаними з рейдерством: ст.ст. 205-1, 206, 206-2 Кримінального кодексу України) у першому півріччі 2022 року (у т. ч. під час воєнного стану) суттєво знизилась, майже у 8 разів порівняно з відповідним періодом 2021 року [1]. Платформою відкритих даних Opendatabot зафіксовано, що загалом тільки за 3 місяці активних воєнних дій в Україні було вчинено лише 17 рейдерських атак [2].

Одночасно, з введенням воєнного стану також з'явилися і нові ризики рейдерства, зокрема через примусове відчуження або вилучення майна за рішенням військового командування Збройних сил України чи територіальної оборони. Процедурно встановлено Законом України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 17.05.2012 р. № 4765-VI [3]. Вилучати в юридичних і фізичних осіб можуть ділянки землі із забудовою або без, промислові об'єкти, будівельні майданчики тощо. В умовах воєнного стану, як ніколи, ризик незаконного заволодіння чужим майном надто великий.

Для мінімізації таких ризиків рейдерства, протиправного переоформлення нерухомого майна та бізнесу в умовах воєнного часу були внесені законодавчі зміни. Насамперед це ухвалення антирейдерського Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення механізму

протидії рейдерству» від 12.05.2022 р. № 2255-IX [4], яким запроваджено такі зміни:

- визнається значним правочин про розірвання договору оренди (суборенди) землі сільськогосподарського призначення, орендарем (суборендарем) за яким є юридична особа приватного права (крім акціонерного товариства, повного та командитного товариства), що потребує попереднього прийняття загальними зборами учасників або іншим вищим органом такої юридичної особи рішення про надання згоди на його вчинення (крім випадку, якщо статутом юридичної особи прямо передбачено, що такий правочин не є значним), за відсутності якої такий правочин буде нікчемним (крім випадку, якщо статутом юридичної особи прямо передбачено, що такий правочин не є значним);

- можливість встановлювати не лише статутом, а й законом особливого порядку надання згоди уповноваженими на те органами товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю на вчинення певних правочинів залежно від вартості предмета правочину чи інших критеріїв (значні правочини);

- особливість ведення та підписання протоколу загальних зборів учасників товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, зокрема, протокол, який містить відомості про рішення щодо зміни керівника товариства, у разі, якщо для прийняття такого рішення достатньо голосів не більше 10 осіб, має підписуватися учасниками (їх представниками), які голосували за таке рішення та кількості голосів яких достатньо для прийняття рішення, якщо інше не передбачено статутом товариства;

- проведення реєстраційних дій в автоматичному режимі.

Крім того, з метою захисту аграрних підприємств від рейдерських атак, а також спрощення їх роботи у частині отримання земельних ділянок і державної реєстрації прав на них Верховна Рада прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» від 24.03.2022 р. № 2145-IX [5].

Згідно із зазначеним вище законом усі договори щодо передачі в користування земель сільськогосподарського призначення, термін дії яких закінчився після 24 лютого 2022 року,

вважаються поновленими на 1 рік без волевиявлення сторін таких договорів і внесення відомостей про поновлення договору до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

Під час воєнного стану передачу в оренду землі комунальної та державної власності на строк до одного року здійснюють без проведення земельних торгів. Договори оренди укладають в електронній формі та засвідчують кваліфікованими електронними підписами орендаря й орендодавця.

Державну реєстрацію права користування земельними ділянками замінено державною реєстрацією відповідних договорів, а перехід права оренди, суборенди земельної ділянки за договором про передачу права землекористування не підлягає державній реєстрації. Державну реєстрацію договорів про використання земель упроваджено для того, щоб зафіксувати факт набуття права користування землею з огляду на обмежену роботу Державного реєстру речових прав на нерухоме майно. Реєстрацію таких договорів здійснюють районні військові адміністрації у Книзі державної реєстрації землеволодінь і землекористувань в умовах воєнного стану. Права оренди та інші права на землю виникають із моменту проведення державної реєстрації відповідних договорів.

Як слушно зауважують фахівці DLF attorneys-at-law, спрощення в оформленні передачі права оренди має і негативну сторону. Наприклад, Закон про продовольчу безпеку, зазначений вище, не покриває ризики можливої передачі керівником української аграрної компанії прав оренди третім особам. Реалізуючи схему захоплення земель шляхом змови з керівництвом аграрної компанії, рейдери можуть оперативнотримати права користування на великі площі земель. Так, вказаний закон передбачає, що договір про передачу права землекористування не може бути поновлений, укладений на новий строк і припиняється зі спливом строку, на який його укладено. Проте для українського агробізнесу 1 рік – це величезний строк, протягом якого рейдер може заблокувати аграрній компанії доступ до земельних ділянок, зібрати врожай, провести роботу з власниками земельних ділянок тощо. Наслідки такої ситуації можуть бути вкрай негативними[6]. Щоб уникнути цього, варто в установчих документах окремо та чітко обмежити компетенцію керівника української аграрної компанії

щодо укладення та виконання договорів про передачу права землекористування.

Мінімізації ризиків рейдерського захоплення бізнесу в умовах воєнного стану сприяє також постанова Кабінету Міністрів України, у якій визначено особливості здійснення реєстраційних дій [7]. Так, в умовах воєнного стану державна реєстрація, крім державної реєстрації, що відповідно до законодавства здійснюється в автоматичному режимі, проводиться виключно державними реєстраторами юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, державними реєстраторами речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, що перебувають у трудових відносинах із суб'єктом державної реєстрації/суб'єктом державної реєстрації прав, місцезнаходженням якого є адміністративно-територіальна одиниця, що не включена до затвердженого відповідного переліку адміністративно-територіальних одиниць, та відповідають визначеним вимогам; посадовими особами Міністерства юстиції або нотаріусами, які включені до відповідних переліків; а також державними та приватними виконавцями відповідно до повноважень, визначених законом.

Установлено окремі заборони на проведення державної реєстрації речових прав на нерухоме майно, зокрема у зв'язку з переданням майна у власність юридичної особи як внесок до статутного капіталу. Заборонено державну реєстрацію змін до відомостей про юридичну особу, що містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, зокрема на підставі договорів щодо відчуження корпоративних прав у статутному капіталі, які укладено від імені відчужувача – фізичної особи на підставі довіреності тощо. Таким чином, внесені законодавцем зміни фактично удосконалюють існуючі та запроваджують нові механізми протидії рейдерству, викликані обставинами воєнного стану. Наскільки вони ефективні покаже практика.

Список використаних джерел

1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за січень-червень 2022 року та січень-червень 2021 року. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення 19.09.2022).

2. Кількість відкритих проваджень про рейдерство зменшилась удесятеро в 2022 році. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/raiders-in-war> (дата звернення 19.09.2022).

3. Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 17.05.2012 р. № 4765-VI. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2013, № 15, ст. 99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text> (дата звернення 19.09.2022).

4. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення механізму протидії рейдерству» від 12.05.2022 р. № 2255-IX. *Офіційний вісник України*. 2022 р., № 44, ст. 2385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2255-20#Text> (дата звернення 19.09.2022).

5. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» від 24.03.2022 р. № 2145-IX. *Офіційний вісник України*. 2022 р., № 31, ст. 1635. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text> (дата звернення 19.09.2022).

6. Захист земельних активів в Україні від можливих рейдерських атак. URL: <https://dlf.ua/ua/zahist-zemelnih-aktiviv-v-ukrayini-vid-mozhliivih-rejderskih-atak/> (дата звернення 29.08.2022).

7. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану» від 06.03.2022 р. № 209. *Офіційний вісник України*. 2022 р., № 25, ст. 1293. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/209-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 19.09.2022).

Д. О. Балобанова,
професор кафедри кримінального права і кримінології
факультету № 1 ІПФПНП,
доктор юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ЧАСОВИЙ КОМПОНЕНТ ДИНАМІКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

Як система унормування правил поведінки в суспільстві, право віддзеркалює динаміку соціального розвитку. Ми можемо спостерігати фактично сформоване у науці бачення динамізму кримінально-правових норм у площині потреб: старі норми доцільно удосконалювати, а нові – інтегрувати до Кримінального кодексу мірою виникнення нових видів кримінальних правопорушень.

Всяке «становлення», процес, рух, динамічний стан вимагають часу. Однак поняття часу, придатне для опису переміщень матеріальних тіл, часто не підходить для характеристики соціальних і культурних процесів. Для них, як правило, потрібно використовувати інший вид часу – соціальний час [1, с. 49].

Соціальний час, як визначають соціологи, пов'язаний не лише з еволюцією культур і цивілізацій, але й з віком, життям, переживаннями екзистенціальних і глобальних подій, і він розкривається у найрізноманітніших формах соціальних змін життя соціуму: це ще й проблема пам'яті, поколінь, віку, життєвого шляху груп та помітних індивідуумів і, напевно, епохальних подій.

Вивчення динаміки кримінального права України може починатися з XI ст., тобто з першого, що дійшов до наших днів, вітчизняного писаного джерела права, що містить норми і кримінального права – «Руської Правди». І продовжуватися до теперішнього часу. Але в межах цього тривалого часового періоду можна виділяти окремі етапи розвитку кримінального права, які характеризуються різними критеріями відбору, і розглядати саме їх динаміку.

Напевно, що при дослідженні динаміки кримінального права зараз особливу увагу слід звернути на розвиток кримінального права не лише за часів незалежності України, починаючи з 1991 р. та до теперішнього часу, але й всіх тенденцій динаміки попередніх етапів розвитку кримінального права на територіях сучасної України. Це обумовлено тим, що ми просто не можемо забути про досвід минулих епох та їх надбання, і головне – про системні тенденції динаміки та фактори, що впливали на них в давні часи і в новітній історії. Нам слід формувати сучасне кримінальне право, яке має відповідати сучасним вимогам, але з тією історичною пам'яттю про кримінальне право, яке дісталось нам у спадок.

Окремою ланкою, безумовно, стоїть період з 2001 р. до сьогодні, адже особливістю саме цього часового періоду є прийняття і трансформації Кримінального кодексу України 2001 р., який мав слугувати завданню забезпечення регулювання як «традиційних» суспільних відносин і благ (життя, здоров'я, волі, честі, гідності людини, власності тощо), так і тих, що виникли у зв'язку зі змінами, які відбувалися в геополітичній палітрі та суспільному й політичному бутті нашої країни сьогодні (до таких належать господарська діяльність, навколишнє природне середовище, інформаційна безпека тощо). Характеризуючи КК України з нагоди його десятиріччя, В. Я. Тацій зауважив, що показовим для нього стало забезпечення наступності положень, які витримали апробацію часом і відповідають цивілізованим нормам кримінального права, та визначення в Особливій частині КК системи суспільних відносин і соціальних цінностей, що склалися в Україні під час її формування як незалежної держави [2, с. 30].

В межах цього періоду (існування чинного Кримінального кодексу України) ми змушені окремо розглядати сучасний етап, пов'язаний із збройною агресією Російської Федерації проти України. Під її впливом динаміка вітчизняного кримінального права зазнала суттєвих коливань (прийнято 13 законів), особливо в частині питань кримінальної відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України (поява ст.ст. 1111 «Колабораційна діяльність», 1112 «Пособництво державі-агресору», 1142 «Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння

та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану», нові редакції ст.ст. 111 «Державна зрада», 113 «Диверсія»), військові кримінальні правопорушення (поява ст. 4351 «Образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю»), кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (поява ст. 4362 «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників»).

Статті про кримінальні правопорушення проти власності наразі містять нові кваліфікуючі ознаки – «в умовах воєнного або надзвичайного стану) (ст.ст. 185–187, 189, 191), з'явилася нова стаття про відповідальність за незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги (ст. 2012); надана нова редакція ст. 161 «Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками».

Крім того, змін зазнали й положення Загальної частини. Так, з'явилася нова обставина, що виключає кримінальну протиправність діяння – виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України (ст. 431); нова підстава звільнення від відбування покарання – звільнення від відбування покарання у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу засудженого для обміну як військовополоненого (ст. 841), а також зміни відбулися в частині призначення покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (ст. 55) та застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб (ст.ст. 963, 969).

Ухвалення будь-якого кримінального кодексу хоча й є історичною подією, але водночас не перериває динаміку суспільного життя й об'єктивного процесу удосконалення кримінального законодавства за весь час його існування. В цьому й полягає феноменальність явища динаміки: закони народжуються і вмирають, а право лишається, доки існує суспільство. Але ці процеси мають характеризуватися оптимальним

співвідношенням динамізму та стабільності кримінального законодавства, чого не можна сказати про кримінальне законодавство України. За часів існування КК України 2001 р. (2001–2022 рр.) було ухвалено майже 250 законів, якими вносилися різного роду зміни, не завжди обґрунтовані та доцільні.

Отже, під часом у структурі динаміки кримінального права доцільно розуміти проміжок, який характеризує рух чи спокій, котрі описують умовне переміщення якісних і кількісних показників, що визначають кримінальне право як в цілому, так і окремих його напрямків.

Водночас, як стверджує В. О. Туляков, «...системна остаточність кримінально-правових заборон серед методів державного впливу ще не означає їх потреби суспільству ... Відповідність кримінально-правової заборони оцінці такої заборони у населення робить закон ефективним, в іншому випадку це веде до поширення аномії та правового хаосу, що відображається як у правовому нігілізмі населення, так і в революційній спрямованості дій правлячої еліти на задоволення власних потреб» [3, с. 3]. Таким чином, має місце і зворотний вплив: не лише соціальні перетворення обумовлюють динаміку кримінального права, а й навпаки, невдала або відсутня динаміка кримінального права обумовлює поведінку соціуму.

Список використаних джерел

1. Балобанова Д. О. Динаміка кримінального права: доктринальні положення: монографія. Одеса : Фенікс, 2020. 358 с.
2. Тацій В. Я. Десять років чинності Кримінального кодексу України: здобутки та шляхи вдосконалення. *Десять років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн* : матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф., м. Харків, 13–14 жовтня 2011 р. Харків, 2011. С. 29–34.
3. Туляков В. О. Кримінальне право сьогодні: ренесанс моделі сталого розвитку. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 2(3). С. 1–19.

І. В. Басиста,
професор кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету № 1 ІПФПНП,
професор адміністративного права та адміністративного процесу
факультету № 3 ІПФПНП,
доктор юридичних наук, професор
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

**ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ СТРОКІВ,
ВИЗНАЧЕНИХ В СТАТТІ 301 КПК, ЯКА РЕГУЛЮЄ
ОСОБЛИВОСТІ ЗАКІНЧЕННЯ ДІЗНАННЯ,
ПІД ЧАС ВИРІШЕННЯ ПИТАННЯ ПРО ЗАКРИТТЯ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У РАЗІ,
ЯКЩО ПІСЛЯ ПОВІДОМЛЕННЯ ОСОБІ
ПРО ПІДОЗРУ ЗАКІНЧИВСЯ СТРОК
ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ, ВИЗНАЧЕНИЙ
СТАТТЕЮ 219 КПК (П. 10 Ч. 1 СТ. 284 КПК)**

Актуальність та нагальність вирішення задекларованої проблематики обумовлена тим, що у провадженні Касаційного кримінального суду Верховного Суду знаходиться касаційна скарга прокурора, який брав участь у розгляді кримінального провадження в суді першої та апеляційної інстанцій на ухвалу Уманського міськрайонного суду Черкаської області від 1 червня 2021 року та ухвалу Черкаського апеляційного суду від 31 серпня 2021 року щодо Г. (справа № 705/1850/21, провадження № 51-5604км21). Ухвалою Уманського міськрайонного суду Черкаської області від 1 червня 2021 року на підставі п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК закрито кримінальне провадження № 12020255100000052, внесене до ЄРДР 29 серпня 2020 року, за обвинуваченням Г. у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 309 КК, у зв'язку із закінченням строку досудового розслідування, визначеного ст. 219 КПК. З ухвали суду першої інстанції вбачається, що 16 квітня 2021 року Г. було повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 309 КК (кримінального проступку), а тому з 00:00 17 квітня 2021 року по-

чався відлік 72-годинного строку досудового розслідування; 22 квітня 2021 року прокурор затвердив обвинувальний акт і 23 квітня 2021 року направив його до суду, куди він надійшов 27 квітня 2021 року, тобто за межами строку, визначеного положеннями ст. 219 КПК. Місцевий суд, врахувавши положення п. 2 ч. 3 ст. 314, п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК, ч. 2 ст. 12 КК, дійшов висновку про наявність достатніх підстав для закриття кримінального провадження у зв'язку із закінченням строку досудового розслідування, визначеного положеннями п. 1 ч. 3 ст. 219 КПК. Ухвалою Черкаського апеляційного суду від 31 серпня 2021 року апеляційну скаргу прокурора залишено без задоволення, а рішення суду першої інстанції–без зміни. У касаційній скарзі прокурор, посилаючись на істотне порушення вимог кримінального процесуального закону, просить скасувати ухвали судів першої та апеляційної інстанцій та призначити новий розгляд у суді першої інстанції. На обґрунтування своїх доводів прокурор, зокрема, зазначає про те, що строки досудового розслідування, передбачені п. 1 ч. 3 ст. 219 КПК, у даному випадку не порушені, оскільки дізнавач та він діяли в межах своїх повноважень та строків, визначених положеннями ч.ч. 1, 2 і 5 ст. 301 КПК, з урахуванням ч. 2 ст. 298 КПК, а тому, на його думку, відсутні підстави для закриття кримінального провадження відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК. У ході розгляду даного кримінального провадження для ефективності здійснення кримінального правосуддя та формування якісних правових орієнтирів, виникла потреба у залученні наукових знань фахівців у кримінальному процесуальному праві щодо застосування строків, визначених в статті 301 КПК, яка регулює особливості закінчення дізнання, під час вирішення питання про закриття кримінального провадження у разі, якщо після повідомлення особі про підозру закінчився строк досудового розслідування, визначений статтею 219 КПК (п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК), тому й відповідне звернення судді було направлене членам Науково-консультативної ради при Верховному Суді³.

³ Звернення від судді Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду Макаровець Алли Миколаївни у справі №705/1850/21 (провадження № 51-5604км21) із реєстраційним вхідним номером Верховного Суду 198/0/26-22 від 28.06.2022 на 2-х аркушах.

Спробую у даній публікації навести ті аргументи, котрі й лягли в основу відповідного авторського наукового висновку⁴. Отож, яким чином мають враховуватися в строк досудового розслідування, передбачений п. 1 ч. 3 ст. 219 КПК, особливості закінчення дізнання, які встановлені в ст. 301 КПК (ч. 1 цієї статті – щодо зобов'язань дізнавача і строків їх виконання, ч. ч. 2, 5 цієї статті – щодо зобов'язань прокурора і строків їх виконання), з урахуванням положень, передбачених ч. 2 ст. 298 КПК? Чи може застосування строків, визначених у ч.ч. 1, 2, 5 ст. 301 КПК, у своїй сукупності виходити за межі строків, передбачених п. 1 ч. 3 ст. 219 КПК, вплив яких є підставою для закриття кримінального провадження?⁵

Приступаючи до розгляду даних питань варто, по-перше, зазначити, що у п. 5 ч.1 ст.3 КПК України під досудовим розслідування розуміється стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (за особливого режиму кримінального провадження в умовах воєнного стану та якщо відсутня технічна можливість доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань – рішення про початок досудового розслідування приймає дізнавач, слідчий, прокурор, про що виноситься відповідна постанова, яка повинна містити відомості, передбачені частиною п'ятою статті 214 КПК України. Відомості, що підлягають внесенню до Єдиного реєстру досудових розслідувань, вносяться до нього за першої можливості) і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта,

⁴ Науковий висновок члена НКР при Верховному Суді Ірини Басистої «Щодо застосування строків, визначених в статті 301 КПК, яка регулює особливості закінчення дізнання, під час вирішення питання про закриття кримінального провадження у разі, якщо після повідомлення особі про підозру закінчився строк досудового розслідування, визначений статтею 219 КПК (п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК)» на виконання звернення до членів НКР при Верховному Суді від судді Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду Макаровець Алли Миколаївни у справі №705/1850/21 (провадження № 51-5604км21). 15.07.2022. 8 с.

⁵ Звернення від судді Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду Макаровець Алли Миколаївни у справі №705/1850/21 (провадження № 51-5604км21) із реєстраційним вхідним номером Верховного Суду 198/0/26-22 від 28.06.2022 на 2-х аркушах.

клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності [1]. Із наведеного слідує, що дана перша стадія кримінального провадження, як й інші стадії, має чітко визначений законодавцем свій початок – момент внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (за винятком особливого режиму кримінального провадження в умовах воєнного стану, якщо відсутня технічна можливість доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань), а також своє завершення, котре, серед прийняття вище перелічених процесуальних рішень, може знаходити свій вираз й у такому із них, як *направлення до суду обвинувального акта*.

По-друге, із аналізу п. п. 4 та 6 даної частини статті 3 також слідує, що досудове розслідування може реалізовуватися у двох формах – шляхом дізнання (у перебігу котрого здійснюється розслідування кримінальних проступків (п. 4 ч. 1 ст. 3 КПК)) та досудового слідства (здійснюється розслідування злочинів (п. 6 ч. 1 ст. 3 КПК)). Аналогічні положення містяться й у ст. 215 КПК України. Очевидним є й те, що *початкові та кінцеві процесуальні рішення, котрі приймаються уповноваженими суб'єктами у перебігу дізнання та досудового слідства не можуть бути іншими, ніж ті, котрі визначені законодавцем у п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України для досудового розслідування, а також аналогічним чином перелічені у п.п. 1–3 ч. 2 ст. 283 КПК України, як форми закінчення досудового розслідування та деталізовані процедурно у ст. ст. 284–293 КПК України*.

По-третє, ч. 1 ст. 219 КПК України унормовано, що строк досудового розслідування обчислюється з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань або винесення постанови про початок досудового розслідування у порядку, встановленому статтею 615 КПК України, *до дня звернення до суду з обвинувальним актом*, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності або до дня ухвалення рішення про закриття кримінального провадження [1].

*По-четверте, у розрізі задекларованої проблематики саме прокурор обтяжений таким обов'язком, як у найкоротший строк після повідомлення особі про підозру здійснити одну з дій, котрі перелічені у п. п. 1–3 ч.2 ст. 283 КПК України та обов'язком внесення відомостей про закінчення досудового розслідування до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ч. 3 ст. 283 КПК України). Тобто, фактично кінцеве процесуальне рішення про завершення досудового розслідування (крім випадків закриття кримінального провадження на даній стадії слідчим, дізнавачем з підстав, передбачених пунктами 1, 2, 4, 9, 9¹ частини першої статті 284 КПК України, якщо в цьому кримінальному провадженні жодній особі не повідомлялося про підозру) в силу положень п. п. 1–3 ч.2 ст. 283, п.п. 13 та 14 ч. 2 ст. 36, п. 7 ч. 2 ст. 40, п. 6 ч. 2 ст. 40¹ КПК України *приймається прокурором*, оскільки лише прокурор уповноважений затверджувати чи відмовляти у затвердженні обвинувального акта, клопотань про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, вносити зміни до складеного слідчим обвинувального акта чи зазначених клопотань, самостійно складати обвинувальний акт чи зазначені клопотання та звертатися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності (п.п. 13 та 14 ч. 2 ст. 36 КПК України) [1].*

Виходячи з усього вище викладеного, доводиться констатувати, що сприймати і розуміти такий наявний законодавчий виклад ч.3 ст. 219 КПК України, як «з дня повідомлення особі про підозру досудове розслідування *повинно бути закінчене*» інакше, ніж так, що *у таку процесуальну діяльність включається й та процесуальна діяльність, котру уповноважений та зобов'язаний здійснювати прокурор* в силу положень п.п. 1–3 ч. 2 ст. 283, п.п. 13 та 14 ч. 2 ст. 36, п.7 ч. 2 ст. 40, п. 6 ч. 2 ст. 40¹ КПК України, не представляється можливим. Тобто, із наявного законодавчого викладу першого речення ч. 3 ст. 219 КПК України та її першого пункту слідує, що протягом сімдесяти двох годин – у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або затримання особи в порядку, передбаченому ч. 4 ст. 298² КПК України – досудове розслідування повинно бути закінчене (що включає і ту проце-

суальну діяльність прокурора на першій стадії кримінального провадження, котру він реалізовує у перебігу прийняття та виконання власних кінцевих для даної стадії процесуальних рішень)⁶ [2]. Як ми бачимо, для двох різних процесуальних випадків, як от «у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку» та «затримання особи в порядку, передбаченому ч. 4 ст. 2982 КПК України», котрі з'єднані між собою сполучником розділовим «або» (уживається на означення того, що з ряду перелічуваних предметів (явищ і т. ін.) можливий тільки один, а також на означення того, що предмети чи явища періодично чергуються або змінюються іншими⁷) законодавцем встановлено у першому пункті ч. 3 ст. 219 КПК України спільний сімдесяти двох годинний строк для завершення досудового розслідування. Як результат, напрошується логічне запитання: Чи наявні застереження до такого законодавчого викладу? І моя відповідь є ствердною. Ба більше того, такий законодавчий підхід суперечить тому, котрий має місце у статті 301 КПК України. Бо ж у ч.1 ст. 301 КПК України, серед особливостей закінчення дізнання, зазначену таку із них, що **дізнавачу** надається *максимальний строк тривалістю 72 години*, котрий розпочинає свій перебіг з моменту затримання особи в порядку, передбаченому ч. 4 ст. 2982 КПК, подати прокурору всі зібрані матеріали дізнання разом із повідомленням про підозру, про що невідкладно письмово повідомляється підозрюваний, його захисник, законний представник, потерпілий. Частиною другою цієї ж статті **прокурору** дозволяється прийняття процесуальних рішень та здійснення однієї із процесуальних дій за пунктами 1–4 ч. 2 ст. 301 КПК України в межах *двох різновидів строків*, а саме: триденний строк

⁶ Науковий висновок члена НКР при Верховному Суді Ірини Басистої «Щодо застосування строків, визначених в статті 301 КПК, яка регулює особливості закінчення дізнання, під час вирішення питання про закриття кримінального провадження у разі, якщо після повідомлення особі про підозру закінчився строк досудового розслідування, визначений статтею 219 КПК (п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК)» на виконання звернення до членів НКР при Верховному Суді від судді Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду Макаровець Алли Миколаївни у справі №705/1850/21 (провадження № 51-5604км21). 15.07.2022. 8 с.

⁷ <https://slovnyk.ua/index.php?sword=або>

після отримання матеріалів дізнання разом з повідомленням про підозру, а в разі затримання особи в порядку, передбаченому ч. 4 ст. 298-2 КПК – *24 годинний строк*. Більше того, у частині 3 ст. 301 КПК України передбачено, що «у випадку, передбаченому пунктом 3 частини другої цієї статті, строк затримання особи не повинен перевищувати сімдесяти двох годин з моменту затримання до початку розгляду провадження про кримінальний проступок в суді» [1]. Тобто, на відміну від того підходу, котрий законодавцем застосовано у першому реченні ч. 3 ст. 219 КПК України та її першому пункті, де встановлено єдиний строк, тривалістю 72 години для закінчення досудового розслідування (як встановлено, ним мали б охоплюватися за тривалістю проведення й *кінцеві* для даної стадії кримінального провадження прокурорські процесуальні рішення та дії), як для випадку наявного повідомлення особи про підозру у вчиненні кримінального проступку, так і для іншого випадку – затримання особи в порядку, передбаченому ч. 4 ст. 298-2 КПК України, у частинах 1, 2, 3 та 5 ст. 301 КПК підходи за аналогічних ситуацій вже є іншими. За частинами 1 та 2 ст. 301 КПК України начебто передбачається розподіл за строками між діяльністю дізнавача та прокурора, зокрема: *максимально 72 години для **дізнавача*** для подання прокурору всіх зібраних матеріалів дізнання разом із повідомленням про підозру (і це також про випадок затримання особи в порядку, передбаченому ч. 4 ст. 298-2 КПК України), а ***прокурору***, за цих умов, відведено двадцять чотири години для здійснення однієї із зазначених у п.п. 1–4 ч. 2 ст. 301 КПК дій. Тобто із аналізу зазначених положень ст. 301 КПК слідує, що при затриманні особи в порядку, передбаченому ч. 4 ст. 298-2 КПК України дізнання повинно бути завершено (у формі звернення до суду з обвинувальним актом, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або про звільнення від кримінальної відповідальності – п. 3 ч. 2 ст. 301 КПК) у сукупності строків *максимально протягом 96 годин (72 год. для дізнавача +24 год. для прокурора)* з моменту затримання. Такий стан справ у цій царині знову ж таки суперечить вже й унормованим у ч. 3 ст. 301 КПК положенням, адже «...*строк затримання особи не повинен перевищувати сімдесяти двох годин з моменту затримання до початку розгляду провадження*

ня про кримінальний проступок в суді» [1]. Логічне, що такі алогічні законодавчі конструкції однозначне використовувати у практичній діяльності не представляється можливим. Вважаю, що за умов наявного правового поля, при обчисленні строку провадження дізнання, в першу чергу, варто виходячи із того положення, що *«...строк затримання особи не повинен перевищувати сімдесяти двох годин з моменту затримання до початку розгляду провадження про кримінальний проступок в суді»*. Тому й логічне, що за такого законодавчого формулювання для процесуальної діяльності дізнавача залишається значно менше, ніж 48 год., та не більше, ніж 24 год. для прокурора (за умовами ч. 2 ст. 301 КПК України)⁸.

Висновки

У підсумку вважаю, що наявна нагальна необхідність внесення змін до аналізованих статей КПК України.

Очевидно, що за таких невтішних законодавчих реалій Верховний Суд мав би сформулювати власну позицію щодо правозастосування у цій царині, що вже зроблено на сьогоднішній день колегією суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду, а саме у постанові від 6 вересня 2022 року у справі № 705/1850/21 (провадження № 51-5604км21). Зокрема обґрунтовано висновок про те, що «особливості закінчення дізнання, установлені ст. 301 КПК визначають правила щодо меж строків, якими повинні керуватись дізнавач та прокурор, при тому, що такі строки регламентують не строки досудового розслідування, а строки на виконання повноважень на певному етапі досудового розслідування, проте такі строки у своїй сукупності не повинні виходити за межі строків, передбачених п. 1 ч. 3 ст. 219 КПК, оскільки лише нормами цієї статті імперативно визначено граничні строки закінчення

⁸ Науковий висновок члена НКР при Верховному Суді Ірини Басистої «Щодо застосування строків, визначених в статті 301 КПК, яка регулює особливості закінчення дізнання, під час вирішення питання про закриття кримінального провадження у разі, якщо після повідомлення особі про підозру закінчився строк досудового розслідування, визначений статтею 219 КПК (п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК)» на виконання звернення до членів НКР при Верховному Суді від судді Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду Макаровець Алли Миколаївни у справі №705/1850/21 (провадження № 51-5604км21). 15.07.2022. 8 с.

досудового розслідування у разі вчинення кримінального проступку та строки продовження досудового розслідування» [3]. Тобто, аналізовані у тексті даної публікації колізії чинного КПК України тлумачено Судом з позицій забезпечення прав і свобод підозрюваного (обвинуваченого), що цілком вірно та відповідає наявній практиці ЄСПЛ, однак як реалізовувати дізнавачам у своїй повсякденній діяльності описані вище алогічні процесуальні конструкції залишилося без відповіді.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012. у редакції від 1.10.2022. База даних «Законодавство України»/ ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page8>

2. Басиста І.В. Обчислення строку досудового розслідування при ознайомленні з його матеріалами: теорія та практика. *Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія». Юридичні науки*. 2022. Випуск 10.

3. Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 6 вересня 2022 року у справі № 705/1850/21 (провадження № 51-5604км21). <https://www.reyestr.court.gov.ua/Review/>

І. В. Бесара,
викладач кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу
факультету №3 ІПФНП
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПРАВОМІРНІ ОЧІКУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ДОТРИМАННЯ ЗАКОННОЇ ЮРИДИЧНОЇ ПРОЦЕДУРИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Не дивлячись на значну увагу законодавця до КУпАП (протягом 2021 року кодекс було викладено у нових редакціях цілих тринадцять разів, де ще чотири перебувають у черзі), застосування положень цього нормативного документа до цього часу викликає проблеми. Відсутність детальної регламентації кожної юрисдикційної процедури, з одного боку, зменшує текстову перевантаженість КУпАП, а з іншого, є причиною виникнення суттєвих прогалин, що унеможливлюють реалізацію завдань кодексу, встановлених у статті першій цього документу.

Даними тезами пропонується викладення змісту однієї із таких прогалин – проблеми реалізації процесуальних прав особи, яка притягується до адміністративної відповідальності, у випадку розгляду справи про адміністративне правопорушення органами Національної поліції на місці його вчинення.

Як відомо, чинний КУпАП оперує двома близькими за змістом поняттями: «на місці вчинення правопорушення» (ст.ст. 258, 259, 260, 279-1, 258, 300-1, 307 КУпАП) та «за місцем вчинення правопорушення» (ст.ст. 267, 258, 257-1 КУпАП). У зв'язку з численними порушеннями щодо застосування відповідних норм, роз'яснення щодо змісту цих понять було дане Конституційним Судом України від 26.05.2015 № 5-рп/2015 [2] та Верховним Судом [5]. Згідно приписів пункту 2.4 мотивувальної частини рішення Конституційного Суду України від 26 травня 2015 року № 5-рп/2015 вбачається, що підстав для ототожнення місця вчинення адміністративного

правопорушення з місцем розгляду справи про таке правопорушення немає, а словосполучення «на місці вчинення правопорушення» і «за місцем його вчинення», які містяться у статтях 258, 276 Кодексу, мають різне цільове спрямування і різний правовий зміст. Зокрема, словосполучення «за місцем його вчинення», застосоване у положенні частини першої статті 276 Кодексу, за якою «справа про адміністративне правопорушення розглядається за місцем його вчинення», вказує на місцезнаходження органу, уповноваженого законом розглядати справу про адміністративне правопорушення у межах його територіальної юрисдикції згідно з адміністративно-територіальним устроєм України.

Проте, законом України від 14 липня 2015 року № 596-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення регулювання відносин у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху» внесено зміни до ст. 258 КУпАП, зі змісту яких вбачається, що у разі вчинення адміністративних правопорушень, розгляд яких віднесено до компетенції Національної поліції, уповноваженими органами (посадовими особами) *на місці вчинення правопорушення* виноситься постанова у справі про адміністративне правопорушення відповідно до ст. 283 КУпАП.

Згідно з частиною першою статті 268 КУпАП особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, має право: знайомитися з матеріалами справи, давати пояснення, подавати докази, заявляти клопотання; *при розгляді справи користуватися юридичною допомогою адвоката, іншого фахівця у галузі права*, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи, виступати рідною мовою і користуватися послугами перекладача, якщо не володіє мовою, якою ведеться провадження; оскаржувати постанову у справі. Крім того, у цій правовій нормі передбачено, що справа про адміністративне правопорушення повинна розглядатися в присутності особи, яка притягається до адміністративної відповідальності; за відсутності такої особи справу може бути розглянуто лише у випадках, коли є дані про своєчасне її сповіщення про місце і час розгляду справи і якщо від неї не надійшло клопотання про відкладення розгляду справи.

Словосполучення «при розгляді справи» дозволяє зробити висновок, що обов'язкове задоволення клопотання особи, що притягається до адміністративної відповідальності передбачене на стадії розгляду справи про адміністративне правопорушення.

З метою забезпечення дотримання прав особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, індивідуалізації її відповідальності та реалізації вимог статті 245 КУпАП щодо своєчасного, всебічного, повного і об'єктивного з'ясування обставин справи, вирішення її у відповідності з законом уповноважений орган (посадова особа) при розгляді справи про адміністративне правопорушення зобов'язаний з'ясувати: чи було вчинено адміністративне правопорушення, чи винна ця особа в його вчиненні, чи підлягає вона адміністративній відповідальності, чи є обставини, що пом'якшують і обтяжують відповідальність, а також інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. При накладенні стягнення необхідно враховувати характер вчиненого правопорушення, особу порушника, ступінь його вини, майновий стан, обставини, що пом'якшують і обтяжують відповідальність (частина друга статті 33 КУпАП).

При цьому, протокол про адміністративне правопорушення не складається у разі вчинення адміністративних правопорушень, розгляд яких віднесено, зокрема, до компетенції Національної поліції (ч.2 ст. 258 КУпАП). У випадках, передбачених частинами першою та другою цієї статті, уповноваженими органами (посадовими особами) *на місці вчинення правопорушення вноситься постанова у справі про адміністративне правопорушення відповідно до вимог статті 283 цього Кодексу.*

Пункт 1 розділу III Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі, затверджені наказом МВС України від 07.11.2015 за №1395, визначає, що справа про адміністративне правопорушення розглядається за місцем його вчинення, за місцем проживання особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, за місцем реєстрації транспортного засобу та на місці вчинення адміністративного правопорушення. У разі виявлення правопорушення у сфері забезпечення

безпеки дорожнього руху, розгляд якого віднесено до компетенції Національної поліції України, поліцейський виносить постанову у справі про адміністративне правопорушення без складання відповідного протоколу (п.4 Інструкції).

Таким чином стадії розслідування та розгляду справи звужуються за колом необхідних процесуальних дій (мова ведеться про так зване скорочене провадження). Однак, навіть у такому випадку, особа, що притягається до адміністративної відповідальності, не може бути позбавлена гарантованих процесуальних прав. Саме їх юридична визначеність створює правомірні очікування, які у одному випадку проявляються як законний інтерес, а у іншому – як право і які мають бути належно захищені. Таким чином формується судова практика що, не залежно від доведеності факту вчинення особою адміністративного правопорушення, таку особу не будуть притягати до відповідальності, якщо буде встановлено порушення процесуальних прав, на реалізацію яких суб'єкт правопорушення мав законні очікування. Наглядними у цьому контексті є випадки відмови у задоволенні клопотання про залучення адвоката чи іншого фахівця в галузі права чи розгляд справи не за тією ж адресою, за якою зафіксовано вчинення правопорушення, яке мало б розглядатися «на місці вчинення» [3; 4].

Однак такий підхід має певні недоліки. Так, наприклад, протокол не складається у разі вчинення адміністративних правопорушень, розгляд яких віднесено до компетенції Національної поліції. Відповідно до ст. 222 КУпАП, правопорушення, передбачені частинами першою-третьою, п'ятою і шостою статті 122 розглядаються Національною поліцією. У той же час, ст. 277 КУпАП передбачає, що Справи про адміністративні правопорушення, передбачені частинами першою, третьою та сьомою статті 122 (в частині порушення правил зупинки, стоянки), розглядаються уповноваженою особою невідкладно після виявлення правопорушення та отримання відомостей про суб'єкта цього правопорушення. У такому розумінні, перенесення розгляду справи на іншу годину чи дату у зв'язку з залученням адвоката суперечитиме положенням КУпАП.

Список використаних джерел

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Кодекс України від 07.12.1984 № 8073-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984, Додаток до № 51. Ст.1122.

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 276 Кодексу України про адміністративні правопорушення: Рішення Конституційного суду України від 26.05.2015 № 5-рп/2015.

3. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду у справі №524/9827/16-а від 18 лютого 2020 року.

4. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду у справі №711/2050/17 від 04 червня 2020 року.

5. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду у справі №524/3206/16-а від 16 серпня 2019 року.

О. А. Бінковський,
доцент кафедри прикордонної безпеки,
кандидат військових наук, доцент
(Національна академія
Державної прикордонної служби України)

О. Б. Фаріон,
професор кафедри прикордонної безпеки,
доктор військових наук, доцент
(Національна академія
Державної прикордонної служби України)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ НА ЗВІЛЬНЕНИХ ВІД ОКУПАЦІЇ ПРИКОРДОННИХ ТЕРИТОРІЯХ

Законодавство України у сфері національної безпеки і оборони чітко визначає та розмежовує повноваження військових формувань та правоохоронних органів держави під час проведення заходів стабілізаційного характеру на територіях звільнених від окупації.

Перспектива відновлення повного контролю над усіма регіонами держави, як завершальний етап визвольної війни українського народу, не піддається сумніву. Отже, ефективне проведення стабілізаційних заходів на вже деокупованих територіях України, готовність сил безпеки і оборони у повній мірі використати свій потенціал після звільнення східних та південних регіонів нашої держави, обумовлюють актуальність обговорення і дослідження ключових аспектів взаємодії, зокрема органів Державної прикордонної служби України та територіальних Національної поліції України пов'язаної із захистом державного кордону України у цілому та протидії злочинності в межах прикордонних областей, зокрема.

Результати аналізу стану злочинних проявів на вже деокупованих прикордонних територіях України визначають основні їх базові категорійні характеристики, а саме щодо:

– злочинів пов'язаних з незаконним порушенням державного кордону з причетністю кримінальних елементів прикор-

донних територій України, Російської Федерації та Республіки Білорусь. Формами такої злочинної діяльності є сприяння незаконному переміщенню осіб через державний кордон, незаконному переміщенню зброї, боєприпасів та вибухових речовин;

- злочинів пов'язаних зі сприянням розвідувально-підбивної діяльності та диверсійно-розвідувальної діяльності противника. Формами такої діяльності є сприяння колаборанству, розповсюдження чуток та фейкової інформації, передача даних про об'єкти воєнної, прикордонної та критичної інфраструктури, у тому числі для їх подальшого вогневого ураження, тощо;

- злочинної діяльності пов'язаної з посяганням на права державної та приватної власності.

А відтак, протидія злочинності на державному кордоні та у прикордонних районах звільнених від окупації потребує консолідованих зусиль правоохоронної системи прикордонних областей, зокрема злагодженої діяльності органів Державної прикордонної служби України та територіальних органів Національної поліції України.

Результати дослідження правових аспектів діяльності визначених правоохоронних органів дають можливість окреслити конкретний спектр напрямків їх взаємодії щодо протидії зазначених вище злочинній діяльності.

Ключовими напрямками спільної діяльності, на нашу думку є:

- консолідована інформаційно-аналітична діяльність щодо спільного оцінювання розвитку криміногенної обстановки в прикордонних регіонах та прогнозування (моделювання) її розвитку та впливу на стан прикордонної та громадської безпеки;

- створення та використання інформаційних баз даних про осіб причетних до протиправної діяльності та їх транспортних засобів;

- організація діяльності, в межах наданих їм повноважень, оперативних органів спрямованої на запобігання вчиненню кримінальних правопорушень, розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляються від виконання кримінального покарання;

- проведення спільних пошукових дій на місцевості та об'єктах прикордоння з метою виявлення осіб причетних до протиправної діяльності, які здійснюють приховане спостереження, наведення чи корегування застосування вогневих засобів противника, а також з метою виявлення незаконного складування зброї, боєприпасів та воєнної амуніції;

- організації проведення додаткових режимних заходів з метою забезпечення дотримання прикордонного режиму та режиму державного кордону;

- вжиття заходів в прикордонних населених пунктах для забезпечення публічної безпеки і порядку на їх улицах, площах, у парках, скверах, на стадіонах, вокзалах, в аеропортах, морських та річкових портах, тощо.

Поряд з визначеним, актуальним аспектом взаємодії є координація спільних зусиль щодо протидії терористичним проявам та протидії інформаційно-психологічному впливу противника.

Специфічним напрямком зосередження спільних зусиль є і протидія кіберзлочинності.

Визначений спектр актуальних напрямків взаємодії потребує детального опрацювання та консолідації управлінських зусиль в організаційних і нормативно-правових аспектах, що зумовлює необхідність проведення подальших наукових досліджень.

М. Г. Богуславський,
науковий співробітник навчально-наукової
лабораторії з дослідження проблем протидії
організований злочинності та корупції,
кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

Ю. І. Паршин,
старший науковий співробітник навчально-наукової
лабораторії з дослідження проблем протидії
організований злочинності та корупції,
доктор економічних наук, професор
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ЩОДО ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ПРИ ЗАТРИМАННІ ІНОЗЕМЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА

У разі затримання іноземця та особи без громадянства працівниками поліції передбачаються відповідні кроки їхніх дій. Перший крок передбачає з'ясування законності його перебування на території України, а другий – у разі виявлення іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають на території України, необхідно передати таку особу працівникам територіального органу чи підрозділу ДМС за місцем виявлення для вжиття передбачених законодавством заходів.

У свою чергу перевірка законності перебування іноземців та осіб без громадянства на території України включає в себе перевірку таких аспектів:

- іноземці та особи без громадянства в'їхали та перебувають протягом наданого візою дозволу в межах строку дії віз (для громадян країн з візовим порядком в'їзду) або протягом установленого законодавством строку (для громадян країн з безвізовим порядком в'їзду);

Зазначимо, що громадян країн з візовим порядком в'їзду можуть перебувати на території України протягом наданого візою дозволу в межах строку дії візи, якщо інший строк не визначено міжнародними договорами України.

Строк дії візи та дозволений візою строк перебування зазначається у візі. Громадяни країн з безвізовим порядком в'їзду можуть перебувати на території України не більше як 90 днів протягом 180 днів, якщо інший строк не визначено міжнародними договорами України.

Обчислення зазначеного строку здійснюється шляхом відрахування 180 днів назад від дня контролю (дня, на який необхідно визначити законність перебування іноземця на території України). Іноземець не порушив зазначений строк, якщо в межах цього 180-денного періоду він перебував на території України не більше 90 днів.

- іноземці та особи без громадянства, яким в установленому порядку продовжено строк перебування на території України;

Необхідно зауважити, що іноземцю або особі без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України, може бути продовжено строк перебування (за наявності законних підстав).

Продовження строку перебування оформляється шляхом проставлення в паспортному документі штампа, у якому зазначається орган, який прийняв рішення, та термін, на який вирішено продовжити строк перебування. Штамп проставляється вільній сторінці паспортного документа поряд з візою чи наявною відміткою про в'їзд, завіряється підписом начальника (або його заступника) територіального органу чи підрозділу ДМС за місцем проживання іноземця чи особи без громадянства та скріплюється печаткою.

Іноземці та особи без громадянства можуть відповідно до Закону України «Про імміграцію» іммігрувати в Україну на постійне проживання [2]. Зазначені іноземці та особи без громадянства отримують посвідку на постійне проживання.

- Іноземці та особи без громадянства документовані посвідкою на постійне чи тимчасове проживання;

Такі особи отримують посвідку на постійне проживання – документ, що посвідчує особу іноземця або особу без громадянства та підтверджує право на постійне проживання в Україні.

- Іноземці та особи без громадянства документовані посвідченням біженця, посвідченням особи, які надано додатковий захист, довідкою про звернення за захистом в Україні;

Довідка про звернення за захистом в Україні – документ, що засвідчує законність перебування особи на території України на період, що розпочинається з моменту звернення особи з відповідною заявою про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, і є дійсною для реалізації прав і виконання обов'язків, передбачених законами України, до остаточного визначення статусу такої особи чи залишення нею території України.

– Іноземці та особи без громадянства, які в установленому порядку уклали контракт про проходження військової служби у Збройних Силах України, вважаються такими, які на законних підставах тимчасово проживають на території України на період дії контракту про проходження військової служби у Збройних Силах України. Тимчасове проживання на території України таких іноземців та осіб без громадянства підтверджується військовим квитком рядового, сержантського і старшинського складу.

Додатковий захист – форма захисту, що надається в Україні на індивідуальній основі іноземцям та особам без громадянства, які прибули в Україну або перебувають в Україні і не можуть або не бажають повернутися в країну громадянської належності або країну попереднього постійного проживання внаслідок певних обставин.

Список використаних джерел

1. Протидія кримінальним та іншим правопорушенням у сфері проведення операцій з об'єктами нерухомого майна: метод. рекомендації; кол. авт. Дніпро : ДДУВС, 2022, 46 с.

2. Закон України «Про імміграцію». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, № 41. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2491-14#Text> (дата звернення: 12.09.2022).

І. П. Бондаренко,
заступник міністра
(Міністерство внутрішніх справ України)

Д. В. Андрєєв,
директор, доктор юридичних наук, професор,
заслужений журналіст України
(Департамент комунікації МВС України)

ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ЦИФРОВИХ КОМУНІКАЦІЙ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ФІКСАЦІЇ ТА РОЗСЛІДУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

У діяльності Міністерства внутрішніх справ тематика застосування цифрових комунікацій у документуванні та розслідуванні воєнних злочинів постала певним викликом, який потребував оперативного реагування та вироблення алгоритмів у дуже короткий термін. Це завдання об'єктивно ускладнювала відсутність достатнього практичного досвіду та специфічних технічних можливостей.

Складнощі організації цього процесу також додавала необхідність дієвої синхронізації діяльності різних служб органів і підрозділів системи МВС, інших міністерств, відомств та правоохоронних органів [1]. Перше, на що необхідно звернути увагу, – це масштабність скоєних воєнних злочинів, які розслідують підрозділи Національної поліції. При цьому ми наголошуємо, що частину проваджень цієї категорії справ розслідують слідчі СБУ, ДБР та ГПУ.

Упродовж дії воєнного стану з 24.02.2022 до теперішнього часу слідчими НП України розпочато **127 773** кримінальних проваджень за фактами злочинів, учинених в умовах воєнного стану. У тому числі **38 688** кримінальних проваджень за фактами вчинення на території України злочинів військово-службовцями збройних сил російської федерації та їх пособниками. З них з наступною правовою кваліфікацією: стаття 438 КК України (порушення законів та звичаїв війни) – **28 102** і ця кількість складає понад 70% від загального обсягу задокументованих фактів вчинення воєнних злочинів; стаття 110 КК України (посягання на територіальну цілісність) – **8 712**;

стаття 111-1 КК України (колаборанство) – **1 706**; стаття 111 КК України (державна зрада) – **83**. Інші злочини цієї категорії не такі значні у кількісному вимірі і тому їх документування не викликали особливих складнощів.

Уточнюємо, що зі зрозумілих причин найбільше за такими фактами розпочато кримінальних проваджень у *Київській (5 005), Дніпропетровській (4 857), Луганській (3 436), Херсонській (3 561) та Донецькій (2 555) областях*.

Друге. Для розуміння обсягів розслідування воєнних злочинів службами та підрозділами системи МВС України та інших правоохоронних органів вважаємо за необхідне детально зупинитися на загальних обсягах та результатах роботи працівників слідства на деокупованих територіях.

Так, у **Київській області** з моменту деокупації слідчо-оперативними групами (СОГ) проведено **4 771** оглядів місць події, у результаті яких виявлено **1 285 трупів**, з них **606** трупи цивільних осіб та **535** трупів (та їх фрагментів) загиблих осіб, яких не ідентифіковано.

Донецька область. З моменту деокупації СОГ здійснено 432 оглядів місць події, під час яких виявлено **161** труп цивільних осіб, причини смерті встановлюються, а також 1 катівню.

У **Харківській області** з моменту деокупації проведено 2 041 оглядів місць події, у ході фіксації слідчими виявлено **560** трупів цивільних осіб з яких **128** з ознаками насильницької смерті, а також **23** катівні та місця несвободи.

Херсонська область. З моменту деокупації проведено **258** оглядів місць події, виявлено **7** трупів цивільних осіб, з яких 6 з ознаками насильницької смерті та **1** катівню. Під час відпрацювання місць злочинів у **Чернігівській області** виявлено **241** труп, у **Сумській області** – **41**, робота слідчих триває 24/7.

Сучасні інформаційні технології та цифрові комунікації також застосовуються у документуванні **майнових злочинів**, учинених в умовах воєнного стану. На теперішній час розпочато досудове розслідування в **50 123** кримінальних провадженнях цієї категорії:

– **за статтею 185 КК України (крадіжка)**, а якщо точніше звичайне мародерство – **48 462** (найбільше м. Київ – 5 732, Харківська обл. – 4 060, Полтавська обл. – 3 519, Київська обл. – 3 398, Дніпропетровська обл. – 3 389);

– за статтею 186 КК України (грабіж) – 1 368 (найбільше м. Київ – 205, Дніпропетровська обл. – 204, Одеська обл. – 124);
– за статтею 187 КК України (розбій) – 293 (найбільше Дніпропетровська обл. – 38, Одеська обл. – 33, Луганська обл. – 24 та м. Київ – 25).

Зважаючи на значні обсяги, географію та небезпеку, пов'язану з роботою на ще недосліджених з точки зору мінної загрози територіях, за ініціативи керівництва співробітниками МВС, з метою суттєвого підвищення ефективності та оперативності документування воєнних злочинів, вже з 1 квітня поточного року розпочато спільний проект МВС з компанією Google щодо системної фіксації та подальшого оцифрування фото-відеоінформації за допомогою комунікаційних технологій [2].

З цією метою МВС було створено об'єднані групи НПУ, ДСНС, Експертної служби МВС України та представників компанії Google на які було покладено обов'язки по 3D фото-відеофіксації наслідків російського вторгнення. Проект має максимально охопити населенні пункти, що зазнали найбільших руйнувань. Відзнята інформація систематизується та розміщується на картах Google Maps, з якою можна ознайомитися в режимі перегляду вулиць за допомогою сервісу Street View. Важливо, що рятувальники ДСНС та співробітники Національної поліції мають допускати спеціалістів Google на вже розміновані та безпечні ділянки звільнених міст.

Наразі фахівці Google вже оприлюднили перші панорамні знімки зруйнованих вулиць та будівель у населених пунктах Київської області: у м. Ірпінь, м. Буча, с. Горенка, с. Стоянка та смт Гостомель. Також окремо створено онлайн сервіс для правоохоронців та рятувальників, які можуть використовувати його як інформаційно-довідковий ресурс для координації своїх дій та додаткової фіксації динаміки змін в окремо взятому регіоні.

Дані щодо пошкоджень з різних джерел інформації надходять в автоматичному та ручному режимі до ЦП ЄІС МВС. В єдиному розподіленому сховищі всі дані агрегуються та відтворюються через додаток Інтерактивна мапа пошкоджень ЦП ЄІС МВС.

Проект виконується для інформаційного забезпечення службових процесів органів системи МВС та ефективної

практичної реалізації Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії російської федерації, затвердженням постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 326 [3].

У додатку Інтерактивна мапа ЦП ЄІС МВС станом на 20.10.2022 забезпечено відображення даних, отриманих від суб'єктів ЄІС МВС, а саме:

Експертна служба МВС. Загальна кількість завантажень 122 об'єкта, фото та відео 360 (одне відео може вміщувати після обробки до 10 000 фото 360). За регіонами: Запорізька обл. – 33, Київська обл. – 15, Сумська – 16, Харківська – 58.

ДСНС. Загальна кількість завантажень 4469 об'єктів з розмінування за областями: Вінницька – 64, Волинська – 75, Дніпропетровська – 415, Донецька – 692, Житомирська – 106, Запорізька – 226, Івано-Франківська – 95, Київська – 417, Київ – 79, Миколаївська – 103, Одеська – 184, Полтавська – 97, Рівненська – 29, Сумська – 91, Тернопільська – 153, Харківська – 120, Херсонська – 772, Черкаська – 111, Чернівецька – 431, Чернігівська – 82.

Міністерство цифрової трансформації України (ДІА). Загальна кількість завантажень 210711 об'єктів пошкодженого майна, за регіонами: АР Крим – 24, Вінницька – 255, Волинська – 63, Дніпропетровська – 1 303, Донецька – 60 289, Житомирська – 2 258, Закарпатська – 49, Запорізька – 4 034, Івано-Франківська – 30, Київська – 45132, Кіровоградська – 47, Луганська – 21 719, Львівська – 220, Київ – 6 120, Севастополь – 7, Миколаївська – 6 476, Одеська – 928, Полтавська – 155, Рівненська – 67, Сумська – 5 147, Тернопільська – 77, Харківська – 40 532, Херсонська – 2 394, Хмельницька – 49, Черкаська – 101, Чернівецька – 17, Чернігівська – 13 218.

Нині процес документування та оцифровування отриманої інформації у рамках розслідування воєнних злочинів потребує нового та ґрунтовного наповнення з точки зору публічності та комунікаційної стратегії. До цих новостворених сервісів ЄІС МВС мають максимально долучатися всі зацікавлені органи, служби та безпосередньо громадяни як в контексті їх наповнення, так і під час використання цих матеріалів з міркувань власної та публічної безпеки.

Список використаних джерел

1. Веб-портал МВС України. Ігор Бондаренко про цифрові сервіси та проекти МВС в умовах війни// <https://mvs.gov.ua/video/igor-bondarenko-pro-cifrovi-servisi-ta-projekti-mvs-v-umovax-viini>

2. Веб-портал МВС України. Понад 10 тисяч заявок про виявлення вибухонебезпечних предметів надійшло через сторінку з інтерактивною мапою на сайті ДСНС// <https://mvs.gov.ua/news/ponad-10-tisyac-zayavok-pro-viyavlennya-vibuxonebezpecnix-predmetiv-nadiislo-cerez-storinku-z-interaktivnoyu-mapoyu-na-saiti-dsns>

3. Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 326 «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації»// <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text>

І. А. Ботнаренко,
старший науковий співробітник наукової лабораторії
з проблем протидії злочинності
навчально-наукового інституту № 1,
кандидат юридичних наук
(Національна академія внутрішніх справ)

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА МАНІПУЛЮВАННЯ НА ЕНЕРГЕТИЧНОМУ РИНКУ: АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН

Від здатності держави забезпечувати захист національних економічних інтересів та уникати економічних загроз залежить стабільність соціально-економічного розвитку України, а також ефективність її міжнародного співробітництва у зазначеному напрямі. Наразі актуальним питанням видається необхідність створення в Україні адекватного механізму заходів протидії злочинності в енергетичній сфері, від чого безпосередньо пов'язане розв'язання таких важливих проблем, як демонополізація і декриміналізація галузей паливно-енергетичного комплексу, усунення масштабної непогашеної дебіторсько-кредиторської заборгованості генеруючих компаній, оператора оптового ринку електроенергії та енергопостачальних підприємств, забезпечення вільного вибору контрагентів і конкурентних засад господарської діяльності суб'єктів паливно-енергетичного комплексу [1, с. 15–17]. Особливо гостро питання забезпечення енергетичної безпеки постає для нашої держави в умовах воєнного стану. Так, лише за перший місяць війни споживання електроенергії в Україні впало приблизно на 30 %, що пов'язане, передусім, з масовим переселенням декількох мільйонів українців, через постійні обстріли та бомбардування енергетичної інфраструктури та через зупинку великої кількості промислових підприємств, які споживали значну кількість електроенергії [2].

16 червня 2020 р. набрав чинності Закон України № 738-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів». Набрання чинності указаним нормативно-правовим актом істотно вплинуло на оновлення

кримінального законодавства, а саме в розділі VII Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК) «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» з'явились заборони, присвячені регламентації кримінальної відповідальності за зловживання на оптових енергетичних ринках: ст. 222-2 «Маніпулювання на енергетичному ринку» та ст. 232-3 «Незаконне використання інсайдерської інформації щодо оптових енергетичних продуктів».

Ч. 1 ст. 222-2 КК України було передбачено кримінальну відповідальність за умисні дії осіб на енергетичному ринку (ринок електричної енергії та ринок природного газу), що мають ознаки маніпулювання на оптових енергетичних ринках, визначені законодавством у сфері енергетики, що призвели до отримання такою особою або третіми особами прибутку у значних розмірах, або уникнення такими особами збитків у значних розмірах, або якщо це заподіяло значну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб [3].

Об'єктивну сторону кримінального правопорушення утворюють: 1) діяння – умисні дії осіб на енергетичному ринку (ринок електричної енергії та ринок природного газу), що мають ознаки маніпулювання на оптових енергетичних ринках, визначені законодавством у сфері енергетики; 2) наслідки – значна шкода охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб; 3) отримання особою або третіми особами прибутку у значних розмірах або 4) уникнення такими особами збитків у значних розмірах; 5) причинний зв'язок. За конструкцією об'єктивної сторони маніпулювання на енергетичному ринку є кримінальним правопорушенням з матеріальним складом.

У цьому аспекті необхідно погодитись з О. Г. Кошовим, В. М. Тертишником та Н. М. Шелудьком, які зазначили, що заборона законодавцем певного виду протиправної поведінки у формі маніпулювання на фондовій біржі, містить лише вказівку на його «ознаки», не розкриваючи при цьому повне поняття того, що власне є маніпулюванням, одночасно скеровуючи увагу до іншого – закону в більш широкому його розумінні

як загального терміну «законодавство» [4, с. 231]. Водночас, наголошують науковці, звернення до іншого законодавства є необхідним з точки зору відповідної кваліфікації дій, які вважаються маніпулюванням на фондовому ринку [4, с. 231].

Відповідно до Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 1227/2011 щодо доброчесності та прозорості на оптовому та енергетичному ринку від 25 жовтня 2011 року (Regulation on Wholesale Energy Market Integrity and Transparency або REMIT), маніпулювання на оптових енергетичних ринках передбачає дії, що вчиняються особами, які штучно встановлюють ціни на рівні, не обумовленому ринковими силами пропозиції і попиту, включно з фактичною доступністю потужностей виробництва, зберігання або транспортування, а також попиту. Форми маніпулювання ринком включають: розміщення та відкликання неправдивих (фіктивних) заявок, поширення неправдивої або оманливої інформації чи чуток через засоби масової інформації, зокрема через Інтернет, або будь-якими іншими способами; навмисне надання неправдивої інформації суб'єктам господарювання, які забезпечують надання котирувань або звітів про стан ринку, що може вводити в оману учасників ринку, які діють на основі таких котирувань або звітів про стан ринку; та навмисне створення враження про те, що доступність потужності електричної генерації чи доступність природного газу, або доступність потужності з передачі є іншою, ніж яка насправді технічно доступна, якщо така інформація чинить вплив або може вплинути на ціну оптових енергетичних продуктів [5]. Таким чином, маніпулювання на енергетичному ринку у загальному вигляді включає сукупність економічно чи технологічно необґрунтованих дій, спрямованих на незаконне (штучне) зниження/збільшення вартості енергетичного товару, метою яких є спонукання інших учасників (споживачів) ринку купувати або продавати за пропонованою та вигідною для ініціатора цих дій ставкою.

За матеріалами юристики А. Кривешко, на початку 2020 року Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, Державним підприємством «Оператор ринку» та Державним підприємством «Гарантований покупець» було зроблено заяви

про численні маніпуляції на ринку «на добу наперед» [6]. Маніпуляції, зокрема, проявились у: а) встановленні окремими учасниками ринку (серед яких більшість трейдерів та електропостачальників) необґрунтовано низьких у порівнянні з попередніми розрахунковими періодами цін у заявках на продаж електричної енергії; б) перевищенні справжніх обсягів електричної енергії для продажу. Ці явища призводили до неможливості для більшості виробників продати електричну енергію за ринковими цінами на ринку «на добу наперед», і як наслідок, виробники вимушено переходили до наступних етапів продажу – на внутрішньодобовому ринку і, у випадку непродажу – на балансуєчому ринку [6].

Зазначене свідчить про те, що маніпуляції на енергетичному ринку можуть виявлятися як у спотворенні торгових операцій на енергоринку за рахунок продажу ресурсу, який не підкріплений фактичними обсягами генерації, що зумовлює безпідставне витрачання коштів відповідними підприємствами, організаціями, державою, так і практик завищеного ціноутворення, тим самим обмежуючи конкуренцію на ринку електроенергії. Фактично маємо дві основні ситуації, які підпадають під ознаки маніпулювання – економічне відведення потужності електроенергії (подача економічно необґрунтованої заявки на продаж електричної енергії) та динамічне (фізичне) відведення потужності електроенергії (невідображення в договорі всього реального об'єму електричної енергії).

Термін «маніпулювання» має латинське походження (від лат. слова *manipulare*) та означає «управляти», «управляти зі знанням справи» тощо. Його зміст розкривається через здійснення непомітного (неусвідомленого) впливу на того, ким мають намір управляти. Його первинний зміст, зазначають В. Тертишник та О. Кошовий, включає як дії позитивного характеру, так і може охоплювати діяння негативного характеру, включаючи різні «махінації» [7]. На законодавчому рівні відсутнє чітке відмежування «позитивних» маніпуляцій від суспільно небезпечних «махінацій», як і відсутні ознаки, за якими їх можна розрізнати. Тому може скластися ситуація, наголошують науковці, коли до відповідальності за формальними ознаками може притягатись особа, яка вчинила суспільно корисні дії або яка діяла в інтересах держави [7].

Відповідно до Концепції запобігання маніпулюванню ринком цінних паперів, затвердженої рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 14.01.2003 № 21, нечесній торгівій практиці і порушенню етики професійної діяльності на фондовому ринку, «маніпулювання» – навмисні або добровільні дії, спрямовані на оману або зловживання довірою (шахрайство) у відношенні учасників ринку цінних паперів, шляхом встановлення контролю за цінами або здійснення штучного впливу на вартість цінних паперів [8].

Д. В. Каменський трактує маніпулювання як дію будь-якого учасника або групи учасників, спрямовану на встановлення штучного контролю за цінами, що охоплює покупку і продаж цінних паперів (у нашому випадку – оптових енергетичних продуктів) із метою створення фальшивої або такої, що вводить в оману, видимості активної торгівлі або з метою підняти чи знизити ціну для того, щоб спонукати інших учасників ринку вчинити певні дії купити або продати цінний папір, що, своєю чергою, призводить до цілеспрямованої зміни курсової ціни фондового інструмента щодо її нормального показника» [9, с. 580].

Що стосується маніпулювання саме на енергетичному ринку, в проєкті Закону України № 4503 від 16.12.2020 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації положень законодавства Європейського Союзу про доброчесність, прозорість та запобігання спотворенню конкуренції на оптових ринках», яким пропонувались зміни до Закону України «Про ринок електричної енергії, було визначено: маніпулюванням на ринку електричної енергії є, зокрема, дії щодо вчинення правочинів, надання розпоряджень та/або доручень на вчинення правочинів з оптовими енергетичними продуктами, які створюють, або можуть створити оманливі сигнали як для попиту, так і для пропозиції, або щодо цін на оптові енергетичні продукти; або забезпечують або намагаються забезпечити особи, або групі осіб, що координують свою діяльність, можливість сформулювати ціни на один або декілька оптових енергетичних продуктів на штучному рівні; поширення інформації через засоби масової інформації, у тому числі електронні, або будь-який інший спосіб, яке дає або може давати неправдиві або оманливі сигнали як для попиту, так

і для пропозиції, або щодо цін на оптові енергетичні продукти, зокрема поширення недостовірної інформації, включаючи поширення чуток і помилкових новин або новин, що вводять в оману, особою, яка знала або повинна була знати, що ця інформація є недостовірною або такою, що вводить в оману [10].

На підставі вищевикладеного, маніпулювання на енергетичному ринку можна визначити як економічно або технологічно необґрунтовану діяльність особи (осіб), що порушує нормальні умови функціонування оптового енергетичного ринку, зокрема договірні відносини щодо постачання електричної енергії, та здійснюється шляхом виконання таких неправомірних дій: подання неправдивих заяв, спотворення або приховування інформації, складання фіктивних угод і торгових схем, що здійснюються з метою залучення відповідних осіб до участі в торгівлі енергетичними продуктами, або до здійснення їх прав щодо фінансових вкладень, наслідком яких стала б зміна (необґрунтоване зростання) ціни на ці вкладення та/або штучний дефіцит, або з метою фінансової вигоди (прибутку) особи, яка здійснює зазначену діяльність, що, за умови відсутності такого поведінки, унеможливила б її отримання.

Список використаних джерел

1. Єрмолов, С. Формування конкурентних енергоринків в Україні. *Економіка України*. 2007. № 10. С. 15–28.
2. Чому постачальники зазнають суттєвих збитків через рахунки за небаланси споживачів (13 травня 2022 р.). URL: <https://energy365.com.ua/tpost/k84l9mk1-chomu-postachalniky-zaznayut-suttvih-zbi>.
3. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
4. Зловживання на ринку капіталів: економіко-правові аспекти / за ред. О. Г. Кошового, В. М. Тertiшника, Н. М. Шелудько. Дніпро : ЛІРА, 2019. 532 с.
5. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 1227/2011 щодо доброчесності та прозорості на оптовому та енергетичному ринку від 25 жовтня 2011 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/es-12272011.pdf>.
6. Кривешко А. Маніпуляції ціновими заявками та обсягами електроенергії на ринку: як з цим боротися? *Юридична газета*. № 14 (720). URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/energetichne-pravo/manipulyaciyi-cinovimi-zayavkami-ta-obsyagami-elektroenergiyi-na-rinku-yak-z-cim-borotися.html>

7. Тertiшник В., Кошовий О. Доктринальні проблеми відповідальності за зловживання на фондовому ринку. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/6/52.pdf>.

8. Концепція запобігання маніпулюванню ринком цінних паперів, затверджена рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 14.01.2003 № 21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr021312-03#Text>.

9. Каменський Д. В. Відповідальність за економічні злочини у Сполучених Штатах Америки та Україні: порівняльно-правове дослідження : монографія. Київ : ВД «Дакор», 2020. 1128 с.

10. Проект Закону України від 16.12.2020 р. № 4503 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації положень законодавства Європейського Союзу про доброчесність, прозорість та запобігання спотворенню конкуренції на оптових ринках». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70681.

Л. П. Брич,
завідувач науково-дослідної лабораторії,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ПРИНЦИП СПРАВЕДЛИВОСТІ У МІЖНАРОДНОМУ ГУМАНІТАРНОМУ ПРАВІ

Не принцип справедливості є фундаментальною засадою, на якій будується міжнародне гуманітарне право, яке ще називають правом збройних конфліктів [1, с. 32; 2, с. 50–53], міжнародним воєнним правом, законами і звичаями війни та ін. [1, с. 32], і виділяють у ньому два напрямки: право Женеви (інститут захисту прав людини) та право Гааги (інститут обмеження засобів ведення війни) [1, с. 20, 23, 41]. Справедливість взагалі не згадують у переліках галузевих принципів міжнародного гуманітарного права [1, с. 40; 2, с. 50–53; 3, с. 151]. Гуманність, а не справедливість є сенсом права Женеви і права Гааги. Саме гуманізм є провідним принципом міжнародного гуманітарного права. Але до чого це нас привело...

Наприкінці першої чверті ХХІ століття сучасної людської цивілізації ми бачимо, що втілені у столітніх міжнародних конвенціях фантазії світового співтовариства про те, що війна може бути шляхетною, вже вкотре показали свою нездійсненність. На цей раз вони вщент розбиті російською військовою агресією проти України.

Цілком закономірно, що прописані у конвенціях права Гааги і права Женеви зобов'язання Високих договірних сторін ніколи не виконували закладену в них превентивну функцію щодо запобігання воєнним злочинам у агресивних війнах, розпочатих тоталітарними режимами. Агресор, який порушив головну заповідь міжнародного співтовариства – непорушності міжнародно визнаних кордонів, порушить і інші заборони. Адже, впевнені у своїй безкарності, спираючись на, так зване, «право сили» (*Silent leges inter arma* [Закони мовчать, коли говорить зброя]) у своїх загарбницьких війнах тоталітарні держави відверто ігнорували норми міжнародного гуманітарного права. Російський імперіалізм завжди грав без правил, стверджує військовий експерт Петро Черник [4].

Апологети рашистської ідеології у своїй ненависті до всього неросійського завжди вчиняли злочини проти людяності [5], у своїй жорстокості перевершуючи засуджених Нюрнберзьким трибуналом нацистів гітлерівської Німеччини. Вже мабуть немає таких меж, яких би вони не переступили [6, 7, 8, 9].

Після повномасштабного вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 р. з трибун різного рівня від політиків і науковців прозвучало визнання неієздатності, неефективності створеної міжнародним співтовариством після Другої світової війни системи колективної безпеки і що потрібно шукати нові способи забезпечення миру, як в Європі, так і на планеті. Декларуються погляди про «застарілість норм міжнародного права» [11], необхідність кардинального реформування ООН [12]. Але наведені ідеї лежать не в площині права Женеви.

Міжнародне гуманітарне право доволі консервативне. Не налаштовані на ініціювання принципових змін до нього й українські представники науки міжнародного права. Вони демонструють переконання у непохитності стандартів женеvських конвенцій і нереальності внесення змін до них [10].

Якщо покладену на неї функцію в існуючих умовах не здатна виконати гуманність, то прийшов час змінити підходи у міжнародному праві. А в міжнародному гуманітарному праві, зокрема, у праві Женеви, покладатися на справедливість.

Проте, якщо оцінити право Женеви, в основі якого лежить чинна Женевська конвенція про поводження з військовополоненими 1949 р. [13] з точки зору справедливості, то ми побачимо, що дотримання її положень ставить в гірше становище державу, яка зазнала нападу, порівняно з державою, яка розв'язала агресивну війну. На мою думку, Женевська конвенція про поводження з військовополоненими 1949 р. [13] (далі – Конвенція) потребує змін в таких концептуальних напрямках.

По-перше, забезпечення кримінальної відповідальності за участь військовослужбовців збройних сил іноземної держави чи інших її військових формувань, чи працівників її правоохоронних органів у агресивній війні проти суверенної держави, яка зазнала нападу. Відповідний проект закону про внесення змін до чинного КК України був підготовлений мною ще в перші дні повномасштабного вторгнення [14, с. 42–48]. Але запровадження кримінальної відповідальності комбатантів за участь у агресивній війні наштовхується на перешкоди

у виді інертності міжнародного права і потребує змін до міжнародного гуманітарного права. В цьому контексті потрібно скасувати передбачений ч. 1 ст. 118 Конвенції обов'язок держави, яка зазнала нападу, яка тримає в полоні, негайно звільнити і репатріювати військовополонених після закінчення бойових дій.

По-друге, на відміну від діючого підходу, потрібно встановити різний правовий статус військовополонених, які є військовослужбовцями держави, що зазнала нападу, і держави-агресора.

По-третє, зберігаючи цивілізовані вимоги до умов утримання і поводження з військовополоненими, які не є нелюдськими або такими, що принижують людську гідність, з метою: першочергового забезпечення власної обороноздатності державою, яка зазнала нападу, зменшення її тягаря (фінансового, ресурсного) на ведення війни із захисту своєї незалежності, потрібно знизити вимоги щодо рівня матеріального забезпечення, лікування військовополонених – військовослужбовців держави-агресора. Під призвою цього напрямку потрібно скасувати обов'язок країни, що зазнала нападу, безоплатно утримувати військовополонених. Витрати на їхнє утримання та медичну допомогу (ст. 15), а також на лікування (ст. 30), переміщення (ст. 48), на пересилку призначених для військовополонених посилок допомоги (ст. 74), репатріацію (ст. 118) повинна нести не держава, яка зазнала нападу, яка тримає в полоні, як це прописано у Конвенції. Їх повинна покривати держава-агресор з моменту взяття в полон до моменту відбуття ними покарання. Для цього у новій міжнародній системі колективної безпеки повинні бути розроблені міжнародно-правові фінансові механізми.

Особливо наочно дискримінаційний характер вимог про забезпечення державою, яка зазнала нападу, і яка тримає в полоні військовослужбовців держави-агресора, видно щодо закріпленого у Конвенції обов'язку забезпечувати умови, подібні до тих, які вона створює для своїх військ (евакуації (ст. 20), розквартирування (ст. 25)). Військовослужбовець – офіцер РФ в інтерв'ю українському журналісту Володимирі Золкіну, яке він дав, перебуваючи в українському полоні, висловив своє невдоволення харчуванням. Йому пояснили, що в той час Чернігів, у якому його тримали в полоні, перебував у блокаді і під постійними обстрілами російських військ і що цивільному

населенню не вистачало питної води і їжі [15]. В умовах дефіциту ресурсів, створених російською військовою агресією в Україні, держава, яка зазнала нападу, має мати закріплену в актах міжнародного гуманітарного права можливість надавати допомогу російським військовополоненим, в тому числі першу медичну, за залишковим принципом, тобто після надання допомоги своїм військовослужбовцям.

Аналіз тексту Женевської конвенції про поводження з військовополоненими показує, що її дух і буква не враховують, що держава, яка розв'язала агресивну війну, може масово вчиняти воєнні злочини, відверто і брутально ігнорувати міжнародне право і міжнародне співтовариство. Добросовісне виконання приписів цієї конвенції державою, що зазнала нападу, в той час, як вона веде екзистенційну боротьбу за існування свого народу, несе колосальні людські і матеріальні втрати в протистоянні з кровожерливим ворогом, ослаблює її ресурси. Тому аналізована конвенція, як і багато інших утопічних актів міжнародного права, має бути змінена. Ці зміни не будуть спроможні забезпечити її виконання державою-агресором, як і інших актів міжнародного гуманітарного права. У стосунках з абсолютним злом – державою-агресором-терористом конвенції не працюють і не спрацюють на майбутнє. В цьому випадку цінність міжнародних конвенцій в тому, щоб бути додатковою юридичною підставою кримінально-правової кваліфікації – окреслювати межі забороненої поведінки, за яку наставатиме кримінальна відповідальність, і межі дозволеного для держави, яка зазнала нападу.

Список використаних джерел

1. Попович В. П. Імплементация норм международного гуманитарного права у кримінальне законодавство України : дисертація на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук, спец. : 12.00.08. – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. Львів : ЛьвДУВС, 2010. 322 с.
2. Ярмачі В. Х. Галузеві принципи міжнародного гуманітарного права. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2017. С. 50–53. URL: http://dpspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/1201/1/%D0%AF%D1%80%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D1%96%20%D0%921-2017_%D0%9F%D0%A3%D0%9F%D0%A7.pdf
3. Драгоненко А. О. Поняття та ознаки воєнних злочинів у міжнародному кримінальному праві. *Наукові записки. Серія: Право*. 2022. Вип. 12. С. 151–157. С. 151. URL: DOI: <https://doi.org/10.36550/2522-9230-2022-12-151-157>

4. Чи є ще Росії, ким воювати – відповів експерт Петро Черник. *ТСН*. Ефір 28 березня 2022 р. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=37P7JsWUa9M>

5. Крутов М., Лагуніна І. Була свідомо політика руйнування Алепо, щоб зламати його і здобути політичну та військову перемогу – доповідь. *Радіо Свобода*. 15 лютого 2017 р., 14.23. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28311174.html>

6. Знайшли похованих дітей і тіла військових: в Ізюмі триває екстимація. *Суспільне. Новини*. 16 вересня 2022. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=WK0QEPu28SA>

7. Згвалтування є воєнною стратегією РФ в Україні – спецпредставниця Генсека ООН. *Укрінформ*. 15 жовтня 2022. 21.53. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3594063-zgvaltuvanna-e-voennou-strategieu-rf-v-ukraini-specpredstavnica-genseka-onn.html>

8. Глуховський М. Прокуратура встановила особу окупанта, який згвалтував жінку на Київщині. *Главком*. 22 березня 2022 р. URL: <https://glavcom.ua/news/prokuratura-vstanovila-osobu-okupanta-yakiy-zvaltuvav-zhinku-na-kijivshchini-832141.html> <https://glavcom.ua/news/prokuratura-vstanovila-osobu-okupanta-yakiy-zvaltuvav-zhinku-na-kijivshchini-832141.html>

9. Прищак В. Окупанти вісім днів ґвалтували 18-річну дівчину. *Главком*. 25 березня 2022 р. URL: <https://glavcom.ua/country/incidents/okupanti-visim-dniv-valtuvali-18-richnu-divchinu-832940.html>

10. День 2: Українська кримінальна юстиція в умовах війни. *VIII Львівський форум кримінальної юстиції*. 10 червня 2022 р. 7.59.40. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ywHRnGB3KY8>

11. Маляр Г. Аналіз вітчизняного законодавства та судової практики щодо притягнення до кримінальної відповідальності за підготовку, розв'язування та ведення агресивної війни. *Центр громадянських свобод*. 20 грудня 2016 р. URL: <https://ccl.org.ua/news/analiz-vitchyznianoho-zakonodavstva-ta-sudovoi-praktyky-shchodo-prytiahnennia-do-kryminal-noi-vidpovidal-nosti-za-pidhotovku-rozv-iazuvannia-ta-vedennia-ahresyvnoi-viyny/>

12. Анна Огречук. Більші загрози мають супроводжуватися сильнішою відповіддю. *Укрінформ*. 15 жовтня 2022 р. 15.34. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3587293-bilsi-zagrozi-maut-suprovodzuватися-silnisou-vidpoviddu.html>

13. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text

14. Брич Л. П. Про необхідність забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності за участь в агресивній війні проти України. Кримінально-правові відповіді на виклики воєнного стану в Україні : матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 5 трав. 2022 р. / упоряд. та заг. ред.: Ю. В. Баулін, Ю. А. Пономаренко; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; Нац. шк. суддів України; Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права»; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса. Харків: Право, 2022. 310 с. С. 42–48.

15. Разговор с военнопленным лейтенантом Царюком Алексеем Евгеньевичем. Армия РФ в Украине. Пленные, раненные солдаты и офицеры ВС РФ. Ютуб-канал: Володимир Золкін. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=8Vi6saDtq1w>

В. Р. Булачек,
доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки
факультету № 3 ІПФНП,
кандидат історичних наук
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

В. М. Синенький,
доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки
факультету № 3 ІПФНП,
кандидат історичних наук
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ПРО ТАКТИКУ ПРОВЕДЕННЯ ПРЕВЕНТИВНОГО ОБХОДУ ЖИТЛОВОГО СЕКТОРА ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЛЬНИЦІ, ЩО ОБСЛУГОВУЄТЬСЯ ДІЛЬНИЧНИМ ОФІЦЕРОМ ПОЛІЦІЇ ТА ПОЛІЦЕЙСЬКИМ ОФІЦЕРОМ ГРОМАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Підрозділи МВС України в умовах воєнного стану забезпечують безпеку тилу Збройних Сил. Національна поліція в умовах воєнного стану поряд із завданнями визначеними Законом України «Про Національну поліцію», реалізує положення Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [1; 2]. Територіальні органи поліції забезпечують охорону правопорядку, сприяють органам Служби безпеки України у виявленні диверсійно-розвідувальних груп супротивника, колаборантів, осіб, які розповсюджують інформацію направлену на підлив територіальної цілісності та суверенітету України.

Особливу роль у превентивній діяльності поліції в умовах воєнного стану виконують дільничні офіцери поліції та поліцейські офіцери громад, що знайшло відображення у наказі МВС України від 18 травня 2022 року «Про внесення змін до наказу Міністерства внутрішніх справ України від 28 липня 2017 року № 650» [3].

Це найближчі до населення представники органів правопорядку та влади, які завжди готові прийти на допомогу

у скрутну хвилину та виявляються першими на місці події. Державою на дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громад (далі – дільничних офіцерів поліції) покладено обов'язок виконувати не тільки суто поліцейські функції, а й загальнодержавні завдання, покладені на органи місцевого самоврядування, що робить роботу поліції відкритою та зрозумілою для населення в умовах воєнного стану.

Не можна заперечувати, що ці обов'язки накладають відповідальність на дільничних офіцерів поліції, в основі роботи яких лежить повага до прав і свобод людини та громадянина, прагнення досягти порозуміння між представниками поліції та населенням, сприяти Військовій службі правопорядку у Збройних Силах України у контр диверсійній діяльності.

Коло обов'язків дільничних офіцерів поліції значне, але насамперед це захист громадян, їх життя та здоров'я від злочинних посягань, робота з молоддю та підлітками, створення сприятливої обстановки для реалізації законних прав, свобод та інтересів громадян, взаємодія з підрозділами територіальної оборони, підпорядкованих органам місцевої влади та місцевого самоврядування.

В умовах воєнного стану особливого значення набуває взаємодія правоохоронних органів з органами місцевого самоврядування, де дільничні офіцери поліції безпосередньо взаємодіють з представниками місцевого самоврядування, керівництвом підрозділів територіальної оборони.

Відповідно до поставлених законом завдань та покладених відомчими нормативними актами функціональних обов'язків, дільничний офіцер поліції несе персональну відповідальність за стан правопорядку на визначеній, обмеженій за кількістю населення, що проживає на ній, території обслуговування – поліцейський дільниці. Жодна інша служба поліції не має такого жорсткого нормативного прикріплення до території обслуговування, як служба дільничних офіцерів поліції. Слід зазначити, що діяльність дільничних офіцерів поліції у житловому секторі організується з метою:

- забезпечення своєчасного прийому від населення заяв, повідомлень та іншої інформації, що надходить про злочини, адміністративні правопорушення та події, що загрожують особистій та публічній безпеці, інформації що має відношення

до бойової діяльності Збройних Сил України з метою оперативного реагування та втручання;

- захисту прав та законних інтересів людини та громадянина на обслуговуванні поліцейський дільниці, залучення населення та громадськості до роботи з охорони громадського порядку в громадських місцях, у житловому секторі, при проведенні профілактичних заходів на території, що обслуговується (дільничні офіцери поліції у житловому секторі можуть взаємодіяти громадськими об'єднаннями з громадського порядку, з підрозділами територіальної оборони, які перебувають у підпорядкуванні місцевих органів влади;

- виявлення обставин, що сприяють скоєнню злочинів та адміністративних правопорушень на поліцейський дільниці, регулярного інформування населення, органів місцевого самоврядування та державної влади про стан превентивної роботи на поліцейський дільниці.

Одним із пріоритетних напрямів діяльності дільничних офіцерів поліції при несенні служби на поліцейський дільниці, згідно Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громад є попередження та припинення злочинів та адміністративних правопорушень [4].

Відповідно до зазначеної Інструкції дільничні офіцери поліції зобов'язані виявляти осіб, які незаконно набувають, зберігають, перевозять, виготовляють, переробляють і збувають наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги, осіб, які незаконно набувають, зберігають, перевозять, культивують рослини, що містять наркотичні засоби чи психотропні речовини.

Залежно від ступеня суспільної небезпеки подібні діяння можуть бути кваліфіковані як злочини, а також адміністративні правопорушення.

У разі застосування при оформленні матеріалу норм Кримінального процесуального кодексу України в обов'язковому порядку має бути складено протокол огляду місця події.

При фіксації доказів скоєння адміністративного правопорушення, що посягає на національні інтереси держави у сфері оборони, доцільно застосовувати протокол огляду місця скоєння адміністративного правопорушення, передбачений

КУПАП. Однак, з незрозумілої причини законодавець не вважав за можливе застосування даного процесуального документа при оформленні складу адміністративного правопорушення. На існування цієї проблеми вже неодноразово вказувалося раніше.

Важливо, що розміри та межі поліцейської дільниці визначаються та переглядаються начальником територіального органу Національної поліції на рівні відділу з урахуванням чисельності населення, в тому числі внутрішніх переселенців з окупованих російськими військами районів, стану оперативної обстановки, особливостей території.

Юридичне значення самої процедури закріплення та прийняття поліцейської дільниці не можна применшувати, оскільки в ній полягає покладання на дільничного офіцера поліції всієї серйозності та повноти відповідальності за організацію охорони публічного порядку та боротьби зі злочинністю на дільниці житлового сектора.

Про прийом (передачу) поліцейської дільниці, у службовій документації (паспорті на адміністративну ділянку) робиться відповідна відмітка. З цього моменту дільничний офіцер поліції, який прийняв адміністративну ділянку, вважається таким, що вступив на посаду.

Необхідно зазначити, що згідно з Інструкцією з організації діяльності дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громад, основними формами службової діяльності дільничним офіцером поліції є: проведення профілактичного обходу поліцейської дільниці; здійснення прийому громадян та розгляд звернень; проведення індивідуальної профілактичної роботи з громадянами, які перебувають на профілактичному обліку; проведення звітів перед населенням про виконану роботу.

Перш ніж розпочати безпосереднє виконання службових обов'язків, у тому числі проведення профілактичного обходу території житлового сектора, кожен дільничний офіцер поліції повинен вивчити та проаналізувати оперативну обстановку, що склалася, на закріпленій поліцейській дільниці.

Вивчення поліцейської дільниці та аналіз оперативної обстановки, що складається, представляє безперервний процес накопичення інформації та розширення знань дільничного

офіцера поліції про особливості обслуговуваної території та проживаючих громадянах.

Превентивна діяльність дільничного офіцера поліції тісно пов'язана із проведенням превентивного обходу поліцейської дільниці. Тільки знаючи контингент осіб, що проживають на поліцейській дільниці, можливо, найбільш правильно побудувати службову діяльність у боротьбі з адміністративними правопорушеннями та злочинами, наданню необхідної допомоги підрозділам територіальної оборони, підпорядкованих органам місцевого самоврядування. Без знання оперативної обстановки превентивна діяльність неможлива.

Щоденне проведення дільничними офіцерами поліції превентивного обходу житлового сектора закріпленої поліцейської дільниці є основною та невід'ємною частиною професійної та службової діяльності дільничних офіцерів поліції в умовах воєнного стану. Від своєчасного проведення превентивного обходу житлового сектора залежать всі інші форми службової діяльності.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/580-19>
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12. 05.2015 р. № 389. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/389-19>
3. Про внесення змін до наказу Міністерства внутрішніх справ України від 28 липня 2017 року № 650 : Наказ МВС України від 18.05.2022 р. № 301. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0552-22#n4>
4. Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громад : Наказ МВС України від 28.75.2017 р. № 650. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1041-17#Text>

С. Я. Бурда,
доцент кафедри кримінального права
і кримінології факультету № 1 ІПФПНП,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ЗДАЧА АБО ЗАЛИШЕННЯ ВОРОГОВІ ЗАСОБІВ ВЕДЕННЯ ВІЙНИ: ОСОБЛИВОСТІ КОНСТРУКЦІЇ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ

Як елемент складу кримінального правопорушення об'єктивна сторона охоплює ознаки, які характеризують дане кримінальне правопорушення з погляду його зовнішнього прояву. Вона містить велику кількість інформації, необхідної для кваліфікації діяння.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення – це процес суспільно небезпечного і протиправного посягання на охоронювані кримінальним законом інтереси, який розглядається з точки зору послідовного розвитку тих подій і явищ, які починаються із кримінально протиправної дії (бездіяльності) і закінчуються настанням кримінально протиправного результату. Ознаками, притаманними об'єктивній стороні кримінального правопорушення, виступають суспільно небезпечне діяння, суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок між суспільно небезпечним діянням і суспільно небезпечними наслідками, місце, час, спосіб, знаряддя й засоби, а також обстановка вчинення кримінального правопорушення [3, с. 126].

З об'єктивної сторони злочин, передбачений ст. 427 КК України характеризується суспільно небезпечними діями або бездіяльністю, які можуть виразитися у:

1) здачі ворогові начальником ввірених йому військових сил;

2) не зумовленого бойовою обстановкою залишення ворогові укріплень, бойової та спеціальної техніки чи інших засобів ведення війни [4, с. 1317].

Військовими силами є особовий склад, діями якого доручено керувати військовому начальникові та який може бути озброєний засобами ведення бою або в даній конкретній

обстановці не мати таких засобів. Під засобами ведення війни треба розуміти, зокрема, зброю, боєприпаси, засоби пересування (транспортні засоби), у тому числі бойову техніку та предмети технічного постачання, а під укріпленнями – ділянку місцевості, обладнану системою фортифікаційних споруд у поєднанні з різними інженерними загородженнями та підготовлену для довготривалої оборони.

На думку М. І. Хавронюка, здача військових сил може полягати у капітуляції (передачі особового складу разом із засобами ведення війни ворогу після переговорів з ним) або у фактичному повному чи частковому припиненні військових дій, що дає ворогу змогу без особливих перешкод захопити військові сили [4, с. 1317].

Коли військовий начальник здійснює здачу військових сил в бойовій обстановці, він повинен бути притягнутий до кримінальної відповідальності відповідно до ст. 427 КК України, про що, безпосередньо свідчить конструкція даної кримінально-правової норми [2]. Проте, в окремих випадках (наприклад особовий склад, потрапивши в оточення, не має необхідних засобів для ведення бою) дії військового начальника необхідно оцінювати з врахуванням відповідних положень ст. 39 КК України.

Залишення ворогові укріплень та засобів ведення війни полягає в їх залишенні під час відступу або маневру у такому вигляді, в якому вони являють собою цінність для ворога. Зазначені дії є такими, що викликані бойовою обстановкою, коли військовий начальник отримує наказ про відступ з метою збереження військ, отримання виграшу в часі, створення сприятливих умов для ведення наступних бойових дій за рахунок втрати території, для зайняття більш вигідних рубежів, скорочення лінії фронту та вивільнення сил для інших напрямів. Але у будь-яких випадках військовий начальник зобов'язаний вжити всіх можливих заходів для виведення з-під ударів ворога ввірених йому військових сил. Здача їх ворогові не може бути викликана жодними змінами в бойовій обстановці.

Відповідно до ст. 427 КК України, кримінальна відповідальність настає за здачу ворогові начальником ввірених йому військових сил, а також не зумовлене бойовою

обстановкою залишення ворогові укріплень, бойової та спеціальної техніки чи інших засобів ведення війни, якщо зазначені дії вчинені не з метою сприяння ворогові. Даний злочин вважається закінченим з моменту фактичного заволодіння ворогом зданими йому військовими засобами або залишеними укріпленнями, бойовою та спеціальною технікою чи іншими засобами ведення війни.

Список використаних джерел

1. Конституція України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254к/96-вр>
2. Кримінальний кодекс України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Гуторова Н. О. Кримінально-правова охорона державних фінансів України : вонографія. Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2001. 384 с.
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2018. 1360 с.

В. М. Висоцький,
доцент кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

Ю. М. Походжай,
здобувач вищої освіти
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ КОМЕНДАНТСЬКОЇ ГОДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сьогодні актуальною є тема воєнного стану на території України. Внаслідок повномасштабної військової агресії зі сторони Російської Федерації, у зв'язку із вторгненням її на територію нашої держави, з 24 лютого в Україні введено воєнний стан.

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводить в Україні або в окремих її місцевостях у випадках збройної агресії проти України, нападу на неї, а також якщо існує небезпека для незалежності та територіальної цілісності держави. Правовою основою введення воєнного стану є Конституція України, Закон України «Про правовий режим воєнного стану», а також Указ Президента України №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні». Відповідно до означених нормативних актів, військове командування під час воєнного стану має право запроваджувати комендантську годину, встановлювати особливий режим в'їзду і виїзду в населені пункти, обмежувати свободу пересування громадян, а також рух транспортних засобів [1].

Комендантська година – це заборона перебування людей у визначений час на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень [2]. Її запроваджують лише за наявності реальної загрози життю і безпеці осіб, інтересам суспільства або держави, а також для забезпечення громадського порядку. Запровадження комендантської години врегульовано «Порядком здійснення заходів під час

запровадження комендантської години та встановлення спеціального режиму світломаскування в окремих місцевостях, де введено воєнний стан», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 8 липня 2020 р. № 573 [3].

Комендантська година встановлюється шляхом видання наказу військовим командуванням або військовою адміністрацією. Під час дії комендантської години на території, де її запроваджено, треба мати перепустки та посвідчення, які видає військова комендатура (військова адміністрація) для правомірного перебування у визначений період доби на вулицях та в інших громадських місцях.

Таку перепустку необхідно пред'являти:

- громадянину України разом із документом, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України або її спеціальний статус;

- військовослужбовцям Збройних Сил, Держспецтрансслужби, Національної гвардії, Держприкордонслужби, поліцейським Національної поліції, військовослужбовцям та працівникам СБУ, працівникам ДФС, ДМС, ДСНС разом із службовим посвідченням;

- іноземцям або особам без громадянства разом із паспортним документом іноземця та документом, що підтверджує законність перебування на території України.

Перепустки діють лише в межах території, де запроваджено комендантську годину, їхній облік також здійснюється комендатурою (військовою адміністрацією) на території, де запроваджено дану комендантську годину, тобто такі перепустки не є універсальними для переміщення у будь-якому іншому місті чи регіоні.

Контроль дотримання комендантської години мешканцями населеного пункту покладається військовим комендантом на спеціально виділені для цієї мети комендантські патрулі, до складу яких входять поліцейські Національної поліції України та військовослужбовці Збройних Сил України, і можуть залучатися військовослужбовці Національної гвардії України та Державної прикордонної служби України [3].

У разі порушення комендантської години, комендантський патруль має право:

- затримувати осіб, які вчинили або вчиняють правопорушення;

- перевірити документи, що посвідчують особу та з'ясувати, чи може людина перебувати на вулиці в цей час;
- здійснити огляд речей, транспортного засобу, багажу та вантажів, службових приміщень і житла затриманої особи;
- вилучати предмети, що є знаряддям, засобом або предметом правопорушення;
- у разі необхідності та згоди використовувати засоби зв'язку і транспортні засоби, що належать особам, підприємствам, установам і організаціям (за винятком іноземних) для запобігання вчиненню кримінального правопорушення;
- застосовувати фізичну силу та спецзасоби до правопорушників.

За наявності правових підстав особу, яка здійснила порушення режиму встановленої комендантської години, може бути затримано та притягнуто до адміністративної чи кримінальної відповідальності [4].

Незважаючи на всю суворість встановлених на час дії комендантської години обмежень та надання поліції та військовим права затримувати порушників комендантської години, проникати до них у житло, вилучати транспортні засоби порушників і навіть застосовувати до них фізичну силу та вогнепальну зброю, питання юридичної відповідальності за порушення комендантської години видається досить непростим. Річ у тім, що ні Кримінальний кодекс, ні Кодекс про адміністративні правопорушення не передбачають прямої кримінальної чи адміністративної відповідальності за порушення комендантської години.

Як наслідок, якщо особа порушила комендантську годину поліцейські складають на неї протокол за ст. 185 (злісна непокора законному розпорядженню або вимозі поліцейського, члена громадського формування з охорони громадського порядку та державного кордону, військовослужбовця) КУпАП.

У разі чинення порушником комендантської години активного опору поліції іноді реєструються кримінальні провадження за ст. 342 (опір представнику влади, співробітнику правоохоронного органу, члену громадського формування з охорони громадського порядку та державного кордону або військовослужбовцю) Кримінального кодексу [5].

На практиці це відбувається тому, що у Кодексі України про адміністративні правопорушення та Кримінальному кодексі України відсутні положення про відповідальність за порушення комендантської години.

На сьогодні у Верховній Раді України зареєстровано два законопроекти, якими пропонується запровадити адміністративну відповідальність за порушення комендантської години. А поки що обидва документи опрацьовуються у профільному Комітеті з питань правоохоронної діяльності [6].

Отже, комендантська година це важливий захід правового режиму воєнного стану, який забезпечує безпеку громадян, суспільства та держави під час дії воєнного стану. Належна правова регламентація цього заходу дозволить органам правопорядку більш ефективніше протистояти військовій агресії зі сторони Російської Федерації.

Список використаних джерел

1. Що таке воєнний стан та які наслідки його введення. URL: <https://news.dtk.ua/society/politics/51867-shho-take-vojnennii-standa-yaki-naslidki-yogo-vvedennya>
2. Комендантська година: визначення, контроль та відповідальність за порушення. URL: <https://legaid.gov.ua/publikatsiyi/komendantska-godyna-vyznachennya-kontrol-ta-vidpovidalnist-za-porushennya/>
3. «Комендантська година» та відповідальність за її порушення. URL: <http://jurfem.com.ua/komendantska-hodyna-ta-vidpovidalnist-za-ii-porushennya/>
4. Які повноваження патрулів під час комендантської години. URL: <https://www.yurfact.com.ua/praktyka/iaki-povnovazhennia-patruliv-pid-chas-komendantskoi-hodyny/amp#>
5. Що буде, якщо порушити комендантську годину: судова практика столичних судів. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/243654-chtobudet-esli-narushit-komendantskiy-chas-sudebnaya-praktika-stolichnih-sudov>
6. За порушення комендантської години штрафуватимуть. URL: <http://www.golos.com.ua/article/362289> <https://sud.ua/uk/news/publication/244297-v-koap-propishut-shtrafy-za-narushenie-komendantskogo-chasa-vnesen-zakonoproekt-3a4858>

І. В. Вовк,

заступник начальника управління-начальник відділу
правової експертизи з містобудівних та житлових питань,
кандидат юридичних наук
(юридичний департамент
Львівської міської ради)

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ДІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Навчаючись у далекому початку ХХІ ст. на юридичному факультеті, навряд чи хтось міг подумати, що через 20 років норми про воєнні злочини, порядок їх розслідування, слідчі дії в умовах правового режиму воєнного стану та ін., виглядатимуть не дивно та міфічно, а цілком реально та необхідно.

Справді, війна, розпочата російською федерацією проти України призвела до низки викликів у сфері кримінального провадження. Це пов'язано, передусім, із специфікою правового режиму воєнного стану, оголошеного 24 лютого 2022 року Указом Президента № 64/2022, а також із тим, що вперше правоохоронним органам доводиться працювати в умовах війни.

Наукове співтовариство, починаючи з 2014 р. заявляло про необхідність внесення змін до кримінального процесуального законодавства України, що було зумовлено початком тимчасової окупації Кримського півострову та окремих районів Донецької та Луганської областей. Проте за вісім років триваючого збройного конфлікту всі проблемні питання так і не були ґрунтовно опрацьовані, натомість існуючі зміни обговорювались та приймались уже в період дії воєнного стану.

Так, 27 липня 2022 року Верховна Рада України проголосувала в цілому за проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану» (реєстр. № 7370).

Даний законопроект, як зазначено у пояснювальній записці, «покликаний удосконалити окремі положення кримінального процесуального законодавства для ефективного виконання органами досудового розслідування та прокурорами завдань кримінального провадження». Також законопроект «дозволить забезпечити більш оперативне отримання

та збереження доказів у кримінальних провадженнях, забезпечивши при цьому права та законні інтереси потерпілих осіб» [3]. Чи досягне своїх цілей закон покаже лише час та документально підтверджена ефективність застосування таких змін для досягнення завдань кримінального провадження навіть в умовах війни.

У будь-якому випадку, відповідно до ч. 3 ст. 7 КПК України зміст та форма кримінального провадження в умовах воєнного стану повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, з урахуванням особливостей здійснення кримінального провадження, визначених розділом IX-1 Кодексу (Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану) [2].

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводить в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності. Передбачає тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [4]. При цьому визначає права та свободи, які навіть в умовах дії правового режиму воєнного стану не можуть бути обмежені.

Розглядаючи ж сьогодні внесені законодавцем зміни до ст. 615 КПК України, зрозумілим є одне: дотриматись конституційних норм та норм Закону України «Про правовий режим воєнного стану» вдалося не всюди.

Так, у випадку введення воєнного стану та якщо відсутня об'єктивна можливість виконання слідчим суддею повноважень, передбачених статтями 140, 163, 164, 170, 173, 206, 219, 232, 233, 234, 235, 245–248, 250 та 294 цього Кодексу, – такі повноваження виконує керівник відповідного органу прокуратури за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором [2].

Рішення керівника органу прокуратури приймається у формі постанови та має містити обґрунтування правомірності здійснення ним повноважень слідчого судді [2].

Таким чином, керівник органу прокуратури може санкціонувати: тимчасовий доступ до речей та документів; обшук; проведення негласних слідчих (розшукових) дій; накладати

арешт на майно; продовжити строк досудового розслідування; санкціонувати одержання зразків для експертизи; привід або надати дозвіл на затримання з метою приводу.

Якщо звернутись до конституційних норм, то «делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються». Не допускається проникнення до житла та іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду. Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом [1].

У разі нагальної необхідності запобігти злочинові чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою [1].

Якщо вдатись до норм Закону України «Про правовий режим воєнного стану» (зокрема ст. 20), то права людини на свободу та особисту недоторканість, гарантування недоторканості житла і т.д. є такими, що не можуть бути обмежені навіть в умовах воєнного стану [4].

Аналогічно із загальними засадами кримінального провадження, яким повинні відповідати його зміст та форма. Адже, з-поміж таких засад важливе значення відіграє повага до людської гідності, забезпечення права на свободу та особисту недоторканність, недоторканність житла чи іншого володіння особи.

Видається, що у світі, де діють та постійно впроваджуються сучасні інформаційні технології, які широко використовуються під час кримінального провадження, цілком реально здійснювати вказані процесуальні дії із максимальним дотриманням Конституції України та Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Згідно з п. 4 ст. 223 КПК України проведення слідчих (розшукових) дій у нічний час (із 22-ої години до 6-ої години)

не допускається, за винятком невідкладних випадків, коли затримка в їх проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного, а також крім здійснення кримінального провадження у порядку, встановленому ст. 615 цього Кодексу [2]. Таким чином, внесеними змінами законодавець надав можливість слідчим та прокурорам в умовах військового стану проводити слідчі та розшукові дії цілодобово.

Крім того, під час проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи, якщо залучення понятих є об'єктивно неможливим або пов'язане з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я, відповідні слідчі (розшукові) дії проводяться без залучення понятих. У такому разі хід і результати проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи в обов'язковому порядку фіксуються доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису.

Вказана ситуація є доволі небезпечною, з огляду на такі міркування.

По-перше. У зв'язку із запровадженням правового режиму воєнного стану на всій території України діє комендантська година. Не відомо, як у нічний час особа, у якої, до прикладу, здійснюється обшук, матиме можливість запросити захисника. А право на захист задеклароване Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 6) та гарантоване Конституцією України (ст. 59).

По-друге. Така практика сприятиме збільшенню зловживань органами досудового розслідування.

По-третє. Можливо на території, де ведуться бойові дії чи наближеній до них, така практика буде виправданою, оскільки несвоєчасно проведені слідчі (розшукові) дії можуть обмежувати або унеможлиблювати розкриття злочину. Проте право на захист має забезпечуватись у будь-яких умовах.

У цьому контексті доцільно звернути увагу й на таке.

Під час проведення досудового розслідування у разі неможливості явки захисника для участі у процесуальних діях дізнавач, слідчий, прокурор може забезпечити дистанційну участь захисника із застосуванням технічних засобів (відео-, аудіозв'язку) (п. 12 ст. 615 КПК України). Однак, поза увагою

законодавця залишився той факт, що у випадку дистанційної участі захисника підозрюваний, обвинувачений не мають можливості поспілкуватися конфіденційно із своїм адвокатом, чим порушуються не тільки права особи, що притягається до кримінальної відповідальності, а й постає питання захищеності адвокатської таємниці, якщо до початку слідчої дії підозрюваному, обвинуваченому було надано можливість поспілкуватися із своїм захисником за допомогою відео-, аудіозв'язку. До того ж, адвокат позбавлений можливості впевнитися у тому, що до його підзахисного не було застосовано заходів психічного або фізичного впливу, переконатися у добровільності дій підзахисного під час проведення слідчих дій [5].

Загалом, війна на території України стала непростю перевіркою у застосуванні норм кримінального процесуального законодавства. Не зважаючи на внесені зміни, КПК України все ще потребує вдосконалень, які б комплексно врегулювали проблему ефективного розслідування в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012. Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
3. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/pubFile/1293546>
4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015. Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
5. Чуприна З. Особливості кримінального процесу в умовах воєнного стану: https://jurliga.ligazakon.net/analitics/212017_osoblivost-krimnalnogo-protsesu-v-umovakh-vonnogo-stanu

А. Б. Войтенко,
аспірант кафедри теорії права, конституційного
та приватного права факультету № 1 ІПФПНП
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПРИНЦИП ПОЛІТИЧНОЇ НЕЙТРАЛЬНОСТІ У СПІВПРАЦІ ПРОКУРОРА З ІНШИМИ ДЕРЖАВНИМИ ІНСТИТУТАМИ

Прокурори у виконанні своїх службових обов'язків керуються цілою низкою нормативно-організаційних і розпорядчих документів. Особливої уваги у регулюванні їх професійної діяльності та поведінки поза службою вартий Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів, затверджений Всеукраїнською конференцією прокурорів 27 квітня 2017 року. Крім моральних норм і правил прокурорської етики, цей документ регламентує основні принципи, на яких ґрунтується професійна діяльність прокурорів. Крім верховенства права та законності, поваги до прав і свобод людини і громадянина, недопущення дискримінації та низки інших принципів (ст. 4 Кодексу), виокремлена політична нейтральність, яка в умовах новітнього українського суспільства набуває особливої ваги, мабуть, через складність однозначного її трактування, а отже, й реалізації.

Політична нейтральність прокурорів зобов'язує їх уникати у будь-яких формах і проявах демонстрації власних політичних поглядів, переконань чи пріоритетів, а також не використовувати свої службові повноваження в інтересах будь-яких політичних партій, рухів, сил чи окремих суб'єктів політичної діяльності. Оскільки національний політикум доволі демократичний і різновекторний, то в діях будь-кого із публічних осіб чи представників державних служб доволі легко можна «прочитати» прихильність або лояльність до якоїсь певної політичної позиції. Як за таких обставин діяти професійно грамотно й уберегтися від безпідставних звинувачень; як представляти інтереси держави й водночас не демонструвати свою провладно-політичну заангажованість; як ефективно співпрацювати з органами державної влади та місцевого

самоврядування і при цьому не втручатися в їхню діяльність – усе це питання політичної нейтральності прокурора, що накладають певні обмеження на його професійну діяльність, але й гарантують об'єктивність і незалежність у прийнятті рішень.

Саме цей аспект дедалі частіше стає предметом громадських дискусій щодо професіоналізму українських прокурорів і створює несприятливий контекст¹ в інформаційному просторі навколо окремих представників цієї служби. Дослідженню питань професійної етики прокурора присвячено чимало наукових праць², натомість політична нейтральність при цьому лише згадувалася, але детально не вивчалася як предмет окремих теоретико-правових розвідок.

¹ Звільнений за скандал у день призначення експрокурор Тернопільщини каже, що працює. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3200902-zvilnenij-za-skandal-u-den-priznacenna-eksprokuror-ternopilsini-kaze-soprascue.html> (звернення 06.09.2022)

Призначення екснардепки від «Слуги народу» головою ОГПУ супроводжувалося скандалами. URL: <https://suspilne.media/114399-rik-na-postu-5-sprav-genprokurorki-irini-venediktovoi/> (звернення 06.09.2022)

Прокурори проти Генпрокуратури. Скандал у благородному сімействі. URL: <https://lexinform.com.ua/podii/prokurory-proti-genprokuratury-skandal-u-blagorodnomu-simejstvi/> (звернення 06.09.2022)

«Сила абсурду»: експрокурорка Буковини потрапила в скандал після скарги на неї з Офісу Венедіктової. URL: https://molbuk.ua/chernovtsy_news/247635-syla-absurdu-eks-prokurorka-bukovyny-potrapyla-v-skandal-pislia-skargy-na-nei-z-ofisu-venediktovoi.html (звернення 06.09.2022)

ЖИТОМИРСЬКИЙ ПРОКУРОР ОБГОВОРИВСЯ ПРО НАМІР СФАБРИКУВАТИ СПРАВУ. URL: <https://vezha.net.ua/lviv-state-news/zhitomirskij-prokuror-obgovorivsya-pro-namir-sfabrikuvati-spravu/> (звернення 06.09.2022) та інші.

² Загребельна Н. А. Теоретико-методологічні засади прокурорської риторики як складової теорії держави і права: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень (юридичні науки). Київ, 2019.

Кравчук В. Правила професійної етики у діяльності прокурорів. Публічне право. 2018. № 4 (32). С. 23–29.

Петров С. Вимоги до етичної поведінки працівників прокуратури: європейський досвід для України. *Національний юридичний журнал*. Теорія і практика. Серпень 2015. С. 20–24.

Билиця І. О. Професійна етика прокурора: монографія. Одеса, 2015. 184 с. А також праці таких авторів як: Білоусова В. І., Гусаров В., Загоородній В., Косюта М., Мичко М., Озерський І., Олійник О., Погорєлова Т., Проневич О. С., Сухонос В., Тertiшник В., Тertiшник О., Толочко О., Якимчук М. та ін.

З огляду на те, що Україна перебуває в умовах воєнного стану, а далі нагальною необхідністю буде розслідування воєнних злочинів проти нашої держави та наших співвітчизників, роль головних законних представників обвинувачення у кримінальних справах має бути дослідженою достеменно, а політична нейтральність тут виступатиме окремою вагомою ознакою професійності прокурора. Адже за таких умов принцип політичної нейтральності набуває додаткових властивостей соціального чинника, взаємозв'язок і взаємозалежність з яким слугуватиме набуттю прокурором соціально орієнтованих компетентностей, підвищенню його кваліфікаційних характеристик і формуватиме високий професіоналізм.

Для дослідження механізму реалізації принципу політичної нейтральності у професійній діяльності прокурора необхідно, зокрема, виявити загальні закономірності та суспільні тенденції у формуванні цього; провести функціональний аналіз складових елементів загальної структури професійної діяльності прокурора на предмет принципу політичної нейтральності у кожному з них зокрема та прокурорській практиці загалом. А це, у свою чергу, допоможе сформулювати цілісну концепцію державницького прагматизму (доцільності) політичної нейтральності прокурора.

У цьому контексті дуже важливо зрозуміти діалектику політичної нейтральності прокурора: з одного боку, тут ідеться про однозначну заборону надання пріоритету будь-якій політичній силі; з іншого – у взаємовідносинах з органами державної влади та органами місцевого самоврядування прокурор не повинен втручатися в їх діяльність і водночас у межах своїх повноважень має співпрацювати з ними.

М. О. Волошина,

науковий співробітник навчально-наукової
лабораторії з дослідження проблем протидії організованих
злочинності та корупції Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції,
кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

С. В. Пеньков,

професор кафедри права,
доктор юридичних наук, доцент
(Вищий навчальний приватний заклад
«Дніпровський гуманітарний університет»)

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ВОЄННОГО ЗЛОЧИНУ

З початком широкомасштабної збройної агресії проти України набули поширення факти скоєння, на окупованих територіях та безпосередньо в зоні бойових дій, воєнних злочинів.

Воєнні злочини, іноді помилково плутають з військовими кримінальними правопорушеннями, поняття яких визначено у розділі XIX Кримінального кодексу України (далі – КК України). Так, згідно ст. 401 КК України військовими кримінальними правопорушеннями, визнаються передбачені розділом XIX КК України, кримінальні правопорушення проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів. За відповідними статтями цього розділу несуть відповідальність військовослужбовці Збройних Сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також інші особи, визначені законом [1, ч.ч. 1, 2 ст. 401].

Таким чином, об'єктом військових злочинів є встановлений законодавством України порядок несення або проходження військової служби. На відміну від них, об'єктом воєнних злочинів є сформовані протягом століть правила ведення бойових дій та поводження з військовополоненими і цивільним населенням. В подальшому такі правила набули форму законів та звичаїв війни. Саме порушення законів і звичаїв війни визнається у міжнародному гуманітарному праві воєнними злочинами. Виходячи із зазначеного, як однією із кваліфікуючих ознак воєнних злочинів можна виділити їх скоєння під час збройного конфлікту (війни).

В законодавчих актах України взагалі відсутнє визначення поняття «воєнний злочин». Лише в Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України, затвердженій наказом Міністерства оборони України № 164 від 23.03.2017 р. зазначено, що серйозні порушення норм міжнародного гуманітарного права є воєнними злочинами [2, абз. 2 п. 4 гл. 8 розд. 1].

Ядром міжнародного гуманітарного права, яким встановлені закони та звичаї війни, а також обов'язок держав-учасниць здійснювати кримінальне переслідування осіб, винних у їх порушеннях, являються Женевські конвенції від 12 серпня 1949 року та додаткові Протоколи до них (далі – Женевські конвенції):

1. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях (Перша Женевська конвенція).

2. Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі (Друга Женевська конвенція).

3. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими (Третя Женевська конвенція).

4. Конвенція про захист цивільного населення під час війни (Четверта Женевська конвенція).

5. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року.

6. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II), від 8 червня 1977 року.

7. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується прийняття додаткової відмітної емблеми (Протокол III), від 8 грудня 2005 року.

Зазначені Женевські конвенції значно розширили перелік осіб, що перебувають під їх захистом та, певною мірою, кодифікували міжнародні закони та звичаї війни. Так, наприклад, Перша Женевська конвенція, щодо захисту хворих та поранених у діючих арміях стала наслідком доопрацювання попередніх конвенцій 1864, 1906 та 1929 років. Друга Женевська конвенція замінила собою Гаазьку конвенцію 1907 року. Третя Женевська конвенція замінила конвенцію про військовополонених 1929 року. Четверта Женевська конвенція встановила захист цивільних осіб, в т.ч. і на окупованих територіях. Згідно статті 3, спільної для всіх конвенцій, вони застосовуються як під час міжнародних збройних конфліктів, так і таких, що не мають міжнародного характеру.

На теперішній час конвенції та протоколи до них підписали та ратифікували 194 країни. Таким чином, можна без перебільшення стверджувати, про всесвітнє їх застосування у будь-якому збройному конфлікті.

Всі зазначені вище документи підписані та ратифіковані і Україною. Таким чином, відповідно до ст. 9 Конституції, вони є частиною національного законодавства України. В той же час, слід зазначити, що в жодному із наведених вище документів не наводиться визначення воєнних злочинів. Лише в Протоколі I згадується про необхідність розглядати серйозні порушення Женевських конвенцій, як воєнні злочини [3, п. 5 ст. 85].

В кримінальному законодавстві України караність діянь щодо порушення Женевських конвенцій передбачена у ст. 438 КК України «Порушення законів та звичаїв війни». Згідно частини першої вказаної статті встановлено відповідальність за жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій.

Частина друга ст. 438 КК України передбачає відповідальність за ті самі діяння, якщо вони поєднані з умисним убивством.

Привертає увагу, така кваліфікуюча ознака, як згода Верховної Ради України на обов'язковість міжнародних договорів, якими утверджені закони та звичаї війни. Таким чином, відповідальність може наступати не за будь-які порушення законів та звичаїв війни, а лише за ті, які визначені міжнародною спільнотою, закріплені у відповідних актах міжнародного гуманітарного права, які, в свою чергу ратифіковані Україною. В той же час, окремо слід звернути увагу на дефініцію «застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом». В даному випадку відповідальність має наступати, не тільки за порушення міжнародних договорів, ратифікованих Україною, а і за застосування засобів (специфічних куль та снарядів, отруйних речовин, газів тощо) ведення війни, що є предметом всеосяжної заборони, встановленої іншими міжнародними принципами або звичаями.

У практичній діяльності, наявні випадки, коли держави не здатні, або не бажають розпочати і здійснювати розслідування воєнних злочинів. Особливо поширення вони набувають під час ведення активних бойових дій, або/та на тимчасово окупованих територіях. З огляду на зазначені обставини, намагаючись домогтися унеможливлення уникнення відповідальності за воєнні злочини, їх скоєння в майбутньому, вважаючи, що кримінальне переслідування осіб, що скоїли воєнні злочини, повинно здійснюватися не лише на національному, а і на міжнародному рівнях, а також враховуючи, що такі злочини є найтяжчими діяннями, що загрожують загальному миру та безпеці, світовим співтовариством, на підставі Римського статуту, було засновано Міжнародний кримінальний суд (далі – МКС). Юрисдикція МКС поширюється на осіб відповідальних за найтяжчі злочини, що викликають стурбованість міжнародної спільноти та зазначені в Римському статуті. Окрім воєнних злочинів, до таких віднесені також злочини геноциду, проти людяності, агресії. Положення Римського статуту застосовуються до будь-яких осіб, незалежно від їх службового положення. Тобто положення особи, як глави держави, або уряду, члена парламенту або уряду, незалежно від того призначений він на свою посаду, або обраний, не звільняє

таку особу від встановленої кримінальної відповідальності та не може бути підставою для пом'якшення вироку. Щодо злочинів, які підпадають під юрисдикцію МКС, не встановлено жодних строків давності. Особи підлягають кримінальній відповідальності за злочини, юрисдикційні МКС, лише в тому випадку, якщо вони діяли умисно та свідомо [4, ст.ст. 1, 5, 27, 29, 30]. Згідно ст. 8 Римського статуту, МКС вправі розглядати воєнні злочини, зокрема такі, що скоєні в рамках плану або політики, або при масштабному їх вчиненні [4, ст. 8].

Таким чином, воєнні злочини характеризуються, як правило, особливою жорстокістю, масовістю, вчиняються, зазвичай, комбатантами (або особами, що можуть віддавати їм накази) у відношенні беззахисних осіб, що не мають змоги надати опір нападникам та перебувають під захистом норм міжнародного гуманітарного права, грубо порушують норми договірної та/або звичаєвої міжнародної права, загрожують загальному миру та безпеці, вчиняються умисно та свідомо, під час збройних конфліктів, як міжнародного, так і неміжнародного характеру або безпосередньо пов'язані з ними.

З урахуванням викладеного, воєнні злочини можна визначити як умисні та свідомі діяння, щодо грубого порушення, встановленого нормами договірної або звичаєвої міжнародної гуманітарної права, правил ведення війни, вчинені у відношенні осіб, або об'єктів, що перебувають під захистом міжнародної гуманітарної права та скоєні в умовах збройного конфлікту або безпосередньо пов'язані з ним, або/та на окупованій території.

На підставі зазначеного, деякі види злочинів, зазначених у розділі XIX КК України, слід кваліфікувати не як військові кримінальні правопорушення, а саме як воєнні злочини. До них слід віднести діяння передбачені: ст. 432 «Мародерство», ст. 433 «Насильство над населенням у районі воєнних дій», ст. 434 «Погане поводження з військовополоненими», ст. 435 «Незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала та зловживання нею». Крім того, в діючому кримінальному законодавстві України, як воєнні злочини слід кваліфікувати діяння, передбачені ст. 438 «Порушення законів та звичаїв війни» та ч. 4 ст. 447 «Найманство».

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 20.09.2022).
2. Наказ Міністерства оборони України № 164 від 23.03.2017 р. «Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України» та затверджена ним Інструкція. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#top> (дата звернення 20.09.2022).
3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення 20.09.2022).
4. Римський статут Міжнародного кримінального суду. URL: [https://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute\(r\).pdf](https://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute(r).pdf) (дата звернення 20.09.2022).

О. М. Волуйко,
начальник кафедри правового забезпечення діяльності
Національної гвардії України,
кандидат юридичних наук
(Київський інститут
Національної гвардії України)

О. В. Дручек,
доцент кафедри правового забезпечення діяльності
Національної гвардії України,
кандидат юридичних наук, доцент
(Київський інститут
Національної гвардії України)

ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ: ДО ПИТАННЯ ПРО СТРУКТУРУ ТА ЗМІСТ ТЕРМІНОПОНЯТТЯ

Постановка проблеми. Протидія злочинності є однією із функцій держави, успішна реалізації якої розглядається як засадничий принцип розбудови в Україні правової і соціальної держави, передумова існування у суспільстві внутрішнього миру та соціальної злагоди. Проблеми протидії злочинності перебувають у сфері постійної уваги таких науковців, як О. М. Бандурка, І. Г. Богатирьов, В. В. Голіна, О. М. Джужа, В. М. Дрьомін, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський, О. Г. Кальман, В. М. Куц, О. М. Литвинов, А. А. Митрофанов, О. О. Юхно, О. Н. Ярмиш та ін. Однак, до цього часу залишаються невисвітленими певні аспекти, пов'язані зі змістом та обсягом поняття протидії злочинності. Метою нашої наукової розвідки є – внесення доповнень до теоретичної характеристики термінопоняття «протидія злочинності», зокрема, шляхом уточнення його структури та змісту.

У найзагальнішому вигляді термін «протидія» означає дію, що спрямована проти певної дії, яка перешкоджає останній. Прихильниками використання терміну «протидія» у розумінні анти-дії явищу злочинності є, зокрема, О. М. Бандурка [1], І. Г. Богатирьов [2], Є. Гладкова [3], В. М. Куц [4], А. А. Митрофанов [5], В. М. Попович [6] та ін. Аналіз існуючих поглядів на проблему змісту термінопоняття «протидія злочинності»

свідчить про існування, як мінімум, двох основних підходів до її розв'язання – широкого і вузького, в основу яких покладено критерії сфери реалізації (складові суспільства, їх охоплення), суб'єктів реалізації (окремі органи чи їх система); напрямів і змісту заходів, що охоплює його змістом (їх обсяг та спрямування).

Так, у межах вузького підходу поняття «протидія злочинності» розглядається як одна із функцій держави, що реалізується у процесі здійснення останньої своєї політики. Проте, більш популярним є *широкий* підхід до розуміння зазначеного поняття. Зокрема, на основі широкого підходу визначає поняття «протидія злочинності» Є. Гладкова, а саме: як різноманітну за формами діяльність відповідних суб'єктів (державних, недержавних органів та установ, громадських формувань, окремих громадян), що взаємодіють у вигляді системи різнорідних заходів, спрямованих на пошук шляхів, засобів та інших можливостей ефективного впливу на злочинність з метою зниження інтенсивності процесів детермінації злочинності на усіх рівнях, нейтралізації дії її причин та умов для обмеження кількості злочинних проявів до певного рівня [3]. На нашу думку, з позицій широкого підходу формулює визначення термінопоняття протидії злочинності В. М. Куц, позиціонуючи його як складне соціально-правове явище та поняття про нього, у якому відображається теорія і практика специфічної соціально-управлінської діяльності та суспільних і приватних ініціатив, а також кримінально-юстиційних зусиль, спрямованих на перешкоджання вчиненню кримінальних правопорушень та реагування на їх вчинення [7]. Така протидія, на думку дослідника, має охоплювати три рівні: загально-соціальний; спеціально-кримінологічний; кримінально-юстиційний [8, с. 153]. Сутністю протидії злочинності є здійснення соціально-управлінської діяльності, включаючи реалізацію громадських і приватних ініціатив та кримінально-юстиційних зусиль, спрямованих на утримання злочинності в соціально допустимих межах; а її змістом – запобігання правопорушенням та правове реагування на них як взаємопов'язані безперервні процеси [4, с. 110]. Послідовими прихильниками широкого розуміння поняття протидії злочинності також є А. Б. Блага, І. Г. Богатирьов, А. І. Долгова, С. В. Дьяконова та ін.

авторитетні вчені. Вважаємо, що крім зазначених науковців, суттєвий внесок у розробку концепції протидії злочинності здійснили О. М. Бандурка та О. М. Литвинов, які виділили ознаки зазначеного поняття, обґрунтували його структуру та розкрили зміст [9], [10]. Розглядаючи поняття протидії злочинності як сукупність заходів, спрямованих на зниження рівня протиправних діянь і підвищення ступеня захищеності громадян, суспільства і держави в цілому, зазначені науковці до елементів структури відносять: а) об'єкт (відносини, що складаються в державі, суспільстві та між окремими громадянами із приводу появи і функціонування злочинності); б) предмет (ті елементи, без яких вона не може існувати і функціонувати, тобто те, проти чого ведеться боротьба, здійснюється протистояння та запобігання). Підтримуючи у цілому зазначену позицію, все ж вважаємо її такою, що не зовсім повно відбиває обсяг поняття протидії злочинності, та пропонуємо доповнити структуру зазначеного поняття такими важливими елементами, як: в) суб'єкт; г) її мета (ціль).

У контексті аналізу протидії злочинності важливим вважаємо також виділення сутнісних *ознак* зазначеного термінопоняття. Так, О. М. Бандурка та О. М. Литвинов, характеризуючи зазначене поняття, наголошують на тому, що це: а) діяльність державних органів, інститутів громадського суспільства, організацій та фізичних осіб у межах їх повноважень, спрямована проти злочинних посягань; б) метою такої діяльності є мінімізація і (або) ліквідація наслідків злочинної діяльності; в) способом її реалізації є рання (профілактична) запобіжна діяльність щодо виявлення і подальшого усунення причин протиправних (злочинних) вчинків, так і боротьба, метою якої є виявлення, запобігання, припинення, розкриття та розслідування злочинів.

Беручи за основу проаналізовані вище теоретичні здобутки, пропонуємо під *термінопоняттям* «протидія злочинності» розуміти цілеспрямовану і комплексну діяльність держави, її компетентних органів та громадянського суспільства щодо реалізації заходів, спрямованих на усунення причин і умов, які сприяють виникненню злочинності; припинення та мінімізацію проявів злочинності; виявлення винних осіб та притягнення їх до відповідальності; усунення та нівелювання причин і умов, що сприяють виникненню злочинності.

Структура термінопоняття «протидія злочинності», на нашу думку, охоплює такі елементи, як: а) об'єкт – відносини, що складаються в державі, суспільстві та між окремими громадянами із приводу правопорушень, злочинів і злочинності; б) предмет – елементи, які складають структуру та визначають сутність злочинності; в) суб'єкти – держава, її органи та посадові особи, зокрема, органи спеціальної компетенції, а також інститути громадянського суспільства, які здійснюють зазначену діяльність; г) мета (ціль) – мінімізація злочинності, аж до повного її нівелювання. *Ознаками* термінопоняття «протидія злочинності»: а) це діяльність, що провадиться визначеним колом суб'єктів у межах їх повноважень; б) вона спрямована проти злочинності як негативного суспільного явища; в) метою такої діяльності є мінімізація і (або) ліквідація наслідків явища злочинності; г) формами такої діяльності є запобігання (профілактика, превенції) злочинів і злочинності шляхом виявлення і усунення передумов та безпосередніх їх причин, а також комплекс спеціальних організаційно-правових заходів правоохоронного та оперативного характеру, спрямованих на виявлення, припинення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень і злочинів та мінімізації злочинності.

Отже, на основі зазначеного, приходимо до наступних висновків:

1. Під протидією злочинності слід розуміти специфічну діяльність держави, її компетентних органів та громадянського суспільства щодо реалізації заходів, спрямованих на зниження кількості злочинів і нівелювання рівня злочинності у суспільстві.

2. Зміст протидії злочинності складають заходи щодо: а) усунення причин і умов, які сприяють виникненню злочинності; б) припинення кримінальних правопорушень та злочинів, які мають місце, готуються чи вже почалися, в) виявлення винних у вчиненні злочинів осіб та притягнення їх до відповідальності; г) вжиття необхідних засобів щодо унеможливлення здійснення кримінальних правопорушень та злочинів зазначеною та іншими категоріями осіб.

3. Структуру термінопоняття «протидія злочинності» складають: а) об'єкт – відносини, що складаються в державі,

суспільстві та між окремими громадянами із приводу правопорушень, злочинів і злочинності; б) предмет – елементи, які складають структуру та визначають сутність злочинності; в) суб'єкти – держава, її органи та посадові особи, зокрема, органи спеціальної компетенції, а також інститути громадянського суспільства, які здійснюють зазначену діяльність; г) мета (ціль) – мінімізація злочинності, аж до повного її нівелювання.

Список використаних джерел

1. Бандурка А. М., Давиденко Л. М. Противодействие преступности: война терминов, понятие, общая характеристика. *Право і безпека*. 2004. № 33. С. 7–11.
2. Богатирьов І. Г., Литвинов О. М. Кримінальна політика як наукова стратегія у сфері протидії злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2013. С. 6–12.
3. Гладкова, Є. Протидія злочинності. *Вісник кримінологічної асоціації України*. Випуск від 17.03. 2018. URL : <https://visnikkau.webnode.com.ua/news/protidiya-zlochinnosti//> (Дата звернення: 20.09.2022).
4. Куц В. Протидія злочинності: сутність і зміст. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 4. С. 103–112.
5. Митрофанов А. А. Основні напрямки кримінально-правової політики в Україні: формування та реалізація. Одеса : ОДІВС. 2004. С. 132.
6. Попович В. М. Теорія і практика детінізації економіки : монографія. Ірпінь : Академія Держ. податкової служби України, 2001. 546 с.
7. Куц В. М. Загальна характеристика механізму протидії злочинності та його понятійного апарату. *Актуальні проблеми кримінального права та кримінології* : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. Донецький юридичний інститут ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. Донецьк : Норд Комп'ютер, 2009. С. 12–15.
8. Куц В. Зміст та рівні протидії злочинності. *Тенденції та пріоритети реформування законодавства України* : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Херсон, 11–12 грудня 2015 р.). Херсон : Гельветика, 2015 С. 152–156.
9. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Система протидії злочинності: поняття та сутність. *Вісник Кримінологічної асоціації України* : зб. наук. праць [редкол. О. М. Бандурка (голов. ред.) та ін.]. 2015. № 2 (10). Харків : ХНУВС. 300 с.
10. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Моделювання систем протидії злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України* : зб. наук. праць [редкол. О. М. Бандурка (гол. ред.) та ін.]. 2016. № 1 (12). Харків : ХНУВС. 288 с.

І. Б. Газдайка-Василишин,
завідувач кафедри кримінального права і кримінології
факультету № 1 ІПФПНП,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ЗВ'ЯЗКУ З ОБМІНОМ ЗАСУДЖЕНОГО ЯК ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНОГО

19 серпня 2022 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених» № 2472-IX від 28.07.2022 року. Згідно з цим законом Кримінальний кодекс України (далі – ККУ) було доповнено статтею 84-1, яка має назву «Звільнення від відбування покарання у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу засудженого для обміну як військовополоненого» і закріплює наступне:

«1. Звільняється від відбування покарання засуджений, стосовно якого уповноваженим органом прийнято рішення про його передачу для обміну як військовополоненого та яким надано письмову згоду на проведення такого обміну.

2. Якщо обмін такого засудженого не відбувся, суд за клопотанням прокурора приймає рішення про направлення засудженого, звільненого від відбування покарання у зв'язку з його передачею для обміну як військовополоненого, для подальшого відбування призначеного раніше покарання.

3. У разі вчинення особою, яку було звільнено судом від відбування покарання у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про її передачу для обміну як військовополоненого та такий обмін відбувся, протягом невідбутої частини покарання нового кримінального правопорушення суд призначає їй покарання за правилами, передбаченими статтями 71 і 72 цього Кодексу» [1, ст. 84-1].

Варто зазначити, що намагання вноرمувати в правовому полі процеси обміну військовополоненими, безумовно,

заслужують на увагу та на позитивні відгуки. Адже, здебільшого, ці процеси вирішуються в політичній площині, політичними засобами та домовленостями і нерідко породжують низку правових колізій, проблем та невирішених питань. Унормувати цей процес в нормативно-правових актах – це доволі непросте завдання, яке частково намагався вирішити законодавець, прийнявши зазначений вище Закон, яким внесено низку змін не лише до ККУ, але й до Кримінального процесуального кодексу, Кримінально-виконавчого кодексу та до ЗУ «Про попереднє ув'язнення».

Проте, навіть в межах однієї новоприйнятої статті 84-1 ККУ виникає декілька технічних, теоретичних та практичних застережень. Зокрема:

1. Щодо місця та назви цієї статті кримінального закону. Розташування кримінально-правових норм у випадку доповнення ними кримінального закону має підпорядковуватись існуючій системі ККУ. Розміщувати аналізовану норму за номером статті 84-1 ККУ можна було б за умови, що за своїм змістом ця норма якось була б пов'язана із статтею 84 КК, або логічно вписувалась саме після неї.

Як видається, звільнення від відбування покарання у зв'язку з обміном особи як військовополоненого жодним чином не пов'язане із звільненням від покарання за хворобою. Як і з жодним іншим видом звільнення від покарання чи від його відбування. Тому логічніше було б розмістити цю норму в кінці розділу XXII Загальної частини КК (за номером статті 87-1 КК України).

Назва статті 84-1 КК доволі громіздка і не повною мірою відповідає змісту цієї статті. Адже, виходячи із змісту статті, даний вид звільнення від відбування покарання пов'язаний із обміном засудженого, як військовополоненого, а не з **прийняттям уповноваженим органом рішення** про передачу засудженого для обміну як військовополоненого. Якщо обмін не відбувся, засуджений скеровується на подальше відбування покарання. Тому, задля лаконічності та точності назви статті її варто було б сформулювати таким чином: «Звільнення від відбування покарання у зв'язку з обміном засудженого як військовополоненого».

2. З буквального тлумачення ч. 1 ст. 84-1, випливає, що звільнення від відбування покарання відбувається на підставі

того, що уповноваженим органом було прийнято рішення про передачу засудженого для обміну як військовополоненого. Варто було б у частині 1 статті 84-1 вказати, що таке звільнення від відбування покарання здійснюється **судом**. Адже, частина 1 статті 74 КК встановлює правило, згідно з яким звільнення від покарання може застосовуватися тільки судом. Вищевказаний закон також у інших своїх положеннях дотримується цього правила. Наприклад, у статті 539 Кримінального процесуального кодексу частину першу доповнено абзацом третім такого змісту: «Питання щодо звільнення від відбування покарання у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу особи для обміну як військовополоненого вирішується **судом** за клопотанням прокурора». А стаття 154 Кримінально-виконавчого кодексу доповнена частиною одинадцятю такого змісту: «засуджені, стосовно яких уповноваженим органом прийнято рішення про їх передачу для обміну як військовополонених, звільняються від відбування покарання негайно після отримання органом або установою виконання покарань відповідного **рішення суду**» [2]. Отож, заради чіткості та системності, частину 1 статті 84-1 ККУ варто доповнити словом «судом» після слова «звільняється».

3. Згідно з чинною редакцією статті 84-1 ККУ звільнення від відбування покарання у зв'язку з обміном засудженого як військовополоненого можливе незалежно від того, за яке кримінальне правопорушення його засуджено і який вид, строк (розмір) покарання йому призначено. З цього приводу зазначає на увагу позиція, висловлена Головним юридичним управлінням Апарату Верховної Ради України, згідно з якою цей вид звільнення мав би обмежуватись певними запобіжниками (враховувати тяжкість вчиненого кримінального правопорушення, вид і розмір призначеного покарання, повторність кримінальних правопорушень). Безумовно, мета якнайшвидшого повернення українських захисників додому вимагає радикальних та «незвичних» засобів. Видається, що власне заради досягнення цієї мети законодавець був «змушений» піти на такий нетрадиційний крок – коли звільнення від покарання можливе навіть у випадку засудження за особливо тяжкі злочини чи за злочини, до яких не застосовуються строки давності; у випадку призначення будь-яких покарань, включно з довічним позбавленням волі. І, мабуть, цією мега-важливою

метою виправдовуються такі радикально-нетрадиційні засоби. Проте, обмін військовополоненими завжди поєднується із ризиком того, що особи, яких наша держава передала в ході такого обміну, знову візьмуть до рук зброю та повернуться на нашу територію для продовження своїх злочинних дій. І власне для таких випадків, на мій погляд, варто було б встановити певний «запобіжник».

Зокрема, йдеться про неможливість «повторного» звільнення від відбування покарання у зв'язку з обміном засудженого як військовополоненого. Чинна редакція статті 84-1 ККУ такого запобіжника не встановлює. «Адже обмежень щодо повторного застосування звільнення від відбування покарання у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу засудженого для обміну як військовополоненого стосовно особи, яка вчинила нове кримінальне правопорушення після звільнення від відбування покарання, на підставі ч. 1 ст. 84-1 КК, законодавчо не встановлено» [3, с. 63–64].

Встановлення такого запобіжного засобу можливе лише за умови внесення відповідних законодавчих змін, до прикладу, шляхом доповнення частини 3 статті 84-1 ККУ реченням такого змісту: «У такому випадку особа не може бути знову звільнена від відбування покарання на підставах, передбачених частиною 1 цієї статті».

Загалом, створення ефективного правового механізму обміну військовополонених – це складна та багатоаспектна проблема, вирішення якої лише розпочалось. Описані вище питання – це лише окремий «пазл» цієї проблематики. Вдосконалення та подальша розробка цього непростого політико-правового завдання перебуватиме на порядку денному, а отже потребуватиме подальших наукових розробок та досліджень.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv#n3862> (дата звернення: 23.09.22)
2. Закон України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених» № 2472-IX від 28.07.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2472-20#Text>
3. Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану: науково-практичний коментар / за ред. А. А. Вознюка, Р. О. Мовчана, В. В. Чернея. Київ, 2022. 287 с.

О. Гарасимів,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету № 1 ІПФПНП,
кандидат юридичних наук, доцент,
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Війна внесла неабиякі корективи в життя кожного українця. Запроваджений 24 лютого 2022 року режим воєнного стану не лише торкнувся соціально-побутових аспектів, але й вплинув на кримінально-правову сферу.

Як виявилось, остання не була готова до запровадження воєнного стану, а тому деякі положення, зокрема Кримінального процесуального кодексу, потребували змін.

Таким чином, ми побачили зміни щодо підслідності та можливості її змінювати для деяких категорій справ, були введені правила щодо поновлення процесуальних строків. Також в окремих питаннях розширили повноваження прокурорів, а слідчим надали можливість проводити слідчі дії без понятих, але з обов'язковою відеофіксацією.

Все це внесло корективи і в актуальність порад щодо того, як поводитися та що робити під час обшуку, оскільки слідчі дії почали проводити жорсткіше, обґрунтовуючи це особливостями ситуації в країні.

Вказане правило стає особливо актуальним саме під час військового стану. На території будь-якого населеного пункту можуть працювати ворожі ДРГ, у тому числі й під виглядом правоохоронців. Їх метою може бути проникнення до приміщення та заволодіння ним і подальше використання у власних цілях.

Обшук проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб (частина 1 статті 234 Кримінального процесуального кодексу України).

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України у невідкладних випадках до винесення дізнавачем, слідчим, прокурором постанови про початок досудового розслідування може бути проведений огляд місця події (постанова приймається невідкладно після завершення огляду). У свою чергу, законодавцем у абзаці 2 п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України передбачено вилучення з ч. 1 ст. 106 КПК України обов'язку щодо складання слідчим або прокурором, які проводять відповідну процесуальну дію, протоколу під час її проведення або безпосередньо після її закінчення, і надано можливість технічної фіксації процесуальних дій доступними технічними засобами з подальшим складанням протоколу процесуальної дії не пізніше 72 годин з моменту її завершення, у випадках, коли відсутня можливість складання процесуальних документів про хід та результати слідчих дій або інших процесуальних дій.

Згідно з п. 4 ст. 223 КПК України проведення слідчих (розшукових) дій у нічний час (із 22-ої години до 6-ої години) не допускається за винятком невідкладних випадків, коли затримка в їх проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного, а також крім здійснення кримінального провадження у порядку, встановленому ст. 615 цього Кодексу. Таким чином, внесеними змінами законодавець надав можливість слідчим та прокурорам в умовах військового стану проводити слідчі та розшукові дії цілодобово.

Крім того, під час проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи, якщо залучення понятих є об'єктивно неможливим або пов'язане з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я, відповідні слідчі (розшукові) дії проводяться без залучення понятих. У такому разі хід і результати проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи в обов'язковому порядку фіксуються доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису.

Вказана практика є вкрай небезпечною, оскільки можливість захисту осіб, у яких проводиться обшук, зводиться практично нанівець. Доволі проблематичним залишається питання забезпечення участі адвоката при обшуку в комендантську годину.

Також, при проведенні обшуків під час воєнного стану, слідчі часто беруть собі в допомогу оперативних працівників, у кількості значно більшій, ніж може вмістити квартира чи офіс. Звісно, у такій ситуації кожен з них починає обшукувати окрему частину приміщення, при тому що на камеру це не фіксується. У таких випадках варто звернути увагу як понятих, так й інших учасників на таке порушення та зафіксувати його доступним способом для подальшого внесення до протоколу як зауваження.

Також однією з особливостей проведення обшуку (в тому числі) під час воєнного стану є можливість слідчого здійснювати фіксацію доступними технічними засобами без складання відповідного протоколу (абз. 2 п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК). Однак у подальшому він має бути складений протягом 72 годин. Таким чином особиста фіксація ходу обшуку та вилучених предметів набуває особливої актуальності.

Отже, досліджені нормативні положення та роз'яснення мають забезпечити стабільне функціонування системи кримінальної юстиції у сучасних умовах, разом з тим, вони є обмеженими по часу дії та діють лише на строк в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації та / або інших держав проти України.

Список використаних джерел

1. Благута Р. І., Гуцуляк Ю. В., Дуфенюк О. М., та ін. Кримінальне процесуальне право України. К. : Львів, ЛьвДУВС, 2017. 610 с.
2. Лазукова О. В. Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Лазукова Оксана Володимирівна ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2018. 263 с.
3. Пашковський М. І. Воєнний стан: український варіант // Режим доступу: <https://barristers.org.ua/news/voyennyj-stan-ukrayinskyj-variant-naukovyj-radnyk-ao-barristers-pashkovskiy-mykola-ivanovych/>
4. Федорів В. Які нові можливості з'являються у досудового розслідування під час воєнного стану? *Газета «Закон і Бізнес»*. 16.05.2022. <https://zib.com.ua/ua/151432.html>

І. В. Гашук,
старший викладач кафедри загальнонаукових
та інженерних дисциплін
*(Національна академія
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького)*

Л. М. Трасковецька,
професор кафедри загальнонаукових
та інженерних дисциплін,
кандидат фізико-математичних наук, доцент
*(Національна академія
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького)*

АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ДЕРЖАВНИХ ЕЛЕКТРОННИХ ПОСЛУГ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану гостро постає проблема підвищення взаємодії органів безпеки і оборони у сфері якісного надання державних адміністративних послуг загалом та протидії злочинності зокрема. Одним із шляхів вирішення цієї проблеми є використання державних електронних послуг. Передові держави світу мають великий досвід надання державних адміністративних послуг в електронному вигляді. Україна ж, внаслідок необхідності роботи державних інституцій в умовах воєнного стану, може доповнити його своїм унікальним досвідом.

Інформація та її доступність грають визначну роль у кожній сфері життя сучасного світу. Особливе значення це має для розвитку демократичного суспільства. Тому необхідно забезпечити доступ до інформації, особливо в сфері діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, правоохоронних органів та їх взаємодії. Також кожен громадянин повинен мати двосторонній зв'язок із даними структурами. Це привело до виникнення державних електронних послуг різних рівнів: уряд – урядові, уряд – бізнесу, уряд – громадянам, уряд – держслужбовцям.

Метою надання державних електронних послуг є перехід на новий рівень

взаємовідносин влади з суспільством, а також розширення участі всіх громадян у процесах управління суспільством і державою. Це приводить до зменшення використання матеріальних та часових ресурсів, підвищення доступності отримання таких послуг всіма верствами населення, зростання відповідальності уряду та довіри громадян.

Основними завданнями проведеного дослідження були:

- визначити особливості поняття «електронні послуги» в системі правоохоронної діяльності;

- проаналізувати сучасні світові тенденції надання електронних послуг в силових структурах та правоохоронних органах;

- проаналізувати сучасний стан надання електронних послуг, що використовуються в правоохоронних структурах України.

У роботі використовувались такі загальнонаукові методи, як метод аналізу, порівняння, теоретичного узагальнення. У роботі отримано результати, які дозволили розробити практичні рекомендації щодо перспектив впровадження та надання електронних послуг в правоохоронних структурах України.

Електронне урядування – форма організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян [1].

Аналіз світового досвіду надання електронних послуг в силових структурах дозволив виділити основні тенденції. Вікном доступу до електронних послуг в правоохоронній діяльності зазвичай є веб-сторінки цих правоохоронних органів та структур. Особлива увага приділяється послугам, пов'язаним з реалізацією інструментів електронної демократії. Оформлення сайтів є зручним та простим у використанні для всіх категорій населення, особливо для осіб з обмеженими можливостями. Наявна додаткова інформація з он-лайн консультуванням та консультуванням по телефону. Є форма електронного звернення громадян та база нормативно-правових документів з алфавітним вказівником.

На даний момент в Україні створені єдині державні сервіси, що успішно використовуються в роботі Національної поліції, ДПСУ, НГУ та інших силових структур. Єдиний державний портал з надання адміністративних послуг [2] в службовій діяльності використовується для роботи з паспортами громадян, з реєстром транспортних засобів, зі списками внутрішньо переміщених осіб тощо. Кабінет електронних сервісів використовується для отримання інформації з єдиного державного реєстру. Мобільний застосунок, веб-портал «Дія», розроблений Міністерством цифрової трансформації України [3], використовується, наприклад, для верифікації COVID-сертифікатів, для відновлення втрачених внаслідок військових дій документів тощо. Загалом, Україна вже активно впроваджує електронні послуги в правоохоронній сфері. Прикладом функціонування електронних послуг в Україні є електронний сервіс «Електронний суд», який дозволяє обмін інформацією в електронному вигляді між судовими установами, учасниками судового процесу, а також іншими державними структурами з метою забезпечення справедливого та неупередженого правосуддя.

Отже, на основі світового досвіду визначено, що принципи функціонування електронних послуг в правоохоронних структурах обов'язково повинні базуватися на принципах законності, доступності, конфіденційності та гуманізму. А досвід України використання державних електронних послуг в умовах воєнного стану є унікальним.

Список використаних джерел

1. Тищенко І. О. Електронні послуги у діяльності публічної адміністрації України : монографія. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 156 с.
2. Єдиний державний портал адміністративних послуг : офіційний веб-сайт. URL: <https://my.gov.ua/>.
3. Дія: Державні послуги он-лайн. URL: <https://diia.gov.ua/>

І. В. Гловюк,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін
Інституту права,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СТАТТІ 308 КПК УКРАЇНИ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПІДСЛІДНИХ НАБУ

Стаття 308 КПК України гарантує можливість оскаржити недотримання розумних строків у досудовому розслідуванні прокурору вищого рівня, і жодних виключень залежно від підслідності не передбачає. Разом з тим, реалізація цього права є дещо специфічною і кримінальних проваджень, які розслідують НАБУ та де процесуальне керівництво здійснюється прокурорами САП.

Відмітимо, що ст. 308 КПК України передбачає, що прокурор вищого рівня в разі наявності підстав для задоволення скарги зобов'язаний надати відповідному прокурору обов'язкові для виконання вказівки щодо строків вчинення певних процесуальних дій або прийняття процесуальних рішень. Разом з тим, згідно Закону України «Про прокуратуру», прокурорами вищого рівня для керівників управлінь, відділів та їх заступників, прокурорів САП є керівник САП, його перший заступник та заступник, для заступника та першого заступника керівника САП – керівник САП. Генеральний прокурор, його перший заступник та заступники не мають права давати вказівки прокурорам САП та здійснювати інші дії, які прямо стосуються реалізації прокурорами САП їхніх повноважень (ч. 5 ст. 8-1). Отже, виникає питання, як скористатися правом на оскарження, зокрема, у ситуації, коли керівник САП входить у групу прокурорів? Відмітимо, що такі питання неодноразово виникали на практиці. Зокрема, ВАКС визнавав, що у ситуації, коли в кримінальному провадженні виконуючий обов'язки керівника САП включений до групи прокурорів, які здійснюють процесуальне

керівництво досудовим розслідуванням, він не є прокурором вищого рівня; з одного боку, не будучи при цьому старшим групи прокурорів, він відповідно до вимог Закону України «Про прокуратуру» є прокурором вищого рівня відносно інших прокурорів САП, однак, у процесуальному сенсі він підпорядкований іншому прокурору (старшому групи). В умовах процесуального підпорядкування прокурора вищого рівня вбачається, що він не може бути належним суб'єктом розгляду скарги на недотримання розумних строків, та не може надавати відповідні вказівки, спрямовані на дотримання розумних строків старшому групи, прокурором якої він є [1]. Аналогічний підхід, де у такій ситуації керівник САП або особа, яка виконувала його обов'язки, не визнаються прокурором вищого рівня, характерний для інших ухвал [2].

Водночас, у ситуації, коли керівник САП або особа, яка виконувала його обов'язки, не входить в групу прокурорів, він визначається таким, що є прокурором вищого рівня та зобов'язаний розглянути скаргу: «наразі ОСОБА_3 є виконувачем обов'язків керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, тож він є прокурором вищого рівня для прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури ... як вбачається з наявної в матеріалах скарги постанови про зміну групи прокурорів у кримінальному провадженні від 09 грудня 2020 року, не входить до складу групи прокурорів у цьому кримінальному провадженні, а отже є належним суб'єктом звернення, що свідчить про виникнення у нього обов'язку розглянути скаргу захисника в порядку та строки, передбачені ст. 308 КПК України [3]. І навіть ситуація, коли ця особа входила у групу прокурорів, а потім була виключена, не впливає на визнання її прокурором вищого рівня, не позбавляє його права та обов'язку здійснювати нагляд за дотриманням розумних строків досудового розслідування [4].

Доволі цікавою є ситуація, коли скарга подається Генеральному прокурору. Відмітимо, що із посиланням на ст. 8-1 Закону України «Про прокуратуру» ВАКС визнавав, що стосовно прокурорів САП Генеральний прокурор не є прокурором вищого рівня, саме через відсутність повноваження давати вказівки [5–7]. Разом з тим, в ухвалі слідчого судді ВАКС констатовано і те, що «Чинним законодавством передбачено право

підозрюваного та його захисника оскаржувати недотримання розумних строків та відповідний обов'язок прокурора розглянути таку скаргу і належним чином на неї відреагувати. При чому таке право не залежить від того, який орган здійснює досудове розслідування і який прокурор здійснює процесуальне керівництво цим досудовим розслідуванням. Слідчий суддя наголошує, що саме на органи прокуратури державою покладено забезпечення механізму реалізації права на оскарження недотримання розумних строків. Ситуація ж, при якій Генеральний прокурор формально розглядає скаргу (називаючи її зверненням) з посиланням на законодавчу заборону надання вказівок прокурором САП, забезпеченням цього механізму очевидно не являється» [8].

Отже, виникає питання, який ефективний засіб захисту недотримання розумних строків досудового розслідування детективами НАБУ та прокурорами САП у ситуаціях, коли керівник САП або особа, яка виконує його обов'язки, входить до групи прокурорів у кримінальному провадженні. Зважаючи на те, що у такій ситуації вони не можуть бути прокурорами вищого рівня, виходить так, що прокурора вищого рівня, якому можна було б оскаржити недотримання розумних строків за ст. 308 КПК України – немає, зважаючи на положення ч. 5 ст. 8-1 Закону України «Про прокуратуру». Разом з тим, це не синхронізується із сутністю права на оскарження, яке передбачене ст. 308 КПК України, і є фактично дискримінаційним для сторони захисту, потерпілих та інших осіб, права чи законні інтереси яких обмежуються під час досудового розслідування, у кримінальних провадженнях, де процесуальне керівництво здійснюється прокурорами САП. Зрозуміло, що така ситуація виникла тому, що ст. 308 КПК України у кодексі з моменту набуття ним чинності, а статтею 8-1 Закон України «Про прокуратуру» доповнено згідно із Законом № 198-VIII від 12.02.2015 року. Разом з тим, вона має бути вирішена з урахуванням публічного інтересу забезпечення ефективного засобу захисту у разі недотримання строків досудового розслідування та дотримання незалежності САП. Зважаючи на те, що КПК України та Закон України «Про прокуратуру» не може містити заборону керівнику САП або особі, яка виконує його обов'язки, входити до групи прокурорів у кримінальному провадженні,

є потреба у забезпеченні судового механізму розгляду та вирішення таких скарг, тобто їх розгляду та вирішення слідчими суддями ВАКС.

Відмітимо, що у доктрині вже вказувалося загалом стосовно чинного механізму ст. 308 КПК України, що не поліпшують процесуального становища сторони захисту норми КПК, що уможливлюють оскарження недотримання розумних строків стороною обвинувачення (слідчим, прокурором) до прокурора вищого рівня [9, с. 92]; звернення до органів прокуратури не можна розглядати ефективним та доступним засобом захисту [10, с. 337], з огляду на те, що статус органів прокуратури за національним законодавством не передбачає ефективних гарантій для незалежного та безстороннього перегляду скарг заявника [11, с. 185], з чим слід погодитися.

Отже, з урахуванням тих фактичних обмежень, які є у реалізації ст. 308 КПК України, доречним є перегляд механізму розгляду скарг на незабезпечення строків та віднесення їх до компетенції слідчого судді, тобто трансформація п. 9-1 ст. 303 КПК України та передбачення, відповідно, апеляційного оскарження ухвали слідчого судді.

Список використаних джерел

1. ЄДРСР, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101171531>
2. ЄДРСР, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93976628>
3. ЄДРСР, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105257206>
4. ЄДРСР, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102952904>
5. ЄДРСР, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100166291>
6. ЄДРСР, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100518617>
7. ЄДРСР, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105321927>
8. ЄДРСР, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100189257>
9. Лоскутов Т. О. Предмет правового регулювання у кримінальному процесі: дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.09. Київський національний університет ім. Т. Шевченка. К., 2016. 445 с.
10. Ягунов Д. В. Дотримання розумних строків на стадії досудового розслідування та захист прав потерпілого: окремі проблеми чинного кримінального процесуального законодавства та шляхи їх вирішення. *Актуальні проблеми політики*. 2014. Вип. 53. С. 332–341.
11. Жовтан П. В., Капіца А. А. Оскарження розумних строків під час досудового розслідування. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 1. С. 181–185.

О. В. Гулак,
професор кафедри адміністративного
та фінансового права,
доктор юридичних наук, доцент
*(Національний університет
біоресурсів і природокористування України)*

М. С. Петерчук,
студентка 4-го курсу спеціальності
«Публічне управління та адміністрування»
*(Національний університет
біоресурсів і природокористування України)*

АНТИКОРУПЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ НАЗК В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

Наявність корупції у будь-якому суспільстві негативно впливає на всі сфери суспільного життя і є фактором, який серйозно підриває економічні основи держави. Суттєва корупційна складова в Україні впливає на здатність економіки задовольняти існуючі суспільні потреби та унеможливорює сталий економічний розвиток держави [1; 2]. Індекс сприйняття корупції, який щорічно визначає Transparency International Ukraine, свідчить, що Україна перемістилася на 1 бал нижче, порівняно з попереднім роком. Одержавши 32 зі 100 можливих балів, вона займає 122 місце зі 180 країн світу. Основною причиною зниження балів для України є те, що надто багато нагальних антикорупційних завдань затягується, заморожується або відкладається на невизначений термін [3].

Незважаючи на це, за останні 3 роки було вжито чіткі заходи для оцифровізації. Введення реформ, які пов'язані з інформаційно-комунікаційними технологіями, посприяло швидкому темпу трансформації та формування структури даних і процесів для їх реалізації у площині діджиталізації. Такі видозміни – це блискучий наслідок упровадження в царину публічного управління та адміністрування інноваційних стратегій розвитку України.

Задля збільшення результативності механізму запобігання і протидії корупції й поліпшення взаємозв'язків у відносинах «громадянин-держава», у структурі Національного

агентства з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) наприкінці 2020 р. було сформовано відділ цифрової трансформації та інноваційного розвитку. Власне, таким чином НАЗК здійснило фактичні кроки на шляху до становлення «сервісної» організації у концепції «сервісної держави» [4]. У період 2020–2021 рр. НАЗК виконувала поставлені завдання, які стосувалися: 1) створення і затвердження вимог до захисту анонімних засобів комунікації, які інформують про можливі факти правопорушень Закону України «Про запобігання корупції»; 2) запровадження порядку автоматизованого розподілу обов'язків між уповноваженими особами агентства з проведення перевірок е-декларацій; 3) розробки та активації електронного реєстру фінансових звітів політичних партій; 4) актуалізації діючих реєстрів, крім того, модернізація сайту НАЗК із погляду на дизайн, функції, тощо; 5) введення е-звітування антикорупційних уповноважених; 6) удосконалення системи відкритих даних в цьому органі; 7) старту «Системи управління справами» НАЗК, «Каталогу корупційних ризиків» і «Прихованих інтересів». До повномасштабного вторгнення РФ в Україну, НАЗК ставило за мету запустити Єдиний портал для повідомлень викривачів, платформи онлайн-навчання Офісу розбудови доброчесності та моніторингу Антикорупційної стратегії та Державної програми з її виконання протягом 2022 року. Проте зараз наявний досвід використання інформаційних технологій Агентством стає у нагоді в боротьбі з ворогом. НАЗК бере участь у проєктах, пов'язаних з ідентифікацією осіб, котрі мають стосунок до колабораціонізму, й приєднується до збору та обробки даних, потрібних для утворення санкційних списків. А на веб-сайті Агентства «Війна і санкції» можна знайти інформацію про осіб, на які накладено санкції, зокрема через російсько-українську війну, та дані про їхні активи (які можуть конфіскувати для фінансування ЗСУ під час війни та відбудови після неї, у разі їхнього знаходження в Україні) [5].

Отже, інтеграція інформаційних технологій та інновацій в антикорупційній діяльності зараз, як ніколи раніше, актуальна в Україні. Саме тому інституційна спроможність НАЗК напряму залежить від діджиталізації та ефективного впровадження цифрових інструментів на практиці. На мою думку, для зміцнення та результативності цих процесів

необхідно запроваджувати й удосконалювати реєстри, платформи, автоматизацію внутрішньої управлінської діяльності, новітні розробки галузі ІТ тощо.

Список використаних джерел

1. Гулак О. В., Ярмоленко Ю. В., Ночвіна О. В. Корупція як основний чинник запобігання євроінтеграції України. *Розвиток української держави в умовах активізації євроінтеграційних процесів* : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції. Вип. 10. (19 березня 2020 р.). Київ, МАУП, 2020 р. С. 125-127. URL: <https://drive.google.com/file/d/1iPg3RlXuJlJK7pbMS2Iv4nwUVPXgWHnu/view>.

2. Гулак О. В., Курило В. І., Дубчак Л. М. До питання про шляхи подолання корупції в Україні. *Право та державне управління*. № 1. 2021. С. 196–201. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2021/31.pdf

3. Corruption Perceptions Index-2021. Трансперенсі Інтернешнл Україна. URL: <https://ti-ukraine.org/en/research/corruption-perceptions-index-2021/>.

4. Положення про Відділ цифрової трансформації та інноваційного розвитку : Наказ Національного агентства з питань запобігання корупції від 23.10.2020 р. № 475/20.

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення ефективності санкцій, пов'язаних з активами окремих осіб : Закон України від 12.05.2022 р. № 2257-IX.

О. В. Гулак,
професор кафедри адміністративного
та фінансового права,
доктор юридичних наук, доцент
*(Національний університет
біоресурсів і природокористування України)*

Р. Л. Слободянюк,
студент 3-го курсу спеціальності «Право»
*(Національний університет
біоресурсів і природокористування України)*

МІСЦЕ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПРОКУРАТУРИ У СИСТЕМІ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ОРГАНІВ

Запобігання та протидія корупції – одна із найактуальніших тем сьогодення в Україні. Ініціаторами розвитку цього питання, є не лише і не стільки самі суб'єкти владних повноважень, а, насамперед, власне саме суспільство та безпосередньо народ України. Рівень корупції суттєво не знижується, не зважаючи на суттєві механізми запобігання та протидії такому.

У зв'язку з нетерпимістю даної ситуації, народ України постав одним із основних ініціаторів створення антикорупційної системи як такої, що має буде ефективним інструментом запобігання та протидії корупції в Україні. Не менш важливими ініціаторами створення антикорупційного впливу стали міжнародні партнери, насамперед, країни ЄС та США. Опираючись на їх досвід, бачимо дієвість аналогічних органів та значне покращення ситуації у питанні запобігання та протидії корупції, зменшення корупційних ризиків тощо.

Починаючи із 2014-го року, в Україні почала формуватися антикорупційна інфраструктура. 14 жовтня 2014-го року було прийнято пакет антикорупційних законів, що було одним із перших кроків до запровадження діяльності антикорупційних органів в Україні. Одним із законів прийнятих 14 жовтня 2014-го року є Закон України «Про Національне антикорупційне бюро» [1; 2]. Власне, Національне антикорупційне бюро нині, після суттєвих змін до профільного ЗУ, являється центральним органом виконавчої влади із спеціальним статусом,

на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних та інших кримінальних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових [3]. НАБУ має компетенцію органу досудового розслідування та безпосередньо є піднаглядним Спеціалізований антикорупційній прокуратурі, яка, у свою чергу, була створена для задля спрямування діяльності Національного антикорупційного бюро України.

Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) входить до системи прокуратури України та є самостійним структурним підрозділом Генеральної прокуратури України (на правах Департаменту), підпорядкованим заступнику Генерального прокурора України – керівнику САП. Утворення САП, визначення її структури і штату здійснюються Генеральним прокурором за погодженням з Директором НАБУ [4].

До основних завдань та функцій САП належить:

- здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування НАБУ;
- виконання вимог закону під час приймання, реєстрації, розгляду та вирішення заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, своєчасне внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань;
- забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування НАБУ кримінальних правопорушень та оскарження незаконних судових рішень на стадії досудового розслідування і судового розгляду;
- підтримання державного обвинувачення в суді у кримінальних провадженнях, розслідуваних НАБУ;
- забезпечення в межах компетенції відшкодування збитків, завданих кримінальними правопорушеннями;
- забезпечення застосування належної правової процедури до кожного учасника кримінального провадження;
- представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, передбачених Законом України «Про прокуратуру», і пов'язаних із корупційними або пов'язаними з корупцією правопорушеннями;
- здійснення у межах реалізації функцій САП міжнародного співробітництва [5; 6].

Отже, проаналізувавши функції та завдання САП, бачимо тісний зв'язок між двома органами, які тісно співпрацюють задля ефективної діяльності, спрямованої насамперед саме та протидію корупції серед високопосадовців.

Власне, можемо у підсумку констатувати певний позитив щодо рівня корупції в Україні, який вимірюється міжнародними громадськими організаціями. Водночас наявні результати – дуже не високі, а відсутність як керівника САП, так і директора НАБУ протягом значного часу не додавала оптимізму у розумінні ефективності державної антикорупційної діяльності, оскільки ці органи є одними з ключових у антикорупційному ланцюжку у цілому. Окрему увагу звертаємо на лише щойно прийняту Антикорупційну стратегію, дія якої передбачена на 2021–2025 роки [4], тоді як Програма її реалізації є взагалі відсутньою. Все це потребує уваги та контролю зі сторони громадськості та активних дієвих кроків зі сторони уповноважених суб'єктів владних повноважень.

Список використаних джерел

1. Гулак О. В., Ярмоленко Ю. В., Ночвіна О. В. Корупція як основний чинник запобігання євроінтеграції України. *Розвиток української держави в умовах активізації євроінтеграційних процесів* : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції. Вип. 10. (19 березня 2020 р.). Київ, МАУП, 2020 р. С. 125-127. URL: <https://drive.google.com/file/d/1iPg3RlxujlJK7pbMS2Iv4nwUVPXgWHnu/view>.
2. Гулак О. В., Курило В. І., Дубчак Л. М. До питання про шляхи подолання корупції в Україні. *Право та державне управління*. № 1. 2021. С. 196–201. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2021/31.pdf
3. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>
4. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. №1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>
5. Про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру Генеральної прокуратури України : Наказ Генеральної прокуратури України від 05.03.2020 р. № 125. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0125905-20#Text>
6. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки : Закон України від 20.06.2022 р. № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>

К. А. Гурковська,
викладач кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу
факультету № 3 ІПФНП
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

М. Р. Ткачук,
курсант 2 курсу факультету № 3 ІПФНП
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Становлення української держави як демократичної, соціальної та правової великою мірою залежить від рівня захищеності прав, свобод, законних інтересів громадян, стабільності суспільних відносин, а також належного функціонування правоохоронних органів. До однієї з ключових подій в державі відноситься безперервний процес реформування системи Міністерства внутрішніх справ України, до якої, зокрема, відноситься Національна поліція.

На підставі Закону України «Про Національну поліцію» [1] від 2 липня 2015 року вперше в історії правоохоронних органів нашої держави було створено орган, що поєднує в своїй діяльності правоохоронні функції та засади сервісної служби.

На особливу увагу в цьому контексті заслуговує питання законодавчого закріплення поліцейських заходів, їх поділ на превентивні поліцейські заходи та заходи примусу, запровадження критеріїв їх поділу.

Законодавець наділив працівників поліції можливістю застосовувати до порушників дії превентивного характеру, а також примусові заходи впливу, в першу чергу, для забезпечення публічної безпеки, громадського порядку, протидії злочинності та боротьби з нею, запобігання правопорушень у різних сферах і створення відповідних умов для реалізації прав, свобод та інтересів людини і громадянина.

Однією з новел, відповідно до вказаного Закону, є поліцейське піклування – поліцейський превентивний захід, що не має аналогів у вітчизняному правоохоронному законодавстві.

Розглянемо етимологію поняття «поліцейське піклування». Велика українська юридична енциклопедія поняття «піклуватися» трактує як виявляти увагу, турботу; виявляти неспокій; клопотатися про когось, а «піклувальник» – той, хто піклується про що-небудь або кого-небудь (дбайливець) [2, с. 674].

В Академічному тлумачному словнику української мови під поняттям «піклування» розуміється дія за значенням піклуватися. Тобто дане слово має три значення, а саме: виявляти увагу, турботу про потреби кого-небудь, чого-небудь; дбати про кого-небудь або що-небудь; допомагати, робити певні послуги; бути в стані тривожності, тривожитись, хвилюватись [3, с. 533].

Термін «піклування» також, згадується у цивільному законодавстві. Згідно статті 55 та 59 Цивільного кодексу України піклування встановлюється над особами, які не досягли повноліття, є сиротами або позбавлені батьківського піклування та фізичними особами, цивільна дієздатність котрих обмежена. Таке піклування встановлюється задля забезпечення особистих майнових та немайнових прав та законних інтересів неповнолітніх, а також, безпосередньо до осіб, які за станом свого здоров'я не можуть реалізовувати свої права та обов'язки самостійно [4].

З вищесказаного під терміном «піклування» можна розуміти – дбайливе ставлення до осіб, які самостійно не можуть реалізовувати свої права та інтереси, або можуть створити небезпеку як для себе чи оточуючих.

Переходячи до дослідження самого поняття поліцейського піклування, слід зазначити, що серед науковців одностайної думки з цього приводу не має. Берднік І. В. визначає поліцейське піклування як превентивний захід соціальної спрямованості, що застосовується до певної категорії осіб, які потребують допомоги та захисту, а також до особи, яка внаслідок суб'єктивних обставин може створити небезпеку як для оточуючих, так і для самої себе [5, с. 208].

Шубіна Н.М. під поняттям «поліцейське піклування» пропонує розуміти превентивний поліцейський захід, який застосовується працівниками поліції на підставі та в порядку, передбачених Законом України «Про Національну поліцію»,

щодо чітко визначених в законі категорій осіб, які через особистісні, економічні, соціальні чи інші обставини потребують відповідної допомоги [6, с. 172].

Закон України «Про Національну поліцію» [2] у ст. 41 закріплює підстави, умови та порядок застосування поліцейського піклування. Наказом МВС України № 724 від 12 жовтня 2020 року було затверджено Інструкцію з оформлення матеріалів про застосування поліцейського піклування [7], що лише дублює відповідні положення ст. 41 Закону, без закріплення самого визначення поліцейського піклування. Також, важливим аспектом у діяльності поліцейського є визначення кола суб'єктів, щодо яких здійснюється піклування. Відповідно до ст. 41 Закону України «Про Національну поліцію» одним із суб'єктів, до якого застосовується поліцейське піклування, є неповнолітня особа віком до 16 років, яка залишилася без догляду.

Проблемним питанням при встановленні поліцейського піклування є вік особи, щодо якої встановлюється поліцейське піклування. Чинне законодавство неповнолітньою особою визначає дитину у віці від 14 до 18 років. Постає питання: чому законодавець не передбачив застосування поліцейського піклування до осіб від 16 до 18 років, адже піклування стосовно неповнолітніх дітей (до 18 років) є особливою формою державної турботи, оскільки права та свободи дітей виступають найважливішою соціальною цінністю держави.

Визначаючи вік застосування превентивного заходу у вигляді поліцейського піклування (до 16 років), законодавець також не врахував вік отримання паспорту дитини (14 років) – ч. 2 ст. 21 Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» [8]. Крім того, ч.6 ст. 41 Закону України «Про Національну поліцію» констатує, що поліцейський зобов'язаний негайно повідомити батьків або усиновителів, опікунів, піклувальників, орган опіки та піклування про місце перебування неповнолітньої особи. Така неузгодженість норм законодавства в частині віку застосування поліцейського піклування впливає на виконання працівниками Національної поліції своїх функціональних обов'язків, оскільки вони не мають правових підстав

для застосування цього превентивного заходу до осіб у віці від 16 до 18 років.

На думку Є. С. Зеленського, застосовувати даний поліцейський захід повинна компетентна особа, яка має стаж та досвід роботи у спілкуванні з неповнолітніми та працює у ювенальних підрозділах поліції. Кожна дитина, до якої застосовується поліцейське піклування, має право отримати медичну допомогу, оспорювати дії працівника поліції та давати пояснення [9, с. 118].

Зазначена позиція викликає певні зауваження, оскільки аналіз правозастосовної діяльності свідчить про те, що саме поліцейські підрозділи патрульної поліції під час виконання своїх службових обов'язків першими виявляють осіб, які потребують піклування та застосовують до них цей поліцейський захід. Вагомою прогалиною в законодавстві є поняття «особи, які залишилися без догляду». Тобто, поліцейський повинен з'ясувати обставини, за яких особа віком до 16 років залишилася без догляду, а також повідомити органи опіки про вчинене нею правопорушення. Проте, у законодавстві відсутній перелік випадків, при яких особа до 16 років вважається такою, що залишилася без догляду. Це поняття для поліцейського є оціночним та вирішується поліцейським на власний розсуд з урахуванням всіх обставин справи. Крім того, під час з'ясування обставин справи, поліцейський повинен виявляти турботу щодо інтересів неповнолітнього, забезпечувати гарантовані права та свободи дитини, за необхідності надавати медичну, правову, психологічну або матеріальну допомогу [6, ст. 209]

Отже, нормативні засади поліцейського піклування, як превентивного поліцейського заходу, визначені у Законі України «Про Національну поліцію», з однієї сторони містять законодавчі новели, невідомі минулій практиці правоохоронних органів, а з іншої – механізм їх застосування потребує уточнення та конкретизації з огляду на вищезазначені прогалини законотворення.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VII // *Голос України*. 2015. № 141–142.

2. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. / Нац. акад. прав. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2016. Т. 1: Історія держави і права України / редкол.: В. Д. Гончаренко (голова) [та ін.]. 848 с.

3. Академічний тлумачний словник української мови : в 11 т. / ред. колег. І. К. Білодід (голова) та ін. Київ : Наукова думка. Том 6. 1975. URL: <http://sum.in.ua/s/pikluvatysja> (дата звернення: 25.09.2022).

4. Цивільний кодекс України: від 16.01.2003 р. № 435-IV / Верховна Рада України. *Офіційний веб-портал*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 25.09.2022).

5. Берднік І. В. Поліцейське піклування в діяльності підрозділів Національної поліції України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2022. Вип. 69. С. 206–211.

6. Шубіна Н. М. Поняття та характерні риси поліцейського піклування як превентивного поліцейського заходу. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Випуск 3. С. 170–175.

7. Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про застосування поліцейського піклування : Наказ МВС України № 724 від 12 жовтня 2020 року. № 97. ст. 598.

8. Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус : Закону України від 20 листопада 2012 року. *Відомості Верховної Ради*. 2013. № 51. ст. 716.

9. Зеленський Є. С. Поліцейське піклування щодо неповнолітніх осіб: зміст та порядок застосування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2015. С. 116–119.

Н. І. Дідик,
доцент кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу
факультету № 3 ІПФПНП,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Інтеграційні процеси самі по собі є складними процесами, саме тому необхідно зрозуміти, що отримає Україна від співпраці з Європейським Союзом, які проблеми виникнуть на шляху до членства в Європейському Союзі, і які очікувані перспективи від співробітництва в сучасних умовах.

Не один рік в Україні точилися дискусії щодо її інтеграційного вибору, тобто вибору моделі інтеграції: європейської чи євразійської. Революція гідності, анексія Криму та військові дії на сході та війна в Україні, остаточно усунули полярність руху Захід – Схід та нарешті визначили наші інтеграційні пріоритети до європейського шляху розвитку [1, с. 113].

Інтеграційний вибір будь-якої країни має не менше трьох аспектів: правовий, економічний, політичний. Для України ці три аспекти мають особливе значення. Правовий аспект – це збереження суверенітету та державності, економічний – розвиток країни та добробут народу, політичний – це забезпечення цивілізаційного майбутнього Українського народу [2 с. 59].

Якщо подивитися на соціологічні дослідження за 2021 та 2022 роки щодо вступу України до Європейського Союзу, то у березні 2021 року було опитано 2018 респондентів, з яких 59% вважали, що Україні потрібно вступати до Європейського Союзу, 26% дотримувалися протилежної точки зору [3].

Однак, якщо оцінювати результати соціологічного опитування проведеного в липні 2022 року, то вже 81% опитаних українців проголосували б за вступ до Європейського Союзу в разі проведення відповідного референдуму. Проти вступу до Європейського Союзу проголосували б 4% опитаних. Решта 15% не брала б участі у голосуванні або не знають,

як голосувати. Згідно з результатами дослідження, є тенденція до зниження підтримки вступу до Європейського Союзу із заходу на схід країни, але при цьому всі 77% жителів сходу і 71% жителів півдня України підтримали б приєднання України до Європейського Союзу. Тому, якщо порівнювати 2021 рік з 2022 роком, то частка тих, хто підтримує вступ до Європейського Союзу, зросла з 59% до 81%, і водночас знизилася частка тих, хто виступав проти членства України в Європейському Союзі, з 26% до 4% [4].

Проаналізувавши недоліки та переваги вступу до Європейського Союзу, необхідно зазначити, що переваг є все ж таки більше, і вони відповідають національним інтересам України на даному етапі розвитку. Тому, до переваг можна віднести:

- європейське співтовариство направлене на забезпечення колективного правопорядку, розроблення спільних нормативно-правових актів, які будуть здатними здійснювати реальне правове регулювання найбільш важливих соціальних проблем;

- широка розвинутість органів Європейського Союзу дозволяє стверджувати нам, що процес об'єднання європейського суспільства скоро завершиться, а тому це повинно слугувати важливим критерієм для пришвидшення політичної діяльності України щодо приєднання;

- входження до Європейського Союзу є одним із способів зміцнення позицій країни у світовій системі міжнародних відносин, засобом реалізації національних інтересів, побудови економічно розвиненої та демократичної держави;

- вступ України до Європейського Союзу сприятиме наближенню соціальних умов України до високих європейських стандартів, підвищенню рівня життя і добробуту населення;

- у культурно-цивілізаційному аспекті євроінтеграція – це шлях до активізації взаємообміну між українською і західноєвропейськими культурами, одночасне становлення України й як інтегрованої частини глобального суспільства, й як національної держави;

- членство в Європейському Союзі гарантує зміцнення національної безпеки України, захист її від агресії та територіальних претензій.

Підтримка Євросоюзу стосується надзвичайно широкого кола сфер: макрофінансової стабільності, державного

управління, розвитку громадянського суспільства, економіки, енергетики, захисту довкілля, регіонального розвитку, освіти, тому, до пріоритетних реформ належить протидія корупції, реформування судової системи, конституційна та виборча реформи, поліпшення бізнес-клімату та підвищення рівня енергоефективності, а також реформа державного управління, у тому числі заходи щодо централізації.

Все ж таки, на фоні таких перспектив, необхідно і виділити внутрішні фактори, що гальмують рух України до Європейського Союзу, а саме:

- повільність у проведенні економічних реформ, відсутність помітних результатів внутрішніх соціально-економічних трансформацій;
- високий рівень корупції та економічної злочинності;
- дефіцит досвідчених фахівців з євроінтеграції, насамперед серед політичної еліти та державних службовців України;
- великий розрив у рівнях економічного розвитку України та європейських країн;
- значна відмінність рівня життя населення.

Висновки. Оскільки євроінтеграція має як переваги, так і ризики, Україні слід акцентувати на використанні саме позитивних моментів євроінтеграції. Проведений аналіз сильних та слабких сторін інтеграції України до Європейського Союзу дає змогу констатувати, що Україні потрібно акцентувати увагу на сильних сторонах та потенційних можливостях, що дасть перспективу входження до європейського політичного та економічного простору.

Підводячи підсумок, зазначимо, що європейська інтеграція є стратегічною ціллю нашої держави, закріпленою законодавчо. Аналіз позитивних та негативних наслідків дав змогу оцінити можливості України з подальшим використанням позитивних моментів євроінтеграції та одночасним виробленням програми дій щодо безболісної інтеграції України з урахуванням існуючих загроз та досвіду країн, які нещодавно стали членами Євросоюзу.

Список використаних джерел

1. Кваша О. С., Синякова А. В. Україна та ЄС: Проблеми та перспективи інтеграції в сучасних умовах. *Науковий вісник ужгородського національного університету*. Вип. 23, ч.1. 2019. С. 112–117.

2. Деліні М. М. Проблеми інтеграції України в світове співтовариство в сучасних умовах. URL: <http://global-national.in.ua/archive/2-2014/12.pdf>

3. Ставлення громадян до вступу України до Європейського Союзу (березень 2021р.) URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/stavlennia-gromadian-do-vstupu-ukrainy-do-yevropeiskogo-soiuzu-berezen-2021r>

4. На референдумі про вступ до ЄС та НАТО понад 90% опитаних проголосували б «за» – соціопитування КМІС 07.2022. URL :<https://interfax.com.ua/news/general/849300.html>

О. М. Дуфенюк,
доцент кафедри кримінального
процесу та криміналістики
факультету № 1 ІПФНП,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ВПЛИВ «ВОЄННИХ НОВЕЛ» В ЗАКОНОДАВСТВІ НА БАЛАНС ПРИВАТНИХ ТА ПУБЛІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Інтерес (від лат. *interest* – мати значення) розглядається як причина дій індивідів або соціальних груп, що визначає їх соціальну поведінку [1, с. 16]. У науковій доктрині існують різні підходи трактування інтересу (1) як виключно суб'єктивне явище і шукати поза свідомістю людини без сенсу; (2) як об'єктивне явище, що належить до сфери суспільного буття; (3) як автономно існуючі об'єктивні та суб'єктивні компоненти; (4) як єдність об'єктивного та суб'єктивного [2, с. 57–62]. Традиційно розрізняють законні та незаконні (протиправні) інтереси, а залежно від суб'єкта-носія – інтереси фізичних, юридичних осіб, інтереси держави, інтереси суспільства.

І. Бабецька визначає законний інтерес (приватний чи публічний) «як усвідомлене прагнення особи чи кількома особами спільно та (або) державою певних соціальних благ для задоволення потреб, які не заборонені законодавством, задоволення яких передбачено або безпосередньо впливає з положень закону» [1, с. 20]. О. Чепис інтересом називає «прагнення суб'єкта задовольнити потреби соціального характеру, що проявляється у його вибірковій позиції стосовно об'єктивних умов існування та реалізується ним шляхом діяльності у суспільних відносинах» [2, с. 64].

Про неможливість (бо право завжди «відстає від життя») і недоцільність (бо інтереси можуть відповідати духу та засадам права) нормативного визначення усіх законних інтересів говорить Т. Лоскутов [3, с. 114, 116–117]. Розвиток цієї ідеї продовжує І. Тітко, який до ключових характеристик інтересу

як категорії кримінального процесуального права відносить: юридичну значимість, подвійну природу, персоніфікованість, здатність виступати самостійним об'єктом правового захисту [4, с. 23–24].

Інтереси приватного характеру стосуються особистої сфери життя окремої людини. Це користь, вигода для конкретної особи, спонукання та юридична можливість діяти для отримання певного індивідуального блага, потреба справедливості та захисту від стороннього втручання у приватне життя. *Інтереси публічного характеру* стосуються потреб усієї спільноти, мають загальновизнаний статус на рівні законодавства та інституційного забезпечення. Публічні інтереси в українській науковій доктрині розділяють на державні та суспільні, хоча західна наука оперує збірним поняттям «*public interests*».

М. Почтовий відносить до сфери державних інтересів забезпечення у кримінальному провадженні питань, пов'язаних із територіальною цілісністю, національною безпекою, реалізацією завдань кримінального судочинства, боротьбою зі злочинністю тощо. Суспільний інтерес вбачається у вигодах суспільства в цілому, в суспільному благу [5, с. 216]. Е. Тітко до найбільш значущих загальнонаціональних інтересів України серед іншого відносить гарантування конституційних прав і свобод людини та громадянина, розвиток громадянського суспільства, його демократичних інститутів [7, с. 129]. Л. Наливайко та О. Мала стверджують, що держава є особливим суб'єктом, який відображає (поєднує) і публічні інтереси (інтереси нації, організацій, соціальних прошарків, суспільства в цілому), і приватні. Інтересами держави дослідниці називають закріплену на законодавчому рівні систему фундаментальних цінностей у найбільш важливих сферах життєдіяльності, а соціальна цінність певних відносин, яка визначається суспільством та державою, є найважливішим елементом поняття «державний інтерес» [8, с. 112–113]. Л. Золотухіна відносить до загального публічного інтересу побудову розвинутої, суверенної, незалежної, демократичної, соціальної, правової держави, в якій панує верховенство права, при цьому акцентуючи увагу на тенденції широкого впровадження останніми роками в національне законодавство категорії «публічний інтерес», що відповідає європейській моделі, в якій держава,

її структурні елементи мають сервісний характер, представляють інтереси всього суспільства, тому більшою мірою використовується термінологія «органи публічної влади», «органи публічної адміністрації». Отже, підсумовує вчена, в контексті євроінтеграційних процесів та реформ в Україні відбулася термінологічна еволюція, зміст якої полягає в трансформації «державницького» підходу (коли держава є відокремленим владним механізмом, який керує та наглядає за суспільством і використовується термінологія «державні органи», «державна влада», «державні інтереси») до європейського «соціоцентричного» підходу, коли держава перебуває на службі у суспільства, захищає та забезпечує реалізацію суспільних інтересів, тому використовується термінологія «публічна служба», «публічні інтереси» тощо [6, с. 45].

Утім, не зважаючи на певну об'єднаність публічних державних та публічних суспільних інтересів навколо певних цінностей їх не слід ототожнювати. Так, Н. Нетеса звертає увагу, що державні інтереси як окремий різновид публічних інтересів не підміняють собою суспільні інтереси, а об'єднують кілька взаємовиключних начал: в одних випадках державні інтереси суперечать приватним інтересам, відстоюючи суспільні; у других – суперечать суспільним, гарантуючи приватний інтерес; у третіх – взаємовиключають як суспільний, так і приватний інтерес заради самих себе [9, с. 126–127]. Т. Безверхнюк та Т. Сивак переконані, що громадянське суспільство формується з нескінченної різноманітності приватних інтересів і воно не може бути одночасно і генератором суспільного життя, і виразником публічного інтересу у формі виконання владних функцій. Відтак, вчені доводять, що, по-перше, повна відповідність суспільних та державних інтересів є недосяжною метою, оскільки відносини «держава-суспільство» завжди передбачають певні протиріччя; по-друге, держава як організація політичної влади у суспільстві, безумовно, в певних випадках віддзеркалює не чийсь певні інтереси (суспільні, його прошарків, громад, еліт), а свої власні, які сформовані на основі більш-менш збалансованого врахування інтересів різних соціальних груп, без чого вона була б не здатна виконувати функцію організатора суспільного життя [10, с. 64].

Отже, встановлення справедливого балансу приватних та публічних інтересів у кримінальному провадженні є одним

із найбільш складних завдань для кожної демократичної, правової держави. Баланс приватних і публічних інтересів у кримінальному провадженні характеризується динамічністю. Спостерігається залежність від багатьох чинників, викликів та загроз, які провокують зміни і в законодавчій, і в практичній площині, і загалом у кримінально-процесуальній політиці.

Наприклад, потреба ефективної протидії тероризму внесла суттєві корективи у баланс приватних та публічних інтересів у кримінальному процесі багатьох демократичних країн. Після терористичних актів у США у вересні 2001 р. напруга посилилась. Зважуючи «більше/менше зло», було впроваджено такі зміни в законодавстві, які суттєво розширюють спеціальні повноваження органів досудового розслідування і в певний спосіб обмежують свободу, право конфіденційності та захисту від втручання в приватне спілкування та життя. Ця менша конфіденційність у вигляді розширення підстав та спрощення порядку затримання, арешту, аудіо та відеоконтролю, перехоплення розмов та повідомлень, фіксації білінгових даних, геолокації пристроїв і т.д. стала основою для забезпечення більшої безпеки, правового порядку, тобто публічних інтересів у довгостроковій перспективі. Зростання ваги публічних інтересів, пов'язаних з безпекою, детермінували зменшення конфіденційності, що не могло не викликати занепокоєння, адже менша конфіденційність не завжди гарантує більшу безпеку в довгостроковій перспективі. Як зазначає Б. Купс, тепер урядам та парламентам необхідно приділяти більше уваги обґрунтуванню необхідності розширення повноважень органів розслідування, якщо вони хочуть «зберегти подобу істини», коли говорять про баланс між кримінальним розслідуванням та приватним життям [11, с. 379].

Ілюстративним прикладом динамічності балансування є адаптація потреб кримінального провадження до умов пандемії. Криза COVID-19 викликала шок для судових адміністрацій в усьому світі [12, с. 881]. Якщо скляні бар'єри в кабінетах і залах судових слухань, вимоги маскового режиму, соціальної дистанції, перевірка стану здоров'я при вході до інституцій, гнучкий графік роботи органів юстиції, обмеження засади гласності та багато інших правил нової реальності хоча й були інколи обтяжливими, але не становили суттєвої загрози

для балансу приватних та публічних інтересів, то були й такі новели у діяльності правоохоронних та судових органів, які викликали ризики дисбалансу (широке впровадження технологій дистанційного судового провадження; відкладення значної частини судових засідань; призупинення відвідування осіб, які перебували під вартою і т. ін.).

Безумовно, агресивна війна проти України також стала вагомим тригером, який запустив механізм пошуку нового балансу приватних та публічних інтересів у надскладних умовах, коли, з одного боку, необхідно забезпечити безперерйне та ефективне функціонування системи кримінального правосуддя, виконання завдань, передбачених ст. 2 КПК, а з іншого – забезпечити безпеку учасників кримінального провадження, діяти при величезному зростанні навантаження, продемонструвати суспільству здатність протидіяти усім тим викликам та загрозам, які стали частиною нашої нової реальності. Тільки впродовж перших кількох місяців було понад десять потуг оптимізувати кримінальне процесуальне законодавство. Аналіз «воєнних новел» кримінального провадження надав підстави говорити про суттєве зміщення балансу в сторону посилення публічних цінностей та інтересів, появу тенденції обмеження основних процесуальних гарантій та дисбаланс з ухилом на забезпечення саме публічного інтересу (невідворотності покарання) та його явне превалювання у цій нормативній регламентації [13]. Цю тенденцію засвідчує зміна підходів до порядку застосування запобіжних заходів (наприклад, п. 2, 6 ч. 1 ст. 615, ст. 616 КПК), розподілу повноважень (наприклад, ч. 5 ст. 36; ч. 4 ст. 39; п. 2, 4, 6 ч. 1 ст. 615 КПК), перебігу процесуальних строків (наприклад, п. 3 ч. 1 ст. 615; ч. 2, ч. 8 ст. 615 КПК), процедури проведення окремих процесуальних дій (ч. 4, ч. 7 ст. 223; ч. 12 ст. 615 КПК), залучення захисника (ч. 12 ст. 615 КПК), процесу доказування (ч. 4 ст. 95; ч. 11 ст. 615 КПК), прийняття процесуальних рішень в умовах воєнного стану. Чи виправданий такий підхід – покаже час, зокрема й практика задоволення потенційно можливих скарг у Європейському суді з прав людини. Разом з тим слід розуміти, що поствоєнний баланс приватних та публічних інтересів у кримінальному провадженні матиме зовсім іншу конструкцію, до якої знову доведеться адаптовуватися.

Список використаних джерел

1. Бабецька І. Я. Інтерес як кримінально-правова категорія. *Гуманізація кримінальної відповідальності та демократизація кримінального судочинства* : матеріали Міжнародного науково-практичного симпозиуму (м. Івано-Франківськ, 18–19 листопада 2016 р.). Івано-Франківськ : РВВ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2016. С. 16–21.
2. Чепис О. І. Об'єктивне та суб'єктивне в категорії «інтерес». *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 66. С. 56–65.
3. Лоскутов Т. О. Законні інтереси як елемент предмету правового регулювання у кримінальному процесі. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2012. Вип. 1. С. 110–118.
4. Тітко І. А. Нормативне забезпечення та практика реалізації приватного інтересу в кримінальному процесі України : монографія. Харків : Право, 2015. 448 с.
5. Почтовий М. М. Про співвідношення публічних і приватних інтересів у кримінальному судочинстві. *Юридична наука*. 2020. № 8 (110). С. 214–220. DOI: 10.32844/10.32844/2222-5374-2020-110-8.27.
6. Золотухіна Л. Історія розвитку національного законодавства в контексті реалізації «публічних інтересів». *Право і суспільство*. 2019. № 3. Ч. 2. С. 41–46.
7. Тітко Е. В. Національна та міжнародна безпека в контексті захисту прав людини в умовах сьогодення. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2016. № 2. С. 126–139.
8. Наливайко Л. Р., Мала О. Р. Інтереси держави як предмет у структурі позовної діяльності прокурора у кримінальному провадженні. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 2. С. 110–118.
9. Нетеса Н. В. Суспільні та приватні інтереси в кримінальному праві: до питання пошуку балансу. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2017. Вип. 33. С. 123–137.
10. Безверхнюк Т., Сивак Т. Публічна сфера як зона артикуляції та балансу інтересів держави і громадянського суспільства. *Актуальні проблеми державного управління*. 2020. № 4. С. 62–65.
11. Koops B.-J. The Shifting «Balance» Between Criminal Investigation and Privacy. A case study of communications interception law in the Netherlands. *Information, Communication & Society*. 2003. Vol. 6 (3). P. 379–402. DOI: 10.1080/1369118032000155311.
12. Haigh R., Preston B. The Court System in a Time of Crisis: COVID-19 and Issues in Court Administration. *Osgoode Hall Law Journal*. 2021. Vol. 57.3. P. 869–904.
13. Федорів В. Які нові можливості з'являються у досудового розслідування під час воєнного стану? У рамках вебінару ААУ Ірина Гловюк та Віктор Завтур поділитись своїми думками стосовно воєнних оновлень у КПК. *Закон і бізнес*. 16.05.2022. URL: <https://zib.com.ua/ua/151432.html>.

С. С. Єсімов,
професор кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ПОЛОЖЕННЯ ГРОМАДЯН, ЩО ПРОЖИВАЮТЬ У ЗОНІ БОЙОВИХ ДІЙ

В умовах військової агресії щодо України, певна частина території держави попала у зону бойових дій, зумовлених не тільки безпосередніми зіткненнями підрозділів, але й обстрілом територій з артилерійських систем на значну відстань від лінії бойового зіткнення.

Правовий режим зазначених територій визначається у межах Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Але ряд аспектів, як показує практика, потребують правового регулювання [1]. Доцільно зауважити, що наукових розвідок у даному напрямі у відкритому доступі не має.

Основою забезпечення підтримки особливого режиму є встановлення особливих умов перебування громадян у зоні бойових дій. На особливу увагу заслуговує питання організації та здійснення на вказаній території пропускового режиму для громадян.

Система перепусток – це обов'язкова частина організації систем контрольно-пропускних пунктів (далі – КПП) та охорони забезпечення державної та військової таємниць. Пропускний режим передбачає:

- умови, порядок, форму та методи доступу громадян та в'їзду (виїзду) транспортних засобів на території зони бойових дій та об'єктів, що розташовані на цій території;
- умови, порядок, що визначає та дозволяє внесення (винесення), ввезення (вивезення) вантажів, спеціальних вантажів, документів і матеріальних та інших цінностей, у межах території зони бойових дій;
- список допущених та уповноважених посадових осіб, які мають право на прийняття рішень про оформлення

та видачу перепусток, допусків та інших дозвільних документів, що відповідають певним видам допусків та дозволів; правила контролю за доцільністю, необхідність видачі перепусток, дозволів, своєчасністю оформлення перевірки та вилучення з користування громадянами.

Внаслідок запровадження особливого пропускового режиму безпечного функціонування на території зони бойових дій, що передбачають спеціальні умови проживання та життєдіяльності громадян, має місце обмеження конституційних прав громадян. Необхідністю запровадження таких обмежень є виконання таких заходів:

- забезпечення національної, державної та воєнної безпеки;

- забезпечення необхідності захисту відомостей про види озброєнь та військової техніки, підрозділи Збройних Сил України та інших військових підрозділів, що становлять державну та військову таємницю;

- запобігання та припинення розвідувальних, терористичних, диверсійних, колабораційних і інших протизаконних дій, які можуть бути проведені на території зони бойових дій та призвести до непоправних наслідків;

- забезпечення безпечних умов для діяльності, роботи та проживання громадян на території зони бойових дій.

Обмеження прав і свобод людини на території зони бойових дій обумовлені життєвою необхідністю та спрямовані не на утиск людських прав, а на здійснення запобіжних, коригувальних та інших заходів щодо недопущення витоку відомостей, що становлять державну та військову таємницю.

Обмежуючи права людей, що перебувають у зонах бойових дій держава, від імені державних службовців, з допомогою громадських об'єднань здійснює недопущення та запобігання діяльності терористичного, економічного та кримінального толку. Законні права на здійснення різноманітних діяльності громадян, які проживають на території зони бойових дій, не порушуються та практично не обмежуються, якщо вони не суперечать чинному законодавству.

Здійснення пропускового режиму, з використанням КПП для громадян та вантажів, які представляють матеріальну цінність та надходять на адресу мешканців зони бойових дій,

запобігає та не дозволяє здійснити протиправну, диверсійну та терористичну діяльність, здійснити економічну чи політичну диверсії щодо мешканців та територіальної цілісності України.

Здійснення перевірок, оглядів і контролю здійснюється при в'їзді громадян чи ввезенні різноманітних товарів народного споживання чи інших вантажів, при здійсненні доступу на територію зони.

При перевірці документів важливий людський фактор, це коли особа, яка уповноважена на здійснення перевірок, звертає увагу на поведінку під час перевірки документів громадянина та супровідних документів на вантаж. Усі передбачені та певні обмеження прав і свобод громадян ініційовані необхідністю забезпечення умов безпеки життєдіяльності та перебування на території в зоні бойових дій.

Усі обмеження визначаються та відповідають загальноприйнятим, певним та необхідним принципам обмеження права і свободи людини та громадянина:

- обмеження має вводитися та визначатися на законній підставі;
- обмеження дозволяються лише у певних цілях та напрямках;
- застосовувані обмеження повинні мати виправданий характер, проводиться у межах закону за дотримання Конституції України, ставлячи за мету дотримання свободи прав фізичних і юридичних;
- обмеження повинні виключати дискримінаційний характер щодо фізичних та юридичних осіб;
- положення нормативного акту мають передбачати обмеження, але водночас мати відповідні межі допустимого.

На території у межах зони бойових дій проводиться, забезпечується та здійснюється державна підтримка громадян та юридичних осіб, які виявили бажання виїхати на нове місце проживання та виробничої діяльності залишити територію зони бойових дій. Їм надаються соціальні виплати, матеріальна підтримка на придбання житлового майна, що знаходиться за межами зони бойових дій.

Потребує нормативне визначення система життєзабезпечення населення за допомогою продовольчого постачання,

система медичної допомоги населенню та санітарно-проти-епідемічного захисту; питання розселення людей з метою зниження кількості потенційних жертв у разі аварій, наприклад аналогічних Чорнобильській.

Територія контрольованої зони, що складається з населених пунктів, які розташовані у межах зони бойових дій, обмежується правом свободи пересування. Проживання та робота громадян в умовах особливого режиму безпечного проживання у зоні бойових дій забезпечуються заходами, передбаченими у вигляді державної підтримки.

Усі обмеження права та свободи людини у зоні бойових дій обумовлені життєвою необхідністю. Мають на меті не обмеження та утиск прав і законних інтересів людини, а здійснення різноманітних попереджувальних, коригувальних і інших заходів щодо недопущення втрат населення, витоку відомостей, що складають державну, військову та таємниці.

У теоретичному плані доцільно використати наукові напрацювання, які були зроблені в системі МВС України до набуття Незалежності. Однак зазначений матеріал до сьогоднішнього дня має гриф обмеженого доступу, що ускладнює аналіз і виклад у наукових дослідженнях. Доцільно було би запровадження первинної військової підготовки для населення, яке проживає у зоні бойових дій, взяв за основу Типову програму військового-професійної підготовки для здобувачів освіти і працівників закладів вищої освіти МВС, рядового та начальницького складу служби цивільного захисту та поліцейських [3].

Національна поліція разом із органами Служби безпеки України, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, підрозділами Національної гвардії та територіальної оборони, підпорядкованими органам місцевої влади, органами місцевої влади та місцевого самоврядування діючими у межах території зони бойових дій здійснюють діяльність у рамках правового поля, дбаючи про недопущення втрат серед населення, виникнення надзвичайних ситуацій техногенного характеру на об'єктах підвищеної небезпеки, збереження військової, державної та економічної безпеки на території зони бойових дій.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. від № 389-VII. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/389-19>
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Типова програму військового-професійної підготовки для здобувачів освіти і працівників закладів вищої освіти МВС, рядового та начальницького складу служби цивільного захисту та поліцейських : Лист МВС України № 26345/6/48 від 09.09.2022 р.

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕРЕВИЩЕННЯ ВЛАДИ АБО СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРАЦІВНИКОМ ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ В ТЕОРІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Нормативні приписи про застосування кримінальної відповідальності щодо працівників правоохоронних органів не є новелою чинного законодавства, адже норми, які регламентують відповідальність цього спеціального суб'єкта пройшли доволі тривалий етап становлення та постійного видозмінення. Однак сучасність засвідчує неспроможність окремих кримінально-правових засобів до належного регулювання новітніх суспільних відносин, що негативно впливає на ефективність здійснення кримінально-правової охорони загалом [1, с. 5]. Власне через це Кримінальний кодекс України останніми роками і зазнавав значних змін. Відтак є підстави стверджувати про необхідність ґрунтовного переосмислення концепції відповідальності працівників правоохоронних органів, перегляду усталених підходів до розв'язання питань кваліфікації діянь вчинених цією категорією осіб, установлення меж відповідальності за їх вчинення тощо.

Кримінально-правова кваліфікація є визначальним питанням здійснення кримінального провадження, одним з основних етапів (стадій) застосування кримінально-правової норми, саме тому кваліфікація є базовим поняттям у кримінально-правовій літературі та слідчо-судовій практиці. Кримінальний кодекс України 2001 року не містить визначень понять «кримінально-правова кваліфікація», «кваліфікація злочину», хоча в низці випадків послуговується терміном «кваліфікація» (ч. 2 ст. 9, ч. 3 ст. 29, ч. 2 ст. 33, ст. 35, ч. 3 ст. 66, ч. 4 ст. 67 КК України). Водночас майже весь цей нормативно-правовий акт спрямований на вирішення питань кваліфікації діяння, що вчинила особа, і призначення їй покарання [2, с. 52].

Основи кримінально-правової кваліфікації розроблено також у працях вітчизняних учених – П. П. Андрушка,

Ф. Г. Бурчака, О. М. Джужі, М. Й. Коржанського, В. В. Кузнецова, О. К. Маріна, Т. М. Марітчака, М. І. Панова, А. В. Савченка, В. Я. Тація, М. І. Хавронюка та ін. Концептуальні положення та висновки щодо цієї проблематики містять також праці В. О. Навроцького й авторів, що входять до його наукової школи, а також праці О. О. Дудорова та Є. О. Письменського.

Що стосується положень статті 365 КК України, то в теорії кримінального права тривають наукові дискусії, які спричинені багатьма чинниками. Насамперед, як зазначає О. Ф. Пасека це відбувається через «плідну» законодавчу діяльність з протидії кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Поспіх зумовлений активізацією боротьби з корупцією, намагання якнайшвидше виконати вимоги міжнародної спільноти у цьому напрямі, а також спроби вирішити проблеми, які виникли в окремих політичних діячів, аж ніяк не сприяють якості положень кримінального закону. Це, своєю чергою, спричиняє виникнення окремих законодавчих ініціатив, які щонайменше викликають подив. Прикро, що окремі з них втілюються в положеннях законодавчих актів, зокрема й у КК України [3, с. 167].

Так, дійсно, Верховною Радою України 21 лютого 2014 року прийнято Закон «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції». Зазначений Закон передбачає зміни підстав кримінальної відповідальності за окремі службові кримінальні правопорушення. Згідно із зазначеними змінами Закону у Кримінальному кодексі України статтю 365 викладено в новій редакції (суть змін полягає у тому, що спеціальним суб'єктом перевищення влади або службових повноважень став виключно працівник правоохоронного органу).

Ці зміни пов'язуються з імплементацією положень ст. 19 «Зловживання службовим становищем» Конвенції ООН проти корупції, яка рекомендує визнати кримінальним правопорушенням «умисне зловживання службовими повноваженнями або службовим становищем, тобто здійснення будь-якої дії чи утримання від здійснення дій, що є порушенням законодавства, державною посадовою особою під час виконання своїх функцій з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи».

Наразі питання кваліфікації кримінальних правопорушень вчинених працівниками правоохоронних органів є актуальним і дискусійним. Відповідальність за їх вчинення повинна мати деталізований та логічний характер, тому відповідальність працівника правоохоронного органу за перевищення ним влади або службових повноважень, потребує всебічного, неупередженого аналізу.

Що ж стосується проблем кримінально-правової кваліфікації досліджуваного кримінального правопорушення, то аналіз теоретичних напрацювань з цього питання дає підстави виділити три основні проблеми, які виникають як у науковців так і практиків: перша проблема пов'язана із визначенням змісту об'єктивної сторони цього кримінального правопорушення, а саме такої обов'язкової ознаки як діяння. У цьому випадку йдеться про те, що неабиякі труднощі виникають при визначенні того, що саме потрібно розуміти під перевищенням влади або службових повноважень працівником правоохоронних органів. Друга проблема – теж стосується об'єктивної сторони, проте іншої її ознаки – наслідку у виді істотної шкоди; третя проблема – пов'язана із суб'єктом вчинення кримінального правопорушення, зокрема, тому, що термін «працівник правоохоронного органу» не піддається однозначному розумінню, та виникають питання стосовно того чи завжди дії працівника правоохоронного органу підлягають кваліфікації за статтею 365 КК України, чи в певних окремих випадках його діяння будуть кваліфіковані за загальними статтями КК України.

З огляду, що кожна із зазначених проблем є змістовною за своїм обсягом, їх вирішення, хоча б на теоретичному рівні, потребує окремих ґрунтовних досліджень, а отже вони стануть предметом майбутніх наукових праць.

Список використаних джерел

1. Франчук В. В. Кримінально-правові засоби охорони економіки України : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 244 с.
2. Ус О. В. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації : лекції. Харків : Право, 2018. 368 с.
3. Пасека О. Ф. Кримінальна відповідальність за перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу за КК України: основні теоретичні та прикладні проблеми. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2017. Вип. 3. С. 166–175.

І. В. Жук,
старший науковий співробітник наукової лабораторії
з проблем протидії злочинності ННІ № 1,
кандидат юридичних наук, доцент
(Національна академія внутрішніх справ)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ СТ. 436-2 КК УКРАЇНИ

В умовах широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України, складовою якої є гібридна інформаційна війна, особливої актуальності набувають питання забезпечення інформаційної безпеки. З цією метою Верховною Радою України 03 березня 2022 р. було прийнято Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції» № 2110, на підставі якого КК України було доповнено ст. 436-2 «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників». Отже, була встановлена кримінальна відповідальність за вчинення таких дій: 1) виправдовування збройної агресії РФ проти України, а також тимчасової окупації частини території України; 2) визнання правомірною збройної агресії РФ проти України або тимчасової окупації частини території України; 3) заперечення такої агресії або окупації; 4) глорифікація осіб, які здійснювали збройну агресію РФ проти України та інших осіб, які причетні до такої агресії чи окупації (представників збройних формувань РФ, найманців, представників окупаційної адміністрації РФ тощо); 5) виготовлення матеріалів, у яких міститься виправдовування, визнання правомірною збройної агресії РФ проти України або тимчасової окупації частини території України, їх заперечення, а також глорифікація зазначених вище осіб; 6) поширення таких матеріалів (ч. 2 ст. 436-2).

Згідно зі ст. 1 Додатку до Резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1974 р. агресія визначається як застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної недоторканості чи політичної незалежності іншої держави або будь-яким іншим чином, не сумісним зі Статутом ООН [1].

Під виправдовуванням збройної агресії РФ проти України, а також тимчасової окупації частини території України можна розуміти визнання її допустимою, правильною. Визнання правомірною збройної агресії РФ проти України або тимчасової окупації частини території України – це ствердження, що агресія чи окупація є законною, легальною. Наприклад, заклики на підтримку російської агресії, поєднані з антиукраїнськими висловлюваннями на зразок «Немає такої країни як Україна. Є країна Росії» тощо.

Заперечення такої агресії або окупації –це їх невизнання, спростування фактів агресії або окупації, заяви про недостовірність таких фактів. Наприклад, заперечення фактів вчинення російськими військовослужбовцями воєнних злочинів на тимчасово окупованих територіях України, ствердження, що такі злочини є «постановкою» тощо. Так, приміром, Кузнецовським міським судом Рівненської обл. було визнано факт заперечення збройної агресії РФ проти України, розпочатої у 2014 р., Особою-1, яка у розмові із громадянкою Особою-2 у категоричній формі спростовувала вбивства збройними силами РФ цивільних громадян у м. Буча Київської обл. під час його окупації РФ, вчинені ними факти мародерства, знищення житлових будинків та об'єктів цивільної інфраструктури [2]. Один із визначених у диспозиції ч. 1 ст. 436-2 способів заперечення збройної агресії РФ проти України – це представлення такої агресії як внутрішнього громадянського конфлікту.

Виправдовування, визнання правомірною збройної агресії РФ чи тимчасової окупації та їх заперечення може відбуватися як публічно (шляхом відкритого звернення до невизначеного кола осіб), так і непублічно, приміром, у приватній бесіді, телефонних розмовах. Цим ст. 436-2 відрізняється від суміжних статей КК, які встановлюють відповідальність за публічні заклики до вчинення кримінально протиправних дій або заперечення фактів, наприклад, колабораційної діяльності у формі публічного заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України (ч. 1 ст. 111-1 КК).

Глорифікація осіб, які здійснювали збройну агресію РФ проти України та інших осіб, які причетні до такої агресії чи

окупації – це їх уславлення, звеличення. Таке прославляння може бути виражено словесно (приміром, у публічних закликах), а також у формі зображень, відеоматеріалів тощо. Глорифікацією цих осіб буде також вважатися публічне використання символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну, насамперед, офіційної або неофіційної символіки (емблем) збройних сил РФ, інших збройних формувань та (або) органів. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну» від 22 травня 2022 року № 2265, окрім зазначеної символіки (емблем) збройних сил РФ, до символіки воєнного вторгнення також відносяться латинські літери «Z» та «V».

Виготовлення матеріалів – це їх відтворення на матеріальному носії будь-яким способом (створення текстів, зображень, відеосюжетів, розробка вебсторінки тощо). Поширення матеріалів – це ознайомлення з такими матеріалами інших осіб шляхом їх опублікування, розсилання, передачі, розклеювання листівок тощо. Наприклад, поширення у соціальних мережах публікацій, відеозаписів, які прославляють учасників збройної агресії РФ проти України, визнають справедливою окупацію окремих регіонів України, спростовують факти вчинення військовослужбовцями РФ злочинів проти мирного населення тощо.

Кваліфікуючими ознаками злочинів (ч. 3 ст. 436-2) є вчинення діяння: службовою особою; повторно; організованою групою; з використанням ЗМІ. Повторним у ст. 436-2 слід вважати виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії РФ проти України та тимчасової окупації частини території України, глорифікацію осіб, які здійснювали таку агресію чи окупацію, виготовлення матеріалів, у яких міститься виправдовування, визнання правомірною збройної агресії РФ проти України або тимчасової окупації частини території України, їх заперечення, а також глорифікація зазначених осіб, та поширення таких матеріалів, вчинені особою, яка раніше вчинила цей злочин у будь-якій із зазначених форм. Так, приміром, Смілянським міськрайонним судом

Черкаської обл. Особа-1 була засуджена за поширення матеріалів, у яких міститься виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії РФ проти України, розпочатої у 2014 р., а також глорифікація осіб, які здійснюють збройну агресію проти України, вчинене повторно (ч. 3 ст. 436-2 КК). Зокрема, Особа-1 у період з 16 по 25 березня 2022 р. у соціальній Інтернет-мережі «Однокласники», з мотивів схвалення політики країни-агресора, поширила на своїй сторінці посилання на ряд матеріалів [3]. Разом з тим, така кваліфікація є радше винятком, і в більшості випадків суди, навіть при багаторазовому поширенні заборонених матеріалів, не інкримінують винному ознаку повторності, вочевидь, оцінюючи вказані дії як одиничний продовжуваний злочин.

Список використаних джерел

1. Додаток до Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 3314 (XXIX) від 14 грудня 1974 р. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/aggression.shtml
2. Вирок Кузнецовського міського суду Рівненської обл. від 7 червня 2022 р. у справі № 565/608/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104647467>
3. Вирок Смілянського міськрайонного суду Черкаської обл. від 19 травня 2022 р. у справі № 703/889/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104375860>

В. А. Завтур,
доцент кафедри кримінального процесу,
детективної та оперативно-розшукової діяльності,
кандидат юридичних наук
(Національний університет
«Одеська юридична академія»)

ДОПИТИ В ПОРЯДКУ Ч. 11 СТ. 615 КПК УКРАЇНИ ТА ДЕПОНУВАННЯ ПОКАЗАНЬ: ПИТАННЯ КОРЕЛЯЦІЇ ПРАВОВИХ ПРОЦЕДУР

Невідповідність кримінального процесуального законодавства України реаліям воєнного часу, змусила законодавця вдатися до найрішучіших кроків задля забезпечення його адаптованості до тих викликів, з якими стикнулася наша держава у сфері кримінальної юстиції внаслідок повномасштабного вторгнення рф. Ці зміни істотно трансформують усю нормативну модель вітчизняного кримінального процесу, торкаючись навіть тих засад та інститутів, зміст яких після набуття чинності КПК України 2012 року вважався непорушним.

Первісна редакція КПК України передбачала лише один випадок, за якого суд міг прийняти як доказ показання осіб, які не дають їх безпосередньо в судовому засіданні – у разі, якщо свідок або потерпілий були допитані під час досудового розслідування слідчим суддею в межах спеціальної процедури, передбаченої ст. 225 КПК України, яка у доктрині отримала назву депонування показань. Із початком збройної агресії законодавець здійснив певний відступ від засади безпосередності дослідження показань, речей та документів. Стаття 615 в редакції, передбаченої Законом України № 2201-IX від 14 квітня 2022 року містить частину 11 такого змісту: «Показання, отримані під час допиту свідка, потерпілого, у тому числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо хід і результати такого допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації. Показання, отримані під час допиту підозрюваного, у тому числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб,

у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо у такому допиті брав участь захисник, а хід і результати проведення допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації». При цьому, норми ст. 225 КПК України в умовах воєнного стану залишаються чинними та застосовними, більше того, законодавець розширив сферу застосування цієї процедури відповідно до Закону України № 2472-IX від 28.07.2022 року, передбачивши можливість депонування показань особи, стосовно якої уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого.

Така нормативна регламентація породжує питання щодо співвідношення цих правових норм та проблему вибору належної правової процедури проведення допитів під час досудового розслідування в умовах воєнного стану з метою забезпечення допустимості отриманих показань у судовому провадженні.

Очевидно, що впровадження у КПК України норм, які допускають можливість використання в суді показань, які були надані слідчому або прокурору під час досудового розслідування обумовлене об'єктивною неможливістю в повній мірі реалізувати засаду безпосередності в умовах воєнного стану через наявну небезпеку для життя та здоров'я людей, а також масове переміщення населення всередині країни та за кордон. Цей аспект стосується також і тих правових процедур, що спрямовані на забезпечення цієї засади, зокрема і депонування показань, адже підстави для проведення допиту в порядку ст. 225 КПК України наразі існують практично у кожному кримінальному провадженні, а це є доволі серйозним навантаженням на судову систему.

Однак незважаючи на це, процедура депонування показань в умовах воєнного стану успішно здійснюється, що засвідчує аналіз рішень, розміщених у Єдиному державному реєстрі судових рішень. Втім, як показує судова практика, натеper вже наявні поодинокі рішення слідчих суддів, якими було відмовлено у задоволенні клопотань про допит осіб в порядку ст. 225 КПК України, обґрунтовуючи це положеннями ч. 11 ст. 615 КПК України. Так, наприклад, в ухвалі слідчого судді

Шишацького районного суду Полтавської області від 15 серпня 2022 року зазначено наступне: «На даний час допит потерпілого слідчим (прокурором) із застосуванням технічних засобів відеофіксації фактично прирівнюється до допиту такого потерпілого слідчим суддею. З огляду на це слідчий суддя вважає, що з метою завдання мінімальної шкоди здоров'ю потерпілого більш доцільним є його допит саме слідчим (прокурором) за місцем знаходження органу досудового розслідування з використанням засобів відеофіксації» [1].

Погодитися із позицією про те, що допит із застосуванням технічних засобів прирівнюється до допиту слідчим суддею категорично не можна з низки причин. По-перше, допит в порядку ст. 225 КПК України є винятковою правовою процедурою, що здійснюється виключно у разі наявності передбачених законом підстав, натомість для застосування ч. 11 ст. 615 КПК України достатньо лише однієї умови – аби на час здійснення такого допиту на території України був оголошений воєнний стан.

По-друге, допит особи в порядку ст. 225 КПК України передбачає участь сторони захисту, у разі якщо на час його проведення було здійснено повідомлення про підозру. Натомість, допит в порядку ч. 11 ст. 615 КПК України не передбачає участь сторони захисту за будь-яких умов, а цей аспект є важливим з точки зору забезпечення права на конфронтацію, передбаченої підпунктом d пункту 3 статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Основною перевагою процедури депонування показань є її здатність забезпечити дотримання права на перехресний допит, що загалом може компенсувати процесуальні недоліки, пов'язані із нездатністю провести допит у судовому розгляді. Саме тому, проведення допитів в порядку ч. 11 ст. 615 КПК України не здатне підмінити депонування показань, оскільки воно не ґрунтується на засаді змагальності. На цей аспект у доктрині звернула увагу І. В. Гловюк, зазначаючи, що процедура, передбачена ч. 11 ст. 615 КПК України є доречною лише якщо немає можливості здійснити депонування показань у порядку ст. 225 КПК України [2, с. 41].

Це питання має значення і в контексті оцінки відповідних показань. Порушення права на перехресний допит є істотним

порушенням прав людини та основоположних свобод, що тягне за собою визнання доказів недопустимими відповідно до п. 5 ч. 2 ст. 87 КПК України. І хоча ця норма відповідно до ч. 5 ст. 87 України повинна застосовуватись в умовах воєнного стану з урахуванням особливостей, визначених ст. 615 КПК України, зазначимо, що у разі, коли у судовому розгляді виникне необхідність уточнення відповідних показань, усунення різного роду суперечностей між ними, такі свідки або потерпілі мають бути викликані у судові засідання, а у разі, якщо це є неможливим – усі сумніви повинні тлумачитись на користь обвинуваченого. Цей стандарт лишається непорушним і норми ч. 11 ст. 615 у системному тлумаченні із ч. 5 ст. 87 КПК України не здатні його знівелювати.

По-третє, проведення допитів в порядку ч. 11 ст. 615 КПК України не є достатньо надійним компенсаційним механізмом у разі, коли їх ініціатором виступають невідомі учасники кримінального провадження (сторона захисту, потерпілий, представник юридичної особи). У разі, якщо сторона захисту вважає за необхідне допитати певного свідка або потерпілого, вона повинна подати про це відповідне клопотання в порядку ст. 220 КПК України. Водночас, у п. 5 ч.1 ст. 615 КПК України передбачене повноваження слідчого, прокурора відкладати проведення процесуальних дій на строк не пізніше 15 днів після завершення воєнного стану. До таких процесуальних дій віднесено і розгляд клопотань в порядку ст. 220 КПК України. В даному випадку, одним із небагатьох доступних способів допиту свідка або потерпілого під час досудового розслідування залишається допит слідчим суддею в порядку ст. 225 КПК України.

Ст. 225 КПК України в редакції, передбаченої Законом України № 2472-IX від 28.07.2022 року, передбачає можливість депонування показань особи, стосовно якої уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого. Наразі важко оцінити ефективність цих положень, але деякі думки щодо такої нормативної регламентації висловити можна.

Особа, стосовно якої уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого у кримінальному провадженні відповідно до п. 28 ч. 1 ст. 3 КПК України

є особою, яка набула статус підозрюваного або обвинуваченого і включена відповідним уповноваженим органом до списку для обміну як військовополонений. Це означає, що на таку особу розповсюджуються законодавчі привілеї від самовикриття, а надання показань для неї є правом, а не обов'язком. Із цього випливає висновок, що такий підозрюваний може бути допитаний за клопотанням сторони обвинувачення або захисту в порядку ст. 225 КПК України лише за наявності його згоди на такий допит.

Інше питання, яке виникає у цьому контексті, полягає в тому, чи обов'язково показання такої особи мають бути депоновані, щоб надалі можна було використовувати їх в суді як докази або можливо обмежитись допитом в порядку ч. 11 ст. 615 КПК України за участю захисника з обов'язковим фіксуванням технічними засобами відеофіксації? У ч. 11 ст. 615 КПК України мова йде про допит підозрюваного, натомість у ст. 225 КПК України вказується саме на особу, стосовно якої уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого. Виходячи із телеологічного тлумачення норм оновленої редакції ст. 225 КПК України, а також враховуючи, що відповідні доповнення були спеціально впроваджені у цю статтю окремим законом, можна припустити, що після внесення особи в список для обміну, здійснювати допит такої особи слід все ж таки в межах процедури депонування показань. Однак чинна редакція ст. 225 та ч. 11 ст. 615 КПК України цілком допускає і протилежне тлумачення. Тому, на нашу думку, законодавцю слід було б більш чітко виписати відповідні положення у КПК України аби запобігти формуванню суперечливих правозастосовних підходів.

Підбиваючи підсумки, слід вказати, що процесуальний порядок допитів у порядку, передбаченому ч. 11 ст. 615 КПК України є вимушеним кроком, що спрямований на забезпечення можливості здійснення правосуддя в умовах воєнного стану, втім, гарантії справедливого судового розгляду, які може забезпечити ця процедура є вкрай обмеженими, а тому її застосування повинно мати виключний характер, коли іншим шляхом забезпечити дотримання засади безпосередності дослідження показань неможливо.

Список використаних джерел

1. Ухвала слідчого судді Шишацького районного суду Полтавської області від 15 серпня 2022 року, судова справа № 551/1458/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105730729> (дата звернення: 25.09.2022)

2. Гловюк І., Дроздов О., Тетерятник Г., Фоміна Т., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану : науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Видання 2. *Електронне видання*. Дніпро-Львів-Одеса-Харків, 2022. Станом на 03 травня 2022. 58 с.

І. В. Здреник,
доцент кафедри теорії права,
конституційного та приватного права
факультету № 1 ІПФПНП,
кандидат юридичних наук
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ ОПТИМІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Нині удосконалення засад механізму протидії злочинності в Україні обумовлене цілою низкою практичних потреб: захистом прав і свобод громадян, подальшим реформуванням системи влади, розробленням нової політики, стратегії та тактики протидії сучасним негативним соціальним реаліям і кримінальним загрозам, що відповідає життєво необхідним інтересам і прагненням українського соціуму. Сукупність сучасних трансформаційних процесів в Україні; військових, політичних, економічних і соціальних, зосереджена на необхідності вирішення єдиного комплексного завдання – забезпечення її національної безпеки.

Переосмислення місця та ролі механізму протидії злочинності у державницькій політиці, її внутрішніх і зовнішніх контекстах, зумовлене дискусійним характером наявних теоретичних положень, існуванням низки організаційно-правових проблем у сфері правозастосування, актуалізацією проблеми удосконалення на сучасному етапі соціально-правового механізму протидії злочинності в Україні.

Визначаючи характерологічні ознаки механізму протидії злочинності в Україні, О. Горішний відзначав, що «протидія злочинності є комплексним організаційно-правовим явищем, що спрямоване на удосконалення кримінологічної діяльності (системи заходів, які спрямовуються на елімінацію, нейтралізацію, блокування причин, чинників, умов і детермінантів злочинності). Водночас механізм кримінально-правового впливу є функціональним комплексом визначених кримінальним законом і використовуваних у правозастосовній

практиці стосовно тих осіб, які винні у вчиненні злочинів, а також у превентивному сенсі, певних прийомів, технологій і засобів. Це об'єктивно необхідний складний динамічний процес практичної реалізації негативної, однак справедливої та невідвортної реакції держави на вчинення кримінальних правопорушень, за допомогою системи кримінально-правових засобів, визначених законом (кримінально-правових норм, кримінально-правових відносин й актів застосування норм кримінального права), з метою забезпечення та підтримки порядку в соціумі» [1].

Фундаментальною домінантою кожного державно-правового механізму протидії злочинності постає чітко визначена кримінально-правова політика. Водночас її визначальні напрями окреслюються на підставі об'єктів кримінально-правової охорони, що згруповані за видами і систематизовані відповідно до рівня їх значущості для суспільства. Рівневий розгляд кримінально-правової політики дає змогу виокремити доктринальний, програмний (системний), законодавчий, правозастосовний, правовиконавчий і науковий рівні [2, с. 70]. Однак, на жаль, йтися власне про програмний (системний), а не декларативний підхід щодо питань кримінально-правової політики не може, оскільки в Україні дотепер немає актуальних державних стратегій, концепцій чи бодай програми протидії злочинності.

Щодо державної програми протидії злочинності, то вона є саме тим нормативно-правовим актом, в якому на конкретний часовий проміжок окреслюються організаційно-правові заходи, здебільшого кримінологічного напрямку (запобігання й протидія злочинності), та суб'єкти виконання конкретних завдань [3, с. 89]. Така пасивність законодавця є алогічною та не раціональною, оскільки вже з перших років незалежності України криміногенна ситуація в державі набувала реальної загрози для національної безпеки та стримувала її прогресивний розвиток, як соціально-правової. Особливе зростання (певний сплеск) злочинності обумовлювалося кризовими подіями у політичному та економічному розвитку, в усіх сферах суспільної дійсності, що акумулювалося правовим нігілізмом, фактичною безконтрольністю за економічною сферою (зокрема, підприємницькою, банківською, кредитно-

фінансовою діяльністю). Утім, попри всі ці складнощі, вперше після проголошення суверенітету, у 1993 р. ВРУ було ухвалено Державну програму боротьби зі злочинністю на період 1993–1995 рр. [4].

Пізніше, з метою протидії зростанню кількості тяжких кримінальних правопорушень проти життя й здоров'я, майнових інтересів громадян і держави, а також певному загостренню ситуації в окремих регіонах, Указом Президента України від 17 вересня 1996 р. № 837/96 було затверджено нову Комплексну цільову програму боротьби зі злочинністю на період 1996–2000 рр., схвалену КМУ [5]. На відміну від попереднього, її положення розширювалися як за змістом, так і за колом виконавців і рівнем контролю.

З метою утвердження певної позитивної динаміки, наступної активізації протидії злочинності й забезпечення сповільнення темпів її зростання, на основі чітко окреслених пріоритетів, поступового акумулювання зусиль держави та соціуму, удосконалення національного законодавства, організації, методів і засобів запобігання й розкриття кримінальних правопорушень, було прийнято вже Комплексну програму профілактики злочинності на період 2001–2005 рр., теж ухвалену Указом Президента України від 25.12.2000 р. № 1376/2000 [6].

Попри певні законодавчі досягнення кількісного зменшення вчинених особливо тяжких, тяжких злочинів і злочинів середньої тяжкості, простежувалося збільшення кількості правопорушень в економічній сфері. Ураховуючи цю тенденцію, напрацьовувалася нова Концепція державної програми профілактики правопорушень до 2015 р., що була схвалена 29 вересня 2010 р. розпорядженням КМУ № 1911-р [7].

Відсутність певних нормативно-правових актів, що повинні стати міцним базисом сучасного державного-правового механізму протидії злочинності (так як вона набрала нових форм), є не єдиною проблемою. Чимало системних прогалин зумовлені недостатнім використанням або ж відсутністю у суб'єктів правотворчості належного інструментарію та процедур, що вбезпечують якісну експертизу складних законопроектів. Звісно, для цього є недостатнім недавнє впровадження антикорупційної експертизи. Уже майже два десятиліття вітчизняні вчені-правники акцентують увагу на необхідності

закріплення на законодавчому рівні обов'язкового здійснення кримінологічної експертизи проєктів нормативно-правових актів. Запропонована експертиза вченим А. Закалюком тлумачиться як спеціалізоване, проведене на базисі науково аргументованої методики кримінологічне дослідження діючих нормативно-правових актів та винесених їх проєктів, спрямоване на з'ясування, елімінацію (усунення) або мінімізацію таких нормативно-правових положень, які детермінують, чи здатні детермінувати злочинність або ж блокують дію антикримінальних засобів і методів. Відповідні законопроєкти розроблялися та подавалися до ВРУ, однак позитивного результату дотепер немає [8, с. 104].

За останні роки держава, на жаль, не мала єдиної цілісної концепції реформування правоохоронної та судової систем України. Розпочата судова реформа й постійна реорганізація органів внутрішніх справ, служби безпеки, прокуратури, контролюючих органів визначалися спонтанним і непослідовним характером. Особливо це стосувалося органів досудового слідства, оперативних служб й органів прокуратури. Проблема попередження злочинності навіть не актуалізувалася у процесі цього реформування. Оптимізація моделювання правоохоронної системи в аспекті попереджувальної діяльності має неабияке значення для ефективної реалізації державної політики, формулювання стратегії та визначення тактики протидії злочинності загалом й окремим її видам зокрема.

Отже, актуальність удосконалення національного законодавства в сфері протидії злочинності вимагає належної уваги до цього процесу як з боку законодавця, так і правоохоронців й представників наукової спільноти. Окреслені нами окремі аспекти можливого удосконалення є лише невеликою частиною тих проблем, що потребують нормативного вирішення в означеній сфері. Дослідницька перспектива повинна мати чітку регламентацію у новому профільному законодавстві повноважень спеціалізованих суб'єктів протидії злочинності без додаткового дублювання положень іншого законодавства; формування концепції спеціально-кримінологічного й індивідуального профілактичного впливу на учасників злочинних діянь; визначення засад (принципів) державного

та громадського контролю за діяльністю з протидії злочинності; установлення чітких правових орієнтирів безпекових гарантій для свідків і потерпілих, у зв'язку з участю їх у кримінальних провадженнях злочинної діяльності.

Список використаних джерел

1. Горішний О. О. Співвідношення механізмів протидії злочинності та кримінально-правового впливу. *Форум права*. 2011. № 2. С. 189–193. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_2_32 (дата звернення: 21.09.2022).
2. Борисов В. І., Фріс П. Л. Поняття кримінально-правової політики. *Правова доктрина України: у 5 т. Т. 5*. Тацій В. Я., Борисов В. Я., Батиргареева В. С. та ін. Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. Харків : Право, 2013. С. 56–71.
3. Литвак О. М. Державний контроль за злочинністю (кримінологічний аспект) : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Національний ун-т внутрішніх справ. Харків, 2001. 414 с.
4. Державна програма боротьби зі злочинністю. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3325-12#Text> (дата звернення 21.09.2022).
5. Комплексна цільова програма боротьби зі злочинністю на 1996–2000 роки. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/837/96#Text> (дата звернення 21.09.2022 р.).
6. Комплексна програма профілактики злочинності на 2001–2005 роки. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/137/2000#Text> (дата звернення 21.09.2022 р.).
7. Концепція Державної програми профілактики правопорушень на період до 2015 року. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1911-2010-%D1%80#Text> (дата звернення 21.09.2022 р.).
8. Закалюк А. П. Про запровадження в Україні кримінологічної експертизи. *Право України*. 1999. № 7. С. 100–104.

А. О. Йосипів,
доцент кафедри кримінального права і кримінології
факультету № 1 ІПФПНП,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

А. М. Жиравецький,
аспірант кафедри кримінального права і кримінології
факультету № 1 ІПФПНП
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

РОЛЬ ІНДИВІДУАЛЬНО-ПРОФІЛАКТИЧНИХ ЗАХОДІВ У ЗАПОБІГАННІ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВOPУШЕННЯМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ МАРГІНАЛЬНИМИ ГРУПАМИ

У науці під індивідуальним запобіганням правопорушенням розуміють різновид запобігання злочинності щодо конкретної особи. Тобто індивідуальне запобігання становить ту частину запобіжної діяльності, яка здійснюється на стадії, що передуює виникненню злочинного наміру [1, с. 146].

Поряд з цим серед кримінологів є й інший підхід, а саме: зазначений напрям запобіжної діяльності як окремо взятий вони не виокремлюють, а відносять індивідуальне запобігання до змісту та одного з видів спеціально-кримінологічного запобігання [2, с. 39].

Незважаючи на це, науковці єдині в тому, що головним завданням індивідуальної запобіжної діяльності є усунення загрози потенційного правопорушення [1, с. 146].

До об'єктів індивідуального запобігання кримінальним правопорушенням В. Голіна відніс такі:

1) поведінка та спосіб життя осіб, з високою ймовірністю схильних до вчинення правопорушення;

2) соціальні елементи їх особистості, які відображають антигромадську спрямованість;

3) соціально значущі під час формування і реалізації особистості деякі психофізичні особливості індивідів;

4) несприятливі, криміногенні умови навколишнього середовища та життєвого укладу для особи;

5) інші довготривалі обставини, які сприяють створенню криміногенної ситуації і полегшують вчинення правопорушення [2, с. 39].

Залежно від стадії генезису особи злочинця в кримінології виділяють чотири види індивідуального запобігання злочинності:

1) рання профілактика (запобігання) – стосується об'єктів, які перебувають на початковому етапі криміналізації особи, а саме: необхідно виявляти джерела кримінальних та інших антисуспільних впливів на особу (групу осіб) до того, як цей вплив не подіав на її (їх) поведінку; одночасно виявляти, коли для особи, яка профілакується, ці контакти виявилися цікавими, аби впливати на конкретні життєві обставини;

2) безпосередня профілактика (запобігання) – стосується осіб, поведінка яких свідчить про розвиток у них негативних інтересів, звичок, стереотипів (відчуження від позитивного мікросередовища, сумнівні знайомства, ін.); безпосередньо беруть участь у вчиненні адміністративних правопорушень;

3) профілактика (запобігання) на етапі злочинної поведінки (пенітенціарний вид) – стосується осіб, що вчинили кримінальні правопорушення і стосовно них суд прийняв рішення про застосування різних заходів кримінально-правового впливу;

4) профілактика рецидиву (постпенітенціарний вид) – стосується осіб, що відбули покарання у виді позбавлення волі, але підлягають нагляду з метою запобігання рецидиву [3, с. 101–102].

Проте для визначення кола осіб, які потребують індивідуального запобігання, необхідно мати фактичні, правові та кримінологічні підстави [1, с. 146].

Індивідуальне запобігання кримінальним правопорушенням реалізується зазвичай у двох формах:

а) якщо йдеться про усунення причин і умов, які сприяли вчиненню конкретних правопорушень, що були виявлені у процесі діяльності спеціальних суб'єктів, то це – вимоги про вжиття заходів організаційно-управлінського, економічно-технологічного та ідеологічного характеру, які реалізуються

в особливому процесуальному порядку (глава 4 КПК України «Докази і доказування» [4]);

б) якщо йдеться про особу конкретного злочинця, то застосовуються програми індивідуального коригування неправомірної поведінки [3, с. 102–103].

Як з цього приводу зробив висновок А. Закалюк, саме вплив на особу, яка замислила вчинити правопорушення або розпочала його вчинення, може відвернути або припинити правопорушення. Зазначений вплив може бути безпосереднім або опосередкованим, у тому числі із застосуванням оперативних можливостей, через ближнє оточення, членів сім'ї [5, с. 334].

Саме зазначені теоретико-прикладні засади мають складати зміст індивідуального запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються маргінальними групами, з урахуванням особливостей запобіжної діяльності, що здійснюється у цьому напрямі.

Враховуючи викладене вище, пропонуємо під індивідуально-профілактичними заходами щодо запобігання правопорушенням, що вчиняються маргінальними групами розуміти комплекс різнорідних заходів, що ґрунтуються на кримінологічних знаннях про специфічні антисуспільні риси маргіналів, індивідуальному кримінологічному прогнозуванні їх виникнення та розвитку і спрямовані на виявлення та припинення, попередження їх формування, вчасну діагностику та нейтралізацію, обмеження можливостей маргіналізації й злочинної поведінки [6, с. 366].

Отже, ознаками індивідуально-профілактичного запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються маргінальними групами, є такі:

1) сукупність загальносоціальних та спеціально-кримінологічних заходів запобігання, що адаптовані до особливостей поведінки конкретної особи, до якої застосовуються ці заходи, та суб'єктів, що здійснюють такі заходи;

2) пристосованість зазначених заходів до морально-психологічних властивостей певної особи-маргінала;

3) проведення таких заходів запобігання державними та спеціально уповноваженими недержавними установами. До таких установ належать передусім правоохоронні органи,

для яких здійснення заходів щодо запобігання усіх видів кримінальних правопорушень є одним із функціональних обов'язків. Серед недержавних установ можна назвати громадську організацію «Центр допомоги учасникам АТО» або «Соціальний центр адаптації бездоглядних та безпритульних» тощо.

Метою індивідуально-профілактичного запобігання, зокрема маргінального способу життя, є *«позитивна корекція особи»*. А для досягнення цієї мети необхідно, по-перше, виявлення цієї особи, яка веде маргінальний спосіб життя, вивчення його особливостей та джерел, що негативно на неї впливають; по-друге, прогнозування її поведінки і планування заходів індивідуального запобігання, призначених для позитивно-го впливу на конкретну маргінальну особистість.

Підставами для застосування індивідуально-профілактичних заходів можуть бути дані про неодноразове вчинення особою, яке веде маргінальний спосіб життя, адміністративних правопорушень або кримінальних правопорушень; вчинення нею діянь, що містять ознаки складу кримінального правопорушення; невиконання особою своїх цивільних обов'язків (несплата аліментів, заборгованість по комунальним платежам, невиконання рішень суду тощо); невиконання особою, засудженою без призначення покарання, або з відстрочкою виконання покарання обов'язків, покладених на неї вироком суду; зловживання спиртними напоями, наркотичними засобами, психотропними речовинами, а також дані про осіб, які перебувають на обліку в органах охорони здоров'я у зв'язку із захворюваннями на ВІЛ/СНІД, венеричні захворювання, психічні аномалії, у тому числі громадян, до яких застосовувалися примусові заходи медичного характеру; інші дані, які свідчать про маргінальний спосіб життя конкретної особи.

Водночас доводиться визнати, що наведені методи індивідуально-профілактичного впливу на осіб, які ведуть маргінальний спосіб життя, більшою мірою мають лише формальний та малоефективний за своїм значенням характер. Це зумовлено низкою об'єктивних і суб'єктивних причин і насамперед тим, що серед співробітників правоохоронних органів, зокрема органів Національної поліції України, вкрай

недостатньо фахівців, які на високому професійному рівні могли б здійснювати таку діяльність.

Результати застосування спеціальних профілактичних заходів до осіб, які ведуть маргінальний спосіб життя, залежать також і від особистої зацікавленості та відповідальності осіб, що її здійснюють. Якщо проведення профілактичної роботи у показниках, наприклад, органів поліції не враховується, то відсутній чинник стимулювання й заохочення цього виду діяльності. З іншого боку, службові особи, відповідальні за здійснення цих функцій, не несуть ніякої відповідальності, що навряд чи сприяє своєчасній та ефективній запобіжній діяльності маргінального способу життя, а також вчиненню правопорушень особами, які його ведуть.

Отже, індивідуально-профілактичний вплив – це досить різнобічна за змістом і формою діяльність. Водночас вона спрямована на досягнення єдиної мети – запобігання кримінальним правопорушенням та інших правопорушень з боку профілактованих осіб на основі формування у них поваги й суворого дотримання чинних норм та правил. Досягнення цієї мети можливе за умови послідовного дотримання принципів: законності, безперервності, комплексності й диференційованості у здійсненні профілактичного впливу.

Список використаних джерел

1. Кримінологія : підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуська та ін.; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2014. 440 с.
2. Запобігання злочинності (теорія і практика) : навч. посіб. / Голіна В. В. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.
3. Профілактика злочинів: підручник / О. М. Джу́жа, В. В. Васи́левич, О. Ф. Гіда та ін.; за заг. ред. О. М. Джу́жи. Київ : Атіка, 2011. 720 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
5. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика. У 3 кн. Київ : Ін Юре, 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с.: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. С. 334.
6. Йосипів А. Маргінальні групи як об'єкт кримінологічного дослідження : монографія. Київ : «Видавництво Людмила», 2021. 415 с.

М. Р. Каліман,
викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ)

К. Г. Рудницька,
курсантка 4 курсу
Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ)

НЕВЕРБАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ

Актуальність даної теми полягає у постійній комунікації поліцейського із населенням та необхідності швидко розуміти поведінку осіб. В залежності від умінь поліцейського розуміти невербальні жести, виявляється ефективність реагувань на небезпеки зі сторони опонента.

Невербальна (несловесна) комунікація – це система знаків, що використовуються у процесі спілкування і відрізняються від мовних засобами та формою виявлення [1]. Зазвичай мало хто звертає увагу на невербальні жести, проте це є основою спілкування та ефективної комунікації.

Однією з основних задач при спілкуванні у роботі поліцейського є особиста безпека, а вміння швидко розпізнати небезпеку є гарантом цієї безпеки. Невербальна комунікація являє собою суміш декількох наук, тому розглянемо її з точки зору психології, через її найбільшу наближеність.

Кожна з форм спілкування використовує свою знакову систему. Наука, предметом якої є невербальна комунікація і, ширше, невербальна поведінка і взаємодія людей, називається невербальною семіотикою [2].

До цього розділу знання Г. Крейдлін [3] відносить:

1. Паралінгвістику (науку про звукові коди невербальної комунікації).

2. Кінесику (науку про жести і жестові рухи, про жестові процеси і жестові системи).

3. Окулесику (науку про мову очей і візуальну поведінку людей під час спілкування).

4. Аускультацию (наука про слухове сприйняття звуків і аудіальну поведінку людей в процесі комунікації).

5. Гаптику, або такесису (науку про мову торкань і тактильної комунікації).

6. Гастику (науку про знакові в комунікативних функціях їжі та напоїв, про прийом їжі, про культурні та комунікативні функції напоїв і частувань).

7. Ольфакцію (науку про мову запахів, значення, передані за допомогою запахів, і роль запахів у комунікації).

8. Проксеміку (науку про простір комунікації, його структуру та функції).

9. Хронеміку (науку про час комунікації, про його структурні, семіотичні і культурні функції).

10. Системологію (науку про системи об'єктів, якими люди оточують свій світ, про функції та значення, які ці об'єкти виражають у процесі комунікації).

Поліцейським необхідно ознайомлюватись, як з теоретичною так і практичною складовою знань з даної області. Тобто підвищувати кваліфікацію за допомогою знань із галузі психології.

Також невербальна комунікація сприяє більш злагодженій командній роботі при виконанні завдань у малих тактичних групах, чи навіть під час звичайного патрулювання, що збільшує розуміння не лише безпосередніх суб'єктів, які можуть виявитись безпосередніми злочинцями чи середньостатистичними перехожими, але й також між своїми колегами.

Розуміючи вже не тільки колегу, навіть без слів, це безумовно підвищить ефективність та злагодженість у стресових ситуаціях, з котрими постійно стикається поліцейських під час виконання свої службових завдань. Забезпечивши таким чином особисту безпеку, правоохоронці виконуючи покладені повноваження зменшать кількість злочинності та рівень загрози при невідомому ризику співпраці із особами.

Висновком у даній роботі буде, той факт, що невербальна комунікація являється одним із гарантом, ефективності роботи поліцейського із колегами, громадянами та злочинцями. Використання технік невербального спілкування допоможе забезпечити особисту безпеку та зменшити стрес при виконанні службових завдань.

Список використаних джерел

1. Невербальні засоби комунікації як запорука успіху оратора (тези магістрантів слов'янського відділення Інституту філології) / за ред. В. В. Герман та Н. Соларьової. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2014. 48 с.
2. Ковалинська І. В. Невербальна комунікація : навч. посіб. для студентів галузі знань 0302 Міжнар. відносини, 0203 Гуманітарні науки. Мін-во освіти і науки України, Київський ун-т імені Бориса Грінченка. Київ. 2014. 289 с.
3. Крейдлин Г. Е. Невербальная семиотика: Язык тела и естественный язык. М. : НЛО, 2002. 581 с.

О. М. Карпенко,
старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ)

А. В. Галега,
курсант СР-042 ННІП та ФПФНП

СУЧАСНЕ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІЙСЬКОВИХ ЗЛОЧИНІВ

Воєнний стан наклав свій відбиток на всі верстви суспільного життя. Особливо це торкнулось кримінального законодавства в сфері порядку несення військової служби. Тому на даному етапі розвитку нашої держави обране питання є надзвичайно актуальним і потребує характеристики та наукового аналізу.

Почнемо з того, що попередження та припинення кримінальних правопорушень у військовій сфері є частиною кримінально-правової політики України. Кримінальний кодекс України містить низку норм, відповідно до яких застосовується кримінально-правове регулювання суспільних відносин військовослужбовців як носіїв певних прав та обов'язків, встановлених військовим законодавством.

Цей комплекс включає норми загальної та особливої частин КК України. Ефективність цих кримінально-правових норм залежить від їх узгодженості між собою та з іншими нормами частин КК України як кримінально-правової підсистеми [1].

У загальній частині Кримінального кодексу України деталі кримінально-правового регулювання суспільних відносин, пов'язаних з військовою діяльністю, конкретизуються в нормах розділів про покарання та судимість. Об'єктом зазначених правовідносин є поведінка їх учасників (дії чи бездіяльність). У переліку видів покарань відповідно до статті 51 Кримінального кодексу України [1] для військовослужбовців передбачено покарання у вигляді службового обмеження (пункт 6) та позбавлення волі в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців (пункт 10).

Перший може поширюватися на всі категорії військовослужбовців, крім призовників. Другий тип, навпаки, використовується лише для новобранців. Взяття під варту або арешт – це вид покарання військовослужбовців, який законодавець у частині 2 статті 60 ККУ [1] визначає як засіб охорони від суспільно небезпечного діяння. Виконання кримінальних покарань військовослужбовців у вигляді арешту та тримання в дисциплінарному батальйоні є завданням Військової служби правопорядку Збройних Сил України [2, с. 309].

Слід також відзначити покарання військовослужбовців у вигляді позбавлення військового, спеціального або кваліфікаційного класу (ст. 54 КК України), яке застосовується як додатковий вид покарання.

Військовослужбовець може бути звільнений з військової служби за рішенням суду у разі притягнення його до кримінальної відповідальності за вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину. До осіб, які проходять військову службу, не можуть застосовуватися такі покарання, як громадські роботи та обмеження волі (ч. 3 ст. 56 та ч. 3 ст. 61 КК України) [1]. Усі без винятку категорії військовослужбовців не підлягають покаранню у виді виправних робіт (ч. 2 ст. 57 КК України) [1].

Окремо розглядається питання зняття судимості військовослужбовців. Відповідно до ч. 4 ст. 89 чинного Кримінального кодексу до військового дисциплінарного батальйону також підлягають особи, які відбували кримінальне покарання у виді обмеження по військовій службі чи позбавлення волі у військово-дисциплінарному батальйоні, а також достроково звільнені від судимості як військові особового складу, які відбували службу, вважаються такими, що не мають судимості [3, с. 113].

В умовах глобалізації злочинності в українському кримінальному праві міжнародне право може і має гармонізуватися. Це необхідно в умовах сучасного взаємозалежного та мережевого світу.

Ефективність боротьби зі злочинністю залежить від багатьох факторів. Одним із таких факторів є точність розслідування кримінальних справ про суспільно небезпечні діяння в армії.

У висновках варто сказати, що проголошення незалежності України, практична реалізація положень Конституції України щодо захисту прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, а також її орієнтація на вступ до Європейського Союзу заклали нові основи з точки зору внутрішнього права. Тому існує потреба у перегляді відповідного військового законодавства з метою повного впорядкування та поєднання національного законодавства України із сучасним європейським законодавством, що регулює відповідальність за військові злочини.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України* : кодекс від 05.04.2001, редакція від 19.08.2022. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 30.08.2022 р.).
2. Сарнавський О. М. Норми про кримінальну відповідальність військово-службовців у системі кримінального права України. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 2. С. 308–311.
3. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) : навч. посіб. / за ред. Г. М. Анісімова та ін.; за ред. М. І. Пано́ва. Харків : Право, 2011. 184 с.

Я. М. Когут,
завідувач кафедри соціально-гуманітарної підготовки
факультету №3 ІПФПНП,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

Д. І. Йосифович,
заступник директора ІПФПНП,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Віктимну поведінку традиційно пов'язують із аморальними чи неправомірними діями потенційної жертви злочину, які роблять цей злочин невідворотним або максимально ймовірним [1, с. 140]. У праві інститут віктимної поведінки зазнав певних невдач щодо його інституціоналізації. Зокрема, новий Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [2], на відміну від попереднього закону, який визначав основні положення щодо протидії насильству в сім'ї, нічого не говорить про віктимну поведінку, як протиправне діяння. З цих же мотивів раніше були внесені зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення, зокрема до статті 173-2 «Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування», в межах якої раніше передбачалась адміністративна відповідальність за віктимну поведінку потенційної жертви, що провокує насильство в сім'ї.

Особливості умов воєнного стану не передбачають особливих вимог до поведінки осіб, які можуть провокувати насильство щодо них. Звісно, існують правила війни, які передбачають гуманне поводження з цивільним населенням з боку окупаційних сил. Женевські конвенції про захист жертв війни, зокрема Конвенція про захист цивільного населення під час

війни [3], передбачають гуманне поводження з населенням, що перебуває на окупованій території, і захищає його права.

Проте, як показує ситуація в Україні, окупаційні війська РФ вчиняють військові злочини щодо мирних людей, зокрема умисні вбивства осіб; тортури чи нелюдське поводження; умисне заподіяння сильних страждань або серйозних тілесних ушкоджень або шкоди здоров'ю осіб; незаконне, безглузде та великомасштабне знищення та привласнення майна, не викликане військовою необхідністю; примус захищеної особи до служби у збройних силах ворожої держави; умисне позбавлення особи права на справедливе і нормальне судочинство; незаконна депортація чи переміщення чи незаконне позбавлення волі; взяття заручників тощо.

Звісно, що наша держава прикладає значних зусиль для фіксації і розслідування усіх можливих для встановлення фактів вчинення військових злочинів окупаційними військами на території України. Проте, ми усвідомлюємо масштаб латентної злочинності у цьому контексті.

Сучасне законодавство України не передбачає відповідальності за віктимну поведінку потенційної жертви, тим більше щодо військових злочинів, які вчиняють іноземці-військовослужбовці та інші окупаційні сили. Тому, акцент нашого дослідження спрямований на вивчення особливостей поведінки потенційних жертв в умовах війни, задля напрацювання варіантів безпечної психологічної поведінки. Наголошуємо, що віктимність в цьому контексті розглядається нами не як аморальна поведінка, а ширше, як поведінка осіб в умовах контактів з окупантами, яка може загрожувати життю чи здоров'ю цих потенційних жертв військових злочинів.

Насамперед слід сказати, що масштаби вторгнення в Україну настільки великі, що будь-які рекомендації не будуть достатньо аргументованими для всіх категорій постраждалих осіб. Обмеження своїх прав та свобод, які відчувають наші громадяни, пов'язані із реальною загрозою їх життю та здоров'ю, а також психологічним насильством.

Поведінка в умовах окупації залежить від патріотичних, вольових та інших індивідуально-психологічних якостей особи. Не може бути сумнівів, що збереження власного життя, здоров'я та своїх рідних є основною цінністю і пріоритетом

у поведінці. Виконання вказівок окупаційної влади є допустимим для будь-кого, хто перебуває в умовах ризику. Але, слід враховувати, що «умисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору (пособництво), збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора, вчинені громадянином України, іноземцем чи особою без громадянства, за винятком громадян держави-агресора, з метою завдання шкоди Україні шляхом: реалізації чи підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; добровільного збору, підготовки та/або передачі матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора» є злочином, передбаченим статтею 111-2 Кримінального кодексу України [4]. Зрозуміло, що ключовим аспектом виникнення підстав для кримінальної відповідальності є «добровільність». Виходячи з умов виникнення цього фактору, слід звернути увагу на психологічні та поведінкові чинники, які можуть провокувати окупантів до вчинення злочинів проти громадян України. Насамперед, це індивідуальна, неорганізована, публічна активність у поведінці. Навіть, якщо вона викликана внутрішніми вольовими потребами особи, які базуються на найвищих проявах патріотизму. На наш погляд, лише організація підпілля, підпільних груп, різних за формами діяльності та чисельністю, за умов дотримання конспіративності організації, є найбільш обґрунтованим типом активної поведінки з протидії ворогу.

Ще одним чинником небезпечної поведінки в умовах окупації є ігнорування можливостей евакуації із зони бойових дій окремими категоріями осіб. Наприклад, це стосується осіб які раніше проходили службу в Збройних Силах чи інших правоохоронних органах України, і не вступили до лав захисників України на рівні ЗСУ чи територіальної оборони. Вони стають потенційними мішенями для примусового залучення до служби у збройних силах чи інших збройних формуваннях країни-окупанта.

Найбільш вразливими категоріями потенційних жертв є особи жіночої статі та діти, яким, за можливості, також не слід ігнорувати евакуацію. Щодо осіб жіночої статі слід

звернути увагу на випадки торгівлі людьми для сексуальної експлуатації не лише окупаційними силами, які крім цього часто вдаються до різних форм насильства, зокрема зґвалтувань, але й злочинними угрупованнями щодо вимушено переміщених осіб, які залишили територію України. Саме ці категорії жертв найчастіше піддаються незаконній депортації чи переміщенню. Подальша доля цих громадян України є, на жаль, невідомою, неконтрольованою і потенційно небезпечною для їх життя та здоров'я, забезпечення прав людини.

Список використаних джерел

1. Гончарова Н. І. Інституалізація феноменів віктимності та віктимної поведінки в українському законодавстві: досвід поразки. *Форум права*. Харків. 2012. Вип. 2. С. 140–148.
2. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 7 грудня 2017 року № 2229-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
3. Конвенція про захист цивільного населення під час війни. Женева, 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

В. В. Козій,
експерт аналітичного відділу з підготовки прокурорів,
кандидат юридичних наук, старший радник юстиції
(Тренінговий центр прокурорів України)

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЩОДО НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ КРИПТОВАЛЮТОЮ

У зв'язку з бурхливим розвитком упродовж останніх років криптовалют все більше й більше людей стають їх власниками, займаються промисловим та побутовим майнінгом, проводять торги криптовалютою на спеціалізованих онлайн-біржах та обмінних ресурсах, оплачують нею товари та послуги, дарують та ін. Показовою для розуміння того, наскільки бурхливого розвитку зазнали криптовалюти є історія про придбання піци за біткоїни. 22 травня 2010 року американський програміст Ласло Хейніц придбав дві піци за 10 тисяч біткоїнів. Через 12 років цієї суми вистачило б на найдорожчі картини, діаманти чи машини (станом на 19.09.22 року 10 000 біткоїнів – це понад 190 мільйонів доларів США). Транзакція Хейніца стала першою покупкою матеріального товару за криптовалюту, тому 22 травня щорічно святкується Bitcoin Pizza Day, або День біткоїн-піци. Плата (близько \$41) дісталася Джеремі Стердівенту, який доставив замовлення з піцерії Papa John's [1].

За даними глобальної сервісної IT-компанії Triple-A, доволі неочікувано Україна посідає перше місце за рейтингом країн, де є найбільше власників криптовалют стосовно усього населення. Так, в Україні мають криптовалюту 12,7% населення – 5,6 млн осіб [2].

Проте криптовалюти викликають значний інтерес не тільки у пересічних громадян, але й у злочинців, і з кожним роком все більше і більше власників таких активів стикаються із втратою належної їм криптовалюти внаслідок незаконного заволодіння нею.

Разом з тим, розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним заволодінням криптовалютою є новим для органів досудового розслідування і відповідно потребує нових знань та навичок, а також спеціальної підготовки.

Для розуміння того, які виклики постають перед органами досудового розслідування і як їх вирішувати у контексті розслідування кримінальних правопорушень щодо незаконного заволодіння криптовалютою, спочатку потрібно з'ясувати поняття криптовалюти та особливості її функціонування і обігу.

У 2008 році особа (чи можливо, група осіб) під псевдонімом Сатоши Накамото опублікував файл, у якому визначила протокол і принцип роботи унікальної електронної системи на основі блокчейну – біткоіна (BTC), який у подальшому став основоположною, але не єдиною криптовалютою.

Відповідно до даних ресурсу Coinmarketcap, станом на 19.09.22 у світі існувало понад 21 тис. криптовалют, а загальна капіталізація ринку криптовалют становила близько трильйона доларів США. При цьому домінування біткоіна у загальній кількості криптовалют становило понад 39,5% [3].

З технічної точки зору біткоїн – це цифровий електронний актив, цифрові грошові кошти, які обертаються в децентралізованій, пірінговій (від англ. «peer-to-peer», «P2P» – рівний рівному обмін файлами в мережі, який базується на рівноправності учасників) електронній платіжній системі, заснованій на публічно доступній книзі обліку під назвою блокчейн («блокчейн» в перекладі з англійської – «ланцюг блоків»). Є два основні способи добування криптовалюти: придбати її за допомогою грошових коштів на спеціалізованих біржах, найвідомішими з яких є Binance, Huobi, Bitfinex, Poloniex, Bittrex, BitMEX, Bybit, Whitebit або ж власноруч заробити її онлайн за допомогою майнінгу.

Майнінг (від англ. «mining» – видобуток корисних копалин) полягає у наданні обчислювальних потужностей комп'ютера або спеціалізованого обладнання (відеокарт, айсік-майнерів, процесорів, пам'яті) для складних обчислень, взятих за основу в системах криптовалют. Так, у процесі майнінгу вирішуються складні математичні завдання, у результаті яких створюються і відкриваються нові інформаційні блоки, які представляють собою певну послідовність одиниць і нулів. За їх знаходження майнери отримують винагороду у вигляді певної кількості криптовалюти. Такий спосіб функціонування криптовалюти називається Proof-of-Work, тобто «доказ роботи». Загалом є два основні алгоритми роботи мереж криптовалют:

Proof-of-Work (Pow) та Proof-of-Stake (Pos) – «доказ частки». Другою найбільш відомою після біткоїну криптовалютою є Ефіріум (ETH), який із 15.09.2022 командою розробників переведений на алгоритм роботи Proof-of-Stake (POS), що не передбачає необхідності використання потужного обладнання. Для того, щоб перевірити транзакції і скласти блок у POS необхідно здійснити стейкінг, тобто заблокувати певну кількість власної криптовалюти у блокчейні. Після цього мережа обирає одного з таких валідаторів, який отримає винагороду у розмірі частини комісії за транзакцію з блоку, який ним перевірено. Ключовими особливостями криптовалюти є децентралізація, адже відсутній єдиний емісійний центр, яким є центральні банки та уряди країн у випадку емісії грошових коштів, а також те, що будь-яку транзакцію, тобто відправлення криптовалюти із однієї електронної адреси (електронного гаманця) на іншу (інший) скасувати неможливо.

Загалом криптовалюта – це віртуальні електронні активи, які являють собою унікальні криптографічні коди, існування якої ґрунтується на правилах криптографії. Різні країни у своєму національному законодавстві по-різному підходять до сприйняття криптовалюти та умов її обігу, від несприйняття та повної заборони до повного визнання платіжним засобом. Наприклад, біткоїн у Сальвадорі є законним платіжним засобом [4].

В Україні питання обігу і використання криптовалют упродовж багатьох років залишалося неврегульованим, проте 17.02.2022 ухвалено Закон України «Про віртуальні активи», який визнає криптовалюту віртуальним активом, і відповідно до п. 1 ст. 1 якого віртуальний актив – це нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Існування та оборотоздатність віртуального активу забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів. Віртуальний актив може посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав [5].

При розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним заволодінням криптовалютою, передусім виникає питання про те, як кваліфікувати дії осіб, які це вчинили. Так, до основних видів незаконного заволодіння

криптовалютою можна віднести: 1) злам криптовалютних бірж та електронних гаманців фізичних осіб і виведення криптовалют на біржі, обмінні ресурси або інші електронні гаманці, у т.ч. з використанням так званих «міксерів», які унеможливлюють відстеження подальшого руху криптовалюти; 2) різного роду шахрайські схеми, внаслідок яких особи, які придбали криптовалюту, позбуваються її, відправляючи на гаманці зловмисників.

З огляду на сутність криптовалют та особливості її функціонування і обігу цілком виправданим видається внесення змін до КК України та встановлення кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння криптовалютою, вчинене будь-яким способом. І нічого одіозного у цьому немає, адже законодавець у свій час, наприклад, передбачив кримінальну відповідальність за викрадення води, електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання (ст. 188-1 КК України).

Актуальними також є питання встановлення осіб злочинців та формування доказової бази, фіксації електронних доказів у кримінальних провадженнях про незаконне заволодіння криптовалютою, накладення арешту та блокування криптовалют на електронних гаманцях зловмисників, які знаходяться на криптовалютних біржах; вилучення (повернення чи переведення) криптовалюті потерпілим або на криптовалютні електронні гаманці органів досудового розслідування. Крім того, потребують вирішення і питання визначення розміру матеріальної шкоди внаслідок незаконного заволодіння криптовалютою, враховуючи, що матеріальна шкода повинна мати вираження у гривні відповідно до курсу Національного Банку України станом на момент завершення вчинення злочину, у той час як на різних біржах і онлайн-обмінниках курс криптовалют може значно відрізнятись та коливатися упродовж короткого проміжку часу і т. ін.

Ці та інші питання потребують як наукових розробок на доктринальному рівні, з використанням достатньої методологічної бази, так і практичного вирішення у діяльності органів досудового розслідування, а також напрацювання і внесення змін до КК та КПК України з метою забезпечення органів

досудового розслідування необхідним правовим інструментарієм для притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності.

Список використаних джерел

1. Найдорожча піца в історії: на що вистачить 10 тисяч біткоїнів у Bitcoin Pizza Day. URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/economics/cryptocurrency/najdorozhcha-pitsa-v-istorii-na-scho-vistachit-10-tisyach-bitkoiniv-u-bitcoin-pizza-day.htm>
2. Частка власників криптовалюти в Україні – найбільша у світі. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/10/13/infografika/finansy/chastka-vlasnykivkryptovalyuty-ukrayini-najbilsha-sviti>.
3. CoinmarketCap. URL: <https://coinmarketcap.com>
4. Сальвадор першим у світі зробив bitcoin офіційним платіжним засобом. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/09/7/677554>.
5. Про віртуальні активи: Закон України Закон України від 17 лютого 2022 року № 2074-IX. офіц. текст: / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>

Ю. М. Комар,
завідувач сектору дактилоскопічних досліджень
відділу криміналістичних видів досліджень
*(Запорізький науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр МВС)*

ІННОВАЦІЙНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИКИ

В умовах сьогодення одним із головних завдань криміналістики є створення та застосування новітніх засобів, прийомів та методів розслідування злочинів, встановлення істинних обставин кримінального провадження. Для успішного вирішення таких завдань криміналістика інтегрує та синтезує у собі сучасні досягнення науки і техніки [1, с. 95–100]. За останні роки в Україні спостерігається збільшення випадків використання злочинцями невідомих криміналістиці способів учинення злочинів, інновацій сучасної науки, особливо у сфері інформаційних технологій, як при підготовці та вчиненні злочину, так і під час протидії розслідуванню, що в подальшому веде до кримінальних правопорушень, по яких не встановлені підозрювані. Все це поставило перед вітчизняною криміналістикою нові завдання, пов'язані із «соціальним замовленням» практики, спрямованих на пошук адекватних засобів, прийомів та методів протидії сучасній злочинності.

У зв'язку з цим, на сучасному етапі боротьби з кримінальними правопорушеннями перед криміналістикою виникає низка складних завдань, які зумовлені, з одного боку, необхідністю вдосконалення існуючих методів, засобів і технологій розслідування злочинів та розробки нових, а з іншого – постійною потребою вивчення новітніх досягнень науки, які можна використати в протидії злочинності та їх адаптації до умов діяльності професійних учасників кримінального провадження, також нових, зокрема, детективів НАБУ, з метою втілення в життя останніх інноваційних досягнень науки і техніки з різних галузей знання, без яких неможлива ефективна протидія кримінальним проявам [2. С. 50].

Термін «інновація» походить від латинського слова «innovato» та означає оновлення або поліпшення. Термін

«інновація» використовується як синонім терміна «нововведення». Відповідно до п. 1 ст. 1 Закону України «Про інноваційну діяльність» інновації – новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології або послуги, також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери» [3]. Тобто інноваціями є нововведення, які істотно підвищують якість певної діяльності.

Інновації ж у криміналістиці – це розроблені та впроваджені в практику нові сучасні методи, технічні засоби, прийоми, технології, прилади, апаратура, інструменти, метою яких є оптимізація розслідування злочинів, підвищення якості правозастосовної діяльності.

В криміналістиці інноваційному розвитку та удосконаленню підлягає теоретичний напрямок, техніко-криміналістичний напрямок та криміналістична тактика.

Серед інноваційних напрямків досліджень загальної теорії криміналістики можна виділити такі: розроблення та удосконалення наукових засад криміналістики; уточнення предмету та об'єктів криміналістики; вивчення та дослідження функцій, завдань криміналістики у сучасних умовах протидії злочинності; дослідження дискусійних проблем методології криміналістики; вивчення та дослідження понятійного апарату та мови криміналістики; подальше розроблення криміналістичної систематики; розроблення окремих криміналістичних теорій та формування їх системи; дослідження проблем криміналістичної стратегії та ін.

Серед інноваційних методів і засобів техніко-криміналістичного напрямку вагоме значення відводиться біометричним, тобто таким, які дозволяють виміряти фізичні та поведінкові характеристики особи з метою її ідентифікації або вирішення діагностичних завдань. Оригінальними спробами знайти нові шляхи вирішення завдань ідентифікації особи є використання інструментальних засобів, зокрема: ідентифікація людини за її зовнішніми ознаками через відеосистеми, з використанням тепловізійної техніки; по голосу, по артикуляції під час вимови окремих звуків, слів, за ознаками зовнішності, малюнку райдужної оболонки ока, ДНК, ознаками ходи,

почерку. Наприклад, однією з нових спроб вирішення завдань ідентифікації особи є метод сканування так званої венної карти, тобто інфрачервоного зчитування малюнка вен руки. Широке використання комп'ютерних технологій призвело до того, що злочинці все частіше використовують ці досягнення для вчинення злочинів, тому і виникла можливість ідентифікувати особу по клавіатурному почерку [4, 268]. Неповною мірою також використовуються можливості поліграфа у визначенні придатності до слідчої та детективної діяльності та наявності професійної деформації; у діагностиці правдивості свідчень; у виявленні причетності до злочину тощо. З 1985 року в практику боротьби зі злочинами втілено геномний метод ідентифікації людини за її ДНК, який є одним із самих значних досягнень криміналістики ХХ століття й може повністю замінити в майбутньому дактилоскопію як у криміналістичній реєстрації, так і в ідентифікації особи [5, 188].

Інноваційного забезпечення потребує й криміналістична тактика. З часу виникнення поняття «тактика» і до сьогодні здійснюється інтеграція психологічних знань з криміналістичними. Але проблема не вичерпала себе й потребує подальшого розроблення нових тактичних прийомів, їх комплексів, тактичних комбінацій та тактичних операцій, алгоритмів слідчих (розшукових), перевірки типових слідчих версій та ін.

Таким чином, криміналістика створює для правоохоронних органів інноваційні засоби, прийоми та методи боротьби зі злочинністю. Усе це відповідним чином відбивається на сучасних тенденціях та інноваційних напрямках подальшого розвитку криміналістики в умовах глобальних загроз та трансформації злочинності.

Отже, у криміналістиці повинна існувати система наукових положень, об'єднаних в криміналістичну теорію, що забезпечують перехід із системи наукового знання і запровадження їх у практичну діяльність. Така теорія може називатися криміналістичною інноватикою, її об'єктом є спеціальний вид діяльності – інноваційна криміналістична діяльність, а предметом виступають специфічні закономірності цієї діяльності. Криміналістична інноваційна діяльність, як самостійний об'єкт криміналістичних досліджень, носить забезпечувальний (обслуговуючий) по відношенню щодо діяльності по розслідуванню

злочинів. Криміналістична інноватика є окремою галуззю наукових знань й тісно пов'язана із соціальною та юридичною інноватикою. Саме тому назріла необхідність розроблення криміналістичної інноватики як окремої криміналістичної теорії.

Список використаних джерел

1. Белкин Р. С. Курс криминалистики. 3-е изд. М. : ЮНИТИ ДАНА. *Закон и право*, 2001. 837 с.
2. Берназ П. В. Інновації – основа криміналістичного забезпечення діяльності з розслідування злочинів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. Вип. № 4. С. 49–53.
3. Про інноваційну діяльність : Закон України від 4 липня 2002 року № 40-VI // База даних «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15> (дата звернення: 06.05.2021).
4. Михайлов М. А. Биометрия: новое слово в идентификации личности // *Воронежские криминалистические чтения* : сб. научн. трудов. Вип. 11 / под ред. О. Я. Баева. Воронеж : Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 2009. С. 267–279.
5. Берназ В. Д. Інтеграція досягнень сучасної науки в слідчу діяльність. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2008. Вип. № 4. С. 189–191.

Ю. А. Коміссарчук,

доцент кафедри кримінального процесу
та криміналістики факультету № 1 ІПФНП,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

Е. П. Литвин,

курсант 4-го курсу факультету № 1 ІПФНП
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ У ВОЄННИЙ ЧАС

Нині багато дітей страждають від воєнних злочинів. Йдеться про викрадення, зґвалтування, вбивства та каліцтва, вербування тощо. На сьогоднішній день дані види злочинів проти дітей ретельно фіксуються та документуються відповідними органами. Але для з'ясування обставин того що трапилось, необхідно провести допит дитини, яка може бути у процесуальному статусі свідка, підозрюваного, потерпілого у кримінальному провадженні.

Вагомий внесок у розроблення наукових засад щодо проведення допиту неповнолітніх зробили такі відомі вчені-процесуалісти: Коновалова В. О., Погорецький М. А., Нора В. Т., Матвеева К. О., Михайленко О. Р., Шепітько В. Ю., Чернявська С. С., Чорноус Ю. М., Янковий М. О. тощо.

У контексті досліджуваної тематики, необхідно зазначити, що з метою адаптації та забезпечення дієвості кримінального провадження в умовах воєнного стану було прийнято Закон України № 2201-ІХ від 14.04.2022 року «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану», який набрав чинності 01.05. 2022 року. Розглянемо внесені зміни, які стосуються порядку проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема щодо особливостей проведення допиту неповнолітнього.

Так, базовою нормою цього закону стало те, що зміст та форма кримінального провадження в умовах воєнного стану

повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, з урахуванням особливого режиму досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану. Безумовним є те, що під час допиту неповнолітнього при розслідуванні воєнних злочинів, вимога дотримання засад кримінального провадження є концептуальною.

Варто зауважити, що згідно чинного законодавства немає чітко визначеного значення поняття «допит». Можна сказати, що допит – це слідча (розшукова) дія, яка являє собою регламентований кримінальними процесуальними нормами інформаційно-психологічний процес спілкування осіб, котрі беруть в ньому участь, спрямований на отримання інформації про відомі допитуваному факти, що мають значення для встановлення істини по справі [1].

Міжнародна практика вказує на те, що допит дитини, яка була учасником або свідком події кримінального правопорушення, має проводитись у спокійній, гармонійній атмосфері, для того щоб дитина відчувала підтримку, комфорт, захист і могла не боятись, все розказати що бачила, що чула, тому що дана інформація є важливим доказом для кримінального провадження.

Так, Матвеева К. О. зазначає, що при допиті неповнолітнього підозрюваного (обвинуваченого) необхідно встановити з ним психологічний контакт, викликати довіру і бажання давати показання. Допит підлітків повинен стосуватися не тільки обставин вчиненого злочину, а й умов його життя, виховання, найближчого оточення, інтересів і потреб. З'ясування цих обставин допоможе встановити причини, що сприяють вчиненню неповнолітнім злочину [2].

Щодо процесуального порядку допиту неповнолітнього, то застосовуються загальні правила, передбачені ст. 224 КПК України та одночасно правила, що встановлені вимогами ст. 226 КПК України, які розкривають окремі особливості цієї слідчої (розшукової) дії. Допит проводиться за місцем проведення досудового розслідування або в іншому місці за погодженням з особою, яку мають намір допитати. Отож, місце для допиту неповнолітнього повинне бути таким, щоб зменшити психологічну травматизацію. Краще за все проводити такий допит за місцем проживання або за місцем навчання.

Під час проведення допиту неповнолітнього встановлені часові обмеження. Допит не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом – дві і більше години на день. Щодо часу проведення допиту, то відповідно до внесених змін до ст. 223 КПК, допускається проведення слідчих дій у нічний час (з 22 години до 6 години) в порядку, передбаченому ст. 615 КПК. Звичайно, що у такому випадку (при прийнятті рішення щодо проведення допиту неповнолітнього у нічний час) крім потреб розслідування у нагальності отримання доказової інформації, необхідно врахувати вік дитини, її психологічні особливості, стан здоров'я, оскільки дані фактори безпосередньо впливають на можливість і результативність проведення допиту неповнолітнього.

Також важливим є те, що допит обов'язково проводиться у присутності законного представника (батьки, опікуни), захисника, педагога або психолога, та лікаря – якщо є необхідність. Лікар на допиті необхідний лише тоді, коли у дитини є відхилення у розумовому чи фізичному розвитку [3]. На нашу думку, присутність батьків при проведенні допиту це з однієї сторони є позитивним фактором, тому що дитина себе почуває більш захищеною, оскільки поруч близька людина і так комфортніше. Але, бувають випадки, коли дитина при близьких людях не може розповісти всього що з нею відбувалось, оскільки боїться що щось скаже не так, або просто не захоче щоб це знав хтось з її родичів.

Необхідно зазначити, що відповідно до внесених змін щодо провадження в умовах воєнного стану, дізнавач, слідчий, прокурор забезпечують участь захисника у проведенні окремої процесуальної дії (а це може бути і допит неповнолітнього), у тому числі у разі неможливості явки захисника – із застосуванням технічних засобів (відео-, аудіозв'язку) для забезпечення дистанційної участі захисника. Аналогічно, за наявності обставин, що унеможливають участь перекладача у кримінальному провадженні, зокрема при допиті неповнолітнього, дізнавач, слідчий, прокурор мають право здійснювати переклад пояснень, показань або документів, якщо вони володіють однією з мов, якими володіє підозрюваний, потерпілий.

Крім того, показання отримані під час допиту свідка, потерпілого, підозрюваного, зокрема і неповнолітнього, у тому

числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо хід і результати такого допиту фіксувалися за допомогою технічних засобів відеофіксації.

Коли проводиться допит неповнолітніх, які стали потерпілими від статевих злочинів, або якщо вони допитуються щодо загибелі рідних, або про обставини інших кримінальних правопорушень з ознаками насильства, слідчий повинен делікатно проводити допит, тобто проявляти особливий підхід до дитини. Оскільки поставлені запитання відновляться в пам'яті неповнолітнього, він знов буде переживати минулі спогади і це може викликати душевне хвилювання та може спричинити травмування дитини. Відповідно до ст. 224 КПК у провадженнях щодо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, а також злочинів, вчинених із застосуванням насильства або погрозою його застосування, забороняється проводити допит двох чи більше вже допитаних осіб за участю неповнолітнього свідка чи потерпілого разом з підозрюваним.

Не так давно в Україні запровадили модель «Барнахус» у роботі з неповнолітніми, які постраждали від насильства або були свідками даного злочину. Барнахус – це безпечне середовище для дітей, де спільно працюють спеціалісти різних сфер, надаючи необхідну підтримку дитині, що стала свідком або постраждала від насильства. Йдеться у першу чергу про психологічну, медичну, соціальну і юридичну підтримку. Разом з цим, спеціалісти центру сприяють правосуддю, дружньому до дитини, – створюють максимально нетравматичне середовище, у якому дитина може надати повну інформацію, необхідну для розслідування. Наразі в Україні працюють два подібні центри, у Миколаївській та Вінницькій областях [4].

Отже, допит неповнолітніх у воєнний час проводиться з урахуванням розглянутих процесуальних особливостей та вищезазначених змін до кримінального процесуального законодавства. Під час допиту слідчому необхідно обов'язково враховувати вік неповнолітнього, його психологічний стан, рівень інтелектуального розвитку, оскільки дані фактори впливають на ставлення неповнолітнього до події яка відбулась, його сприйняття та поведінку. Перед проведенням допиту

слідчий має можливість порадитись із законним представником, педагогом або лікарем, якщо є така необхідність, щодо визначення тактики допиту неповнолітнього, з'ясування питань, які доцільно поставити і в якій послідовності, щоби його не травмувати. Також враховується специфіка спілкування з неповнолітнім, необхідність створення відповідної атмосфери, слід пам'ятати що він може швидко втомлюватись, ставати неуважним, щось дофантазовувати. Тривалість, місце та час допиту неповнолітніх осіб визначається відповідно до їхніх індивідуально-психологічних вікових особливостей.

Список використаних джерел

1. Особливості допиту дитини в умовах воєнного стану. URL: <https://pravokator.club/news/osoblyvosti-dopytu-dytyny-v-umovah-voyennogo-stanu/>
2. Циганій С. О., Кузьмічова-Кисленко Є. В. «Тактика допиту неповнолітнього підозрюваного під час досудового розслідування». *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. Вип. 32/2022 URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/download/519/480>
3. Гошовська Ю. «Допит неповнолітніх у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування». URL: http://jurnaluljuridic.in.ua/archive/2016/2/part_1/30.pdf
4. Допит неповнолітнього в Україні: про що важливо пам'ятати. URL: <https://yaizakon.com.ua/dopit-nepovnolitnogo-v-ukrayini-pro-shho-vazhливо-pam-yatati/>

Т. Кравцова,
професор кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу факультету № 3 ІПФПНП,
доктор юридичних наук, професор
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ПРОФІЛАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДРОЗДІЛІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У ПОПЕРЕДЖЕННІ ДИТЯЧОЇ ЗЛОЧИННОСТІ: ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Попередження дитячої злочинності є важливим аспектом запобігання злочинності загалом у суспільстві, особливо в умовах війни з Російською Федерацією, оскільки під час бойових дій проблеми соціальної політики значно загострюються, а криміногенна ситуація в цілому погіршується.

В таких умовах профілактика стає одним з найефективніших засобів у попередженні дитячої злочинності, а профілактична діяльність підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України набуває більшої актуальності.

Законодавство України дає визначення поняття профілактики правопорушень серед дітей. Так, відповідно до ст. 3 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» під профілактикою правопорушень серед дітей слід розуміти діяльність органів і служб у справах дітей, спеціальних установ для дітей, спрямовану на виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню дітьми правопорушень, а також позитивний вплив на поведінку окремих дітей на території України, в її окремому регіоні, в сім'ї, на підприємстві, в установі чи організації незалежно від форм власності, за місцем проживання. Також цим законом як орган у справах дітей, який здійснює профілактику правопорушень, визначено уповноважені підрозділи Національної поліції України. Таким уповноваженими підрозділами є підрозділи ювенальної превенції Національної поліції України. Саме як основне завдання цих підрозділів Наказом МВС України від 19.12.2017 № 1044 «Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції

Національної поліції України», визначено профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню дітьми кримінальних і адміністративних правопорушень, виявлення причин і умов, які цьому сприяють, вжиття в межах своєї компетенції заходів для їх усунення.

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» уповноважені підрозділи органів Національної поліції» зобов'язані:

- проводити роботу щодо запобігання правопорушенням дітей; виявляти, припиняти та розкривати кримінальні правопорушення, вчинені дітьми, вживати з цією метою оперативно-розшукових і профілактичних заходів, передбачених чинним законодавством;

- розглядати у межах своєї компетенції заяви і повідомлення про правопорушення, вчинені дітьми; виявляти причини та умови, що сприяють вчиненню правопорушень дітьми, вживати в межах своєї компетенції заходів до їх усунення; брати участь у правовому вихованні дітей;

- розшукувати дітей, що зникли, дітей, які залишили сім'ї, навчально-виховні заклади (бродяжать) та спеціальні установи для дітей;

- виявляти дорослих осіб, які втягують дітей у злочинну діяльність, проституцію, пияцтво, наркоманію та жебрацтво;

- виявляти осіб, які займаються виготовленням та розповсюдженням порнографічної продукції, видань, що пропагують насильство, жорстокість, сексуальну розпусту.

В своїй діяльності підрозділи ювенальної превенції керуються Конституцією України, Законами України: «Про Національну поліцію», «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», «Про охорону дитинства», підзаконними нормативно-правовими актами.

Профілактика адміністративних і кримінальних правопорушень серед дітей – діяльність підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України, спрямована на виявлення та усунення причин і умов, що призводять до вчинення дітьми адміністративних і кримінальних правопорушень.

Здійснюючи профілактичну діяльність підрозділи ювенальної превенції Національної поліції України керуються принципами діяльності органів і служб у справах дітей, які зазначені у статті 2 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», а саме: законності;

застосування переважно методів виховання і переконання, що передбачають вжиття примусових заходів лише після вичерпання всіх інших заходів впливу на поведінку дітей; збереження конфіденційності інформації про дітей, які вчинили правопорушення і до яких застосовувалися заходи індивідуальної профілактики; неприпустимості приниження честі і гідності дітей, жорстокого поводження з ними; гласності, тобто систематичного інформування про стан справ щодо захисту прав дітей, правопорушень серед дітей.

Крім того, законодавство України встановлює правові гарантії щодо захисту прав дітей під час здійснення профілактичної діяльності. Так, згідно зі ст.15 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», діти, щодо яких здійснювався профілактичний захід або яких він торкнувся, у разі протиправного посягання на їх права, свободу, честь і гідність, заподіяння їм майнової чи іншої шкоди мають право на повне поновлення порушених прав і відшкодування заподіяної шкоди. А що стосується посадових осіб, винних у порушенні прав дітей, заподіянні їм шкоди під час проведення профілактичного заходу, то вони несуть відповідальність на підставах і в порядку, передбачених законом.

Отже, правове регулювання профілактичної діяльності підрозділів цілком відповідає нормам частини 2 статті 19 Конституції України, відповідно до якої, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про Національну поліцію : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.
3. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : Закон України від 09.02.2017 року № 20/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 року № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
5. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України : Наказ МВС України від 19.12.2017 р. № 1044. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18>

К. Л. Кривоpusкова,
аспірантка відділу проблем кримінального права,
кримінології та судоустрою
*(Інститут держави і права
імені В. М. Корецького НАН України)*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ САНКЦІЙ СТАТЕЙ ПРО ПУБЛІЧНІ ЗАКЛИКИ ДО ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Ефективність засобів протидії злочинності значною мірою залежить від потенційних можливостей, закладених у кримінально-правовій санкції [1, с. 94]. Вчений-правознавець О.П. Горох зазначає, що «до санкції висувають певні вимоги. Так, вона має відповідати суспільній небезпеці злочинного діяння і поширеності злочинів певного виду, бути узгодженою із санкціями за вчинення інших близьких за видом і характером злочинів; надавати можливість індивідуалізувати покарання з урахуванням можливих варіантів учинення злочину в реальності. Її конструювання має базуватися на принципах доцільності, обґрунтованості, законності, рівності громадян перед законом, вини, справедливості, гуманізму, невідворотності кримінальної відповідальності, індивідуалізації покарання та економії заходів кримінально-правового впливу. Безумовно, що в цьому процесі потрібно враховувати й набутий досвід боротьби зі злочинністю, дані судової практики, результати наукових досліджень» [1, с. 94].

Санкції кримінально-правових норм за публічні заклики є основою поділу таких кримінальних правопорушень на види. Враховуючи зміст положень ч. 2 ст. 12 КК, до кримінальних проступків належать: публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; публічні заклики до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора; публічні заклики до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово

окуповані території України (ч. 1 ст. 111¹ КК України). Всі інші публічні заклики до вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України належать до не-тяжких (частина 2 та 3 ст. 109, ч. 1 ст. 110), тяжких (частина 2 ст. 110, частина 5 ст. 111¹) чи особливо тяжких злочинів (частина 3 ст. 110 КК України).

Санкції за публічні заклики до вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України є альтернативними, окрім санкції за публічні заклики, передбачені ч. 1 ст. 111¹ КК України. При цьому санкції статей про публічні заклики до вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України передбачають п'ять покарань: 1) конфіскація майна (ч. 2, 3 ст. 109; ч. 1, 2 та 3 ст. 110; ч. 5 ст. 111¹) – 6 санкцій, 2) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (ч. 1 ст. 111¹, ч. 5 ст. 111¹) – 2 санкції, 3) обмеження волі (ч. 2, 3 ст. 109) – 2 санкції, 4) позбавлення волі на певний строк (ч. 2, 3 ст. 109; ч. 1, 2 та 3 ст. 110; ч. 5 ст. 111¹) – 6 санкцій. Частина 3 статті 110 КК України передбачає в якості альтернативного покарання – довічне позбавлення волі.

Санкції майже усіх складів публічних закликів до вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України є кумулятивними та передбачають можливість застосування додаткових покарань у виді конфіскації майна (частини 2 та 3 ст. 109 КК, частини 1, 2, 3 ст. 110, частина 5 ст. 111¹). Вказане додаткове покарання у виді конфіскації майна є факультативним і призначається на розсуд суду.

Згідно Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 3 березня 2022 р. статтю 55 КК України доповнено абзацом 5 такого змісту: «Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як основне або додаткове покарання за вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, передбачених статтею 111¹ цього Кодексу, призначається на строк від десяти до п'ятнадцяти років».

З. А. Загине́й-Заболо́тенко зазначає: «Повномасштабна збройна агресія російської федерації, яка розпочалася в Україні 24.02.2022, зумовила зміну парадигми кримінально-правового

реагування держави на вчинення, серед іншого, злочинів проти основ національної безпеки України» [2, с. 479]. Варто враховувати, що суспільна небезпечність кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України завжди усвідомлювалась державою та суспільством, тому і покарання за ці діяння було досить суворим.

Учені-правознавці висловлюють певні зауваження щодо санкцій норм про публічні заклики до вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України. Зокрема, не можна не підтримати позицію І.О. Єні, який слушно звертає увагу на те, що «виникають сумніви щодо коректної послідовності розміщення в нормі ст. 109 КК її частин і, відповідно, санкцій з урахуванням співвідношення за ступенем суспільної небезпечності діянь, передбачених ч. 1 та ч. 2 вказаної статті. Заклики щодо насильницької зміни чи повалення конституційного ладу є очевидно менш суспільно небезпечними, ніж реальні дії, спрямовані на цей наслідок. У цьому зв'язку постає питання про необхідність зміни послідовності розташування зазначених частин» [3, с. 89].

Варто підтримати оцінку, висловлену В. В. Гапончуком щодо диспозиції ч. 1 ст. 110 КК: «...публічні заклики мають менший ступінь суспільної небезпеки порівняно з типичними протиправними діями, до яких закликають обвинувачені та кримінальна відповідальність за які передбачена у самостійних статтях Особливої частини КК. Тому й в одній частині статті не можуть передбачатися як альтернативні діяння публічні заклики та власне протиправна поведінка, яка становить зміст публічних закликів» [4, с. 185]. Л. М. Садула, Л. І. Скрекля та М. Б. Стиранка слушно звертають увагу на те, що «у ч. 1 ст. 110 КК України публічні заклики до посягання на територіальну цілісність і недоторканність України за ступенем суспільної небезпеки прирівнюються до умисних дій, вчинених з метою зміни меж території або державного кордону України. Це впливає безпосередньо з аналізу ст. 110 КК України, де відповідні діяння зазначені як альтернативні форми злочину, за вчинення яких передбачено однакове покарання» [5, с. 172].

Варто погодитися з наступним недоліком при конструюванні санкцій, про який висловлюється В. В. Гапончук: «Порівнюючи, насамперед, розміри покарання у виді позбавлення

волі за вчинення злочинів, передбачених статтями 109 та 110 КК, які фактично є однаковими за ступенем суспільної небезпеки, вбачається, що законодавець таку обставину не врахував та встановив, що більший ступінь суспільної небезпеки мають публічні заклики, передбачені у ч. 1 ст. 110 КК порівняно з публічними закликами, відповідальність за які передбачена у ч. 2 ст. 109 цього Кодексу» [4, с. 186–187].

При дослідженні санкцій необхідно звернутися до судової практики в частині призначення покарань за вчинення таких закликів. Суди у своїх рішеннях [6; 7] звертають увагу на те, що вказані заклики належать до злочинів проти основ національної безпеки, а тому в умовах повномасштабної збройної агресії росії проти України мають підвищену суспільну небезпеку. Так, при призначенні ОСОБА_1 покарання, колегія суддів враховує обставини кримінального правопорушення (йдеться про розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення дій з метою зміни меж території або державного кордону), ступінь його тяжкості, яке, відповідно до ст. 12 КК України, належить до злочину середньої тяжкості проти основ національної безпеки України, що на думку суду є одним із найбільш небезпечних посягань на суспільні відносини, які забезпечують державну безпеку, обороноздатність, незалежність та конституційний лад. Таким чином, на думку апеляційного суду, виправлення та перевиховання обвинуваченого ОСОБА_1 можливе лише за умови ізоляції його від суспільства та вважає за можливе, враховуючи дані про його особу, призначити покарання у виді реального позбавлення волі в мінімальних межах, передбачених санкцією ч. 1 ст. 110 КК України. На переконання колегії суддів, саме таке покарання є необхідним і достатнім для його виправлення та попередження вчинення ним нових кримінальних правопорушень, в зв'язку з чим апеляційна скарга прокурора підлягає задоволенню. Вирок Деснянського районного суду м. Чернігова від 01 квітня 2021 року, щодо ОСОБА_1 – скасувати в частині призначеного покарання (вироком ОСОБА_1 призначено покарання у виді позбавлення волі на строк 3 роки без конфіскації майна та на підставі ст. 75 КК України звільнено від відбування призначеного покарання з іспитовим строком 1 рік) та ухвалити новий вирок, яким ОСОБА_1 визнати винним у вчиненні кримінального

правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 110 КК України та призначити йому покарання у виді позбавлення волі на строк 3 роки без конфіскації майна [7].

Список використаних джерел

1. Горох О. П. Проблеми конструювання санкцій спеціальних кримінально-правових норм. *Наукові записки НаУКМА*. 2009. Т. 90: Юридичні науки. С. 94–98.
2. Загиней-Заболотенко З. А. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як основне покарання за окремі форми колабораційної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 479–482.
3. Єна І. О. Покарання та його призначення за злочини проти основ національної безпеки України : дис. ... д-ра філософії за спеціальністю 081 – Право. Харків, 2021. 161 с.
4. Гапончук В. В. Кримінально-правова протидія публічним закликам до вчинення злочинних дій : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2021. 272 с.
5. Садула Л. М., Скрекля Л. І., Стиранка М. Б. Кримінальна відповідальність за публічні заклики до посягання на територіальну цілісність і недоторканність держави. *Європейські перспективи*. 2022. № 1. С. 171–175.
6. Постанова Верховного Суду від 28 травня 2020 року у справі № 489/7957/15-к (провадження № 51-1119км19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89649333> (дата звернення: 21.09.2022).
7. Вирок колегії суддів судової палати у кримінальних справах Чернігівського апеляційного суду від 04 серпня 2021 року у справі № 750/1877/20 (провадження № 11-кп/4823/472/21). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98754682> (дата звернення: 22.09.2022).

В. В. Крижна,
старший науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем протидії злочинності,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
(Національна академія внутрішніх справ)

ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Динамічний процес вдосконалення правоохоронної системи, що зумовлений потребами сьогодення, ґрунтується не лише на розробленні та впровадженні концептуальних засад діяльності правоохоронних органів, а й на глибокому вивченні та аналізі досвіду передових зарубіжних країн з питань правового регулювання діяльності правоохоронних органів.

Процес вдосконалення супроводжується розробленням нових правових актів та доповненням діючого законодавства, реорганізацією структурних підрозділів у правоохоронних органах шляхом їх розширення або укрупнення. Напевно, не існує ідеальної моделі правоохоронної системи, однак кожна держава спрямовує зусилля на удосконалення системи виконання правоохоронної функції та на забезпечення ефективної її реалізації.

З цих причин дослідження проблематики правового регулювання діяльності правоохоронних органів у зарубіжних країнах є запорукою вдосконалення діяльності української правоохоронної системи.

Правову основу функціонування співпраці між правоохоронними системами зарубіжних держав становлять такі міжнародні нормативно-правові акти як: Протокол № 11 до Меморандуму про взаєморозуміння між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки щодо допомоги з правоохоронних питань; Угода про обмін інформацією у сфері боротьби зі злочинністю; Рекомендація Rec (2004)6 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Щодо вдосконалення національних засобів правового захисту»; Меморандум про взаєморозуміння між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки щодо допомоги з правоохоронних питань;

Про оперативні запити правоохоронних органів стосовно громадських телекомунікаційних мереж та послуг» (ENFOPOL); Угода між Урядом Кабінетом Міністрів України та Урядом Французької Республіки про співробітництво між правоохоронними органами; Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку; Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження і покарання; Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин; Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання; Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та інші [1].

Якщо звернутися до характеристики правоохоронної системи Федеративної Республіки Німеччина на рівні конституційного закріплення, хоча такого поняття в чистому виді тут немає, відмітимо, що вона дворівнева та складається із федеральних та земельних суб'єктів.

Поліція ФРН складається із Федеральної кримінальної поліції; Національної поліції; Федеральної прикордонної поліції; Федерального відомства з охорони конституції. Структура органів поліції побудована відповідно до федеративного устрою ФРН та її адміністративно-територіального поділу. Так, до складу федеральної поліції входить Федеральна прикордонна охорона ФРН, поліцейська служба Бундестагу ФРН, Федеральна кримінальна служба [2].

Організація та діяльність поліції земель ФРН у свою чергу обумовлені історичними особливостями розвитку тієї чи іншої землі ФРН. Зазвичай до складу поліції земель ФРН входять земельна кримінальна служба, дирекція поліції постійної готовності та інші органи. На поліцію ФРН покладено виконання наступних функцій: забезпечення суспільного порядку і безпеки на території держави і на її кордонах; виявлення і розслідування злочинів; підтримка внутрішньої безпеки; профілактика злочинності; пропаганда правових знань серед населення і заходів з дотримання безпеки; захист і допомога населенню в надзвичайних ситуаціях (стихійні лиха, катастрофи, військові дії); участь у заходах цивільної оборони.

Французька поліція складається з двох централізованих інститутів – Національної поліції і Жандармерії, які наділені однаковими повноваженнями, однак знаходяться під різною юрисдикцією. Так, Національна поліція Франції здійснює охорону правопорядку, патрулювання, контроль на дорогах, перевірку особи; а також під наглядом судових органів здійснює слідчу та розшукову діяльність.

Французька жандармерія – це сили поліції, які знаходяться в підпорядкуванні Міністерства оборони. Французька жандармерія є воєнізованим органом, створеним з метою підтримання громадської безпеки і покликана гарантувати захист населення та їх власності. Вона також є органом інформування, попередження та спасіння. Окрім наведених завдань на неї може бути покладено додаткові обов'язки, пов'язані із збройним захистом населення. Жандармерія виконує функції поліції в сільській місцевості з населенням не більше 20 000 населення.

Стосовно правоохоронної системи Латвійської Республіки то відповідно до ст. 1 Закону про поліцію Латвійської Республіки поліція – це озброєні воєнізовані державні та місцеві поліцейські, чий обов'язок полягає в захисті життя, здоров'я, прав і свобод громадян, власності, інтересів суспільства і держави від злочинних та інших протиправних погроз. Завданнями латвійської поліції є забезпечення індивідуальної та громадської безпеки, запобігання кримінальним злочинам та іншим правопорушенням, розкриття злочинів, розшук осіб, які вчинили кримінальні злочини, надання допомоги установам та приватним особам щодо захисту своїх прав.

До структури поліції входить державна поліція, поліція безпеки, муніципальна поліція та поліція порту. При цьому, державна поліція і поліція безпеки в межах своєї компетенції виконують свої обов'язки на території Латвійській республіки, муніципальна поліція, на відповідній адміністративній території, а портова поліція на території портів.

Нова правоохоронна система Латвійської Республіки побудована на основі досвіду провідних західних країн. Успіх реформ у Латвії надихнув багато країн пострадянського простору, які визнали необхідність модернізації своїх правоохоронних систем. Досвід діяльності поліції Латвії оцінюється західними та українськими експертами як найбільш передовий

серед країн пострадянського простору і заслуговує на увагу з метою вдосконалення діяльності та подальшого розвитку системи органів внутрішніх органів України. У свою чергу досвід організаційно-правових аспектів діяльності поліції Латвійської Республіки з однієї сторони є одним з найбільш вдалих, а з іншої найбільш застосовний на теренах України.

Найбільший інтерес викликає модель реформування та діяльності правоохоронної системи Польщі. І це в першу чергу пов'язано із спільним історичним минулим з Україною, схожістю функціонування правоохоронних інститутів, ментальності та свідомості громадян. Коло завдань польської поліції є досить широким, так, відповідно до п. 2 ст. 1 Закону Польщі «Про поліцію» від 06.04.1990 до них належить: охорона життя і здоров'я людей, майна, перед незаконними замахами; охорона публічної безпеки та порядку, забезпечення спокою в громадських місцях та у засобах громадського транспорту і публічної комунікації, в дорожньому русі та на водних шляхах, призначених для повсякденного користування; ініціювання і організація заходів з метою запобігання вчиненню злочинів і адміністративних правопорушень, а також криміногенним явищам та співробітництво у цій сфері з державними органами, органами місцевого самоврядування і громадськими організаціями; викриття злочинів і адміністративних правопорушень та виявлення осіб, які їх вчинили; нагляд над стражами гмінними (міськими), створеними на підставі закону та над спеціальними озброєними охоронними формаціями у межах, визначених в окремих приписах; контроль за дотриманням правових і адміністративних приписів, пов'язаних з публічною діяльністю або таких, що встановлюють правила поведінки в публічних місцях; співробітництво з поліцейськими відомствами інших держав та міжнародними організаціями на підставі міжнародних угод та окремих приписів; накопичення, опрацювання і передача кримінальної інформації; ведення бази даних щодо результатів аналізу ДНК; утворення, експлуатація і підтримання роботи інформаційної системи, що надає органам урядової адміністрації та органам справедливості можливість доступу і передачі даних до Шенгенської інформаційної системи. Поліція також реалізує завдання, що виникають з міжнародно-правових договорів на засадах, які в них визначені.

Таке число завдань поліції, зумовлена й зокрема, п. 24 ст. 29 чинного Закону Польщі «Про поділ урядової адміністрації», де завдання охорони публічної безпеки покладено на очолюваний Міністром внутрішніх справ і адміністрації сегмент «внутрішні справи» урядової адміністрації, а також закріплено поділ внутрішньої адміністрації, уповноваженої на охорону публічної безпеки та порядку [3].

Польська поліція охоплює сукупність спеціалізованих суб'єктів (служб, інспекцій, сторож), метою яких є реалізація поліцейських функцій, що мають охоронний, контрольний і наглядовий характер. Вони не становлять єдиної організаційної та компетенційної категорії, поділяючись на поліцейські органи загальної та особливої компетенції.

Вивчення правового статусу правоохоронних органів зарубіжних країн, дає підстави констатувати, що принципи організації, функції, повноваження правоохоронних органів зарубіжних країн фактично не залежать від форм державного правління та територіального устрою. І це з тих причин, що єдність завдань, які конституційно закріплені до виконання за правоохоронними органами, зокрема, забезпечення реалізації публічних інтересів держави та суспільства у сфері верховенства права є притаманною для всієї правоохоронної системи.

Домінуючим типом поліцейського відомства у правоохоронній системі демократичних країн є модель «служіння суспільству», яка заснована на парадигмі соціального партнерства. Поліцейський має відігравати вже не репресивну та автократичну роль, а виконувати позитивну, підтримуючу функцію.

Список використаних джерел

1. Білас А. І. Правоохоронна діяльність країн ЄС: порівняльно-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Андрій Іванович Білас. Львів, Нац. ун-т «Львівська політехніка», 2016. 238 с.
2. Організація діяльності поліції зарубіжних країн : навч. посіб. / С. Г. Братель, І. О. Луговий, Г. Б. Кузьмініх та ін. ; за ред. В.В. Чернея. К. : КНТ, 2015. 572 с.
3. Степанова О. Г. Пріоритети правоохоронної діяльності держави як члена ЄС (теоретико-правовий аспект) / О. Г. Степанова. *Вісник Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Серія : Право*, 2014. Вип. 17. С. 247–249.

В. Н. Кубальський,
старший науковий співробітник відділу проблем
кримінального права, кримінології та судоустрою,
кандидат юридичних наук, доцент
(Інститут держави і права
імені В.М. Корецького НАН України)

ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ: ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ

Український вчений-правознавець З. А. Загиней-Заболотенко слушно зазначає: «Повномасштабна збройна агресія російської федерації, яка розпочалася в Україні 24.02.2022, зумовила зміну парадигми кримінально-правового реагування держави на вчинення, серед іншого, злочинів проти основ національної безпеки України» [1, с. 479]. Наявні всі підстави поширити таке твердження на кримінальні правопорушення проти державного суверенітету, які характеризуються підвищеною суспільною небезпекою в умовах збройної агресії.

Особливу увагу вчені-правознавці приділяють пошуку оптимальних моделей кримінальної відповідальності за посягання на державний суверенітет України. В умовах воєнного стану слушною є констатація стану кримінально-правових досліджень професором Навроцьким: «Разом із тим явно недостатня увага приділялася концептуальним питанням кримінальної відповідальності в умовах війни, зокрема, обґрунтуванню застосування положень кримінального права до тих, хто розв'язав агресію та керував армією, військовослужбовці якої відзначилися неймовірними злочинами, безпосередньо реалізовував та підтримував посягання проти української держави, українського народу та окремих українців. ... Так само навіть не було спроб обґрунтувати відповідальність не за діяння кожного окремого суб'єкта, а як за системну діяльність ворожої держави, її керівників та виконавців їх задумів» [2, с. 189]. На думку зазначеного вченого, оптимальною моделлю, за якою має наставати кримінальна відповідальність за агресію РФ проти України, є модель кримінально-правової кваліфікації дій учасників злочинної організації.

РФ в цілому (як сукупність державних та суспільних інституцій, громадян цієї держави), її владні органи становлять собою злочинну організацію. Існує безліч підтверджень того, що таким злочинним угрупованням є: РФ як держава у цілому; інститут президента РФ і консультативні та дорадчі органи, існуючі при ньому, зокрема, Рада безпеки РФ; Державна дума та Рада Федерації; воєнізовані формування, до яких, зокрема, відносяться Збройні сили РФ, Національна гвардія РФ тощо. Важливим є те, що всі такі утворення формують та виконують єдину політику, спрямовану на загарбання України, позбавлення її державного суверенітету та територіальної цілісності, геноцид щодо українського народу [2, с. 192–193].

Вітчизняне законодавство не містить поняття кримінальних правопорушень проти державного суверенітету. У Декларації про державний суверенітет від 16 липня 1990 року державний суверенітет характеризується як верховенство, самостійність, повнота і неподільність державної влади у межах її території, а також як незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах. З тексту Декларації випливає, що державний суверенітет України було визначено одночасно у двох аспектах – внутрішньому (верховенство державної влади в межах державної території) і зовнішньому (незалежність в зовнішньополітичній сфері).

В сучасних умовах збройної агресії росії проти України вимагають концептуального переосмислення підходи до кримінально-правової охорони державного суверенітету. Такому переосмисленню сприятиме розробка поняття кримінальних правопорушень проти державного суверенітету та встановлення системи таких посягань. Ступінь та характер суспільної небезпеки розглядуваних діянь не дозволяє їх ставити в один ряд з іншими посяганнями.

Вважається, що державний суверенітет забезпечується завдяки кримінально-правовій охороні таких соціально значимих інтересів, як конституційний лад, зовнішня та внутрішня безпека, територіальна цілісність, обороноздатність тощо. Кожне кримінально протиправне діяння, що посягає на вказані інтереси, заподіює шкоду водночас державному суверенітету.

До кримінальних правопорушень, передбачених КК України, безпосереднім об'єктом посягань яких виступає чи може

виступати державний суверенітет України, належать посягання, передбачені розділом I Особливої частини КК України, а також терористичний акт (ст. 258), створення терористичної групи чи терористичної організації (ст. 2583), створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (ст. 260), пропаганда війни (ст. 436), планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни (ст. 437), застосування зброї масового знищення (ст. 439), найманство (ст. 447) та інші. Зазначений перелік не є виключним. Слід зауважити, що серед зазначених посягань одні безумовно відносяться до таких злочинів, інші – лише за певних умов. Розробка такої класифікації потребує подальших досліджень в зазначеній сфері.

Державний суверенітет виступає об'єктом окремих злочинів, передбачених розділом XX «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» Особливої частини КК України. Так, згідно загальновизнаних положень міжнародного права агресія (агресивна війна) – це застосування збройної сили однією державою проти державного суверенітету іншої держави. Отже, до одного з об'єктів посягання в даному випадку належить державний суверенітет. У зв'язку з викладеним не можна погодитися з поширеним в юридичній літературі підходом [3, с. 234–237] відповідно до якого система норм, що забезпечує кримінально-правову охорону державного суверенітету України, не охоплює, зокрема, міжнародні злочини і злочини міжнародного характеру, передбачені розділом XX Особливої частини КК України.

Сукупність норм, які передбачають відповідальність за кримінальні правопорушення проти державного суверенітету, варто розглядати як самостійну підсистему кримінально-правових норм. В сучасних умовах існують явища, які становлять серйозну небезпеку для Української державності. Про це свідчать факти підривної для державного суверенітету України діяльності. Сучасна обстановка характеризується ускладненням міжнародних відносин, повномасштабною збройною агресією проти нашої держави. Протидія таким явищам вимагає рішучої протидії з боку держави кримінально-правовими засобами.

Формулюючи визначення поняття злочинів проти основ національної безпеки України, вчені відзначають, що переважна більшість цих злочинів характеризується метою ослаблення держави Україна [4, с. 56], тобто по суті об'єктом таких посягань виступає державний суверенітет України. Без належної кримінально-правової охорони державного суверенітету неможливе нормальне функціонування держави та відповідних її інститутів. Видається, що здійснювана в рамках кримінально-правової політики держави розробка і реалізація ефективних заходів протидії тим видам злочинів, які завдають шкоди не просто окремим групам суспільних відносин, а створюють безпосередню загрозу самому існуванню незалежної України, в сучасних умовах набула самостійного значення та особливої актуальності.

Фундаментальною проблемою сучасної вітчизняної науки кримінального права є нерозробленість поняття державного суверенітету як об'єкта кримінально-правової охорони. Поняття кримінальних правопорушень проти державного суверенітету посідає важливе місце в системі кримінально-правової охорони державного суверенітету, оскільки воно: 1) знаходиться в основі змісту окремих кримінально-правових норм розділів I, IX та XX Особливої частини КК України, поєднаних своєю спрямованістю на підрив або ослаблення державного суверенітету; 2) використовується при визначенні системи кримінальних правопорушень проти державного суверенітету та сприяє правильному розумінню їхньої сутності; 3) необхідне у цілях запобігання вчиненню таких правопорушень; 4) впливає на криміналізацію та декриміналізацію діянь у цій сфері; 5) впливає на конструювання санкцій статей цих кримінальних правопорушень; 6) визначає напрямки вдосконалення законодавства та правозастосовної діяльності у сфері кримінально-правової охорони державного суверенітету.

Під кримінальним правопорушенням проти державного суверенітету слід розуміти передбачене КК суспільно небезпечне діяння, спрямоване на підрив чи ослаблення державного суверенітету та яке посягає на порядок суспільних відносин, що забезпечує верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади республіки в межах її території,

незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах, заподіює порядку таких відносин істотної шкоди або ставить його під загрозу заподіяння такої шкоди.

Список використаних джерел

1. Загиней-Заболотенко З. А. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як основне покарання за окремі форми колабораційної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 479–482.

2. Навроцький В. О. Конструкція кримінальної відповідальності РФ її очільників та їх клеветнів за напад на Україну. *Українська кримінальна юстиція в умовах війни : матеріали VIII (XXI) Львівського форуму кримінальної юстиції* (м. Львів, 9–11 червня 2022 року) / упорядник І. Б. Газдайка-Василишин. Львів : ЛьвДУВС, 2022. С. 188–197.

3. Правове забезпечення державного суверенітету України : монографія / Ю. С. Шемшученко, В. М. Шаповал та ін. / за заг. ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. К. : Юридична думка, 2011. 300 с.

4. Афанасенко С. І., Стойков М. І. Злочини проти основ національної безпеки України, що посягають на відносини в політичній сфері. *Південно-український правничий часопис*. 2015. № 3. С. 54–56.

А. В. Лапкін,
в.о. завідувача кафедри кримінальної юстиції,
доктор юридичних наук, доцент
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

ЗЛОЧИННІСТЬ ЯК ОДНА ІЗ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ

Актуальність обраної теми зумовлена поширеністю злочинності як негативного соціального явища і необхідністю визначення його впливу на забезпечення національної безпеки держави.

Злочинність або, в контексті останніх змін до кримінального та кримінального процесуального законодавства – кримінальна протиправність, має істотний негативний вплив на суспільні відносини, оскільки кримінальні правопорушення є найбільш соціально небезпечними діями, які порушують як права й законні інтереси кожної окремої особи, так і завдають шкоди загальним інтересам держави й суспільства. Крім прямого деструктивного впливу на правовідносини, злочинність відволікає масштабні матеріальні ресурси на боротьбу із нею. При цьому злочинність, з одного боку, є обумовленою соціальними факторами, які складаються у державі: безробіттям, соціальним розшаруванням, економічною кризою тощо. З іншого боку, кримінальна протиправність як явище здатне детермінувати вектори суспільного розвитку, наприклад, поширення кримінальної ідеології серед населення, коруптованості влади, ухилення від сплати податків, делегітимацію органів влади через неспроможність подолати злочинні прояви тощо. Поряд з цим, на сучасному етапі злочинність виходить за межі окремої держави і набуває транснаціонального характеру, що робить її потужним зовнішнім фактором, що загрожує національному суверенітету окремих держав. В цих умовах кримінальна протиправність як явище стає загрозою національній безпеці України як стану захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз

(п. 9 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України»). Таким чином, протидію злочинності можна вважати однією з основних внутрішніх функцій держави.

Водночас, аналіз динаміки розвитку злочинності й нормативно-правової бази з цих питань свідчить про те, що за період незалежності України вказана функція реалізується державою на неналежному рівні. Так, проблема кримінальної протиправності й неспроможності держави належно протидіяти їй знаходить відображення у численних нормативних актах незалежної України ще з початку 1990-х років.

Приміром, Державна програма боротьби із злочинністю від 1993 р. наголошувала, що «криміногенна ситуація, яка склалася в Україні, перетворилася у найбільш небезпечне соціальне лихо, що створює серйозну загрозу розбудові незалежної держави, а небувале зростання злочинності зумовлене кризовими явищами в політичному і економічному розвитку, в усіх сферах суспільного життя, правовим нігілізмом, фактичною безконтрольністю за підприємницькою, кредитно-фінансовою та банківською діяльністю». У Комплексній цільовій програмі боротьби зі злочинністю на 1996–2000 роки констатувалося, що злочинність стала одним з визначальних факторів, що загрожує національній безпеці України та вимагає рішучої протидії з боку держави. Згідно з Концепцією реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року, кризові процеси, що відбуваються в соціально-економічній сфері, призвели до ускладнення криміногенної ситуації; спостерігається тенденція до збільшення масштабів криміналізації основних сфер життєдіяльності населення. На злочинність, як на загрозу національній безпеці, вказувалося у ст. 7, 8 ЗУ «Про основи національної безпеки України» від 2003 р., а також у Стратегії національної безпеки України від 2015 р., якою згідно із ч. 5 ст. 3 ЗУ «Про національну безпеку України» визначаються загрози національній безпеці України. Відповідно до п. 3.2 Стратегії, неефективність системи забезпечення національної безпеки і оборони України пов'язується, зокрема, із діяльністю незаконних збройних формувань, зростанням злочинності, незаконним використанням вогнепальної зброї. Залишається нерозв'язаною проблема організованої злочинності, що згідно із п. 1 Концепції державної політики

у сфері боротьби з організованою злочинністю є суттєвим чинником посилення соціальної напруженості та дестабілізації суспільних відносин, виникнення деформації у сфері господарювання, уповільнення темпів економічного розвитку держави. Таким чином, проблема кримінальної протиправності залишається однією з найгостріших у сфері національної безпеки України протягом всього періоду її незалежності.

Статистична інформація щодо стану кримінальної протиправності за останні 10 років свідчить про те, що вона стабільно залишається на високому рівні, а реакція на неї з боку системи кримінальної юстиції не є ефективною. Так, у період до набуття чинності КПК України (2009–2012 рр.) в Україні в середньому щороку порушувалося 468,5 тис. кримінальних справ, потерпілими від яких ставало понад 308 тис. осіб; розкривалося близько 294 тис. злочинів (понад 60%), направлялося до суду 248,5 тис. кримінальних справ (понад 50%), ухвалювалося судами від 154 тис. вироків, тобто у близько 33 % кримінальних справ. В період після набуття чинності КПК України щороку обліковується в середньому понад 475 тис. кримінальних правопорушень, потерпілими від яких стає близько 400 тис. осіб, а розмір заподіяної матеріальної шкоди – понад 8 млрд 200 млн грн; розкривається близько 193 тис. з них (40%); направляється до суду з обвинувальними актами близько 172 тис. кримінальних проваджень (36 %); судами ухвалюється 84,5 тис. вироків, тобто лише у 17 % кримінальних проваджень. Рівень кримінальних правопорушень на 10 тис. населення становив: у 2009 р. – 93,5; у 2010 р. – 109; у 2011 р. – 104,1; у 2012 р. – 97,4; у 2013 р. – 123,7; 2014 р. – 123,1; у 2015 р. – 132,0; у 2016 р. – 138,6; у 2017 р. – 123,4; у 2018 р. – 115,3.

При цьому зростання злочинності означає зниження ефективності діяльності як щодо розкриття, так і запобігання кримінальним правопорушенням. Ця діяльність покладається на систему кримінальної юстиції та правоохоронні органи, які здійснюють виявлення, розкриття, розслідування кримінальних правопорушень, а також притягнення винних у їх вчиненні осіб до кримінальної відповідальності. Зважаючи на викладені вище показники, можна стверджувати, що проблема неефективності має для кримінальної юстиції

та правоохоронних органів України системний характер, адже на недостатній ефективності їх діяльності щодо запобігання злочинності, яка зумовлює її планомірне зростання, постійно наголошувалося ще з початку 1990-х років. В цих умовах набуває соціальної обумовленості удосконалення інституційних механізмів у сфері протидії кримінальній протиправності та формування послідовної державної політики у цій сфері.

Згідно із ч. 3 ст. 17 Основного Закону, забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом. Отже, за такий напрям, як захист національної безпеки України від загрози злочинності, відповідають правоохоронні органи. Водночас, перелік правоохоронних органів, визначений ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» є надмірно широким і не дозволяє визначити співвідношення між ними у реалізації функцій щодо протидії злочинності.

На сьогодні, відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 18 Закону України «Про національну безпеку України», Міністерство внутрішніх справ України є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері, зокрема, забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання громадської безпеки і правопорядку, а також надання поліцейських послуг. Таким чином, саме МВС можна вважати уповноваженим державним органом у сфері протидії злочинності. Однак поряд з цим є очевидним, що МВС України не є спроможним забезпечити належне виконання цього завдання, оскільки його компетенція не охоплює всіх напрямів (сфер) злочинності та форм запобігання й боротьби із нею.

Так, приміром, до підслідності Національної поліції України згідно із ст. 216 КПК України хоча і входить переважна більшість кримінальних правопорушень, однак значна їх кількість також віднесена до підслідності інших органів досудового розслідування: органів безпеки; органів Державного бюро розслідувань; Національного антикорупційного бюро України; органів Бюро економічної безпеки України. Водночас, ані Національна поліція, ані МВС України не наділені жодними

повноваженнями управлінського, координаційного або контрольного характеру щодо впливу на зазначені органи, які є незалежними у своїй правоохоронній діяльності.

Разом з тим, функціями щодо організації і процесуального керівництва досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляду за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку, а також повноваженням щодо координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності наділена прокуратура України (ст. 131-1 Конституції України, ст. 25 ЗУ «Про прокуратуру»). Ці функції прокуратури мають універсальний характер та поширюються на всі органи правопорядку, незалежно від їх компетенції та відомчої належності.

Зважаючи на це, функції основного суб'єкта із формування державної політики у сфері протидії злочинності та забезпечення її реалізації доцільно покласти на прокуратуру України, яка за допомогою координаційних та процесуальних повноважень здатна узгоджувати й спрямовувати діяльність органів правопорядку на забезпечення протидії кримінальній протиправності. Визначення відповідного статусу прокуратури потребує подальшої нормативної регламентації і в підсумку дасть можливість досягти правової визначеності щодо організації механізму протидії кримінальній протиправності та підвищить ефективність його функціонування.

І. Г. Лубенець,
провідний науковий співробітник лабораторії кримінологічних
досліджень та проблем запобігання злочинності,
кандидат юридичних наук, старший дослідник
(Державний науково-дослідний інститут
МВС України)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ВІДПОВІДНО ДО СУЧАСНИХ ПРОЯВІВ АГРЕСИВНОЇ ВІЙНИ, У ТОМУ ЧИСЛІ В ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Від початку повномасштабного вторгнення та введення воєнного стану в Україні надзвичайно актуальною виявилась проблема відповідності чинного кримінального законодавства України новітнім викликам та загрозам, пов'язаним із війною. Тому український парламент вже в умовах воєнного стану вніс до Кримінального кодексу України [1] (далі – ККУ) низку змін та доповнень. ККУ був доповнений новими складами злочинів, зокрема:

- ст. 111-1 «Колабораційна діяльність»;
- ст. 111-2 «Пособництво державі-агресору»;
- ст. 114-2 «Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану»;
- ст. 201-2 «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги»;
- ст. 436-2 «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників».

Крім того, до цілого ряду статей ККУ були внесені доповнення чи зміни, зокрема, підвищено кримінальну відповідальність за вчинення окремих правопорушень (крадіжки – ст. 185, грабежу – ст. 186, розбою – ст. 187, вимагання – ст. 189 та ін.) [1].

Отже, всі ці зміни є реакцією держави на оперативну обстановку, що склалася під час війни, тому переважна більшість з них стосується або криміналізації певних діянь, які до війни не мали місця, або посилення відповідальності за деякі правопорушення.

Окремо необхідно сказати про актуальність проблеми протидії правопорушенням в кіберпросторі, оскільки в умовах війни в Україні збільшилась кількість протиправних діянь в цифровому середовищі, що здійснюються з метою маніпуляцій та дестабілізації ситуації в країні, збоїв у роботі державних інституцій, крадіжки конфіденційних даних, псування техніки, завдання іншої шкоди. Тому, зрозуміло, що задля завдання шкоди обороноздатності України, росія активно використовує віртуальний простір для здійснення кібератак, поширення фейків, вербування населення, у тому числі, дітей та ін.

Фахівці міжнародної компанії ESET, що спеціалізується на розробці антивірусного програмного забезпечення, дослідили ступінь поширеності кіберзагроз за січень–квітень 2022 року та встановили, що у цей період загальна кількість виявлених зразків загроз зросла на 20% порівняно з останніми чотирма місяцями 2021 року [2].

В таких умовах, розуміючи масштаби шкоди від війни в цифровому середовищі та з метою підвищення ефективності протидії кіберпосяганням постала необхідність в оптимізації кримінального та кримінально-процесуального законодавства. В результаті парламентом в березні поточного року було прийнято наступні закони:

«Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам» № 2137-IX від 15.03.2022 р. [3];

«Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану» № 2149-IX від 24.03.2022 р. [4].

Детально хочемо зупинитися на законі № 2149-IX, відповідно до якого змін зазнали дві норми розділу XVI ККУ, а саме: ст. 361 викладається в новій редакції, згідно з якою розмежується ступінь відповідальності за несанкціоноване втручання

в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж залежно від спричинених наслідків. Зокрема, ч. 1 ст. 361 ККУ була змінена таким чином, що формальний склад правопорушення замінив матеріальний. Відтепер для кваліфікації діянь за такою нормою достатньо вчинення особою дії у вигляді несанкціонованого втручання, і не вимагається настання шкідливих наслідків (як-то виток, підробка, блокування інформації тощо). Таким чином, законодавець криміналізував діяння, за яке раніше кримінальна відповідальність була відсутня. Водночас вказана стаття передбачає, що втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж, не вважається несанкціонованим, якщо таке втручання вчинено відповідно до Порядку пошуку та виявлення потенційних вразливостей таких систем чи мереж (ч.6 ст. 361). Окрім того, посилюються санкції за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого статтею 361-1 ККУ [4; 5].

Одночасно, термінологію «електронно-обчислювальні машини (комп'ютери), автоматизовані системи, комп'ютерні мережі чи мережі електрозв'язку» було замінено на «інформаційні (автоматизовані), електронні комунікаційні, інформаційно-комунікаційні системи, електронні комунікаційні мережі», але лише частково. Тому, з метою гармонізації законодавства потребує змін формулювання назви розділу XVI ККУ та інших статей в ньому ж.

Також необхідно зазначити, що тема війни в Україні активно використовується кібершахраями у своїх схемах по всьому світі, які під виглядом фальшивих благодійних організацій вимагають пожертви для підтримки України. У середньому, телеметрія ESET щоденно виявляла 4,8 мільйонів веб-загроз та 370 тисяч шкідливих URL-адрес у всьому світі. При цьому кількість заблокованих фішингових URL-адрес зросла майже на 30% [6]. Не є винятком і Україна, де кіберзлочинність (широкому сенсі) стабільно зростає [7], особливо з боку тих, хто вирішив скористатися ситуацією та пожитися коштами громадян, коли правоохоронні органи перевантажені. У зв'язку з цим, на наш погляд, потребує доповнень ціла низка статей

ККУ. Зокрема, на наш погляд, доцільно доповнити диспозиції ст. 189 «Вимагання», ст. 435-1 – «Образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю», ст. 436-2 – «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників», ст. 436 – «Пропаганда війни» словами «у тому числі в цифровому середовищі», а у ч. 3 ст. 190 «Шахрайство» замінити слова «з використанням електронно-обчислювальної техніки» словами «у цифровому середовищі», та доповнити словами «або під час надзвичайного або воєнного стану».

Окремої уваги потребують випадки залучення українських дітей російськими військовими до опосередкованої участі у збройному конфлікті, зокрема, для розвідки військових позицій та переміщення військової техніки, коригування вогню тощо. Втягування дітей до вищенаведеної діяльності російськими військовими нерідко здійснюється в цифровому середовищі: через Telegram, Facebook, месенджери тощо. І це не дивно, адже втрата особистих соціальних зв'язків, погіршення економічного становища сім'ї через втрату роботи батьками – все це спонукає дитину шукати нових друзів у цифровому середовищі, а також можливості підробітку. Враховуючи вищевикладене, на нашу думку, було б доцільно доповнити ст. 438 ККУ «Порушення законів та звичаїв війни» відповідним змістом стосовно відповідальності за втягнення дітей до участі у війні, у тому числі з використанням цифрового середовища.

Наостанок, хотілося б наголосити про необхідність удосконалення ст. 437 ККУ «Планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни», оскільки, на наш погляд, нинішня редакція згаданої статті не охоплює всі сучасні форми, прийоми, способи підготовки чи ведення війни, що застосовуються в нинішньому цифровому світі, де кібервійна є не менш небезпечною та руйнівною.

Підсумовуючи слід зазначити, що злочинність у цифровому середовищі під час війни в цілому зростає, оскільки від початку повномасштабного вторгнення росії бої велися не лише на фронті, наступ йшов і на кіберфронті, де періодично зазнають кібератак урядові сайти, сайти мовників, медіа та підприємств критичної інфраструктури. З іншого боку,

тема війни активно використовується кібершахраями і не тільки в Україні, тому вищевикладені пропозиції стосовно удосконалення кримінального законодавства вважаємо актуальними та необхідними не тільки під час дії воєнного стану, а й у післявоєнний період.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Понад 100 днів війни: як Україна протистояла атакам на кіберфронті // ESET. 07 червня 2022 р. URL: <https://cutt.ly/fXgAwM6>
3. Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам» № 2137-IX від 15.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2137-20#Text>
4. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану» № 2149-IX від 24.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2149-20#Text>
5. Рада посилила спроможності національної системи кібербезпеки / Укрінформ від 24 березня 2022 р. URL: <https://cutt.ly/rXgAz1M>
6. Бойко І. Рейтинг Інтернет-загроз: ІТ-фахівці проаналізували вплив війни в Україні на кібербезпеку / Інформаційне агентство УНІАН, 04 червня 2022 р. URL: <https://cutt.ly/sXgAfmj>
7. Єрема М. Боротьба з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану: Закон 2149-IX. URL: <https://cutt.ly/bXgAuHe>

Т. М. Луцький,
старший викладач кафедри кримінального права
і кримінології факультету № 1 ІПФПНП,
доктор філософії в галузі права
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Сьогодні Україна переживає складні часи, що пов'язанні з війною, яка вже триває 8 років, тому питання колабораціонізму не є новим. Однак у період активізації військової агресії з боку Російської Федерації дана тема набула нового значення на законодавчому рівні. Громадяни України та юридичні особи сприяли чи досі продовжують сприяти РФ у здійсненні агресивних дій, це може проявлятися не лише у закличах підтримки війни проти України, а й заняттями посад у незаконних органах влади на тимчасово окупованій території та здійснення господарської діяльності з державою-агресором. Це змушує законодавця відповідним чином реагувати на сучасні виклики та на їх вплив.

У зв'язку з цим Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 03.03.2022р., яким встановлено кримінальну відповідальність за співпрацю з державою-агресором, її окупаційною адміністрацією та/або її збройними чи воєнізованими формуваннями, яка передбачатиме обмеження доступу до зайняття посад, до посад, пов'язаних із виконанням функцій держави чи місцевого самоврядування, строком на 15 років та накладення інших відповідних покарань для осіб, які здійснювали таку співпрацю, а також можливість ліквідації юридичних осіб, уповноважені особи яких здійснювали таку співпрацю [1]¹.

¹ Пояснювальна записка до проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність): Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/559222> (дата звернення: 25.09.2022).

Слід зазначити, що Україна саме з початком антитерористичної операції (АТО), надалі операції об'єднаних сил (ООС) останні вісім років потребувала чіткого визнання окремих видів колабораціонізму незаконними на рівні чинного кримінального законодавства. Попередньо до статті, яка встановлює кримінальну відповідальність за державну зраду (ст. 111 КК), внесено ряд змін та доповнень до чинної статті, які розширили підстави застосування цієї кримінально-правової норми, тому наразі можуть виникати труднощі щодо тлумачення та відмежування складів кримінальних правопорушень, передбачених цими статтями. Основною принциповою відмінністю слід вважати те, що колабораціонізм вчиняються винною особою нажалі вже в умовах наявної окупації та агресії «рашистів».

На думку О. Ю. Іларіонова, колабораціонізм (фр. *collaboration* – «співробітництво») слід визначати як усвідомлене, добровільне й умисне співробітництво громадянина України з ворогом (окупантом, країною-агресором тощо), в його інтересах і на шкоду своїй державі (в політичній, інформаційній, економічній та інших сферах) [2]². Поняття найчастіше застосовується у більш вузькому смислі – співробітництво з окупантами. В Енциклопедії історії України зазначено, що термін «колабораціонізм» досить часто вживається для визначення добровільної співпраці (на противагу вимушеній співпраці) окремими групами, прошарками населення окупованих територій з окупантами [3]³. У цьому зв'язку «іноді дуже складно і майже неможливо з'ясувати ту межу, яка відділяє просту взаємодію з окупаційною владою від співробітництва з нею» [4]⁴.

Як підкреслює Є. О. Письменський, ідея встановлення кримінальної відповідальності за колабораціонізм актуалізується з огляду на перебування частини території України поза

² Іларіонов О.Ю. Суспільний запит на заборону колабораціонізму. *Юридичний вісник України*. № 13 (1133). 31 березня – 6 квітня 2017 р. URL: <http://yvu.com.ua/suspilnyj-zapyt-na-zaboronu-kolaboratsionizmu/> (дата звернення: 31.12.2018).

³ Дерейко І.І. Колабораціонізм. Енциклопедія історії України: в 10 т. редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН. Київ : Наукова думка, 2007. Т. 4. С. 440.

⁴ Кудряшов С. В. Предатели, «освободители» или жертвы режима? Советский коллаборационизм (1941–1942). *Свободная мысль*. 1993. № 14. С. 91.

контролем української влади [5]⁵. У свою чергу О. В. Головкін та І. Р. Сказко підкреслюють, що «лише відносно тих, хто працював у незаконно створених органах влади, можна ставити питання про їхню кримінальну відповідальність»[6]⁶.

Недарма термін «колабораціонізм» вважають більш широким та об'ємним, тому в Особливій частині кримінального кодексу вперше з'явилась стаття (ст. 111-1 КК «Колабораційна діяльність») з восьми частин та приміткою. При цьому майже кожна з частин містить декілька складів кримінальних правопорушень. Відповідно, що на сьогодні з появою цієї статті, спостерігаємо чимало дискусій практиків і науковців, задля покращення її змісту, чіткої кримінально-правової характеристики для правильної кваліфікації та врешті-решт аналізу майбутньої слідчої та судової практики притягнення винних до кримінальної відповідальності [7]⁷.

Деякі правники переконують у тому, що жодних проблем із практикою застосування цієї статті, майже не існує. Так, на думку М. Рубашенка, кримінальна відповідальність за колабораціонізм уже передбачена (криміналізована) у складі такого злочину, як державна зрада, а тому запровадження нової (самостійної) форми такого діяння призведе до плутанини та становитиме небезпеку порушення прав і свобод людини. Науковець підкреслює, що колабораційна діяльність може набувати будь-якої з передбачених ст. 111 КК України форм державної зради та здійснюватися у військовій, адміністративній (управлінській), економічній і навіть побутовій сферах. Проте кримінальна відповідальність за відповідну діяльність наставатиме лише за такі діяння, які є умисними, та якими заподіюється істотна шкода суверенітету, територіальній

⁵ Письменський Є.О. Кримінально-правова політика України із забезпечення охорони національної безпеки в умовах гібридної війни. *II Львівський форум кримінальної юстиції «Правова реформа у сфері кримінальної юстиції: ключові параметри та прогноз подальшого розвитку»* : збірка тез міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 23–24 верес. 2016 р.). Київ: ВАІТЕ, 2016. С. 160.

⁶ Головкін О.В., Сказко І.Р. Колабораціонізм в Україні : дискусійні аспекти. *Держава і право*: зб. наук. пр. 2018. Вип. 78. С. 242.

⁷ Кравчук О., Бондаренко М. Колабораційна діяльність: аналіз нової статті 111-1 КК. ГО «Вектор прав людини». Київ, 2022. URL: <http://hrvector.org/podiyi/22-03-20-mbo>

цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України або створюється реальна загроза її заподіяння [8⁸, с. 60]. Однак, дане питання спірне та потребує певного уточнення.

Колабораційну діяльність необхідно відмежовувати від державної зради, хоча формулювання об'єктивної сторони злочину державна зрада в диспозиції ст. 111 КК викладено досить загально, тому всі склади злочину, що охоплюються ст. 111-1 КК, вчинені громадянами України, можуть, на перший погляд, виглядати як окремі випадки (іноді – як привілейовані склади) державної зради. Основною відмінністю можна вважати те, що колабораційні дії вчиняються винною особою вже в умовах здійсненої окупації чи агресії. В якості ознак для відмежування, можна зазначити такі: державна зрада завжди вчиняється громадянином України, а колабораційна діяльність – не завжди (хоча саме поняття колабораціонізму логічно стосується в першу чергу громадян України, однак, як уже зазначалося, склади злочинів, передбачені самою статтею 111-1 КК, є різними: частина з них за вказівкою диспозиції статті може вчинятися лише громадянами України, а частина – такої вказівки не містить); державна зрада може вчинятися на користь будь-якої держави, а колабораційна діяльність – лише на користь держави-агресора; державну зраду становлять випадки, прямо вказані в ст. 111 КК, зокрема: перехід на бік ворога в період збройного конфлікту, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України; в частині 6 ст. 111-1 КК вказано, що відповідальність за здійснення відповідних політичних заходів та інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором настає за відсутності ознак державної зради.

Загалом, колабораційна діяльність, як і державна зрада, вчиняється на шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України.

⁸ Горобець В. Співпраця з ворогом як вимушена модель поведінки та стратегія виживання. Військово-історичний меридіан. Електронний науковий фаховий журнал. Вип. 3 (21). Національний музей історії України у Другій світовій війні. Меморіальний комплекс, Ін-т історії України НАН України. Київ, 2018. С 56–74.

Таким чином, критеріями розмежування складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111 та 111-1 КК України слід визнавати ознаки їх складів, обставинкою вчинення кримінальних правопорушень, а також із суб'єктом та суб'єктивною стороною. Важливим є визначення мети вчинення кримінальних правопорушень та на рахунок якої держави здійснюється кримінальне правопорушення.

Отже, у підсумку варто зазначити, що ст. 111-1 КК України є повноцінною та необхідною в сучасних умовах кримінально-правової політики України, так як забезпечує охоронну та регулятивну функцію практично усіх складових національної політики України.

Список використаних джерел

1. Пояснювальна записка до проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність). *Верховна Рада України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/559222> (дата звернення: 25.09.2022).
2. Ілларіонов О. Ю. Суспільний запит на заборону колабораціонізму. *Юридичний вісник України*. № 13 (1133). 31 березня–6 квітня 2017 р. URL: <http://yvu.com.ua/suspilnyj-zapyt-na-zaboronu-kolaboratsionizmu/> (дата звернення: 25.09.2022).
3. Дерейко І. І. Колабораціонізм. *Енциклопедія історії України*: в 10 т. редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН. Київ : Наукова думка, 2007. Т. 4. С. 440.
4. Кудряшов С. В. Предатели, «освободители» или жертвы режима? Советский колаборационизм (1941–1942). *Свободная мысль*. 1993. № 14. С. 91.
5. Письменський Є. О. Кримінально-правова політика України із забезпечення охорони національної безпеки в умовах гібридної війни. *II Львівський форум кримінальної юстиції «Правова реформа у сфері кримінальної юстиції: ключові параметри та прогноз подальшого розвитку»* : збірка тез міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 23–24 верес. 2016 р.). Київ : ВАІТЕ, 2016. С. 160.
6. Головкін О. В., Сказко І. Р. Колабораціонізм в Україні : дискусійні аспекти. *Держава і право* : зб. наук. пр. 2018. Вип. 78. С. 242.
7. Кравчук О., Бондаренко М. Колабораційна діяльність: аналіз нової статті 111-1 КК. *ГО «Вектор прав людини»*. Київ, 2022. URL: <http://hrvector.org/rodiyi/22-03-20-mbo> (дата звернення: 25.09.2022).
8. Горобець В. Співпраця з ворогом як вимушена модель поведінки та стратегія виживання. Військово-історичний меридіан. Електронний науковий фаховий журнал. Вип. 3 (21). *Національний музей історії України у Другій світовій війні*. Меморіальний комплекс, Ін-т історії України НАН України. Київ, 2018. С. 56–74.

М. М. Майстренко,
старший викладач кафедри
кримінального процесу та криміналістики
факультету № 1 ІПФНП,
кандидат юридичних наук
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ІНТЕРВ'Ю ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Функціонування державних інститутів в умовах воєнного стану продовжується, однак дещо змінюється та набуває своєї специфіки, а тому і розслідування кримінальних проваджень також має свої особливості. Оскільки воєнний стан може бути введений на усій території держави, це не означає, що по всій території ведуться бойові дії. Відповідно специфічність досудового розслідування напряду залежить від наближення до «театру бойових дій».

Серед таких особливостей зазначимо наявну потенційну небезпеку для життя та здоров'я усім учасникам кримінального провадження, а відповідно несприятливий психічний та емоційний стан учасників, наявність посттравматичних стресових реакцій (можливо розладів). Ще однією особливістю кримінальних проваджень є акцентуація на групове розслідування по «гарячих слідах», що як правило передбачає часові межі від 3 до 5 діб. Основним завдання такого розслідування є встановлення та затримання особи, що вчинила кримінальне правопорушення в якомога стислі строки, з метою недопущення переховування її на невідконтрольних територіях.

Впровадження процесуального інтерв'ю на зміну традиційним допитам є сучасним світовим трендом, що не є чимось новим в Україні. Процесуальне інтерв'ю спрямованим на підвищення ефективності діяльності органів правопорядку представляє таку філософію досудового розслідування, що спрямована не на підтвердження версії слідчого, а на збір інформації та її всебічний аналіз [1].

Процесуальне інтерв'ю пройшло тривалий шлях від однієї уніфікованої концепції до різноманітних моделей, які мають

свої національні та методологічні особливості. Не будемо зупинятися на історії цього інституту, а перейдемо безпосередньо до видів. Їх можна класифікувати залежно від домінування одного з підходів до опитування:

- класичні моделі процесуального інтерв'ю, які повністю заперечують застосування обвинувального підходу: PEACE та KREATIVE;

- гібридні моделі – дозволяють використовувати обвинувальний підхід за певних умов: REID, PHASE;

- спеціалізовані моделі – орієнтовані на опитування окремих цільових груп: NICHHD, WISCI.

Усіх їх об'єднує так звана «людиноцентрична» філософія. На думку Даррена Карра, канадського сержанта-реформатора, процесуальне інтерв'ювання це «поєднання емпатії, доказів та відносин із людиною у кімнаті», тобто наголос ставиться саме на комунікативних навичках інтерв'юера [2].

Ключовою ознакою канадської фазової моделі процесуального інтерв'ю підозрюваних є висока адаптивність, оскільки етапи її проведення забезпечують значну гнучкість для інтерв'юера, даючи змогу неодноразового інтерв'ювання в процесі кримінального розслідування. Кожен попередній етап має істотний вплив на наступний, що в результаті формує систему обґрунтованих дій та рішень для збору надійної, достовірної і точної доказової інформації та для аналітичного опрацювання показань підозрюваного, як складової частини процесу аналізу. У межах одного й того ж самого фазового процесуального інтерв'ю в ситуації, коли підозрюваний послідовно долає етап за етапом, однак не йде на діалог, тим самим унеможливорює спростування будь-яких його версій та формулювання обвинувальних тверджень, немає жодної причини, через яку інтерв'юер не може застосувати підхід стратегічного використання доказів, потім повернутися до етапу вільного викладу обставин справи, активного слухання заявленої нової інформації, уточнення деталей у процесі діалогу та знову покроково пройти через відповідні етапи. Саме так канадська модель інтерв'ю підлаштовується під умови, середовище та динаміку комунікації інтерв'юера з підозрюваним, будь то безпосередньо активна співпраця із правоохоронними органами із наданням чіткої інформації чи більш складний процес

із залучення та встановлення контакту, що вимагає застосовувати ряд тактичних підходів протягом тривалого періоду часу в ході кримінального розслідування [3; 4].

Слід зазначити, що під час розслідування кримінальних правопорушень на територіях розгортання збройного конфлікту уповноваженим на розслідування особам необхідні максимальна концентрація уваги, слідчий досвід, а також наявність часу для планування та оперативного проведення процесуальних дій. Проте умови бойової обстановки не сприяють концентрації уваги та заважають тому ж слідчому вникнути у процес розслідування, а обмеженість часу обумовлює вчинення помилок та певних часто незначних упущень. Обмеженість часу на здобуття показань обумовлює і обмеженість тактик допитів, що може виражатися у відносній стислості протоколів допитів, в яких часто відображаються лише основні обставини кримінального правопорушення [5].

Нарешті слід задатися запитанням наскільки ефективним та доцільним буде застосування тактики процесуального інтерв'ювання на територіях, що максимально наближені до «театру бойових дій»? Адже в силу специфіки досудового розслідування, навряд чи буде можливість належним чином як приготуватися до нього, так і підтримувати ефективну комунікацію протягом зазначеної дії.

Список використаних джерел

1. Майстренко М. М. Процесуальне інтерв'ювання як напрямок нового світогляду. *Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування* : зб. тез доп. наук.-практ. сем. (м. Львів, 30 лист. 2018 р.). Львів : ЛьвДУВС. 2018. 139 с.
2. How Canadian Police Try To Get You to Confess to a Crime. URL: <https://www.vice.com/en/article/pan8b9/how-canadian-police-try-to-get-you-to-confess-to-a-crime>
3. Carr D. The RCMP Phased Interview Model for Suspects. *Generating Information through Dialogue. Royal Canadian Mounted Police*, vl. 5. 2015. 282 p. P. 109–110.
4. Луцик В. В., Гавгун С. Р. Сучасні моделі процесуального інтерв'ю. *Часопис Київського університету права*. 2020. Вип. 1. С. 316–323.
5. Tataryn I., Komissarchuk Y., Dmytryk Y., Maistrenko M., Rymarchuk O. Features of detection and obtaining evidence of war crimes committed in the context of international armed conflict. *Cuestiones politicas. Maracaibo-Venezuela*. 2021. №69 (39). С. 74–93.

О. В. Максименко,
старший науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем
протидії злочинності ННІ № 1,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
(Національна академія внутрішніх справ)

ВІДНОВНЕ ПРАВОСУДДЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Українське суспільство зараз переживає надскладні умови. Особливо гостро на них реагують підлітки. Запровадження режиму воєнного стану та обмеження, які передбачені можуть стати причиною скоєння злочинів неповнолітніми.

Значна кількість крадіжок скоєних неповнолітніми у період воєнного стану обумовлена об'єктивними обставинами, виживанням. Кримінальним законодавством України передбачено відповідні наслідки за скоєння протиправного діяння. Однак, наше суспільство усвідомлює, що каральна реакція на злочин – це пережиток радянського минулого, який не дає належним чином можливості забезпечити як права осіб, що його вчинили, так і потерпілих. Це і стало поштовхом до застосування відновного правосуддя як інструменту протидії злочинності та проведення виховних заходів із порушником. Відновне правосуддя можуть використовувати учасники кримінального провадження та самостійно впливати на усунення наслідків вчиненого правопорушення.

Починаючи з 80-х років ХХ ст. відновне правосуддя покликане впливати на підлітка-правопорушника спеціальними психолого-педагогічними способами примусових заходів виховного характеру, забезпеченню відшкодування матеріальної шкоди потерпілому, підвищення відповідальності правопорушника за його діяння, зменшенню рецидивізму та гуманізації кримінального судочинства [1 с. 124].

Аналіз праць, присвячених розгляду відновного правосуддя, свідчить про відсутність єдиного підходу до визначення цього поняття. Одне з найперших визначень відновного правосуддя було запропоновано Тоні Маршалом, який наголошував

на тому, що «відновне правосуддя – це процес, відповідно до якого всі учасники кримінального правопорушення зустрічаються для колективного вирішення питання, що робити з наслідками правопорушення та їх впливом на майбутнє» [2].

Сутність відновного правосуддя відрізняється від сутності традиційного карального правосуддя. Змінюється мета кримінального правосуддя: не покарання, а відновлення – зцілення, примирення і відшкодування шкоди, завданої злочином. Головними дійовими особами нової процедури стають самі учасники події – правопорушник і жертва [3 с. 27; 4 с. 24].

В Україні розроблено та успішно використовується пілотний проєкт «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення» реалізується на базі системи безоплатної правової допомоги з 2019 року. За цей час пілотний проєкт зарекомендував себе як ефективний механізм протидії дитячій злочинності. Суть Програми полягає у тому, щоб надати можливість дитині усвідомити вчинене правопорушення, створити простір для конструктивного діалогу з потерпілим, домовитися про той спосіб відшкодування збитків, який задовольнить потерпілу сторону. Для цього у Програмі застосовується процедура медіації, а для кожної дитини, яка вчинила правопорушення, індивідуально обираються заходи ресоціалізації. Метою ресоціалізації є формування здатності до стабільної самостійної законослухняної поведінки через зміну спрямованості особистості, створення системи її моральних, ідейних, правових переконань відповідно до прийнятих у суспільстві норм і цінностей (корекційні, освітні програми тощо). Відтак, завдяки відновному правосуддю протягом 2019–2022 років 202 неповнолітніх отримали своєрідний другий шанс. Діти усвідомили наслідки своїх вчинків, зробили для себе відповідні висновки та продовжують будувати своє майбутнє як свідомі та законослухняні громадяни. Для потерпілих це стало можливістю повернути свої права у первісний стан, якими вони були до вчинення правопорушення, відчути безпеку та справедливість, у тому числі, процесуальну. Важливо, що 95 % неповнолітніх, які брали участь у Програмі протягом 2019–2021 років, не вчиняли повторних кримінальних правопорушень [5].

Отже, застосування відновного правосуддя у сучасних умовах є способом вибудови комунікації між дітьми-порушниками та дорослими наставниками, а також ефективним інструментом запобігання скоєння нових злочинів, неповнолітніми, які їх вчиняли.

Список використаних джерел

1. Гуськова А. П. Проблемы ювенальной юстиции в России / А. П. Гуськова, Е. Ф. Ширшов. *Уголовный процесс*. 2006. № 2. С. 124–132.
2. Землянська В. В. Відновне правосуддя в кримінальному процесі України : посіб. / В. В. Землянська. К. : Захаренко В. О., 2008. 200 с.
3. Маляренко В. Т. Відновлювальне правосуддя: можливості запровадження в Україні / В. Т. Маляренко, І. А. Войтюк. *Відновне правосуддя в Україні* : щокварт. бюл. К., 2005. № 1–2. С. 27–33.
4. Стратегії забезпечення життєздатності відновних практик: механізм співпраці правової системи та громади заради суспільної безпеки : посіб. / В. Головатий, А. Горова, Р. Коваль та ін. К. : Захаренко В. О., 2009. 224 с.
5. Відновне правосуддя щодо неповнолітніх в умовах воєнного стану: як працює Програма та що змінилось. URL: <https://pzmrujust.gov.ua/novyny/4298-vidnovne-pravosuddia-shchodo-nepovnolitnikh-v-umovakh-voiennoho-stanu-iak-pratsiuiye-prohrama-ta-shcho-zminylos>

О. К. Марін,
доцент кафедри кримінального права і кримінології,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський національний університет
імені Івана Франка)*

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ КОМАНДИРІВ ТА ІНШИХ НАЧАЛЬНИКІВ ЗА МІЖНАРОДНІ ЗЛОЧИНИ, ВЧИНЕНІ ЇХ ПІДЛЕГЛИМИ

Передісторією цього питання стало фактично потреба імплементації у кримінальне законодавство України положень загальноновизнаного цивілізованим світом міжнародного кримінального права. Так, Верховна Рада України 20 травня 2021 року прийняла у другому читанні та остаточно законопроект № 2689 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права». У цьому законопроекті щодо поставленого у тезах питання пропонувалося доповнити КК України ст. 31-1 «Кримінальна відповідальність військових командирів, інших осіб, що фактично діють як військові командири та інших начальників» зі змістом, який практично відтворював положення ст. 28 Статуту Міжнародного кримінального суду «Відповідальність командирів та інших начальників». За інформацією, що наведена на офіційному порталі Верховної ради, законопроект № 2689 направлено на підпис Президенту України 7 червня 2021 року. Подальша юридична доля цього документу не відома. У спеціальних наукових та публіцистичних джерелах неодноразово але весь час безуспішно піднімалося питання про причини «забуття» прийнятого парламентом акту.

Натомість вже після початку активної фази російської агресії проти України, у час, коли питання належної імплементації положень міжнародного кримінального права набуло критичної актуальності, у парламенті зареєстровано новий законопроект № 7290 від 15 квітня 2022 року «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального

процесуального кодексу України». У цьому проєкті відповідальність військових командирів та інших начальників передбачено у ст. 442-2 «Бездіяльність військових командирів, інших осіб, які фактично діють як військові командири, та інших начальників». Постановою Верховної Ради України від 6 вересня 2022 року цей законопроект включено до порядку денного.

Таким чином стосовно розглядуваного питання ми маємо юридично парадоксальну ситуацію, коли проблема, що потребує нормативної регламентації, вирішується по різному у двох законопроектах, один з яких прийнято парламентом як закон, але не підписано Президентом України, а другий – найімовірніше буде розглянуто найближчим часом. Допоки якесь розв'язання на набуде форми Закону України, проблема кримінальної відповідальності військових командирів та інших начальників держави-агресора за воєнні злочини, вчинені їх підлеглими, залишається прогалиною у національному кримінальному праві.

Як правильно вирішити цю проблему, який підхід обрати і чи є якісь варіанти кримінально-правової оцінки поведінки військових командирів чи інших начальників у випадку потурання ними воєнним злочинам своїх підлеглих та повідомлення про них.

У науковій літературі цілком справедливо відзначається, що концепція відповідальності командирів та інших начальників є «оригінальним утворенням міжнародного кримінального права», що не має парадигм в національних правових системах. У відповідності із даною концепцією, воєнні командири або цивільні начальники можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за злочини за міжнародним правом, що вчинені їх підлеглими, якщо вони винно порушать покладені на них обов'язки зі здійснення контролю [1, с.255]. Саме тому, визначаючись із тим, як повинна бути регламентована розглядувана кримінальна відповідальність, ми повинні орієнтуватися на материнську галузь відповідної концепції – міжнародне кримінальне право. В кінцевому рахунку, саме на імплементацію його положень у національне кримінальне законодавство і спрямовані обидва названих тут законопроекти.

Цікавим є те, що відмінність у регулюванні відповідальності військових командирів чи інших начальників за вчинення

їх підлеглими злочинів за міжнародним правом, зазначена вище, відображає основні підходи, які існують з цього питання і у міжнародному кримінальному праві. Так, зокрема, зазначається, що доктринальна кваліфікація концепції відповідальності командирів та інших начальників не є однозначною. У судовій практиці після Другої світової війни, а також у ранніх рішеннях Трибуналів *ad hoc* відповідальність командирів та інших начальників розглядалась у якості особливої форми відповідальності за бездіяльність, що пов'язана зі статусом начальника. Відповідно до іншої точки зору, яка була прийнята у недавніх рішеннях Трибуналу по колишній Югославії, відповідальність командирів та інших начальників становить собою форму відповідальності *sui generis* (букв. *своєрідний, єдиний у своєму роді*) – латинський вираз, що означає унікальність правової конструкції (акту, закону, статусу і т.д.), яка, незважаючи на наявність схожості з іншими подібними конструкціями, загалом не має прецедентів). Інша група авторів вважає, що відповідальність командирів та інших начальників становить собою не форму відповідальності, а особливу злочинну бездіяльність, в світлі чого начальник повинен нести відповідальність не за злочин, який вчинений його підлеглими, а лише за невиконання своїх обов'язків за міжнародним правом [1, с. 257].

Саме друга концепція відображається у чинному КК України, який містить ст. 426 «Бездіяльність військової влади», яка нагадує відповідні положення міжнародного кримінального права, але містить склад, суб'єктом якого відповідно до положень ст. 401 КК України, примітки до ст. 425 КК України може бути лише «вітчизняна» військова службова особа і щодо всіх кримінальних правопорушень, вчинених її підлеглими, а не лише злочинів за міжнародним правом. Військового командира держави агресора за ст. 426 КК України притягнути до кримінальної відповідальності неможливо.

Ця ж концепція підтримується й у законопроекті № 7290, у якому пропонується впровадити у КК фактично суміжний за суб'єктом склад (або загальну норму за ознакою суб'єкта), передбачений ст. 442-2 КК України.

Наведений підхід критикується у професійному середовищі українських юристів: як у Висновку на законопроект Головного науково-експертного управління Апарату Верховної

Ради України [2] (з аргументами у цій частині висновку я, що правда, погодитись не можу); так і у Зверненні ряду громадських організацій, яке містить позицію і щодо розглядуваного питання [3].

Не повторюючи аргументів, які відомі фахівцям, видається, що перший варіант розв'язання проблеми нормативної регламентації відповідальності військових командирів чи інших начальників за міжнародні злочини, вчинені їх підлеглими, виглядає таким, який більш адекватно відображає і дух і букву відповідних положень міжнародного кримінального права, відображених, зокрема у ст. 28 Статуту Міжнародного кримінального суду. Притягати таких осіб до відповідальності за міжнародні злочини, вчинені їх підлеглими варто на підставі концепції «субсидіарної форми співучасті *sui generis*» [1, с. 258]. Для цього варто передбачити відповідну статтю у розділі VI Загальної частини КК України «Співучасть у кримінальному правопорушенні», щоправда я би розмістив її під № 30-1, після ст. 30 «Кримінальна відповідальність організаторів та учасників організованої групи чи злочинної організації». У формулі кваліфікації поведінки військового командира у такому разі необхідно було б відобразити відповідну частину ст. 30-1 та ту статтю Особливої частини КК України, що передбачає злочин, вчинений підлеглим.

Додатковим аргументом на користь саме такого вирішення питання, можна навести те, що використання такого підходу дасть можливість належним чином диференціювати відповідальність військового командира чи іншого начальника за відповідні злочини їх підлеглих, визначити таким особами адекватні заходи кримінально-правового впливу.

Щодо оцінки поведінки військових командирів та інших начальників держави агресора, які невідвертають міжнародні злочини своїх підлеглих або не повідомляють про них компетентні органи, за сучасного стану нормативної регламентації, розглядати її потрібно через призму вчення про причетність до кримінального правопорушення.

Всі три категорії суб'єктів, які несуть відповідальність за вчинення міжнародних злочинів своїми підлеглими відповідно до положень міжнародного кримінального права (військові командири, особи, які ефективно діють як військові

командири чи інші начальники), належать до передбаченої у ч. 3 ст. 18 КК України та п. 2 примітки до ст. 364 КК України категорії «посадових осіб іноземних держав», що визнаються службовими особами у тому числі й у складі кримінального правопорушення, передбаченого ст. 364 КК України «Зловживання владою або службовим становищем». Нагадаємо, що саме за цією статтею відбувається кримінально-правова оцінка потурання та неповідомлення про кримінальне правопорушення, якщо воно містить всі необхідні ознаки закріпленого у цій складу. Щоправда таке розв'язання є вимушеним кроком, дистрофією кримінально-правового регулювання і абсолютно відверто не відображає правової природи вчиненого злочину.

Винятком урахування положень міжнародного кримінального права у статтях Особливої частини КК України у розглядуваному контексті є «одиничне вкраплення» міжнародно-правової матерії, відображене у ч. 2 ст. 146 КК України «Насильницьке зникнення». Але це, швидше, виняток, який підтверджує наведений вище висновок.

Список використаних джерел

1. Верле Герхард. Принципы международного уголовного права : учебник. Одесса : Фенікс, 2011. 910 с.
2. Висновок Головного науково-експертного управління Апарату ВРУ на проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України» № 7290 від 15.04.2022 КМУ. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1275123>
3. Новий законопроект уряду р.н. 7290 штучно звужує можливості для притягнення до відповідальності військових командирів та цивільних начальників російської федерації за воєнні злочини. URL: <https://helsinki.org.ua/appeals/novyy-zakonoproekt-uriadu-r-n-7290-shtuchno-zvuzhuie-mozhlyvosti-dlia-prytiahnennia-do-vidpovidalnosti-viyskovykh-komandyriv-tatsyvilnykh-nachalnykiv-rosiyskoi-federatsii-za-voienni-zlochyny/>
4. Марін О. Кримінальна відповідальність за насильницьке зникнення. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2021. Випуск 72. С. 122–130.

С. І. Марко,

доцент кафедри кримінального процесу
та криміналістики факультету № 1 ІПФПНП,

кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

О. В. Ціцька,

здобувач освітнього ступеня «магістр» 2 курсу
факультету № 3 ІПФПНП

*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Жодна держава не застрахована від агресії іншої держави, проведення терористичних актів чи масових заворушень. Факторами, які призводять до такої обстановки є масові протести за права і свободи, збройні конфлікти, світові економічні кризи. У зв'язку із цим особлива увага приділена забезпеченню конституційних прав громадян у кримінальному судочинстві в умовах воєнного стану. Досліджувана тема є актуальною у зв'язку з введенням в Україні воєнного стану та його впливу на кримінальний процес.

Ситуація, яка склалась в Україні і триває по сьогоднішній день вплинула на здійснення перевірки на стійкість кримінального процесуального законодавства та його практичного застосування. Із введенням воєнного стану було прийнято закони, які змінили Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК), що значно посилило кримінальну відповідальність за вчинені злочини в умовах воєнного стану. Слідчі (розшукові) дії мають проводитися у спосіб, який мінімізує порушення прав осіб, які притягаються до кримінальної відповідальності чи потерпілих осіб від злочинів.

Однією зі слідчих (розшукових) дій, проведенням якої може бути обмежено право людини на недоторканність житла чи іншого володіння, є огляд житла чи іншого володіння особи. Важливість права на недоторканність житла чи іншого

володіння, додатково підкреслюється тим що його можна віднести до системи засад кримінального провадження. Стаття 13 КПК України передбачає, що не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим судовим рішенням, крім випадків, передбачених КПК України.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод також відмітила, про право на свободу та особисту недоторканність. Так, відповідно до статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, зазначено, що кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції [1].

Таким чином, органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, окрім випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним для захисту здоров'я осіб, їх прав і свобод, запобіганням вчиненню злочинів. Виходячи зі змісту, варто зазначити, що згідно принципу верховенства права здійснюється кримінальне провадження, а сам принцип застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини (ст. 8 КПК України).

У відповідності до ст. 237 КПК України з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей, документів та комп'ютерних даних. Огляд житла чи іншого володіння особи здійснюється згідно з правилами КПК України, передбаченими для обшуку житла чи іншого володіння особи [2].

Л. М. Лобойка, зазначає, що огляд – це слідча дія, в перебігу якої виявляють, безпосередньо сприймають, оцінюють і фіксують стан, властивості та ознаки матеріальних об'єктів з метою отримання фактичних даних, що мають значення для кримінального провадження [3, 178].

Разом із тим, справедливо відмітити і конституційну гарантію недоторканності житла. Стаття 30 Конституції України не допускає проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду, окрім невідкладних випадків, а саме пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні

злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку [4].

Так, в умовах воєнного стану право на недоторканність житла може бути обмежено. В цей час уповноважена особа може проникнути до житла чи іншого володіння особи без вмотивованого рішення суду лише в невідкладних випадках, пов'язаних із: 1) рятуванням життя людей та цінного майна під час надзвичайних ситуацій; 2) безпосереднім переслідуванням осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення; 3) припиненням злочину, що загрожує життю осіб, які знаходяться в житлі або іншому володінні [5].

Внесеним змінам в законодавство, що стосується проведення огляду житла чи іншого володіння особи в умовах воєнного стану, а саме ч. 1 ст. 615 КПК України, де при проведенні обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи, якщо залучення понять є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я, відповідні слідчі (розшукові) дії проводяться без залучення понять. У такому разі хід і результати проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи в обов'язковому порядку фіксуються доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису [6].

Аналізуючи зазначені зміни можемо прийти до висновку, що така практика є надзвичайно небезпечною, оскільки можливість захисту осіб, у яких проводиться обшук, зводиться практично нанівець. Залишається проблематичним забезпечення участі адвокатів при обшуку в комендантську годину.

Як бачимо, в Україні вжито ряд оперативних заходів щодо удосконалення кримінального провадження в умовах воєнного стану, зокрема стаття 615 КПК України встановлює особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану. В той час, сам техніко-юридичний стиль викладання норми п. 2 ч. 1 ст. 615 КПК України, який передбачає вказівку на окремі статті КПК України, що встановлюють відповідні повноваження слідчого судді не є вдалим для забезпечення системності кримінальної процесуальної діяльності. Варто наголосити на відсутності посилання на ст. 237 КПК України,

ч. 2, яка встановлює порядок здійснення огляду житла чи іншого володіння особи з правилами КПК України, передбаченими для обшуку житла чи іншого володіння особи. Таким чином, повноваження слідчого судді щодо надання дозволу на проведення огляду в житлі чи іншому володінні особи не можуть бути делеговані керівнику органу прокуратури [7, 1128].

Доцільно зауважити, що такий підхід виглядає не зовсім логічний. Створюється загроза зловживання своїми процесуальними повноваженнями, шляхом підміни відповідних слідчих (розшукових) дій стороною обвинувачення.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950 р., ратифікована Законом України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
3. Лобойко Л. М. Кримінальний процес : підручник. Київ : Істина, 2014. 432 с.
4. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Закон України Про Національну поліцію від 02.07.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
6. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану : Закон України від 14.04.2022 № 2201-IX. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text> (дата звернення: 13.05.2022).
7. Гловук І. В., Завтур В. А. The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects : Scientific monograph. Тенденції змін кримінальної юстиції в умовах війни та права людини. Riga, Latvia: «Baltija Publishing». 2022 С. 1123–1129.

О. З. Мармура,
доцент кафедри кримінального права і кримінології
факультету № 1 ІПФПНП,
кандидат юридичних наук
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ СЛУЖБОВОЇ ОСОБИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Термін службова особа вживається в Кримінальному кодексі України доволі часто й використовується і як ознака основного складу кримінального правопорушення, і як кваліфікуюча ознака. В той же час в інших галузях права, насамперед, конституційному та адміністративному, використовуються подібні за змістом поняття «посадова особа», «посадова особа місцевого самоврядування», «державний службовець». Така відсутність єдності термінології – перше, що створює труднощі при тлумаченні аналізованого поняття. На сторінках наукової літератури не раз робилися спроби встановити співвідношення усіх цих понять, однак якоїсь однієї точки зору так і не було напрацьовано.

Однозначно позитивним в такому разі слід вважати наявність нормативного визначення поняття службової особи безпосередньо в КК України. Однак його наявність далеко не вирішує усіх проблем тлумачення цього поняття та призводить до різного застосування відповідних правових норм у подібних ситуаціях, а часто – й відверто неправильного їх застосування. Такі помилки можуть призводити як до несправедливого уникнення кримінальної відповідальності, так і до необґрунтованого притягнення чи посилення відповідальності особи. У цій роботі спробую окреслити коло цих проблем і тим самим актуалізувати дискусію для їх вирішення.

1. Однією із категорій службових осіб, КК України вважає осіб, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування. Водночас у законодавстві не визначено ні понять таких представників, ні їхніх функцій. Деякі рекомендації щодо трактування поняття представника влади

знаходимо у Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про хабарництво», згідно із якою до них належать працівники державних органів та їх апарату, які наділені правом у межах своєї компетенції ставити вимоги, а також приймати рішення, обов'язкові для виконання юридичними і фізичними особами незалежно від їх відомчої належності чи підлеглості [1]. Названа рекомендація істотно допомагає застосуванню кримінально-правових норм на практиці. Проте не можна сказати, що таке тлумачення узгоджується з етимологією слова представник влади. Адже мова мала б іти про представницькі функції, а не про обов'язок виконання їх вимог. Своєю чергою, вочевидь можлива ситуація, коли особа виконуватиме представницькі функції від імені органу державної влади чи місцевого самоврядування, а права ставити вимоги чи приймати рішення, обов'язкові до виконання, не матиме (приклад, який спав на думку – юрисконсульт органу державної влади). Відтак наведена рекомендація Постанови Пленуму Верховного Суду України виглядає як спроба виправити положення закону іншим ніж законотворчим шляхом.

Вочевидь, для охоплення поняттям службової особи необхідної категорії осіб слід використати якийсь інший, більш зрозумілий та законодавчо визначений термін.

2. Кримінальний кодекс України також пов'язує статус службової особи із обійманням посад, пов'язаних із виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, а не виконанням таких функцій. На цьому не раз наголошували дослідники [2, с. 45; 3]. Як результат маємо чимало вироків, коли завідувача відділення Укрпошти, який є єдиним працівником такого відділення, визнають службовою особою за ознакою зайняття посади, пов'язаної із виконанням організаційно-розпорядчих функцій, хоча таких функцій він не виконує і виконувати не може. Отже акцент має робитися саме на виконанні певних функцій.

3. Ще одна проблема, пов'язана із вказівкою на зайняття посад в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях полягає у неможливості визнання службовими особами осіб, які працюють за трудовим договором у самозайнятих осіб, незалежно від того, які функції вони виконують. Відтак відповідальність

працівників юридичної особи і фізичної особи-підприємця з однаковими правами, обов'язками і повноваженнями, може кардинально відрізнятись, що не зовсім правильно.

4. Змушений констатувати і відсутність цілковитого розуміння понять організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій. Із цим пов'язано чимало правозастосовних помилок. Наприклад у одному із вироків суд трактував зайняття посади керівника відділу як виконання адміністративно-господарських функцій, в той час як в інших випадках така посада пов'язується із організаційно-розпорядчими функціями [4]. В іншому рішенні службовою особою за ознакою зайняття посади, пов'язаної із виконанням адміністративно-господарських функцій, було визнано економіста відділу бухгалтерії, які, як і бухгалтери, зазвичай службовими особами не визнаються [5]. Приймаючи рішення, суди дуже часто уникають обґрунтування і конкретизації того, в чому саме полягають ці функції. Не допомагають тут і рекомендації Пленуму Верховного Суду України, які явно недостатні. Зокрема, згідно них, організаційно-розпорядчі обов'язки – це обов'язки по здійсненню керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності [1]. Не зрозуміло що тут мається на увазі під керівництвом ділянкою роботи, і що саме слід розуміти під керівництвом галуззю промисловості в умовах ринкової економіки. Вочевидь, за такого трактування, організаційно-розпорядчі функції зводяться до керівництва працівниками. Однак семантично вони мають включати й організаційну діяльність (наприклад, вирішення питання щодо структури юридичної особи, видів та форм діяльності, розроблення певних внутрішніх правил, в тому числі, установлення порядку зберігання, переробки, реалізації майна юридичної особи, що зазначається прикладом адміністративно-господарських функцій). Можна припустити випадки, коли така діяльність не включатиме керівництва працівниками.

Адміністративно-господарські обов'язки Пленум розтлумачив як обов'язки по управлінню або розпорядженню державним, колективним чи приватним майном [1]. Водночас

що саме мається на увазі під управлінням та розпорядженням, незважаючи на типові приклади, наведені в Постанові, не зрозуміло. Наприклад, прийняття рішення про видачу кредиту за фактом теж є актом розпорядження чужим майном. Водночас в судовій практиці уповноважені на це працівники банку не визнаються у зв'язку з цим службовими особами. Загалом поняття розпорядження чужим майном видається надто широким, щоб його використовувати для визначення службової особи. Зрештою, функції розпорядження майном семантично виходять за межі поняття адміністративно-господарських функцій, що обмежується саме управлінням.

На підставі сказаного висновкую про необхідність відмови від використання у законодавчій дефініції поняття службової особи вказівки на особу, яка виконує функції представника влади або місцевого самоврядування, на користь іншого, більш зрозумілого і законодавчо визначеного терміну; нагальну потребу акцентування у такому визначенні саме на виконанні певних функцій, незалежно від виду працевлаштування, а не на зайнятті тих або інших посад; доцільність заміни у цьому визначенні терміносполучень «організаційно-розпорядчі» та «адміністративно-господарські» іншими, більш зрозумілими термінами або ж їх чітке нормативне роз'яснення.

Список використаних джерел

1. Про судову практику у справах про хабарництво. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 5 від 26 квітня 2002 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-02#Text> (дата звернення – 24.09.2022).
2. Максимович Р. Л. Поняття службової особи у кримінальному праві України : монографія. Львів, 2007. 304 с. С. 45.
3. Левківська Н. В. Поняття «Посадова особа місцевого самоврядування»: проблемні питання правового регулювання в Україні. *Державне управління та практика*. 2009. № 1. С. 19–27.
4. Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області у справі № 161/18840/19 від 4 лютого 2020 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87367549> (дата звернення – 24.09.2022).
5. Вирок Арцизького районного суду Одеської області у справі № 492/1801/15-к від 04 травня 2020 року. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89083297> (дата звернення – 24.09.2022).

Н. В. Мельник,
доцент кафедри теорії права,
конституційного та приватного права
факультету № 1 ІПФПНП,
кандидат юридичних наук
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ: НАЦІОНАЛЬНІ ТА МІЖНАРОДНІ МЕХАНІЗМИ

У сучасному світі однією з визначальних умов гармонійно-го розвитку будь-якого суспільства і держави, її процвітання та стабільності є повага до прав та основних свобод людини. Порушення прав людини часто стають причинами стихійних заворушень і погромів, провокують протистояння, паралізують звичайне життя мільйонів людей, завдають великої шкоди економіці і найчастіше загрожують міжнародному миру та безпеці. Саме в даній галузі виявляється найтісніше зближення національного та міжнародного права, що визначає основні стандарти загальнолюдських цінностей, прав і свобод людини [1, с. 64].

Перш ніж говорити про національні механізми забезпечення прав людини в Україні потрібно розуміти, що роль національних механізмів є комплексною і полягає у розробці та впровадженні конкретного напрямку політики. Вони мають формуватися та працювати для досягнення наступних цілей: «розробка, заохочення, реалізація, виконання, контроль, оцінка, пропаганда та мобілізація підтримки» конкретного напрямку політики.

Структурні складові національного механізму залежать від завдань, для вирішення яких він безпосередньо створюється. Зрозуміло, що механізм – це не просто самостійне існування інституалізованих структур, але й напрямки взаємодії між ними, їх співпраця, яка не обмежується відношеннями підпорядкування. На відміну від процесу управління, де чітко визначені вертикальні взаємовідносини між різними суб'єктами, управління, складовими механізму є організації, установи, відомства, які не підпорядковуються один одному,

але які працюють в одному напрямку. Саме тому життєвонеобхідним є узгодження та координування їх діяльності та зусиль. Крім того, невід'ємною частиною національного механізму є неурядові та міжнародні організації, наукові та дослідні установи, засоби масової інформації».

Національний механізм, крім свого призначення пов'язувати розробку законодавства та його впровадження (тобто законодавчу та виконавчу гілки влади), має забезпечувати проведення досліджень, навчань, тренінгів, розробки спеціальних проектів та програм дій.

Основними складовими національного механізму є:

1. Генеральна прокуратура України.
2. Комітет Верховної Ради України з прав людини, національних меншин та міжнаціональних відносин.
3. Інші комітети Верховної Ради України в частині діяльності по забезпеченню та захисту прав людини.
4. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, відповідно до Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини».
5. Міністерство внутрішніх справ України.
6. Міністерство юстиції України (зокрема, Національне бюро по дотриманню Європейської Конвенції з основних прав та свобод людини).
7. Інші центральні органи виконавчої влади (в частині забезпечення та захисту прав людини).
8. Громадські правозахисні організації (національні та міжнародні).
9. Науково-дослідні установи.
10. Засоби масової інформації і т. д. [2].

З огляду на те, що права людини є найвищою цінністю, міжнародне співтовариство розробило певні механізми контролю за дотриманням прав людини. Ці механізми приводяться в дію міжнародними органами й організаціями.

Насамперед, слід зазначити, що «механізм міжнародного захисту прав людини» – це система міжнародних (міждержавних) органів і організацій, що діють з метою здійснення міжнародних стандартів прав і свобод людини або їх відновлення у разі порушення [3, с. 12].

Міжнародні механізми захисту прав людини включають:

1) міжнародні органи, що діють в рамках угод про права людини, складаються з незалежних експертів або представників урядів і приймають загальні рекомендації;

2) міжнародні несудові органи контролю за дотриманням угод про права людини, які складаються з експертів як спеціалістів і приймають конкретні рекомендації, обов'язковість яких ґрунтується на моральному авторитеті міжнародного органу;

3) міжнародні юрисдикційні органи несудового або судового характеру щодо захисту прав людини, які ухвалюють обов'язкові до виконання рішення та можуть забезпечити виконання цих рішень [4, с. 27].

Схематично всі міжнародні правозахисні організації можна розділити на дві групи: універсальні та регіональні.

Універсальні правозахисні механізми – це органи та організації, які поширюють свою діяльність по всьому світу, незалежно від державних і регіональних кордонів. Ці механізми так чи інакше пов'язані з головною міжнародною організацією світу – ООН. І це не випадково: по-перше, її членами є майже всі країни світу, по-друге, відповідно до Статуту ООН, однією з головних цілей цієї організації є «підтвердження віри в основні права людини, у гідність і цінність людської особистості». Статут зобов'язує головний орган ООН – Генеральну Асамблею ООН – приділяти особливу увагу захисту прав людини [5].

До регіональних міжнародних організацій, з точки зору забезпечення міжнародних стандартів прав людини, належать суб'єкти міжнародного права, діяльність яких поширюється у межах певного континенту.

Ефективними регіональними організаціями є: Міжамериканська, Африканська, Європейська [4, с. 27].

Міжамериканська система діє в рамках Організації Американських держав і представлена Міжамериканською комісією з прав людини та Міжамериканським судом з прав людини. Уся правозахисна діяльність лягла на Комісію, до якої може подати скаргу будь-які фізичні особи, групи, особи чи недержавні організації. Комісія вживає заходів до досягнення мирного врегулювання, а якщо це неможливо, вона приймає висновок

у справі. Ці висновки мають велику моральну вагу, які, зазвичай, беруть до уваги держави, звинувачені в порушеннях прав людини.

Африканська система складається з Африканської комісії прав людини і народів, яка є органом Організації Африканської Єдності. Вона діє на основі Африканської хартії прав людини і народів. Кожні два роки Комісія заслуховує звіти держав про законодавчі та інші заходи щодо захисту прав людини. Комісія формулює судження та пропозиції з цього питання. Також вона розглядає заяви громадян та недержавних організацій про масові та систематичні порушення прав людини.

Європейська система захисту прав людини є найбільш повною та ефективною. Система функціонує в рамках Ради Європи, членом якої є Україна з 1995 р. Європейський правозахисний механізм базується на низці договорів, основним з яких є Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод. Крім того, в рамках Ради Європи були розроблені Європейська соціальна хартія, Європейська конвенція прав меншостей, Європейська конвенція прав дитини та Європейська конвенція запобігання катуванням. Головний європейський правозахисний орган – Європейський суд з прав людини – має одну очевидну перевагу перед більшістю сучасних правозахисних організацій – його рішення є обов'язковими для виконання державами, які приєдналися до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [5].

Міжнародний захист прав людини є одним з найважливіших сфер сучасного міжнародного права з розвинутою сукупністю інститутів права і належними механізмами забезпечення їх функціонування. Згідно зі ст. 55 Конституції України, яка передбачає, що кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна та ст. 9 Конституції України, де зазначено, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України є частиною національного законодавства України. Якщо національний механізм захисту прав людини виявився

недостатнім і особа не захистила відповідним чином свої права, відтак вона має право застосувати міжнародний механізм захисту прав людини.

Список використаних джерел

1. Дотримання прав людини в правоохоронній діяльності : навч. посіб. І. П. Андрусак, Д. Є. Забзалюк, П. М. Лепісевич та ін. / за заг. ред. Д. Є. Забзалюка, Р. Б. Тоолєвського. Львів : ЛьвДУВС, 2019. 320 с.
2. Левченко К.Б. Національні механізми забезпечення прав людини в Україні. *Права людини в Україні. Інформаційний портал Харківської правозахисної групи*. URL: <http://khp.org>
3. Бабенко А. Ю. Механізми захисту прав людини в рамках ООН. *Міжнародні засоби захисту прав та свобод людини та громадянина* : матеріали всеукраїнського науково-практичного круглого столу, м. Ірпінь, 06 березня 2018 року. Ірпінь : УДФС України. 2018. С. 12–14.
4. Наливайко Л. Р., Степаненко К. В. Міжнародно-правові стандарти прав людини : навч. посіб. Дніпро : ДДУВС, 2019. 184 с.
5. Шатарська Таміла Назімівна. Міжнародні механізми захисту прав людини. Право громадян України на звернення до конвенційних органів з захисту прав людини. URL: <https://www.shatarska.in.ua/2-mizhnarodni-mexanizmi-zaxistu-prav-lyudini-pravo-gromadyan-ukra%D1%97ni-na-zvernennya-do-konvencijnix-organiv-z-zaxistu-prav-lyudini/>

Д. М. Міський,
професор кафедри кримінального
процесу та криміналістики
факультету № 1 ІПФНП,
доктор філософії
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

О. В. Кондратюк,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
факультету № 2 ІПФНП,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ РОЗШУКОВИХ ДІЙ ЗГІДНО СТ. 250 КПК УКРАЇНИ

Одним із завдань кримінального провадження є забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура (ст. 2 КПК України). Згідно ст. 246 КПК України НСРД є різновидом слідчих (розшукових) дій, проте відомості про факт та методи їх проведення не підлягають розголошенню. Кримінально-процесуальне законодавство, а саме положення ст. 250 КПК України, у визначених КПК України випадках, дозволяють розпочати НСРД до постановлення ухвали слідчого судді за рішенням слідчого, узгодженого з прокурором, або прокурора, після чого прокурор зобов'язаний невідкладно після початку такої НСРД звернутися з відповідним клопотанням до слідчого судді.

Аналізуючи положення діючого кримінально-процесуального законодавства вбачається, що положення ст. 250 КПК України не містять обмежень щодо переліку НСРД, які можуть бути розпочаті до постановлення ухвали слідчого судді

за рішенням слідчого, узгодженого з прокурором, або за рішенням прокурора. Нагадаємо, що рішення слідчого, прокурора приймається у формі постанови (ст.110 КПК України).

Аналіз положень Розділу 2 «Втручання в приватне спілкування» КПК України дозволяє констатувати, що усі НСРД, які безпосередньо пов'язані із втручанням в приватне спілкування, а це – аудіо-, відеоконтроль особи, арешт, огляд і виїмка кореспонденції, зняття інформації з електронних комунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем – розпочинаються за ухвалою слідчого судді, за виключенням здобуття відомостей з електронних інформаційних систем або її частини, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем або не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту (ч. 2 ст. 264 КПК України).

Аналізуючи положення Розділу 3 «Інші види негласних слідчих (розшукових) дій» КПК України зауважуємо, що такі НСРД, як обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу), спостереження за особою, річчю або місцем, моніторинг банківських рахунків, аудіо-, відеоконтроль місця, негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження – проводяться на підставі ухвали слідчого судді, проте встановлені деякі особливості, а саме – до постановлення ухвали слідчого судді і лише у випадку, передбаченому ч. 1 ст. 250 КПК України, такі НСРД як установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу), спостереження за особою можуть бути розпочаті на підставі постанови слідчого, прокурора. (відповідно ч. 4 ст. 268 КПК України та ч. 3 ст. 269 КПК України). Крім того, установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу) може проводитися за заявою його власника (ч. 5 ст. 268 КПК України).

Як бачимо зазначена норма закону не містить зобов'язання слідчого узгоджувати процесуальне рішення про початок проведення установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу), спостереження за особою із прокурором, що за своїм змістом суперечить загальній нормі, встановленій ч. 1 ст. 250 КПК України, яка зобов'язує слідчого узгоджувати процесуальне рішення із прокурором.

Проте положення ч. 3 ст. 246 КПК України прямо зобов'язує слідчого повідомити прокурора про прийняття рішення щодо проведення НСРД та отримані результати, внаслідок чого останній, будучи проінформований про те, що настали невідкладні випадки і розпочато НСРД, уповноважений заборонити або припинити подальше проведення НСРД. Відмітимо, що вказана норма не містить жодних посилань чи уточнень про форму повідомлення слідчим прокурора про початок проведення згаданих НСРД. Відтак, припускаємо, що таке повідомлення може бути як усній, так і в письмовій формі. Очевидно, що повідомлення, зроблене в письмовій формі, в подальшому може документально підтвердити факт поінформованості прокурора про розпочате НСРД.

Далі виникає запитання, чи розповсюджуються положення ч. 1 ст. 250 КПК України на аудіо-, відеоконтроль особи, арешт, огляд і виїмка кореспонденції, зняття інформації з електронних комунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем, обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, моніторинг банківських рахунків, аудіо-, відеоконтроль місця, негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження, хоча конкретні норми статей КПК України, які урегульовують порядок проведення зазначених НСРД, не передбачають інакшої процедури їх проведення як за постановленою ухвалою слідчого судді.

Стаття 250 КПК України міститься в Розділі 1 «Загальні положення про негласні слідчі (розшукові) дії» КПК України і, очевидно, по крайній мірі для авторів дослідження, що дія частини 1 зазначеної статті, якою визначені виняткові невідкладні випадки за яких дозволяється умовно швидкий початок проведення НСРД, розповсюджується на порядок проведення усіх без винятку НСРД, які повинні проводитися на підставі постановленої ухвали слідчого судді. У випадку прийняття рішення слідчим про початок проведення згаданих НСРД постановою про проведення НСРД повинна бути обов'язково узгоджена із прокурором, який засвідчує це своїм підписом, автентичність якого, за переконанням авторів статті, яке ґрунтується на практичному досвіді роботи в правоохоронних органах

та органах прокуратури, обов'язково засвідчується печаткою (гербовою) органу прокуратури.

Підсумовуючи, констатуємо, що аудіо-, відеоконтроль особи, арешт, огляд і виїмка кореспонденції, зняття інформації з електронних комунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем, обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу), спостереження за особою, моніторинг банківських рахунків, аудіо-, відеоконтроль місця, негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження, – можуть бути розпочаті у випадках, визначених ч. 1 ст. 250 КПК України, до постановлення ухвали слідчого судді за рішенням слідчого, узгодженого з прокурором, або прокурора.

Крім того, установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу), спостереження за особою можуть бути розпочаті у випадках, визначених ч.1 ст. 250 КПК України, до постановлення ухвали слідчого судді за рішенням слідчого із обов'язковим повідомленням прокурора або за рішенням прокурора.

Дотримання описаного вище порядку розпочинати НСРД сприятиме швидкому та повному розслідуванню кримінального провадження у спосіб, визначений кримінально-процесуальним законодавством.

А. В. Мовчан,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
факультету № 2 ІПФНП,
доктор юридичних наук, професор
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ОСНОВНІ НАПРЯМИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ

В умовах російсько-української війни питання міжнародного співробітництва під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з організованою злочинністю, набувають особливого значення, оскільки без такого співробітництва неможливо зібрати докази, які є в інших країнах, здійснити кримінальне переслідування, забезпечити охорону прав і свобод людини та громадянина у кримінальному судочинстві.

До основних видів міжнародного співробітництва у сфері протидії організованих злочинності належать: взаємодія у межах правової допомоги у кримінальних провадженнях щодо організованих груп та злочинних організацій (далі – ОГ і ЗО); укладення угод про співпрацю у сфері протидії організованих злочинності; участь у проведенні оперативно-розшукових заходів та слідчих (розшукових) дій на території іншої держави; проведення спільних оперативних розробок та розслідувань у сфері протидії організованих злочинності; обмін інформацією щодо діяльності ОГ і ЗО; участь у спільних міжнародних операціях і проектах проти організованої злочинності [1, с. 9–10].

Стратегія боротьби з організованою транснаціональною злочинністю полягає у реалізації основних напрямів спільної діяльності у сфері міжнародного співробітництва, зокрема щодо: боротьби з організованою транснаціональною злочинністю (напрями, принципи та правова основа взаємодії); організації оперативно-розшукової діяльності, що передбачає узгодження планів, цілей, напрямів, організацію транснаціональних оперативно-розшукових підрозділів (Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 р.);

міжнародної правової допомоги у кримінальних провадженнях (Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 р. та Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах 1993 р.); видачі (екстрадиції) правопорушників (Європейська конвенція про видачу правопорушників 1957 р.); передачі кримінального переслідування (Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах 1972 р.) тощо [1, с. 104–105].

На сьогодні працівники Національної поліції входять до складу 5-ти міжнародних спільних слідчих груп, в рамках яких документуються потужні транснаціональні кримінальні мережі трафікерів. Зокрема, українські поліцейські тісно співпрацюють з правоохоронцями Швеції, Чехії, Франції, Греції та Італії. Така взаємодія дає змогу не тільки ефективно обмінюватися з європейськими колегами інформацією, але й оперативно встановлювати місця перебування підозрюваних у злочинах, які переховуються на території країн Євросоюзу [2].

Ефективним заходом є підписання угод про двостороннє та багатостороннє співробітництво між правоохоронними органами для забезпечення обміну інформацією. Крім того, правоохоронці спрямовують зусилля на розроблення єдиних стандартів, що стосуються збору статистичних даних.

Важливе значення для координації зусиль у сфері протидії організованих злочинності й іншим злочинам транснаціонального характеру має діяльність міжнародних правоохоронних, поліцейських організацій, зокрема Інтерполу та Європолу. В Україні виконання функцій МВС України як Національного центрального бюро Інтерполу покладено на Департамент міжнародного поліцейського співробітництва Національної поліції України.

Основними завданнями Інтерполу з питань розслідування кримінальних правопорушень, вчинених ОГ і ЗО, є: збирання, вивчення та аналіз інформації про певний вид транснаціональної організованої злочинності; встановлення осіб, причетних до протиправної діяльності, пов'язаної з транснаціональною організованою злочинністю; ідентифікація членів ОГ і ЗО, дослідження їх ієрархічної структури, сфер, способів та наслідків учинення злочинів; підготовка узагальнених

звітів для розповсюдження серед правоохоронних органів держав-учасниць проєктів; систематизація даних щодо ОГ і ЗО, пов'язаних з організованою транснаціональною злочинністю; надання допомоги країнам-членам Інтерполу з обміну інформацією з питань розслідування кримінальних правопорушень, вчинених ОГ і ЗО; встановлення безпосередніх контактів між НЦБ Інтерполу та правоохоронними органами, що є учасниками конкретного проєкту [1, с. 12].

Україна в діяльності з розслідування транснаціональних злочинів активно взаємодіє також із установами Європолу. Як приклад, у 2020 році співробітники Департаменту міграційної поліції спільно зі слідчими ГУНП в АР Крим за процесуального керівництва Кримської прокуратури у тісній взаємодії з оперативно-розшуковими підрозділами Південного регіонального управління ДПС України, Європолом, правоохоронними органами Греції, Італії та Великобританії відкрили п'ять учасників транснаціональної організованої групи, які, починаючи з 2015 року, вербували українців і переправляли до Туреччини, де передавали їх місцевим спільникам. Завербованих втягували у злочинну діяльність, пов'язану з контрабандою мігрантів із країн Південно-Західної Азії до країн Європи. Українські поліцейські спільно з прикордонниками, Європолом, грецькими, італійськими правоохоронцями та Національною агенцією боротьби зі злочинністю Великобританії встановлюють усіх жертв цього злочинного ланцюга для притягнення до кримінальної відповідальності їхніх експлуататорів [3].

Важливе значення у протидії організованим транснаціональній злочинності має проведення спільних міждержавних операцій, у яких беруть участь представники поліції країн-членів Інтерполу та Європолу. Зокрема, проєкт Millennium надає можливість країнам-членам Інтерполу обмінюватися процесуальною інформацією, яка допомагає ідентифікувати окремих осіб і компанії, що стоять за транснаціональною євразійською організованою злочинністю. Ці злочинні угруповання зазвичай походять із країн Східної Європи та кавказського регіону, їх діяльність охоплює різні сфери злочинності на європейському континенті, у Північній Америці та Близькому Сході. Команда проєкту Millennium регулярно проводить оцінку

євразійської організованої злочинності на основі інформації, наданої НЦБ Інтерполу. Файл аналізу проєкту Millennium надає країнам-учасникам дані про високопоставлених членів російськомовних ОГ і ЗО, зокрема: персональні та біометричні дані; відомих учасників ОГ і ЗО; посилання на ОГ і ЗО; місця злочинної діяльності та впливу; особисті ідентифікаційні ознаки (татуювання, фізичні атрибути тощо).

На початку 2021 року команда проєкту Інтерполу «Millennium» почала тісно співпрацювати з Центральним офісом боротьби зі злочинністю (OCLDI) жандармерії Франції над операцією, спрямованою проти групи «злодіїв в законі», обмінюючись інформацією та досвідом. «Злодії в законі» часто знаходяться на вершині кримінальної ієрархії, мають значний вплив і контроль над ОГ і ЗО, що здійснюють торгівлю наркотиками, вимагання, вбивства на замовлення та відмивання грошей. Російськомовні ОГ і ЗО походять з різних країн, зокрема з Вірменії, Грузії, Росії та України. Здійснюючи внески до спільного багатомільярдного кримінального фонду, відомого як «общак», яким керують найвпливовіші члени злочинного співтовариства, вони інвестують злочинні кошти в акції, нерухомість та компанії [4].

У 2013 році розпочалась міждержавна операція Trivium, яка має на меті зруйнувати організовану злочинність проти власності на дорогах Європи. Успіх цієї операції залежить від швидкого обміну інформацією між правоохоронними органами щодо підозрюваних осіб та даних про транспортні засоби. Операція Trivium була організована під егідою ініціативи безпеки ЕМРАСТ.

Під час триденної операції 3–5 листопада 2021 року правоохоронні органи з 17 європейських країн за підтримки Європолу здійснювали перевірки осіб і транспортних засобів на дорогах Європи, а також обшуки приміщень. У результаті проведеної операції заарештовано 174 підозрюваних, вилучено 27 автомобілів, понад 200 інших товарів, у тому числі зброя та наркотики, перевірено майже 25 тисяч осіб, понад 16 тисяч транспортних засобів, близько 800 місць. У ході операції Trivium XV поліція застосувала такі методи, як автоматичне розпізнавання номерних знаків (ANPR) та моніторинг водіїв на предмет підозрілої поведінки. В одному випадку в Бельгії водій

автомобіля привернув увагу поліцейських за агресивне водіння. Під час перевірки поліція знайшла в автомобілі тисячі євро готівкою, а також велику кількість кокаїну, канабісу та сигнальний пістолет. Водій зізнався, що грошові кошти стали результатом торгівлі наркотиками між Бельгією та Німеччиною [5].

Європол відіграє центральну роль серед органів юстиції та поліції у боротьбі з організованою злочинністю в ЄС та за його межами. Зокрема, проєкт Східного партнерства Європолу сприяє покращенню оперативної співпраці з країнами-партнерами та державами-членами ЄС. Проєкт також спрямований на зміцнення співпраці з агенціями ЄС, які працюють у цій сфері, як частину політики ЄС проти організованої та тяжкої міжнародної злочинності ЕМРАСТ. Основною метою цього проєкту є: зміцнення інституційних знань країн-партнерів і спроможності політичного циклу ЄС у пріоритетних сферах протидії організованим злочинності, а також розширення співпраці в рамках ЕМРАСТ; посилення розвідувального потенціалу у регіоні Східного партнерства; посилення оперативної співпраці з державами-членами та агенціями ЄС, у тому числі через ЕМРАСТ [6].

Проєкт SIRIUS, спільно реалізований Європолом та Євроюстом у тісному партнерстві з Європейською судовою мережею, є центральною точкою в ЄС для обміну знаннями щодо транскордонного доступу до електронних доказів. Більше половини всіх кримінальних розслідувань сьогодні включають транскордонні запити на доступ до електронних доказів (наприклад, даних із служб обміну повідомленнями, електронної пошти чи соціальних мереж). Проєкт SIRIUS має на меті допомогти слідчим впоратися зі складністю та обсягом інформації в онлайн-середовищі, що швидко змінюється, шляхом надання вказівок щодо конкретних постачальників онлайн-послуг (OSP) та інструментів розслідування, а також контактної інформації для OSP та можливостей для обміну досвідом спілкування як онлайн, так і особисто.

Спільнота SIRIUS на Платформі експертів Європолу прагне пролити світло на доступ та використання електронних доказів у кримінальних розслідуваннях у ЄС і з цією метою випускає щорічний звіт про ситуацію з цифровими доказами.

SIRIUS покращує співпрацю в ЄС завдяки створенню мережі єдиного контактного пункту (SPoC). SIRIUS також продовжує розвивати тісне співробітництво з міжнародними партнерами, такими як UNODC, UNCTED та ФБР [7].

Отже, належна організація міжнародного співробітництва правоохоронних органів є запорукою успішного запобігання, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, вчинених ОГ і ЗО. Крім того, проведення спільних міждержавних поліцейських операцій зарекомендувало себе з позитивної сторони і дозволило нанести потужний удар по організованій транснаціональній злочинності.

Список використаних джерел

1. Мовчан А. В. Міжнародне співробітництво у сфері протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми : навч. посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2021. 156 с.
2. Офіційний сайт Національної поліції. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/torgivlya-lyudmi/policziya-viyavila-200-faktiv-pov-yazanix-z-torgivleyu-lyudmi-zokrema-pripineno-diyalnist-24-ozg-Igor-malaxov/>
3. Офіційний сайт Національної поліції. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/torgivlya-lyudmi/naczpolicziya-vikrila-transnacionalne-zlochinnе-ugrupovannya-torgovcziv-lyudmi/>
4. Project Millennium helps countries identify the people and companies behind transnational Eurasian organized crime. URL: <https://www.interpol.int/Crimes/Organized-crime/Project-Millennium>
5. Over 150 arrests made in 3-day operation against organised property crime. URL: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/over-150-arrests-made-in-3-day-operation-against-organised-property-crime>
6. Eastern Partnership project (EaP). URL: <https://www.europol.europa.eu/operations-services-and-innovation/eastern-partnership-project-eap>
7. SIRIUS project. SIRIUS Cross-Border Access To Electronic Evidence. URL: <https://www.europol.europa.eu/operations-services-and-innovation/sirius-project>

А. І. Мостовий,
викладач кафедри прикордонного контролю,
доктор філософії у галузі знань 25 «військові науки,
національна безпека, безпека державного кордону»
зі спеціальності 252 «безпека державного кордону»
*(Національна академія
Державної прикордонної служби України)*

Д. Б. Поліщук,
ад'юнкт відділення докторантури і ад'юнктури
науково-організаційного відділу
*(Національна академія
Державної прикордонної служби України)*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ЩОДО ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В МІЖНАРОДНИХ ПУНКТАХ ПРОПУСКУ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану обстановка в прикордонних регіонах України характеризується непередбачуваністю та динамічними змінами. Через гібридність проявів загроз злочинної діяльності знижується рівень захищеності державного кордону України та його безпеки в пунктах пропуску.

Одним із способів забезпечення безпеки державного кордону України в міжнародних пунктах пропуску є організація та підтримання спільної діяльності контрольних органів і служб, спрямованої на здійснення пропуску через державний кордон осіб, транспортних засобів та вантажів. З цією метою, наприклад, в пунктах пропуску для авіаційного сполучення, на нашу думку, в умовах воєнного стану доцільно зосередити основну увагу питанням щодо порядку:

- дотримання правил перебування осіб у контрольованих зонах аеропортів (аеродромів) та доступу до них;
- дій у разі виявлення ознак та засобів диверсії, їх прекурсорів та небезпечних для перевезення предметів;
- проведення оглядових операцій щодо повітряних суден та вантажу, який перевозиться через державний кордон;

- дій при виникнення ситуацій, які створюють загрозу безпеці державного кордону;
- обміну інформацією про осіб та вантажі, які не пропущені через державний кордон України.

Крім того важливе значення доцільно приділити наявності завчасної інформації про ознаки злочинної діяльності (індикатори) та осіб, причетних до її здійснення, обміну такого роду інформацією між контрольними органами та службами, в частині, що стосується. Актуальність цього питання визначається вимогами щодо побудови охорони кордону в межах системи контрольних та превентивних заходів, зокрема спільних заходів щодо протидії злочинній діяльності в міжнародних пунктах пропуску через державний кордон України.

Зазначені питання взаємодії щодо протидії злочинній діяльності в міжнародних пунктах пропуску потребують детального вивчення у подальших наукових дослідженнях з метою розвитку системи прикордонного контролю в процесі євроінтеграції України та розробки технологій спільного прикордонного контролю з країнами Європейського Союзу.

В. С. Мруць,
старший судовий експерт сектора товарознавчих
та гемологічних досліджень,
(Львівський науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр МВС України)

Я. І. Заяць,
аспірант
(Львівський торговельно-економічний університет)

СТАН, ПРОБЛЕМИ І ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВОЇ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Нормативно-правове забезпечення традиційно посідає вагоме місце у теорії і практиці судово-експертної діяльності як окремої, специфічної та вагомої складової частини багатокomпонентної системи протидії злочинності [1]. Тому стан і проблеми нормативно-правового забезпечення судово-експертної діяльності є об'єктом постійної уваги науково-практичних працівників експертних служб [2–3], а в умовах війни набувають особливої актуальності та потребують, відповідно, прискореного розвитку і вирішення.

У свою чергу, судова товарознавча експертиза, як компонента судово-експертної діяльності, у якості нормативно-правового забезпечення свого функціонування використовує широку номенклатуру нормативно-правових і нормативних документів.

Наприклад, при встановленні відповідності меблевих товарів, які були закуплені для потреб загальноосвітніх шкіл за кошти державного бюджету в межах проекту «Нова українська школа», вимогам освітнього процесу і тендерної документації на закупівлю – судовому експертові товарознавцю для надання повного і об'єктивного висновку необхідно використати понад десяток нормативно-правових і нормативних документів [4]. При цьому нормативно-правовими експерт вважає документи, які містять правові норми (зокрема, накази Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ

України, Міністерства освіти і науки України та ін.), а нормативними – документи, які містять вимоги безпеки, правила, загальні принципи, характеристики, які стосуються визначених видів діяльності або їх результатів і доступні широкому колу споживачів (користувачів) – зокрема, державні стандарти України [5].

Не зважаючи на те, що зазначені документи мають однаковий ступінь вагомості у експертному провадженні і, відповідно, однаковий вплив на формування об'єктивності та повноти висновку експерта, досі існує давня проблема суттєвої і, найчастіше, нездоланної відмінності у можливості їх використання судовим експертом. Практичний досвід виконання судових товарознавчих експертиз дозволяє стверджувати, що зазначена проблема має два основні аспекти:

- об'єктивні можливості використання судовим експертом товарознавцем нормативних документів при виконанні судових експертиз сьогодні ще залишаються суттєво обмеженими, порівняно з можливістю використання для цієї ж експертизи документів нормативно-правових;
- обмеження можливості використання нормативних документів судовим експертом товарознавцем при виконанні судових експертиз стосується усіх об'єктів сучасної судової товарознавчої експертизи.

Суть зазначеної проблеми полягає у наступному.

Для використання у судовій товарознавчій експертизі окремих положень і/чи тексту зазначених вище й усіх інших чинних нормативно-правових документів судовому експертові товарознавцю достатньо в режимі реального часу, практично миттєво, знайти електронну версію потрібного документу, яка є у відкритому доступі у відповідному електронному ресурсі (наприклад, «Інструкцію з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України» можна знайти за URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1024-17#Text>). Практично це означає, що процедура використання у судовій товарознавчій експертизі чинних нормативно-правових документів максимально спрощена.

Для використання нормативних документів (наприклад, ДСТУ 22046:2004 «Меблі для навчальних закладів. Загальні

технічні умови) судовому експертові потрібно отримати офіційно завірену паперову копію кожного документу. Таку копію, як правило, за клопотанням експерта, надає ініціатор, який, у свою чергу, замовляє її у відповідній компетентній організації (наприклад, Державне підприємство «Львівський науково-виробничий центр стандартизації, метрології та сертифікації», Інформаційний центр (портал) «Леонорм» та ін.). Через це не лише різко зростає строк виконання експертизи, але й марнується робочий час ініціатора, судового експерта, працівника служби стандартизації. Практично це означає, що процедура використання у судовій товарознавчій експертизі чинних нормативних документів сьогодні ще залишається доволі складною, тривалою і трудомісткою.

Оскільки в останні роки в Україні успішно і стрімко відбувається діджиталізація різних сфер життя та діяльності нашого суспільства [6], то актуальним, доцільним та можливим варто вважати створення для потреб судових експертів такої електронної бази даних про чинні державні стандарти України, користування якою судовий експерт міг би здійснювати безкоштовно та миттєво у режимі онлайн, тобто так, як він уже користується чинними нормативно-правовими документами.

Отже, відповідне до сучасних потреб судово-експертної діяльності нормативно-правове забезпечення судової товарознавчої експертизи може бути суттєво покращене за рахунок надання судовим експертам товарознавцям можливості безкоштовного миттєвого дистанційного доступу до текстів чинних в Україні державних стандартів усіх видів та категорій з метою використання цих нормативних документів при виконанні судових експертиз.

Це дозволить не лише підвищити якість висновку експерта за рахунок максимального використання усього арсеналу сучасного нормативно-правового забезпечення судової товарознавчої експертизи, але й суттєво скоротити час його виконання та заощадити робочий час широкого кола фахівців.

Список використаних джерел

1. Бандурка О. М., Бандурка І. О. Злочинність і сучасність : монографія. Харків : ХНУВС, Майдан, 2020. 408 с.
2. Zayats R. Ya. Let's check it out! Let's do it! Review! – Current directions of methodology development of scientific research in forensic expertise in Ukraine. *The 11th International scientific and practical conference «Modern directions of scientific research development»* (April 20–22, 2022). BoScience Publisher, Chicago, USA. 2022. P. 394–398.
3. Рувін О. Г. Удосконалення нормативного забезпечення функціонування методик проведення судових експертиз від планування до припинення застосування. *Криміналістика і судова експертиза : міжвідомчий науково-методичний збірник / Київський НДІ судових експерти*. Київ : Видавництво Ліра-К, 2022. Вип. 67. С. 10–17.
4. Беднарчук М. С., Заяць Я. І., Долинський С. М., Яровий О. Д. Особливості судової товарознавчої експертизи шкільних меблів. Повідомлення 1. Товарознавчі вимоги до меблів для Нової Української школи, нормативно-правова база та нормативні документи для їх дослідження судовим експертом. *Криміналістичний вісник : науково-практичний збірник / редкол. : І. М. Охріменко (голов. ред.) та ін.; ДНДЕКЦ МВС України; НАВС*. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2022. № 2 (38). С. 27–38.
5. Іншин М. Словник законодавчих і нормативних термінів. Київ : Алерта, 2008. 488 с.
6. Жосан Г. Стан розвитку діджиталізації в Україні. *Економічний аналіз*, 2020. Том 30. № 1. Частина 2. С. 44–52.

Ю. С. Назар,
професор кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу факультету № 3 ІПФПНП,
доктор юридичних наук, професор
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

О. Л. Хитра,
професор кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу факультету № 3 ІПФПНП,
доктор юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Понад восьми років, починаючи від військового конфлікту у Луганській та Донецькій областях на сході країни та у період повномасштабної російської агресії, Україна перебуває у стані критичної ситуації, яка негативно впливає на політичний, економічний та соціально-культурний її розвиток.

Станом на 31 січня 2021 року, за даними Управління верховного комісара ООН з прав людини, загальна кількість людських втрат у російсько-українській війні (з 2014) становить 42–44 тисяч осіб, з яких загинуло 13100–13300 осіб, а було поранено 29500–33500. Ця кількість включає 3375 загиблих і 7000–9000 поранених цивільних осіб, приблизно 4150 загиблих і 9700–10700 поранених українських військових, а також приблизно 5700 загиблих і 12700–13700 поранених проросійських бойовиків. До цього числа входять як загиблі безпосередньо від бойових дій, так і внаслідок необережного поводження зі зброєю та вибухівкою, ДТП, хвороб під час служби в зоні конфлікту, а також убивств і самогубств [1].

Один із перших жертв від російського вторгнення в Україну став Решат Аметов, який був викрадений російськими спецслужбами 3 березня 2014 року з мітингу на підтримку України, вивезений у гори, де піддавався тортурам і згодом страчений вистрілом у голову.

Станом на ранок 23 вересня 2022 року понад 1162 дітей постраждали в Україні внаслідок повномасштабного вторгнення рф [2].

Військово-політична ситуація, яка склалася в наслідок злочинної російської агресії з так званою «військовою операцією» занепокоїла та привернула пильну увагу не лише в європейських країн, але і у всьому світі. Вже 2 березня 2022 року було скликано засідання ООН, на якому було прийнято Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН «Агресія проти України» (далі – Резолюція). Членами Генеральної Асамблеї ООН відповідно до п. PP6 PP12, висловлюючи серйозну стурбованість повідомленнями про напади на цивільні об'єкти, такі як житлові будинки, школи та лікарні, а також про жертви серед цивільного населення, включаючи жінок, літніх людей, людей з обмеженими можливостями та дітей та відповідно до п. PP13, визнаючи, що військові дії російської федерації на суверенній території України мають такий масштаб, якого міжнародне співтовариство не бачило в Європі протягом десятиліть, і що необхідні термінові дії, щоб врятувати це покоління від лиха війни, Резолюцією було висунуто вимогу від російської федерації негайно, повністю та безумовно вивести всі свої збройні сили з території України в межах її міжнародно визнаних кордонів [3].

В цей складний період російсько-української війни важлива роль покладається на правоохоронні органи, серед яких особливе місце займає Національна поліція. Повноваження поліції в умовах військового стану підтверджуються частиною 3 статті 18 Закону України від 21 червня 2018 року за № 2469-19 «Про національну безпеку», в якій стверджується, що її діяльність з метою «...формування та реалізації державної політики у сфері національної безпеки», повинні бути спрямовані на <...> «...цивільний захист, захист населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації надзвичайних ситуацій...» сприяти органам з надзвичайних ситуацій у <...> «рятувальній справі, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб...» [4].

Крім того, на Національну поліцію також покладено завдання у період настання надзвичайної ситуації здійснювати та сприяти діяльності:

– Службі безпеки України у проведенні оперативно-розшукових заходів у протидії підривної діяльності іноземних

спецслужб, організованої злочинності, наркоманії, тероризму, особлива увага приділяється протидії кіберзлочинності;

- Державній прикордонній службі України у протидії порушенням державного кордону, розшуку осіб, які підозрюються за вчинення правопорушення та злочини, спрямованих на захист національної безпеки, оборони та захисту прав та інтересів громадян, суспільства та держави;

- Державній міграційній службі України у протидії нелегальної міграції, розшуку біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів, які підозрюються за вчинення правопорушення та злочини у зазначеній сфері, здійснення оперативно-розшукових заходів протидії, спрямованих на викрадення людей та продажем їх у підневільне рабство;

- Національні гвардії України у забезпеченні взаємної охорони публічного порядку та безпеки, захисту та охорони важливих державних стратегічних об'єктів, захисту життя та здоров'я громадян від злочинної діяльності.

Не менш важливою діяльністю підрозділів поліції в умовах військового стану є взаємодія з громадськими формуваннями.

З початку повномасштабного вторгнення рф українські правоохоронці зареєстрували 51 899 злочинів. З них: 34 415 – щодо порушення законів та звичаїв війни, 73 – щодо планування, підготовки або розв'язання та ведення агресивної війни, 31 – щодо пропаганди війни, 1225 – інші». Також зареєстровано 16 155 злочинів проти національної безпеки, з них: 11 182 – щодо посягання на територіальну цілісність і недоторканність України, 1725 – щодо державної зради, 2452 – щодо колабораційної діяльності, 189 – щодо пособництва державі-агресору, 64 – щодо диверсії, 543 – інші [5].

15 березня народні депутати ухвалили Закон проект № 7147 «Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії режиму воєнного стану». Серед додаткових повноважень поліцейських: за письмовим запитом безоплатно одержує від державних органів, органів місцевого самоврядування, юридичних осіб державної форми власності інформацію, необхідну для виконання завдань і повноважень поліції, зокрема про військовополонених; конвоювання осіб,

затриманих за підозрою в учиненні кримінального правопорушення, узятих під варту, обвинувачених або засуджених до позбавлення волі, а також охорона їх у залі суду; може утримувати в ізоляторах тимчасового тримання осіб, затриманих за вчинення кримінальних або адміністративних правопорушень, осіб, щодо яких як запобіжний захід застосовано тримання під вартою, осіб, підданих адміністративному арешту, а також обвинувачених і засуджених; оперативне розмінування: виявлення, знешкодження та знищення вибухонебезпечних предметів; техніко-криміналістичне забезпечення огляду місця події, у тому числі пов'язаної з пожежами, та спеціальні вибухотехнічні роботи за фактами скоєння вибухів, надходження повідомлень про виявлення підозрілих вибухонебезпечних предметів, загрозу вибуху; представництво та виконання зобов'язань України в Міжнародній організації кримінальної поліції – Інтерполі; співробітництво з Європейським поліцейським офісом (Європолом); збір біометричних даних осіб, у тому числі шляхом дактилоскопіювання; адміністративний нагляд відповідно до закону.

Таким чином, під час війни Національна поліція продовжує працювати в посиленому режимі – забезпечувати діяльність блокпостів, проводити евакуацію населення, перевіряти документи, транспортні засоби, пошук і розслідувальну роботу з диверсантами, а також протидіяти мародерству.

Список використаних джерел

1. Втрати у російсько-українській війні (з 2014). URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.
2. З початку війни правоохоронці зареєстрували вже майже 52 тисячі злочинів. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3578519-z-pocatku-vijni-pravoohoronci-zareestruvali-vze-majze-52-tisaci-zlociniv.html>.
3. Агресія проти України: резолюцію Генеральної Асамблеї ООН від 2 березня 2022 року. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3418304-agresia-proti-ukraini-rezolucia-genasamblei-onn.html>.
4. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
5. Злочини вчинені в період повномасштабного вторгнення рф. URL: https://t.me/pgov_gov_ua/6093.

І. В. Однолько,
головний спеціаліст відділу комунікації та промоції,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Національне агентство України з питань виявлення,
розшуку та управління активами,
одержаними від корупційних та інших злочинів)*

МОНІТОРИНГ ТА ВИЯВЛЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ В УМОВАХ ВІЙНИ

У період дії воєнного стану з-поміж викликів і надважливих завдань збереження миру і цілісності України, важливо забезпечувати й своєчасну реалізацію антикорупційного законодавства уповноваженими підрозділами (уповноважені особи) з питань запобігання та виявлення корупції міських, районних, обласних державних адміністрацій, які набули статусу військово-цивільних адміністрацій, продовжують виконувати свої повноваження із запобігання та виявлення корупції. Проте, є ряд суттєвих неврегульованих питань забезпечення антикорупційної діяльності на тимчасово окупованих територіях навіть за умов належної законодавчої бази. Єдиний спосіб урегулювання – це деокупація та звільнення територій України. Але що робити сьогодні? Протягом дії воєнного стану уповноважені підрозділи (уповноважені особи), які не залучені до виконання заходів з оборони держави, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян, продовжують організовувати та здійснювати передбачені Законом заходи із запобігання та виявлення корупції з урахуванням режиму організації праці в установі (зокрема, дистанційної роботи, простою) та особливостей, встановлених Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [1].

Навіть за таких умов, як вбачається для реалізації моніторингу запобігання злочинності та запобігання корупції, можливим є проведення аналітичної роботи щодо результатів моніторингу та оцінки результативності виконання завдань, зазначених в Антикорупційній стратегії. Однак, подальша моніторингова діяльність повинна забезпечуватися

вже розробленими державними програмами запобігання злочинності на відповідні роки.

Після прийняття Антикорупційної стратегії розпочались активні обговорення Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки. присвячене темі «Забезпечення невідвортності відповідальності за корупцію», організоване НАЗК 14 вересня 2022 року, де з-поміж означених у законі проблем, визначалися й ті, що потребують особливого вирішення [2].

Відповідно із Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо особливостей застосування законодавства у сфері запобігання корупції в умовах воєнного стану» визначено, що тимчасово, з дня введення воєнного стану, на період до припинення або скасування воєнного стану, а також протягом одного місяця з дня його припинення чи скасування вимога щодо відповідності подарунків загальноновизнаним уявленням про гостинність та обмеження щодо вартості подарунків, встановлені частиною другою статті 23 цього Закону, не поширюються на вчинення таких дій у зазначений період. Це:

1) одержання грошових коштів, у повному обсязі використаних (за наявності підтвердження використання одержаних грошових коштів у повному обсязі на одну або декілька із зазначених цілей) виключно для таких цілей; здійснення переказів на спеціальні рахунки, відкриті Національним банком України для підтримки Збройних Сил України та/або для гуманітарної допомоги особам, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України; здійснення у встановленому законодавством порядку благодійних пожертв на користь Збройних Сил України; здійснення у встановленому законодавством порядку благодійних пожертв для підтримки і захисту осіб, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України; здійснення витрат на придбання та доставку товарів з подальшою їх передачею у власність Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, утвореним відповідно до законів України, добровольчим формуванням територіальних громад, розвідувальним органам, правоохоронним органам; здійснення витрат на придбання та доставку товарів, оплату робіт чи послуг, наданих як гуманітарна допомога особам, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України;

2) одержання безоплатно або за ціною, нижчою за мінімальну ринкову ціну, товарів з подальшою їх передачею у власність Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, утвореним відповідно до законів України, добровольчим формуванням територіальних громад, розвідувальним органам, правоохоронним органам (за наявності підтвердження передачі таких товарів у повному обсязі);

3) одержання безоплатно або за ціною, нижчою за мінімальну ринкову ціну, товарів, наданих як благодійна пожертва чи гуманітарна допомога особам, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України (за наявності підтвердження надання таких товарів у повному обсязі на зазначені цілі);

4) одержання безоплатно або за ціною, нижчою за мінімальну ринкову ціну, особами, які фактично проживають на тимчасово окупованих територіях України чи на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, або особами, які були змушені залишити місце свого фактичного проживання внаслідок тимчасової окупації (загрози тимчасової окупації), ведення (загрози ведення) бойових дій: послуг із проживання чи розміщення; транспортних послуг чи послуг із перевезення у зв'язку із зміною місця фактичного проживання та/або з поверненням до місця проживання; медичних послуг; лікарських засобів; товарів, робіт або послуг, визнаних гуманітарною допомогою (за винятком транспортних засобів, інших самохідних машин і механізмів, крім легкових автомобілів, спеціально обладнаних для перевезення осіб з інвалідністю та переданих особам з інвалідністю).

Неможливо здійснювати моніторинг декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, звітний період якої повністю або частково припадає на період дії воєнного стану, щодо матеріальної допомоги, передбаченої законодавством іноземної держави або виплаченої за рахунок коштів іноземної держави (крім держави, визнаної ВРУ державою-агресором).

Також ускладнюється, відповідно й моніторинг одержання доходу, придбання майна, здійснення видатків, повідомлення про суттєві зміни у майновому стані на період дії воєнного стану.

Теж стосується й моніторингу та перевірки відкриття суб'єктом декларування або членом його сім'ї валютного рахунку в установі банку-нерезидента, якщо такий рахунок був відкритий під час дії воєнного стану виключно для отримання матеріальної допомоги, передбаченої законодавством іноземної держави (крім держави, визнаної ВРУ державою-агресором), або міжнародної організації, та закритий протягом одного місяця з дня припинення чи скасування воєнного стану [3].

Проте, правоохоронні органи разом з іншими інституціями у воєнний період впровадили інноваційні заходи для виявлення та запобігання корупційним чи пов'язаним з корупцією правопорушенням. Так, НАЗК створило Портал для повідомлення про активи росіян, які організували цю війну, Штаб гуманітарної допомоги та механізм здійснення й моніторингу прозорості і некорупційності гуманітарної допомоги, а також проведення антикорупційної експертизи для аналізу корупційних ризиків в межах надання гуманітарної допомоги, оперативної антикорупційної експертизи актів Уряду.

Окрім цього, запроваджено Task-force із виявлення активів підсанкційних осіб та їх вилучення для відбудови України (міжвідомчий проект, до якого ввійшли: Офіс Генерального прокурора, Міністерство закордонних справ України, Міністерство юстиції України, МВС України, Національна поліція України, Служба безпеки України, НАБУ, АРМА та Державна служба фінансового моніторингу України).

Першочергово закріплено в Законі України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки», а саме у статті 18-3 таке:

1. Національне агентство забезпечує моніторинг та оцінку ефективності реалізації Антикорупційної стратегії та державної антикорупційної програми з виконання Антикорупційної стратегії у визначеному ним порядку.

2. Спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції та виконавці державної антикорупційної програми з виконання Антикорупційної стратегії, у межах повноважень, щорічно до 15 лютого подають до Національного агентства статистичну інформацію про результати своєї роботи.

Систематизація заходів запобігання в межах виконання моніторингової діяльності може полягати у проведенні моніторингу та оцінки результативності реалізації Державної Антикорупційної стратегії; проведення моніторингу практики застосування етичних стандартів та надання роз'яснень з метою коригування недоліків у практиці застосування; систематичне навчання та підвищення кваліфікації державних службовців з питань етики та дотримання антикорупційних вимог; ухвалення закону про захист осіб, які добросовісно повідомляють про корупційні правопорушення (інститут викривачів); проведення моніторингу та аналізу практики застосування закону, вжиття заходів щодо його належного застосування, запровадження санкцій за приховування фактів корупційних правопорушень; організувати широку загальнонаціональну інформаційну кампанію з роз'ясненням положень закону.

Ці завдання покладаються на моніторингову групу з проведення моніторингу і оцінки результативності реалізації регіональної стратегії і плану заходів, до якої входить група експертів, визначених рішенням Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій відповідальними за проведення моніторингу і оцінки реалізації регіональної стратегії і плану заходів.

Відповідно до статті 18-4 Закону, інформаційна система моніторингу реалізації державної антикорупційної політики забезпечує відкритий цілодобовий доступ через офіційний веб-сайт НАЗК до наявної в Нацагентстві інформації, яка, зокрема, включає: статистичні дані про результати роботи спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції, а також виконання заходів державної антикорупційної програми з виконання Антикорупційної стратегії відповідними виконавцями заходів; результати моніторингу та оцінки ефективності реалізації антикорупційних стратегій і виконання заходів державних антикорупційних програм; національні доповіді щодо ефективності реалізації державної антикорупційної політики; інформацію про результати виконання позапланових заходів щодо запобігання та протидії корупції, у тому числі в рамках міжнародного співробітництва.

Моніторингом та виявленням корупційних правопорушень правоохоронними органами в умовах війни займаються й інші органи. Так, Наказом Офісу Генерального прокурора № 28 від 08.02.2021 «Про затвердження Порядку координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності»[4] визначено, що завданнями координації є: розробка та впровадження у діяльність правоохоронних органів та органів прокуратури пріоритетів кримінально-правової політики, сучасних підходів до протидії злочинності; визначення основних напрямів та проблем у правозастосовній і правоохоронній діяльності щодо запобігання та протидії злочинності на основі аналізу її структури, динаміки та прогнозування тенденцій, підготовка пропозицій щодо шляхів вирішення відповідних проблем із метою сприяння у виконанні завдань кримінального провадження; розробка, узгодження і реалізація спільних заходів, спрямованих на запобігання, виявлення, розкриття, припинення та розслідування кримінальних правопорушень, причин та умов, які сприяли їх вчиненню; підготовка пропозицій щодо вдосконалення законодавства у сфері протидії злочинності.

Суб'єктами координаційної діяльності є правоохоронні органи, на які законодавством України покладено функції здійснення дізнання, досудового слідства та проведення оперативно-розшукової діяльності (далі – правоохоронні органи), а в необхідних випадках – інші державні органи за їх згодою.

Так, до правоохоронних органів законодавчо віднесено органи прокуратури, Нацполіції, СБУ, Державне бюро розслідувань, Віськової служби правопорядку у ЗСУ, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, Бюро економічної безпеки України, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції. Проте, якщо ми говоримо про антикорупційні органи, але ті, що не мають правоохоронних функцій, то до цієї групи слід віднести й АРМА (Національне агентство України з питань втявлення, розшуку та управління активами, одержавними від корупційних та інших злочинів).

Так, АРМА наділена законодавчими функціями здійснювати моніторинг та вести облік судових рішень про конфіскацію, спеціальну конфіскацію, задоволення позовів на користь держави у кримінальних провадженнях, у яких воно здійснювало управління активами [5].

Інші субекти, наділені повноваженнями здійснювати моніторингову діяльність – це прокурори усіх рівнів, які зобов'язані систематично здійснювати моніторинг відомостей, які містяться у державних реєстрах та базах даних державних органів, а також розміщених на офіційних сайтах державних органів влади та органів місцевого самоврядування. Окрім цього, в межах моніторингової діяльності опрацьовувати й повідомлення у засобах масової інформації, у тому числі мережі Інтернет, про факти корупційних та пов'язаних із корупцією правопорушень.

У проєкті Закону України «Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року», який так і залишився проєктом, чітко були вироблені способи мінімізації корупції за рахунок досягнення ефективності громадянського антикорупційного моніторингу шляхом налагодження його комунікації з органами забезпечення правопорядку та впровадження сучасних методик виявлення та доведення корупційних дій. В рамках операційної цілі 7.3. Створення ефективних, підзвітних та інклюзивних інституцій на всіх рівнях, визначено завдання значно скоротити масштаби корупції в усіх формах шляхом підвищення ефективності загальнодержавної системи запобігання та протидії корупції на основі впровадження ефективного моніторингу управлінської діяльності та контролю дотримання правил щодо доброчесності особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [6].

Діючим Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019 «Про цілі сталого розвитку на період до 2030 року» відповідно до проголошених резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25 вересня 2015 року № 70/1 глобальних цілей сталого розвитку до 2030 року, слід окреслити, що будь-які корупційні прояви у 15 пріоритетних цілях сталого розвитку (чи то забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти, чи то забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст,

інших населених пунктів) – все повинно забезпечуватись за рахунок упровадження дієвої системи моніторингу реалізації Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року та щорічне оприлюднення його результатів [7].

Тому очевидно, що навіть попри законодавче визначення поняття «моніторинг корупційних правопорушень» та наділення цією функцією правоохоронних органів, які віднесені до антикорупційних, така діяльність здійснюється під виглядом вжиття необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного виявлення і припинення кримінальних правопорушень та викриття причин і умов, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень; розшуку; здійснення моніторингу та контролю за виконанням актів законодавства з питань етичної поведінки, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та прирівняних до них осіб; виявлення активів, що полягає у встановленні факту існування або місцезнаходження активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення у дохід держави; перегляд державної антикорупційної програми з виконання Антикорупційної стратегії за результатами моніторингу та оцінки ефективності реалізації Антикорупційної стратегії.

Моніторинг та виявлення корупційних правопорушень у період воєнного стану потребує вдосконалення, активних дій з боку компетентних органів, таких, наприклад, як Національне антикорупційне бюро України, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Національне агентство з питань запобігання корупції, Бюро економічної безпеки, АРМА тощо.

Отже, на моє переконання, щоб ми не вміщували у поняття «моніторинг», очевидним є те, що повинно бути упорядковане законодавство з чітким визначенням для правоохоронних органів: хто за що відповідає, які заходи вживає, у чому полягають дії кожного, чому моніторинг є ширшим поняттям, аніж окрема визначена дія і т.д.

Відповідь на ці питання дають нам оптимістичну перспективу для забезпечення належної реалізації антикорупційної політики України.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T150389?an=284> (дата звернення – 29.09.2022).
2. Забезпечення невідворотності відповідальності за корупцію: громадські обговорення. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/zabezpechennya-nevidvotnosti-vidpovidalnosti-za-koruptsiyu/> (дата звернення – 29.09.2022).
3. Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо особливостей застосування законодавства у сфері запобігання корупції в умовах воєнного стану : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2381-20/print> (дата звернення 29.09.2022).
4. Про затвердження Порядку координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності : Наказ Офісу Генерального прокурора № 28 від 08.02.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0028905-21/print> (дата звернення 29.09.2022).
5. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19#Text> (дата звернення 29.09.2022).
6. Проект Закону України «Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року» URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH6YF00A> (дата звернення 29.09.2022).
7. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (дата звернення 29.09.2022).

А. П. Плахотний,
старший викладач
кафедри тактико-спеціальної підготовки
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ)

Є. В. Швець,
курсантка 2-го курсу
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ)

ДОДАТКОВІ ПОВНОВАЖЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

Перш за все, варто зазначити, що у зв'язку з повномасштабним варварським вторгненням військ РФ на нашу територію 24 лютого 2022 року в Україні введено режим воєнного стану.

Відповідно, робота поліцейського Національної поліції України зобов'язує діяти завжди відповідно до чинного законодавства. При цьому в таких умовах особливого значення набуло регулювання діяльності Національної поліції, зокрема щодо застосування вогнепальної зброї.

Кожен співробітник Національної поліції України вповноважений на носіння і зберігання, застосування і використання вогнепальної зброї, повинен володіти нормами чинного законодавства щодо застосування і використання у своїй діяльності найбільш суворого заходу примусу і знати норми Закону України «Про Національну поліцію» та положення Кримінального кодексу України щодо цього питання [3].

Так, важливим моментом під час дії воєнного стану є розширення повноважень щодо застосування зброї співробітниками Національної поліції України в умовах дії воєнного стану.

Так, Верховна Рада під час останнього пленарного засідання ухвалила (на базі проекту №7147) Закон «Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України»

з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії режиму воєнного стану [1].

Відповідно, кожен співробітник Національної поліції України має повноваження, що передбачають застосування заходів примусу до осіб, що беруть участь у збройній агресії проти України без урахування встановлених вимог та заборон щодо застосування зброї.

Впродовж дії воєнного стану, коли працівник поліції застосовує до осіб, які вчиняють агресію проти України та завдають цим особам тілесних ушкоджень, застосування вогнепальної зброї, по можливості, з урахуванням подій на відповідній території, такий співробітник усно або за допомогою телекомунікаційного зв'язку зобов'язаний повідомити про це свого безпосереднього керівника, який у разі потреби інформує відповідного прокурора та безпосередньо центральний орган управління поліції у разі потреби [3].

Отже, необхідно зазначити, що в умовах повномасштабного вторгнення військ РФ на нашу територію чинне законодавство, що регулює діяльність Національної поліції України зазнає змін. Так, поліцейські отримали додаткові повноваження в умовах воєнного стану при застосуванні вогнепальної зброї, що має свої особливості.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» від 13.03.2022 року.
2. ВР наділила Нацполіцію додатковими повноваженнями в умовах воєнного стану. 2022. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/813874.html> (дата звернення 16.05.2022).
3. Поліції розширено повноваження законом. *Закон і Бізнес*. 2022. URL: <https://zib.com.ua/ua/150896.html> (дата звернення 16.05.2022).

М. В. Повалена,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного та міжнародного права факультету № 1 ІПФПНП,
кандидат юридичних наук
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ РЕЖИМУ ОКУПАЦІЇ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Сьогодні ми спостерігаємо прямий приклад порушення усіх можливих міжнародно-правових норм. 24 лютого 2022 року РФ розпочала повномасштабне вторгнення на територію суверенної держави України, назвавши війну – «спецоперацією», порушуючи всі норми міжнародного гуманітарного права та права людини. Країна агресор проводить протизаконні референдуми на тимчасово окупованих територіях України, з метою подальшої анексії.

Відповідно до норм міжнародного права, режим «окупації», попри свій протиправний характер, все ж підпадає під дію кількох конвенцій, зокрема: Гаазької конвенції (1907р.); Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни (1949р.); Гаазької конвенції про захист культурних цінностей на випадок збройного конфлікту (1954 р.).

Гаазька конвенція (1907р.) містить норми звичаєвого права першорядної важливості, а Женевські конвенції (1949р.) та Додаткові протоколи до них (1977р.) вже значно розширили їх та продовжують бути символами необхідності стримувати війну та доцільності її повного уникнення.

Держава ратифікувавши вищезазначені міжнародно-правові акти зобов'язалася неухильно їх дотримуватися. Отже, виникає питання про відповідальність за недотримання домовленостей держави та загалом ефективність запроваджених санкцій.

Зупинимося на понятті «окупація» – це тимчасове захоплення частини або всієї території однієї держави збройними силами іншої держави. [1; с. 686].

Вперше нормативне закріплення режиму військової окупації було в ст. 42 Гаазької конвенції про закони та звичаї

сухопутної війни 1907р. визначає умови визначення території окупованою: «територія визнається зайнятою, якщо вона дійсно перебуває під владою ворожої армії». Важливою ознакою є те, що не має значення здійснена окупація із застосуванням чи без застосування сили. Гаазьким положенням, а саме ст. 43 встановлене зобов'язання до сторони, що зайняла територію, вжити всіх залежних від неї заходів, щоб наскільки це можливо відновити громадський порядок і громадське життя, поважаючи при цьому існуючі в країні закони, якщо для цього немає непереборних перешкод. Вимога до поваги існуючих в країні законів означає, що держава-окупант не повинна змінювати, призупиняти чи замінити існуюче законодавство своїм.

Аналізуючи історичний аспект слід згадати такі військові окупації як: Палестина (Східний Єрусалим, Західний берег річки Йордан, Сектор Гази) та Сирія (Голанські висоти) були окуповані Ізраїлем; Кіпр (Північний Кіпр) – Туреччиною; Сахарська Арабська Демократична Республіка (Більша частина Західної Сахари) – Марокко; Азербайджан (Нагірний Карабах) – Вірменію. РФ здійснювала окупацію території Молдови (Придністров'я), Грузії (Абхазія, Південна Осетія) та України (Автономна Республіка Крим, частина Донецької області, частина Луганської області).

2014 році РФ провела псевдо референдуми в Криму, без залучення міжнародних спостерігачів, з завищеною явкою, під дулами автоматів російської армії та вже фактично в умовах окупації, порушуючи Конституцію України, норми міжнародного права та демократичні принципи. Окупаційні адміністрації ініціювали псевдо референдуми без згоди місцевого населення, порушивши базове право на вибір та участь в управлінні своєю державою, що суперечить ч.1 ст. 21 Універсальної декларації прав людини.

У 2014 року Верховна Рада України визначила статус території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя як тимчасово окупованої [2]. 2015 рік Верховна Рада України – визнала окремі райони, міста, селища і села Донецької та Луганської областей також тимчасово окупованою територією [3]. Проте, 18 липня 2022 року, Верховна Рада України прийняла закон, яким передбачено застосування загального

формулювання «тимчасово окупована РФ територія України» замість чинних «тимчасово окупована територія Автономній Республіці Крим та міста Севастополь» і «тимчасово окуповані території у Донецькій та Луганській областях» [4].

Визнання РФ державою-окупантом накладає на неї низку зобов'язань (одночасно звільняючи від частини з них Україну) – приміром, саме РФ як окупант має постачати воду до Криму. Все це чітко визначено та регламентовано міжнародним гуманітарним правом – тобто набором норм і конвенцій, що визначають так звані «закони та звичаї війни», обмеження, які накладаються на державу-окупанта, тощо. (Свідомі грубі порушення законів та звичаїв війни є міжнародними злочинами, покараннями за які, зокрема, опікується розташований у Гаазі Міжнародний кримінальний суд.) [5].

Верховенство права повинно бути фундаментом усіх міжнародно-правових відносин та будь які виправдання їх порушень шляхом застосування окупаційного режиму з недотриманням норм збереження суверенітету, дотримання прав людини та проведення незаконних референдумів – недопустимі і передбачають не лише сурове засудження з боку інших держав, але й застосування санкцій для унеможливлення подальшої діяльності країни-агресора.

Список використаних джерел

1. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 5. С. 686.
2. Закон України від 15 квітня 2014 року № 1207-VII «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>
3. Постанова Верховної Ради України від 17 березня 2015 року № 254-VIII «Про визнання окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей тимчасово окупованими територіями». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254-19#Text>
4. Парламент ввів єдине поняття: «тимчасово окупована РФ територія України». 23.07.2022. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/07/23/parlament-vviv-yedyne-ponyattya-tymchasovo-okupovana-rf-terytoriya-ukrayiny-reyestr-%E2%84%96-7449/>
5. Між анексією та окупацією: як правильно називати український Крим. Сидоренко Сергій. *Європейська правда*. 2021. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/03/16/7120937/>

А. С. Політова,
доцент кафедри публічно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Маріупольський державний університет)

ПОШИРЕННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ

Досліджуючи проблему торгівлі людьми, варто погодитися з тим, що жодна країна світу не може цілком вберегти своїх громадян від цього тягаря. Україна в даному випадку не є винятком. Нестабільна соціально-економічна ситуація, низький рівень правової культури населення, насильство проти жінок і дітей, корупція, політичний дисбаланс, конфлікт на сході України, безпринципність злочинців, нарощення попиту на дешеву робочу силу або неформальну працю, зростання потреб у сфері трансплантації органів створюють сприятливі умови для розвитку тіньового бізнесу у сфері торгівлі людьми [1, с. 46].

Стан, динаміка та детермінанти торгівлі людьми в Україні викликають інтерес не тільки у вчених, а й стають предметом досліджень і громадських організацій, що вказує на те, що ця проблема не є новою для України. За даними МОМ, більше ніж 260 тис. людей в Україні постраждали від торгівлі людьми з 1991 р., з них 49 тис. – за останні три роки. Водночас 56% наших співвітчизників упевнені, що з ними таке ніколи не станеться. Кожен восьмий українець готовий нелегально перетнути кордон, працювати у замкнених приміщеннях чи віддавати паспорт роботодавцеві. Чоловіки й жінки, люди різного віку і з різним рівнем освіти, мешканці сіл і міст – єдиного портрета постраждалого від торгівлі людьми немає [2]. Але наведені нами деякі статистичні дані не в повному обсязі відображають масштаби існування цього так званого «ринку збиту живого товару».

Водночас, повномасштабне вторгнення Російської Федерації 24 лютого 2022 року на територію України стало поштовхом для переосмислення цього явища, яке зараз становить найбільшу небезпеку: жінки та діти, які змушені покинути Україну через військову агресію Росії та прямують до сусідніх країн, стикаються з ризиками торгівлі людьми. Водночас

чоловіки, що залишаються всередині країни, також можуть стати здобиччю торговців людьми [3]. Проте, вже з повномасштабного вторгнення Російською Федерацією на території України зареєстровано три випадки торгівлі людьми [4].

Відповідно до ст. 149 КК України, кримінально караним є торгівля людиною, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням примусу, викрадення, обману, шантажу, матеріальної чи іншої залежності потерпілого, його уразливого стану або підкупу третьої особи, яка контролює потерпілого, для отримання згоди на його експлуатацію. Особливе значення у цьому складі кримінального правопорушення має мета експлуатації, під якою слід розуміти всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусову працю або примусове надання послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусову вагітність або примусове переривання вагітності, примусове одруження, примусове втягнення у зайняття жебрацтвом, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо.

Відзначимо, що А. В. Андрушко вказує, що найпоширенішою метою, з якою вчиняється торгівля людьми, згадуваною в кримінальному законодавстві зарубіжних держав, є мета сексуальної експлуатації. Одні законодавці (зокрема, Австрії, Азербайджану, Білорусі, Бразилії, Грузії, Індії, Італії, Португалії, Сальвадору, Туркменістану, Фінляндії, Франції, Швейцарії, Швеції) вказують загалом на сексуальному експлуатацію, не конкретизуючи її види. Інші ж додатково називають один або декілька різновидів сексуальної експлуатації. Приміром, ряд законодавців (зокрема, Албанії, Вірменії, Греції, Киргизстану, Латвії, Нідерландів, Німеччини, Норвегії, Перу, Північної Македонії, Росії, Словенії, Чорногорії) виділяє використання зайняття проституцією чи інші форми сексуальної експлуатації. Литовський та польський законодавці виокремили використання проституції, порнографії та інші форми сексуальної експлуатації; данський – експлуатацію проституції та використання у порнобізнесі; словацький і хорватський – проституцію

чи інші форми сексуальної експлуатації, включаючи порнографію; чеський – використання для вчинення статевого акту або інших форм статевого зловживання чи домагання або для виготовлення порнографічної продукції; іспанський – сексуальну експлуатацію, включаючи порнобізнес; ізраїльський – втягнення особи в заняття проституцією, у створення порнографічних матеріалів або демонстрацію порнографії, вчинення щодо особи злочину сексуального характеру. Болівійський законодавець виокремлює комерційну, сексуальну експлуатацію, під якою розуміє порнографію, педофілію, сексуальний туризм, комерційне сексуальне насильство [5, с. 12].

За даними Міжнародної організації з міграції, з початку 2022 р. жертвами торгівлі людьми в Україні стало 18510 осіб, серед яких 54 % жінки у віці від 30 до 38 років [6]. Окрім того, сексуальна експлуатація не є основною метою торгівлі людьми, а країнами, куди направляються потерпілі – Російська Федерація (38 %) та Республіка Польща (11 %).

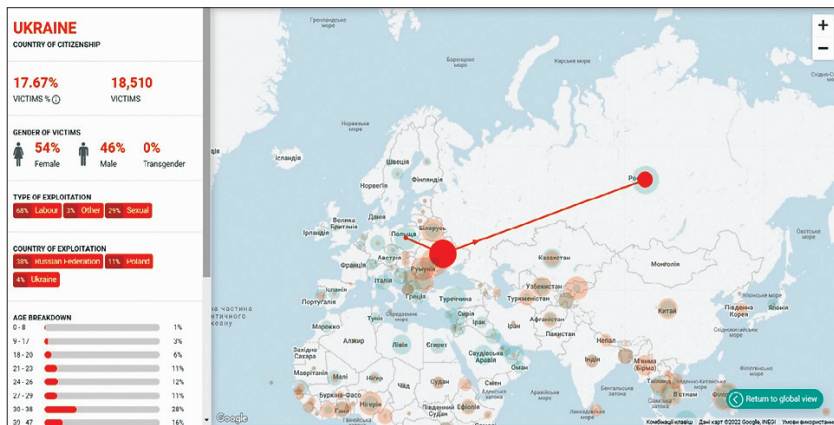

Рис. 1. Стан торгівлі людьми в Україні¹

Разом з тим, в умовах повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України деякі кримінальні правопорушення кваліфікуються за ст. 438 КК України.

¹ Global data hub on human trafficking. URL: <https://www.ctdatacollaborative.org/map> (дата звернення 23.09.2022)

Частині 1 ст. 438 передбачає відповідальність за жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій, тобто вчиняється порушення законів та звичаїв війни.

Основними міжнародними договорами у сфері міжнародного гуманітарного права, які регулюють збройні конфлікти є:

- Женевські конвенції: Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях; Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі; Конвенція про поводження військовополоненими; Конвенція про захист цивільного населення під час війни;

- Додаткові протоколи до Женевських конвенцій: Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів («перший Додатковий протокол»); Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р. що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру («другий Додатковий протокол»);

- Гаазька конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту від 1954 р. («Гаазька конвенція»);

- Протоколи до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту від 1954 р.;

- Другий протокол від 1999 р. до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у випадках збройного конфлікту від 1954 р.

- Другий протокол від 1999 року до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту від 1954 року.

Тоді виникає питання щодо кваліфікації торгівлі людьми в умовах збройного конфлікту: ст. 149. Торгівля людьми Розділу III. Кримінальні правопорушення проти волі, честі

та гідності особи або за ст. 438. Порушення законів та звичаїв війни Розділу XX. Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку КК України?

За даними Офісу Генерального прокурора України станом на 5 вересня обліковано 98 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 149 КК України, серед яких у 67 кримінальних правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру. Проте, станом на кінець квітня 2022 р. зареєстровано 103 звернення про випадки ґендерного та сексуального насильства на звільнених від російських загарбників територій. Серед зґвалтованих осіб близько 30% – неповнолітні дівчата, 12 з яких зараз вагітні. Протягом 1 березня – 12 квітня 2022 р. до *Abortion Dream Team* – організації, яка належить до мережі правозахисних організацій *Abortion Without Borders*, звернулися 102 українки, які виїхали з України до Польщі, з вагітністю до 12 тижнів, яку хотіли перервати [7].

Управління Верховного комісара ООН з прав людини у своїй Доповіді щодо ситуації з правами людини в Україні (1 лютого – 31 липня) у підрозділі щодо сексуального насильства в умовах конфлікту відзначає, що «задокументувало 9 випадків зґвалтування (8 жінок та 1 дівчинки), 15 випадків сексуального насильства як методу катування або жорстокого поводження щодо чоловіків, та 11 випадків примусу до публічного роздягання як чоловіків, так і жінок, які вважалися «порушниками закону». УВКПЛ також зафіксувало вісім випадків інших форм сексуального насильства (щодо п'яти жінок, одного чоловіка та двох дівчат), як-от примус до оголення, небажані дотики до інтимних частин тіла, сексуальне домагання та погрози сексуальним насильством. Багато задокументованих випадків були пов'язані з іншими порушеннями прав людини, наприклад, умисні вбивства, тримання під вартою без зв'язку із зовнішнім світом, свавільні затримання, катування, мародерство. Тридцять випадків було скоєно Збройними силами або правоохоронними органами Російської Федерації, 2 випадки – Збройними силами або правоохоронними» [8].

Відзначимо, що правоохоронним органами вироблено спільні правила кваліфікації сексуального насильства в умовах збройного конфлікту і такі дії кваліфікуються за ст. 438 КК України. Це, в першу чергу, пов'язано із положеннями

Римського статуту Міжнародного кримінального суду 1998 р. Так, зокрема, відповідно до ст. 7 (1) Злочини проти людяності Статуту, ці злочини означають будь-яке з таких діянь, коли вони вчиняються у рамках широкомасштабного або систематичного нападу на будь-яких цивільних осіб, якщо такий напад відбувається свідомо:

- a) вбивство;
- b) винищення;
- c) *поневолення*;
- d) депортація чи насильницьке переміщення населення;
- e) ув'язнення або інше жорстоке позбавлення фізичної свободи з порушенням основоположних норм міжнародного права;
- f) тортури;
- g) *звальтування, звернення до сексуального рабства, примус до проституції* (вид. – автор), примусова вагітність, примусова стерилізація чи будь-які інші форми сексуального насильства порівнянної тяжкості; ... [9].

Також у ст. 7 Римського статуту роз'яснено тлумачення таких термінів як «поневолення» і «примусова вагітність», зокрема: «поневолення» означає здійснення будь-яких або всіх правочинів, пов'язаних з правом власності щодо особи, і включає здійснення таких правочинів під час торгівлі людьми, і, зокрема, жінками і дітьми; «примусова вагітність» – незаконне позбавлення волі будь-якої жінки, яка стала вагітною у примусовому порядку, для зміни етнічного складу будь-якого населення або вчинення інших серйозних порушень міжнародного права [9].

Таке тлумачення терміну «поневолення» та використання «звернення до сексуального рабства» дозволяють нам вважати, що у випадках вчинення торгівлі людьми в умовах збройного конфлікту такі кримінально протиправні дії охоплюються «іншими порушеннями законів та звичаїв війни». Але чи правильна наша позиція щодо кваліфікації таких діянь складно відповісти. Водночас, і у Доповідь комісара ООН з прав людини щодо ситуації в Україні, і у засобах масової інформації відзначається про загострення трудової та сексуальної експлуатації через міграційні процеси українців, які пов'язані зі збройним конфліктом. Це обумовлює необхідність вивчення

правозастосовної практики зарубіжних країн, де були вже випадки торгівлі людьми в умовах збройного конфлікту.

Список використаних джерел

1. Кузьменко Ю. В., Думанський Р. В. Поширення торгівлі людьми за умов збройного конфлікту на Сході України. *Юридичний бюлетень*. 2021. Вип. 18. С. 44–49.

2. У Всесвітній день протидії торгівлі людьми МОМ повідомляє про сумний рекорд в Україні. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/news/u-vsesvitniy-den-protydiyi-torhivli-lyudmy-mom-povidomlyaye-pro-sumnyy-rekord-v-ukrayini> (дата звернення 23.09.2022).

3. Через війну Росії проти України зростають ризики торгівлі людьми, – МОМ. URL: <https://ukraine.un.org/uk/175247-cherez-viynu-rosiyi-protyu-ukrayiny-zrostayut-ryzyky-torhivli-lyudmy-mom> (дата звернення 23.09.2022)

4. Торгівля людьми під час війни: уже підтверджено три випадки. URL: <https://acc.cv.ua/news/ukraine/torgivlya-lyudmi-pid-chas-viyni-uzhe-pid-verdzheno-tri-vipadki-86826> (дата звернення 23.09.2022).

5. Андрушко А. В. (2021). Зарубіжний досвід кримінально-правової протидії торгівлі людьми. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*, (4), 5–21. <https://doi.org/https://doi.org/10.34015/2523-4552.2021.4.01>

6. Global data hub on human trafficking. URL: <https://www.ctdatacollaborative.org/map> (дата звернення 23.09.2022).

7. Жертви зґвалтування з України та відсутність доступу до абортів у Польщі. «Це викликає у них великий стрес». URL: <https://vpolszchi.pl/zhertvi-zgvaltuvannya-z-ukrayini-ta-vidsutnist-dostupu-do-abortiv-u-pol-shi-ce-viklikaye-u-nih-velikij-s-6759922169232192a> (дата звернення 23.09.2022).

8. Доповідь комісара ООН з прав людини щодо ситуації в Україні (1 лютого – 31 липня). URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ua/2022-09-23/ReportUkraine-1Feb-31Jul2022-ua.pdf> (дата звернення 23.09.2022).

9. Римський статут міжнародного уголовного суда. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення 23.09.2022).

О. М. Помірча,
завідувач відділу економічних досліджень,
кандидат економічних наук, доцент
*(Львівський науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр МВС України)*

ДОКУМЕНТАЛЬНЕ ПІДТВЕРДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ІНВЕНТАРИЗАЦІЇ ТОВАРНО-МАТЕРІАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ НА ПІДПРИЄМСТВАХ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЛИ НА ТИМЧАСОВО-ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ АБО В РАЙОНАХ ПРОВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ

Під час військового стану виникає проблема із обліком товарно-матеріальних цінностей, особливо на підприємствах, які перебували на тимчасово-окупованих територіях, або в районах проведення бойових дій.

Якщо майно підприємства було пошкоджене, знищене внаслідок воєнних дій, або викрадене під час тимчасової окупації, необхідно зафіксувати завдані збитки з метою їх подальшого відшкодування, яке повинно покладатися на державу, що здійснює військову агресію. Керівництво такого підприємства повинно організувати проведення інвентаризації, за допомогою якої можна документально перевірити наявні активи, їх стан та документально зафіксувати знищене майно.

Міністерством фінансів України було внесені зміни до деяких нормативно-правових актів з бухгалтерського обліку, зокрема до Положення про інвентаризацію активів і зобов'язань, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 02 вересня 2014 року № 879.

Відповідно до пункту 8 розділу 1 Положення про інвентаризацію активів і зобов'язань, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 02 вересня 2014 року № 879 [2]: «Підприємства, які з дати початку тимчасової окупації мали місцезнаходження на території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, на тимчасово окупованій території у Донецькій та Луганській областях, території проведення

антитерористичної операції та/або здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, та підприємства, які мали (мають) місцезнаходження в районах проведення воєнних (бойових) дій у період дії воєнного стану, або підприємства, структурні підрозділи (відокремлене майно) яких розташовані на (в) таких територіях (районах), проводять інвентаризацію у разі можливості безпечного та безперешкодного доступу уповноважених осіб до активів, первинних документів і реєстрів бухгалтерського обліку, в яких відображені зобов'язання та власний капітал підприємств».

Відповідно представленого вище Положення [2], керівники підприємств, у разі встановлення фактів викрадення, знищення (псування) майна, можуть прийняти рішення про проведення інвентаризації такого окремо визначеного майна на день встановлення таких фактів. Рекомендується фіксувати знищення та пошкодження майна максимально точно. За можливості, варто залучати незалежних експертів для проведення фото та відео фіксації пошкоджень.

Важливим під час військового стану є документальне підтвердження нестачі товарно-матеріальних цінностей та зобов'язань на підприємствах, майно яких було пошкоджене, зруйноване, викрадене чи знищене під час окупації чи військових дій, що призвело до завдання матеріального збитку. Для підтвердження розміру збитків, завданих внаслідок втрати товарно-матеріальних цінностей, необхідним є отримання підтвердження того, що втрата, руйнування або знищення майна відбулась внаслідок збройної агресії. Таким підтвердженням є складання протоколу огляду місця події Державною службою України з надзвичайних ситуацій та протокол огляду місця події, складений Національною поліцією України.

Також важливим є питання організації та проведення інвентаризації після звільнення окупованих територій за умов, коли неможливо з тих чи інших причин дослідити облікові документи, які поділяються на первинні документи, облікові реєстри, документи допоміжного характеру, оформлення яких здійснюється за відповідними формами, через їх викрадення або знищення.

Якщо під час військових дій, разом з майном підприємства були знищені первинні документи та бухгалтерські реєстри, для списання знищених основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей пропонується діяти відповідно до рекомендацій Мінфіну відображених у Листі від 29.06.2016 №31-11410-07-10/18732 [3], використовуючи показники Балансу (Звіт про фінансовий стан) за попередній звітний рік.

У річній фінансовій звітності інформація про активи, до яких неможливо забезпечити безпечний та безперешкодний доступ, зобов'язання і власний капітал, які не можуть бути документально підтверджені у зв'язку з відсутністю доступу до відповідних первинних документів та реєстрів бухгалтерського обліку, відображається за даними бухгалтерського обліку.

Відповідно до Листа від 29.06.2016 №31-11410-07-10/18732 [3], якщо внаслідок бойових дій первинні документи буди знищені або втрачені, керівникам таких підприємств необхідно після завершення воєнного стану подати відповідне повідомлення до податкової за місцем обліку суб'єкта господарювання.

При проведенні судових експертиз, які стосуються документального підтвердження нестачі матеріальних цінностей, виникають досить серйозні проблеми із об'єктивним аналізом результатів інвентаризації, відповідності наявної кількості та вартості цінностей даним бухгалтерських документів та первинній документації.

За таких умов судові експерти повинні керуватися насамперед нормативно-правовими актами, до яких було/буде внесено зміни під час військового стану та працювати над створенням методик, та методичних рекомендацій, які дали б можливість під час проведення експертного дослідження оптимізувати певні способи, прийоми дослідження результатів інвентаризації та відповідності їх наявним на підприємствах документам бухгалтерського обліку та звітності.

Список використаних джерел

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 № 966-XIV.
2. Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань : Наказ Міністерства фінансів України від 02.09.2014 №879
3. Щодо окремих питань з бухгалтерського обліку : Лист Міністерства фінансів України від 29.06.2016 № 31-11410-07-10/18732.
4. Корнеева Н. М. Основні положення проведення судово-економічних експертиз : навчально-методичний посібник / ДНДЕКЦ МВС України, 2009. 52 с.
5. Кушакова Н. О., Саніна Т. О., Чередниченко А. П. Судово-економічна експертиза : посібник / ДНДІСЕ МЮ України, 2006. 207с.

І. В. Приймак,
викладач кафедри кримінального права
і кримінології факультету № 2 ІПФПНП
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

М. А. Прусак,
курсант 3-го курсу факультету № 2 ІПФПНП
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

В умовах військового стану та інших подій, які спрямовані на послаблення Української державності, виникає пряма необхідність в усучасненні і підвищенні ефективності застосування норм Кримінального кодексу України (далі – КК України) у відповідності з ратифікованими міжнародними актами. Оскільки, сучасні інститути сформовані на принципах наступності і повторюваності, відповідно через це їх можна порівняти з будинком, який стоїть на своєрідному фундаменті зі звичаєвого права. Отже, саме об'єктивне дослідження етапів розвитку законодавства про кримінальну відповідальність, допоможе нам розібратися у питанні необхідності вдосконалення положень КК України і про стан самого кримінального права в теперішніх умовах.

Кримінальне право України пройшло довгий шлях від звичаєвого права, прояви якого ми знаходимо у звичаях запорізьких козаків, які згодом ввійшли як норми права до однієї з перших конституцій світу Пилипа Орлика у 1710 році. Входження українських земель до складу різних держав призводило до того, що на наших теренах діяли акти нормативного характеру цих держав (російська імперія, Австро-Угорщина, Польща тощо). Відносно незалежне кримінальне законодавство можна знайти у Гетьманській державі П. Скоропадського (1918 р). Саме ці норми стали частинкою для створення принципово нової інституції українського кримінального права [1].

Радянська держава по новому упорядкувала та зробила певний прорив у галузі кримінального права, що врешті-решт

знайшло свій прояв у кримінальному кодексі 1960 року, який став абсолютною новинкою для тогочасного суспільства, він поділявся на 2 частини, такі як: Загальна (5 глав) та Особлива (11 глав), саме ця структуризація стала основою для чинного КК України. Порівнюючи кодекс 1960 р. і чинний, можна побачити як деякі статті старішого кодексу втрачають своє кримінально-протиправне значення і залишаються в минулому. Яскравим прикладом може виступати ст. 154 КК УРСР «Спекуляція», яка вже до сучасного кримінального кодексу не ввійшла, і таких прикладів можна навести безліч.

Також потрібно зауважити, що велика кількість статей із кодексу 1960 р. все таки увійшли до чинного КК України, але у зв'язку з прогресом суспільства до них були внесені зміни. Найбільші значущі зміни проявляються в санкціях нового кримінального кодексу, оскільки цей кодифікований акт опирається на найвищий юридичний акт Незалежної України, а саме Конституцію. Оскільки Конституція нашої держави є демократичною, відповідно і кодекси, для яких вона виступає основним джерелом, повинні включати в себе сталі принципи демократичності та гуманності. Основним доказом гуманності виступає виключення такого виду покарання як смертна кара за певні види кримінальних правопорушень. [2].

Одним з проявів необхідності реформації чинного кримінального законодавства виступив різкий розвиток сучасних технологій та звернення уваги громадськості на кримінальні правопорушення у сфері використання сучасних технічних засобів. Саме розвиток сучасних технологій і змусив законодавчий орган України доповнити КК України новим розділом XVI «Кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислюваних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку» [3].

У зв'язку із збройною агресією РФ подальші реформи призупинилися і основними законами, що потребують додаткових змін та трактувань стали ті норми, які ми сподівалися ніколи не використовувати в Українській правовій історії. Конкретно ці жахливі події вказали на недосконалість та недоліки кримінального закону у сфері злочинів проти основ національної безпеки України. З цією проблемою правоохоронна система зіткнулася ще у 2014 році, коли розпочалася анексія

АР Крим та збройний конфлікт на сході України, організацією та фінансуванням яких займається рф. Тоді законодавець ввів таку норму, як ст. 110-2 КК України «Фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України». Хоча диспозиція статті не вказує на пряме відношення представників рф до відповідних дій, але мета її чітка – припинення сепаратистської діяльності, яка має на меті зміну державного кордону або території України, адже саме ці ідеї переслідує країна-агресор [4].

Як зазначалося раніше, одним із каталізаторів реформ кримінального законодавства у сфері злочинів проти основ національної безпеки України стала відкрита та повномасштабна збройна агресія рф. Адже, від 24 лютого 2022 року до цього розділу було додано кілька статей, які містять нові види кримінальних правопорушень: ст. 111-1 КК України «Колaboraційна діяльність» та ст. 111-2 КК України «Пособництво державі-агресору». Змін та доповнень зазнали й інші положення Кримінального кодексу України [5].

І буде не правильно сказати, що події, які трапляються не тільки в Україні, а й по всьому світу, не вносять свої зміни до кримінального кодексу. На даний момент кримінальне судочинство України з кожним днем набуває нових можливостей для здійснення своїх правових функцій. Це має відношення не тільки до злочинів, передбачених розділом I Особливої частини КК України.

Особливу увагу на теперішній час привертає робота Робочою групою з реформування кримінального права, яка створена в межах Комісії з правової реформи, утвореної в 2019 р. Президентом України. Цією групою розроблений та знаходиться на етапі доопрацювання проєкт Кримінального кодексу України, який суттєво змінює традиційні підходи до нормативно-го акту.

Отже, кримінальне право, як одна з «вічних» фундаментальних галузей права, яка «супроводжує» людство з моменту виникнення первинних ознак державності, має свою, без перебільшень, багатогранну історію, складну сучасність та об'єктивно необхідні перспективи розвитку, які повинні мати суто реальний, а не віртуально-надуманий характер,

як би «привабливо» вона не презентувалася. Кримінальне право на сучасному етапі розвитку Української державності переживає один з найважчих часів, який на пряму і без лишніх гіпербол вказує на всі недоліки та недосконалості у КК України.

Список використаних джерел

1. Договори і постанови прав і свобод військових між Ясновельможним Його Милості паном Пилипом Орликом, новообраним гетьманом Війська Запорізького, і між генеральними особами, полковниками і тим же Військом Запорізьким з повною згодою з обох сторін, затверджені при вільному обранні формальною присягою від того ж Ясновельможного Гетьмана, підтверджені 5 квітня 1710 року від Різдва Христового. Парламентаризм в Україні. *Відомості верховної ради України* : веб-сайт. URL: <http://static.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1710.html> (дата звернення: 12.08.2022).

2. Кримінальний кодекс України зі змінами від 26.01.2011 № v001p710-11 *Відомості верховної ради України*: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05#Text> (дата звернення: 12.08.2022).

3. Кримінальний кодекс України від 04.05.2001 № 2362-III. *Відомості верховної ради України* : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05/ed20010504#Text> (дата звернення: 12.08.2022).

4. Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо кримінальної відповідальності за фінансування сепаратизму: Закон України № 1533-VII від 19.06.2014. *Відомості верховної ради України* : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-18#Text> (дата звернення: 12.08.2022).

5. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки : Закон України від 14.04.2022 № 2198-IX. *Відомості верховної ради України* : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2198-20#Text> (дата звернення: 12.08.2022).

І. О. Ревак,
професор кафедри соціально-гуманітарної підготовки
факультету № 3 ІПФПНП,
доктор економічних наук, професор,
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

О. М. Підхонний,
професор кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту,
доктор економічних наук, професор,
(Львівський національний університет
імені Івана Франка)

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МОНІТОРИНГУ ДОТРИМАННЯ САНКЦІЙНИХ РЕЖИМІВ ЩОДО КРАЇНИ-АГРЕСОРА

Важливою складовою сучасної гібридної війни є економічне протистояння між сторонами конфлікту. У ролі базової моделі такого протистояння можна використовувати наукові принципи американського економіста Г. Беккера за напрямом теорії злочинів та покарань [1]. Згідно моделі, запропонованої Г. Беккером, ймовірність та сума санкцій мають зробити протиправну діяльність не вигідною для потенційного злочинця. Відповідно низька ймовірність виявлення злочинної діяльності та покарання за неї, як і низькі суми штрафних санкцій, не виконують функцій стримування щодо скоєння злочинів.

Міжнародні економічні санкції застосовують щодо суб'єктів, які, на думку низки інших суб'єктів, ведуть діяльність, що не відповідає певним правовим нормам, зокрема вимогам міжнародного права. Тому заходи з обходу санкцій можна вважати вторинними порушеннями, які супроводжують певні базові порушення. Важливо відзначити відсутність чіткої системи міжнародного права, яка б визначала режими застосування санкцій. Відтак важливою складовою санкційних режимів є не лише певна правова основа, а й реальні економічні можливості ініціаторів санкцій. Це означає, що реально дієві санкції можуть застосовувати лише потужні в економічному відношенні країни або групи країн.

Водночас важливо враховувати характер двостороннього впливу санкцій, оскільки певні вигоди може втрачати і сторона, яка їх застосовує. Тому важливим є пошук асиметричних варіантів санкційного впливу, які б максимально знижували рівень економічного потенціалу агресора без значної шкоди для тих, хто застосовує санкції. Окрім розуміння економічного змісту санкцій та відповідних взаємозв'язків між економічними системами різних країн, через які можуть проявитися несподівані ефекти, варто також наперед оцінювати реальність контролю за дотриманням санкційних режимів. Адже санкції, які легко обходити та важко контролювати, завідомо не будуть ефективними. Відтак важливо окреслити головні напрями та форми контролю за дотриманням санкцій, передбачити відповідальність для тих, хто допомагає підсанкційним суб'єктам уникати заходів економічного впливу. Вирішення цієї проблеми передбачає визначення кола джерел інформації та розроблення типових алгоритмів інформаційно-аналітичної роботи з виявлення фактів обходу конкретних санкцій.

Першочерговим є налагодження системи обліку та обміну інформацією серед зацікавлених сторін щодо самих санкцій. Адже тисячі актуальних санкцій виключають можливість ефективної роботи окремого фахівця чи невеликої групи фахівців з відслідковування дотримання кожної з них. Відповідно в систему обліку санкцій має бути закладена або, принаймні, тісно інтегрована з нею певна класифікація санкційних заходів, яка б допомагала визначати суб'єктів контролю за дотриманням окремих санкцій. Держава, яка зацікавлена в дотриманні санкційних режимів, має визначити коло органів, які займаються відповідною проблематикою: дипломатичних, економічних, правоохоронних, розвідувальних, контролюючих тощо. Частина відповідних функцій можна делегувати неурядовим організаціям: об'єднанням журналістів, правозахисників, науковим установам тощо. Водночас необхідним є функціонування єдиного координаційного органу у сфері контролю за дотриманням санкційних режимів. Важливою складовою такої діяльності є організація міжнародної співпраці з відповідними структурами інших зацікавлених в дієвості санкцій країн. Разом з тим інформація про особливості функціонування системи контролю за дотриманням санкційних

режимів не повинна бути доступна країні-агресору та суб'єктам, які її підтримують. Тобто в системі санкційного контролю мають бути присутні розвідувальні та контррозвідувальні складові.

Водночас у засобах масової інформації треба поширювати матеріали про випадки успішного виявлення фактів обходу санкцій, не завжди розкриваючи або не повністю розкриваючи джерела інформації та методи, завдяки яким це виявлення відбулось. Це має формувати думку в агресора та тих, хто йому допомагає, що можливості обходу санкцій дуже незначні і реального впливу санкційних режимів не уникнути.

Розробляючи певні санкції важливо наперед оцінювати можливості їх негативних наслідків. Так, через зниження економічних можливостей забезпечувати ведення повномасштабних військових дій агресор може переорієнтуватися на скоєння окремих терористичних актів та диверсійно-підривну діяльність. Зниження рівня доходів населення може спонукати певну його частину до участі в підрозділах найманців, яких курує уряд країни-агресора.

До важливих елементів системи санкційного контролю в самій країні, яка воює з агресором, є виявлення представників країни-агресора серед кінцевих бенефіціарних власників суб'єктів господарювання, зареєстрованих у країні, що зазнала нападу. Передусім такі факти варто виявляти щодо осіб, до яких застосовано персональні санкції.

Проблематика контролю за дотриманням санкційних режимів тісно пов'язана із практикою розшуку активів. Об'єктами розшуку можуть виступати як активи власне підсанкційних суб'єктів, так і активи, спрямовані на фінансування тероризму іншими особами. Відповідно правоохоронним, розвідувальним та іншим органам варто створювати інтегровані системи моніторингу, в яких одночасно досліджується діяльність підозрілих осіб та рух активів з певним правовим статусом (перебування у власності підсанкційної особи тощо) чи функціональним призначенням (вибухові, отруйні речовини тощо).

З огляду на викладені вище міркування, високої позитивної оцінки заслуговує ініціатива Ради національної безпеки і оборони України зі створення Бюро санкційної політики [2].

Згідно відповідного законопроекту Бюро санкційної політики є робочим органом РНБО України, який координуватиме діяльність суб'єктів, що реалізують санкційну політику України. Важливим задумом є створення в Україні Державного реєстру санкцій. Успішність відповідних ініціатив значною мірою залежить від усвідомлення важливості санкційної проблематики громадськістю та фахівцями. Нині постала гостра необхідність проведення наукових досліджень за даним напрямом та формування нових компетентностей у відповідних фахівців, зокрема, працівників правоохоронних органів.

Список використаних джерел

1. Becker Gary S. Crime and Punishment: An Economic Approach. *Journal of Political Economy*. 1968-03. Т. 76, Vol. 2. Рр. 169–217.
2. При РНБО України пропонується створити Бюро санкційної політики – законопроект. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Dialnist/5645.html>

А. С. Романова,
професор кафедри теорії права та конституціоналізму,
доктор юридичних наук, професор
*(Інститут права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»)*

РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ НАРКОЗАЛЕЖНИХ ОСІБ ПІСЛЯ ЗВІЛЬНЕННЯ З МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Проблемним аспектом дослідження ресоціалізації наркозалежних осіб після звільнення з місць позбавлення волі є морально-психологічні особливості сприйняття суспільством таких осіб і небажання сприяти їх ресоціалізації, що може провокувати рецидиви неправомірної поведінки і порушення законів.

У місцях позбавлення волі наркозалежні особи беруться на відповідний облік і їм надається певна необхідна медична допомога та замісна терапія. Такі особи нічим не відрізняються від інших в'язнів, що потребують медичної допомоги і страждають на ті, чи інші захворювання.

Основні принципи організації системи охорони здоров'я у в'язницях майже два десятиліття тому були розроблені та інтегровані в Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи щодо етичних та організаційних аспектів охорони здоров'я у в'язницях. Державам-членам Ради Європи рекомендовано враховувати ці принципи під час перегляду власного законодавства та практики у сфері надання медичної допомоги у в'язницях [1].

Наркоманія – це група захворювань, що виникає внаслідок систематичного вживання речовин, у зростаючій кількості, які включені до затвердженого на офіційному рівні списку наркотиків. Проявами наркоманії є психічна і фізична залежність від цих речовин, а також розвиток абстиненції внаслідок припинення їх вживання. Часто через це використовується термін «наркозалежність» [2].

В кризовий період війни первинний і один з найважливіших аспектів соціально-правової адаптації покладається на адміністрації виконання покарань. Засуджені повинні бути максимально підготовлені до того, що вони опиняться

у суспільстві, котре жертвує найціннішим заради перемоги у цій жорстокій війні. Тому, значно акцентується роль психологічних служб у місцях позбавлення волі.

Важливо, сформувати у осіб, що звільняються з місць позбавлення волі розуміння того, що вони теж можуть бути корисними у цій боротьбі і принести користь значно більшу аніж за умов вичікувально-приспосувальницької позиції.

Морально-психологічне налаштування ув'язненого відіграє значну роль на шляху подолання ним залежності.

У Законі України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк» зазначається, що з метою соціальної адаптації перед звільненням з установи виконання покарань адміністрацією зазначеної установи вживаються заходи з підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, спільно із суб'єктами соціального патронажу, які надають цим особам допомогу щодо трудового і побутового влаштування за обраним ними місцем проживання [3].

Нажаль, під час війни соціальні нормативи життя у суспільстві порушені і викривлені жорстокою реальністю. Засуджені повинні розуміти, що за певних обставин для них першочерговою потребою стане необхідність укриття, дотримання комендантської години і, якщо це територія активних бойових дій, перебування у постійному дотриманні «режиму самозбереження».

За таких умов особа, що відбула покарання може обрати способом зняття стресу саме вживання наркотичних засобів, навіть якщо почала одужувати і намагається позбутися цієї залежності.

Важливим у попередженні цього явища є соціальний патронаж – допомога звільненим особам шляхом здійснення комплексу правових, економічних, організаційних, психологічних, соціальних та інших заходів, зокрема надання послуг, спрямованих на їх соціальну адаптацію [3].

Система наглядових та соціально-виховних заходів щодо осіб звільнених з місць позбавлення волі повинна реалізуватися у максимально доступний спосіб під час воєнних дій. Від її злагодженої, ефективної роботи залежить життя багатьох

звільнених осіб. І тут важливо не піддаватися негативним емоціям на кшталт, що вони самі обрали свою поведінку і зараз не час приділяти таким категоріям громадян увагу тощо. Потрібно розуміти і пам'ятати, що Україна правова держава, що ратифікувала ряд міжнародних договорів і у цій сфері правового життя, тому, ми повинні діяти цивілізованими методами і засобами у всіх аспектах життєдіяльності.

Також, існує «Концепція соціальної адаптації осіб, які відбували покарання у виді позбавлення волі на певний строк», яка спрямована на розв'язання проблем пов'язаних з тим, що трансформації у суспільстві, що відбуваються за останнє десятиріччя, спричинили підвищення рівня його криміналізації. Окремі особи, перебуваючи у скрутному, на їх думку, безвихідному становищі, вдаються до незаконних дій, виправдовуючи їх цим становищем та неможливістю гідно існувати в умовах, які створила для них держава. Труднощі у відновленні свого соціального статусу та поверненні до нормальних умов життя призводять до того, що особи, які відбули покарання та звільнилися з установ відбування покарань повертаються на кримінальний шлях, досить часто через власну наркотичну залежність, пошуків можливостей задовольнити потребу у наркотиках, через що підвищується рівень рецидиву злочинів. Після відбування покарання наркозалежна особа повинна братися на облік у цивільних закладах охорони здоров'я і отримувати належну допомогу.

Відсутність комплексної допомоги звільненим особам уповільнює їх реінтеграцію у суспільство та відновлення їх соціального статусу повноцінного члена суспільства, трудового колективу, родини, що призводить до втрат людського ресурсу на ринку праці, оскільки переважна їх частина – це працездатні громадяни [4].

До війни Україна провела ряд суттєвих реформ в системі виконання покарань, зокрема і у сфері забезпечення в'язнів медичною допомогою і повноцінної реалізації їх права на медичне забезпечення.

Сьогодні ми воюємо з ворогом, що нехтує усіма принципам і нормами співіснування людства і ще більше розуміємо, що за жодних обставин не повинні порушувати права і свободи людини, зокрема, найуразливіших категорій населення, що потребують підтримки у складних життєвих обставинах.

Список використаних джерел

1. Організація та менеджмент системи охорони здоров'я ув'язних. URL: <https://rm.coe.int/guidelines-organisation-and-management-of-health-care-in-prison-ukr-/16809e450c>.

2. Вільна енциклопедія Вікіпедія. Наркоманія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B0%D>.

3. Верховна Рада України. Законодавство України : Закон України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2011, № 38, ст. 380). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3160-17#Text>

4. Урядовий портал. Концепція соціальної адаптації осіб, які відбували покарання у виді позбавлення волі на певний строк. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2011, № 38, ст. 380) URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/168076257>.

О. В. Ряшко,

доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету № 1 ІПФПНП,

кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початком бойових дій на теренах нашої держави виникла необхідність у розробленні нових підходів при здійсненні правосуддя на територіях, де через пряму військову протидію з боку екстремістів, розширення застосування непрямих (завуальованих) форм протидії розслідуванню, порушення (відсутність) транспортного сполучення (залізничного, автомобільного тощо), поштового та інших видів зв'язку виконання поставлених перед правоохоронними органами завдань опинилося під загрозою.

Така ситуація вимагає вибору оптимального шляху розвитку процесу, пошуку нових та вдосконалення існуючих порядків кримінального провадження, що мають забезпечити захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорону прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також швидке, повне та неупереджене розслідування і судовий розгляд з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

У першу чергу, специфіка правового регулювання здійснення кримінального провадження в умовах надзвичайних правових режимів обумовлена тим, що разом із нормами, характерними для регулювання правовідносин в умовах нормальної життєдіяльності, до нормативної компоненти правового регулювання включаються надзвичайні закони. Вони встановлюють не тільки специфічні засоби та механізми правового регулювання, але й мають свою специфіку щодо дії у просторі, часі та за колом осіб [1, С. 98].

Згідно з новою редакцією, п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України передбачено, що під час воєнного стану та у разі відсутності технічної можливості доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань слідчим, дізнавачем чи прокурором виноситься відповідна постанова. Вона має містити відомості, визначені ч. 5 ст. 214 КПК України, тобто ті, які зазвичай вносяться до ЄРДР. До прийняття такої постанови може бути проведений огляд місця події, після якого постанова складається негайно. Як бачимо, ця норма корелюється з положеннями ч. 1, 3 ст. 214 КПК України. Відомості до ЄРДР мають бути внесені за першої можливості.

Результати проведення слідчих (розшукових) дій мають бути зафіксовані за допомогою процесуальних документів або технічних засобів. Виключенням є неможливість фіксування за допомогою ТЗ з технічних причин. У разі відсутності можливості складання процесуальних документів про хід і результати проведення СРД чи інших процесуальних дій фіксація здійснюється доступними технічними засобами. У такому випадку протокол складається не пізніше 72 годин з моменту їх завершення.

За п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України, обшук чи огляд житла можуть проводитися без залучення понятих у разі потенційної небезпеки для їхнього життя чи здоров'я. Проте в такому випадку має проводитися безперервний відеозапис за допомогою доступних технічних засобів.

У разі об'єктивної відсутності можливості виконання слідчим суддею своїх повноважень та обрання запобіжного заходу строком до 30 днів такі повноваження мають виконуватися відповідним керівником органу прокуратури за клопотанням слідчого чи прокурора. При цьому за ч. 2 ст. 615 КПК строк дії ухвали слідчого судді чи постанови керівника органу прокуратури може бути продовжений до місяця керівником відповідного органу прокуратури за клопотанням слідчого чи прокурора. До того ж, строк може продовжуватися неодноразово у межах строку досудового розслідування.

У такому випадку виникає небезпека упередженості та зловживання повноваженнями відповідним керівником органу прокуратури. Можливо, варто було запровадити процедуру подальшого підтвердження слідчим суддею правомірності

такого рішення за першої можливості або після припинення чи скасування воєнного стану? Варто зазначити, що таке можливо застосувати лише щодо виключного переліку злочинів або у виняткових обставинах щодо тяжких чи особливо тяжких злочинів, якщо затримка в обранні запобіжного заходу може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваної особи.

Окрім затримання особи в порядку ст. 208 КПК України (особу застали під час вчинення або замаху на злочин, особа щойно вчинила злочин, є пряма небезпека втечі особи, підозрюваної у вчиненні кримінального правопорушення), під час воєнного стану дозволяється проводити таке затримання у разі виникнення підстав, що вказують на потенційну втечу підозрюваної особи. У такому випадку затримання відбувається уповноваженою службовою особою без ухвали слідчого судді чи постанови керівника органу прокуратури. При цьому строк тримання такої особи збільшено до 260 годин з моменту затримання. Не пізніше цього строку підозрювана особа має бути доставлена до суду або керівника органу прокуратури для вирішення питання про обрання для неї запобіжного заходу або звільнена. Тобто строк затримання складає трохи менше 11 діб, що досить багато як для запобіжного заходу. Виникає питання доцільності такого строку, яке наразі залишається відкритим [2].

Відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 615 КПК України, у разі відсутності технічної можливості вчинити певні процесуальні дії у строки, передбачені КПК України, вони мають бути вчинені невідкладно за першої можливості, але не пізніше, ніж через 15 днів після припинення чи скасування воєнного стану.

Згідно з ч. 11 ст. 615 КПК, показання, які були отримані в ході допиту потерпілого, свідка чи підозрюваного, можуть бути використані як доказ у суді. Проте лише за умови фіксації його ходу та результатів доступними засобами відеофіксації, тобто може бути достатньо навіть мобільного телефону. При цьому під час допиту підозрюваного обов'язково має бути присутній захисник. Як можна побачити, законодавець трохи відійшов від принципу безпосередності дослідження доказів, закріпленого в ст. 23 КПК. Та зважаючи на умови воєнного стану, таке положення можна назвати «золотою серединою»

в контексті дотримання основних засад кримінального провадження.

За неможливості подальшого проведення, закінчення досудового розслідування та звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру чи про звільнення від кримінальної відповідальності строк досудового розслідування зупиняється на підставі вмотивованої постанови прокурора з викладенням обставин. При цьому строки поновлюються у випадку, якщо такі обставини припинили існувати. Крім того, до постановлення відповідної постанови прокурор має вирішити питання продовження строку тримання особи під вартою. Варто також звернути увагу, що у нинішній редакції КПК України передбачена процедура відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження в умовах воєнного стану (ст. 615-1), а також можливість скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період (ст. 616).

Таким чином це обмеження основних процесуальних гарантій та суттєвий дисбаланс з ухилом на забезпечення саме публічного інтересу та його явне превалювання у цій нормативній регламентації. Тобто, коли мова йде про кримінальне провадження в умовах воєнного стану, публічний інтерес щодо невідворотності покарання стає пріоритетним.

Хоча відповідно до ст.218 КПК такий особливий порядок може бути застосований виключно у разі, якщо місце проведення досудового розслідування кримінального провадження відноситься до місцевості, на якій оголошено воєнний стан, натепер такий стан діє по всій Україні. Отже зміни наразі носять універсальний характер [3].

Список використаних джерел

1. Тетерятник Г. К. Окремі питання правового регулювання кримінального провадження в умовах надзвичайних правових режимах. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2020. № 48. с. 98–101.
2. Вішевік Н. Воєнні трансформації КПК України. *Юридична газета онлайн*. № 4(758). 22.02.2022.
3. Федорів В. Які нові можливості з'являються у досудового розслідування під час воєнного стану? *Газета «Закон і Бізнес»*. 16.05.2022. <https://zib.com.ua/ua/151432.html>

Т. Р. Сабанюк,
аспірант кафедри кримінального процесу
і криміналістики факультету № 1 ІПФПНП
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО З ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ

Взаємодія слідчого та оперативних підрозділів має вагоме як теоретичне так і практичне значення, оскільки від злагодженості їх роботи у багатьох випадках залежить якість і ефективність проведення досудового розслідування. Підтвердження цієї тези міститься у наукових працях дослідників в царині кримінального процесу та криміналістики.

Так, до прикладу, А. Ф. Волобуєв відзначає, що належно-го досудового розслідування кримінальних правопорушень сповна залежить від рівня налагодження ефективної взаємодії між слідчими та оперативними підрозділами. Лише органічне поєднання, вказує він, гласних процесуальних засобів та негласних методів ОРД (пошукових, розвідувальних і контрозвідувальних заходів) може сприяти своєчасному виявленню кримінальних правопорушень і, відповідно, забезпечити повне розслідування, як правопорушень, які лише готуються, так і тих, які вже було вчинено [1, С. 25].

Вбачається, що рушійною силою у визначенні цього поняття, а також регламентації такої діяльності мав би стати КПК 2012 року, проте, як не парадоксально, цей нормативно-правовий акт не лише не полегшив долю правозастосувачів, а у багатьох випадках її ускладнив.

З цього приводу деякі автори стверджують, що саме набрання чинності Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року призвело до розбалансування взаємодії між підрозділами досудового розслідування та оперативними підрозділами [1, С. 25].

На перший погляд, виключно з теоретичної точки зору, вбачається, що у визначенні змісту поняття взаємодії слідчого з оперативними підрозділами не мало б бути жодних

проблем, адже очевидним є те, що взаємодія це фактично процес співпраці, в даному випадку між специфічними суб'єктами взаємодії. Проте, на практиці, не все так однозначно. Перш за все аргументом для такого припущення є те, що законодавство України не визначає поняття взаємодії слідчого та оперативного підрозділу. Більше того, в Кримінальному процесуальному кодексі України поняття «взаємодія» використано лише один. Так, у ст. 571, яка регламентує створення і діяльність спільних слідчих груп йдеться про проведення досудового розслідування обставин кримінальних правопорушень, вчинених на територіях декількох держав, або у разі порушення інтересів декількох держав. Безпосередньо у ч. 3 цієї статті вказано, що члени спільної слідчої групи безпосередньо взаємодіють між собою, узгоджують основні напрями досудового розслідування, проведення процесуальних дій, обмінюються отриманою інформацією. Координацію їх діяльності здійснює ініціатор створення спільної слідчої групи або один з її членів [2].

Іншим нормативно-правовим актом у якому згадується це поняття є Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність». Так, у п. 5 ч. 1 ст. 7 Закону зазначається, що підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, зобов'язані у тому числі й здійснювати взаємодію між собою та іншими правоохоронними органами, в тому числі відповідними органами іноземних держав та міжнародних антитерористичних організацій, з метою швидкого і повного попередження, виявлення та припинення кримінальних правопорушень [3].

З огляду на зазначене цілком логічно, що визначення вказаного поняття стало прерогативою теоретиків.

Зміст взаємодії слідчого з оперативними підрозділами слід розпочинати із визначення базового поняття.

Тому, слушною видається позиція окремих авторів щодо того, що дослідження змісту поняття «взаємодія» у правоохоронній чи правозастосовній діяльності слід проводити від загального до часткового. У цьому аспекті йдеться про те, що таке дослідження повинно здійснюватися від аналізу поняття взаємодії у філософському його значенні, як наукової абстракції найвищого порядку, до інтерпретації цього поняття в сфері правоохоронної та правозастосовної діяльності [4, С. 512].

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови взаємодію визначають як узгоджену за метою, місцем, часом спільну діяльність певного кола суб'єктів, погоджена дія між ким-небудь [5, 85]. В іншій редакції тлумачного словника вказано, що під взаємодією слід розуміти взаємний зв'язок між предметами у дії, а також погоджена дія між ким-, чим-небудь [6, С. 125]. Взаємодія також визначається, як широкий загальний термін, що позначає таку сумісну дію кількох об'єктів або суб'єктів (тіла, елементарної частинки, біологічної істоти, людини, спільноти), при якій результат дії одного з них впливає на інші, що змінює їхню динамічну поведінку [7].

Інші автори, наприклад О.В. Таран, це поняття розглядається як категорія, що відображає процеси впливу різних об'єктів один на одного, їх взаємну обумовленість [8, С. 531]. На думку окремих дослідників взаємодія характеризується узгодженою діяльністю, спрямованою на успішне розкриття та розслідування кримінальних правопорушень в межах своєї компетенції усіма учасниками взаємодії із використанням визначених методів та допустимими засобами [9, С. 50].

Щодо безпосередньо визначення поняття взаємодії слідчого та оперативних підрозділів, то серед теоретиків наявні наступні погляди.

Так, одні автори вбачають під взаємодією слідчого з оперативними підрозділами при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій спільну, узгоджену діяльність, яка заснована на законах і підзаконних нормативних актах (відомчих інструкціях), органів, які не підпорядковані один одному, керівну та організуючу роль в якій виконує слідчий, з розподілом компетенцій, функцій, повноважень та взаємних обов'язків на виконання завдань кримінального судочинства [10, С. 25]. Натомість інші розглядають взаємодію слідчих та оперативних підрозділів при проведенні слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій як взаємодопоміжну, спільну, узгоджену співпрацю при досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень з розподілом компетенції, функцій, повноважень, взаємних обов'язків, яка спрямована на розв'язання завдань кримінального судочинства. Уточнюючи визначення взаємодії вказаний автор також звертає увагу на те, що взаємодія – це погоджена,

оперативна та своєчасна діяльність слідчого та оперативного підрозділу в процесі розслідування кримінальних правопорушень. Така діяльність, зазначає він, повинна спрямовуватись на використання методів та засобів при планомірному та неупередженому розподілі між ними процесуальних важелів [11, С. 219]. Також, взаємодію розглядають як діяльність незалежних один від одного підрозділів чи окремих працівників, яка ґрунтується на законах і підзаконних нормативних актах. Така діяльність, пишуть вони, погоджена за своїми цілями, місцем і часом здійснення та обумовлена поєднанням можливостей, сил, методів і засобів, якими співробітники цих підрозділів наділені для успішного здійснення комплексу процесуальних, оперативно-розшукових, організаційно-технічних, профілактичних та інших заходів протидії злочинності [9, С. 51].

Як зазначають окремі автори поняття «взаємодія» наявність низки визначень цього поняття дає підстави стверджувати про те, що воно має різне змістове навантаження. Це обумовлено, на їх думку, багатозначністю цього поняття, а також тим, що воно використовується у багатьох і зазвичай різних галузях. Проте все ж таки спільними ознаками аналізованих визначень є те, що така діяльність має бути узгодженою між учасниками взаємодії і спільною метою – спільним виконанням низки завдань, або ж досягнення конкретного результату [9, С. 50–51].

Отже, теоретичні напрацювання вказують на певні розбіжності у визначенні поняття взаємодії слідчого та оперативних підрозділів зумовлені як відсутністю його законодавчого регламентування, так і різним трактуванням цього поняття теоретиками, що у свою чергу вимагає проведення подальших ґрунтовних досліджень.

Проте, проведений аналіз дає змогу запропонувати власне визначення цього поняття. Відповідно пропонується під взаємодією між слідчим та оперативними підрозділами під час виявлення та розслідування кримінального правопорушення розуміти засновану на законі діяльність слідчого/слідчих, співробітника/співробітників оперативного підрозділу/оперативних підрозділів, їх керівників з визначення та реалізації дій, спрямованих на швидке, повне та неупереджене

розслідування кримінального правопорушення, притягнення до відповідальності винних осіб та вирішення інших завдань кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Волобуєв А. Ф. Питання взаємодії слідчих з оперативними підрозділами в досудовому розслідуванні / А. Ф. Волобуєв. *Актуальні проблеми досудового розслідування* : зб. тез доповідей IV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 1 лип. 2015 р.). К. : Національна академія внутрішніх справ, 2015. С. 25–27.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України (зі змінами та доповненнями станом на 03.05.2022). *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. ст. 88.
3. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII (із змінами та доповненнями станом на 16.11.2021 року). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. ст. 303
4. Олійник В. М. Поняття та принципи взаємодії при виявленні та розкритті злочинів у сфері господарської діяльності / В. М. Олійник. *Форум права*. 2012. № 2. С. 511–518.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укладач і головний редактор В. Т. Бусел. К.; Ірпінь : ВТФ «Перун». 2003. 1140 с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь : ВТФ «Перун». 2005. 1728 с.
7. Поняття «взаємодія». Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B7%D0%B0%D1%94%D0%BC%D0%BE%D0%B4%D1%96%D1%8F>
8. Таран О. В. Загальні положення взаємодії органів досудового слідства з адміністраціями підприємств, установ, організацій та контролюючими органами при розслідуванні злочинів, пов'язаних з порушенням вимог законодавства про охорону праці / О. В. Таран. *Право та управління*. № 1. 2012. С. 529–539
9. Саковський А. А. Взаємодія підрозділів кримінальної поліції та органів досудового розслідування в документуванні кримінальних правопорушень / А. А. Саковський, А. В. Жижин. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 2. С. 49–54.
10. Василичук В. І. Взаємодія оперативних та слідчих підрозділів під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Актуальні проблеми досудового розслідування* : зб. тез доповідей IV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 1 лип. 2015 р.). К. : Національна академія внутрішніх справ, 2015. С. 23–25.
11. Яковлев О. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами під час проведення слідчих (розшукових) дій / О. Яковлев. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 1. С. 217–224.

І. І. Сидорук,
декан факультету № 2 ІПФПНП,
кандидат юридичних наук
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ФОРМИ ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПІДРОЗДІЛІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ

Специфіка роботи працівників ювенальної превенції полягає в тому, що вони витрачають забагато часу на надання консультацій з питань законодавства всім учасникам освітнього процесу й на виконання правоосвітньої діяльності, а отже, опиняються на значній правовій та психологічній дистанції від нагальних проблем і складних життєвих ситуацій дітей. У зв'язку із цим у неповнолітніх формуються неправильні стереотипи щодо правоохоронців. Водночас слід зазначити й про позитивні зрушення: дедалі частіше працівники підрозділів ювенальної превенції вдаються до вирішення юридичних конфліктів за участю дітей засобами, запропонованими дієвими програмами відновного правосуддя, застосовують методику опитування та допиту «Зелена кімната», беруть участь у шкільних програмах примирення, активно взаємодіють з учителями та шкільними психологами, іншими фахівцями служб для дітей і молоді тощо. Останніми роками, зазначає Є. Пліско, актуальним стає поєднання органів ювенальної юстиції та державних служб соціальної допомоги неповнолітнім в один державний соціально-правовий інститут [1, с. 37].

На переконання Г. Карпеченкової, формування спеціалізованої ювенальної компетентності – актуальне питання під час підготовки майбутніх працівників поліції превентивної діяльності, результатом діяльності яких стане як посилення довіри до поліції, виховання правосвідомого покоління молоді, так і зниження рівня дитячої злочинності, зокрема рецидивної [2, с. 79].

Дослідниця зазначає, що працівнику ювенальної превенції вкрай важливим є використання знань широкого кола

наук: усіх юридичних дисциплін, зокрема ювенального права, фізіології та патофізіології, вікової психології, психофізіології, соціології. Авторка дійшла висновку щодо необхідності мультидисциплінарної підготовки кадрів для підрозділів ювенальної превенції у відомчих закладах вищої освіти України.

Ми поділяємо думку Д. Швеця, який вважає, що в межах підготовки та підвищення кваліфікації працівників підрозділів ювенальної превенції увагу слід зосередити на вивченні таких питань, як: розроблення дієвого алгоритму спільних дій дільничних офіцерів поліції, слідчих, працівників підрозділів ювенальної превенції та інших поліцейських служб; налагодження чіткої взаємодії поліції з учителями, психологами, соціальними працівниками; активізація участі органів Національної поліції України в програмах Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ); ознайомлення зі світовими методиками роботи з дітьми як працівників поліції, так і представників громадських організацій, окремих волонтерів. Це надасть можливість працівникам підрозділів превенції розробляти ефективні цільові превентивні заходи, що мають попередити факти загибелі дітей, насильства щодо них, утечі з дому та злочинів у дитячому середовищі [3, с. 29].

Ми цілком поділяємо думку О. Давидової, яка зазначає, що у своїй професійній діяльності працівники підрозділів ювенальної превенції мають вирішувати низку питань, що потребує високопрофесійної психологічної підготовки, а саме: урахування психологічних і фізіологічних особливостей розвитку дитини під час проведення її опитування та допиту, здійснення індивідуально-профілактичної роботи з дітьми, схильними до вчинення правопорушень, і такими, які перебувають на профілактичних обліках у поліції. Очевидно, що діти, які є об'єктом професійного спілкування працівників підрозділів ювенальної превенції, часто мають травматичний досвід, що спричиняє складність встановлення з ними психологічного контакту. Основоположним у налагодженні контакту з такими дітьми є позитивний емоційний фон, створення ситуації безпеки, безумовного прийняття, довіри й відкритості. Саме зміна емоційного досвіду дитини завдяки появі в її житті принципово інших відносин – доброзичливих, позитивних,

приймаючих – забезпечує можливість корекції вихідної негативної моделі світу [4, с. 207].

На необхідності підвищення якості підготовки фахівців для підрозділів ювенальної превенції акцентує увагу І. Іщенко. Це можливо реалізувати шляхом включення до навчальних планів окремої дисципліни «Організація діяльності підрозділів ювенальної превенції Національної поліції» [5, с. 95].

На думку Спринчук С.В, варто впроваджувати в практику професійної психологічної підготовки спеціалізовані тренінгові програми, спрямовані на підвищення професійної майстерності працівників підрозділів ювенальної превенції:

- тренінги, спрямовані на підвищення стресостійкості та попередження професійної деформації;
- тренінги ефективної комунікації та толерантності;
- тренінги адекватного своєчасного втручання в ситуацію психологічного насильства;
- тренінг роботи з покращення психологічного клімату в колективі школярів, підвищення соціального статусу особи;
- тренінги ненасильницького спілкування;
- тренінги креативності;
- подолання внутрішньої ізоляції, формування в дітей здатності бачити та розуміти інших, таких якостей, як емпатія та довіра, виховання доброзичливого ставлення до однолітків;
- тренінг навчання прийомів ефективного конструктивного реагування в конфліктних ситуаціях;
- тренінг визначення способів саморегуляції, уміння володіти собою, опанування конструктивних форм виявів агресії;
- навчання прийомів психологічної самодопомоги, прийнятних способів вираження гніву;
- соціально-психологічні тренінги з побудови ефективного спілкування з батьками, призначені реалізовувати потенціал сімейного виховання в попередженні та подоланні насильства щодо підлітків через підвищення рівня педагогічної культури батьків;
- тренінг формування та усвідомлення позитивної Я-концепції дорослих, виховання без насилля;
- тренінги з програм здорового способу життя родини;

– тренінги з підготовки до співпраці з відповідними фахівцями, які працюють з підлітками, – учителями, соціальними педагогами, шкільним адміністративним персоналом;

– тренінги для роботи з підлітками: з розширення їхнього соціального досвіду, формування життєвих навичок із захисту прав та інтересів у різних формах самоврядування тощо.

Використовувати можливості дистанційної освіти, зокрема різноманітні психологічні дисципліни та курси, які пропонують заклади вищої освіти різних форм власності з метою забезпечення професійного становлення, підвищення рівня професійної майстерності та самореалізації.

На наш погляд, такі тренінгові заняття допоможуть працівникам підрозділів ювенальної превенції активно впроваджувати технології та програми ефективної взаємодії за схемою «ювенальна превенція – школа – батьки – діти» для запобігання порушенню прав і свобод дітей [6, с. 131].

Слід зазначити, що сьогодні вже здійснено цілу низку кроків у цьому напрямі, зокрема розроблено необхідні організаційно-управлінські документи та запроваджено за погодженням з Міністерством освіти і науки України у навчальні програми та плани відповідних навчальних дисциплін для всіх форм навчання в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання модулі тематики «Забезпечення прав дитини». Також узято участь у розробленні варіативної частини проекту навчального плану підготовки працівників поліції, зокрема на тему «Забезпечення прав дитини».

Список використаних джерел

1. Плisko Є. Зв'язок ювенальної юстиції з сучасною соціально-педагогічною роботою із неповнолітніми правопорушниками. *Молодь і ринок*. 2019. № 1 (168). С. 37–43. doi: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2019.158317>
2. Карпеченкова Г. В. Особливості діяльності поліції ювенальної превенції. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 10. Т. 2. С. 79–82.
3. Швець Д. В. Підвищення якості підготовки працівників підрозділів ювенальної превенції як необхідна передумова захисту прав і свобод дітей. *Сучасна європейська поліцейстика та можливості її використання в діяльності Національної поліції України* : зб. тез доп. учасників Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 11 квіт. 2019 р.). Харків, 2019. С. 29.

4. Давидова О. В. Психологічні особливості спілкування поліцейських ювенальної превенції з дітьми різного віку. *Психологічні засади забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів* : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародною участю (м. Кривий Ріг, 7 лют. 2019 р.). Кривий Ріг, 2019. С. 207–210.

5. Іщенко І. В. Проблеми та досягнення в організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 3 (64). С. 95. doi: 10.32366/2523-4269-2018-64-3-94-99.

6. Спринчук С. В. Особливості професійної підготовки працівників підрозділів ювенальної превенції. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 1 (114). С. 132–135.

О. Сподинський,
викладач кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу
факультету № 3 ІПФПНП,
доктор філософії
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

А. Воропаєва,
здобувач вищої освіти
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО РОЗГЛЯДУ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ КОРУПЦІЄЮ

Щоденно в українському суспільстві відбуваються активні зміни, при цьому здійснюються реформи вже існуючих державних органів та створення абсолютно нових державних інституцій.

За такого активного розвитку громадянського суспільства, одним з найважливіших його завдань стає пошук ефективних механізмів стримування органів державного управління в їх діях.

Зважаючи на вказані обставини, одним із таких ефективних механізмів, який створено в Україні, є антикорупційне законодавство.

14 жовтня 2014 року Верховною Радою України був прийнятий Закон України № 1700-VII «Про запобігання корупції» (далі – Закон), який набрав чинності [1]. Згідно із зазначеним Законом корупційним правопорушенням визнається діяння, що містить ознаки корупції, яке вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність [1].

Аналізуючи вищезазначене поняття, слід звернути увагу на те, що законодавець перераховує види юридичної відповідальності, яка може наступати за вчинення корупційного

правопорушення, однак серед перерахованого відсутній вид юридичної відповідальності одного з найбільш широких правових інститутів – адміністративної галузі.

Зазначене здійснюється у зв'язку із тим, що законодавча влада в Законі виокремлює інститут адміністративної відповідальності і визначає його не як корупційне правопорушення, а як правопорушення пов'язане з корупцією під яким розуміється діяння, що не містить ознак корупції, але порушує встановлені цим Законом вимоги, заборони та обмеження, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність [1].

Згадані поняття та їх розподіл свідчить про вжиття вищими державними органами влади ефективних дій у сфері законодавства задля запобігання та протидії корупції відповідно до європейських стандартів.

Однак, наявність ефективного діючого законодавства – це лише половина необхідної моделі боротьби із корупцією, яка застосовується правоохоронними органами та судами. Інша ж половина цієї моделі включає в себе вміння здійснити правильну кваліфікацію правоохоронцем та провести всебічний, об'єктивний та неупереджений розгляд справи про адміністративне правопорушення, пов'язане із корупцією у суді.

З цією метою варто визначити поняття кваліфікації адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією.

Під кваліфікацією адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією, необхідно розуміти діяльність спеціально уповноваженого суб'єкта щодо пізнання, аналізу та оцінки діяння (дії чи бездіяльності), змістом якої є зіставлення та співвідношення ознак учиненого діяння (дії чи бездіяльності) до юридично значущих ознак (юридичного складу) адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією, визначених чинним адміністративним законодавством, із відповідним процесуальним оформленням [2].

Крім цього, здійснюючи кваліфікацію адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією завжди необхідно виокремлювати обов'язкові складові складу будь-якого правопорушення – об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт та суб'єктивну

сторону, адже відсутність будь-якої із них вказуватиме на відсутність складу адміністративного правопорушення.

Також, досліджуючи питання кваліфікації адміністративних правопорушень, пов'язаних із корупцією варто чітко виокремлювати та розрізняти суб'єктів здійснення цієї кваліфікації. Аналізуючи норми Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) слід зауважити, що перелік адміністративних правопорушень, пов'язаних корупцією зазначений у главі 13-А, від статті 172⁴ до статті 172⁹ КУпАП [3].

При цьому, слід відмежовувати деякі аспекти, які стосуються здійснення правоохоронними органами кваліфікації адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією.

Так, відповідно до статті 255 Кодексу, посадові особи органів Національної поліції можуть здійснювати документування адміністративних правопорушень, відповідальність за які передбачена статтями 172⁴–172⁹, 172⁹⁻¹, 172⁹⁻² КУпАП – за винятком правопорушень, вчинених службовими особами, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище), посадові особи органів Служби безпеки України можуть здійснювати документування адміністративних правопорушень, відповідальність за які передбачена статтями 172⁴–172⁹ КУпАП – без будь-яких винятків щодо службових осіб, посадові особи Національного агентства з питань запобігання корупції можуть здійснювати документування адміністративних правопорушень, відповідальність за які передбачена статтями 172⁴–172⁹ КУпАП – у частині правопорушень, учинених службовими особами, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище, а прокурори можуть здійснювати документування адміністративних правопорушень, відповідальність за які передбачена статтями 172⁴–172⁹, 172⁹⁻¹, 172⁹⁻² КУпАП – також без будь-яких винятків щодо службових осіб [3].

Вказане свідчить про те, що посадова особа, яка буде здійснювати документування адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією повинна досконало знати, яких саме осіб вона може притягнути до відповідальності за вчинення такого адміністративного правопорушення.

Також, розглядаючи питання судового розгляду адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією варто

відзначити, що у постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами справ про корупційні діяння та інші правопорушення, пов'язані з корупцією» зазначено, що суди нерідко приймають до свого провадження неналежно складені протоколи, зокрема ті, в яких не зазначено правовий статус особи та характер вчиненого нею діяння. Внаслідок цього до відповідальності притягуються особи, які не є суб'єктами корупційних правопорушень або вчинили діяння, що не належать до останніх [4].

Крім цього, про факти неналежної правової оцінки діям осіб (отримання доказів та складання протоколу), які вчинили чи можуть бути причетними до вчинення адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією свідчать і деякі статистичні дані.

Зокрема, відповідно до узагальнення судової практики розгляду справ про адміністративні правопорушення за статтями 172⁴-172⁹ КУпАП судами загальної юрисдикції Миколаївської області за звітний період 2020 року в провадженні судів першої інстанції перебувало 459 справ про адміністративні правопорушення, передбачені Главою 13-А КУпАП) та Законом України «Про запобігання корупції», з яких 421 справа надійшла у 2020 році.

Із загальної кількості справ про адміністративні правопорушення, що перебували на розгляді:

- повернуто – 54 справи (у тому числі для належного оформлення – 43 справ);
- розглянуто – 350 справ;
- залишок на кінець звітного періоду – 55 справ.

Стосовно 350 осіб розглянуто справ про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, з них:

- із постановленням про накладення адміністративного стягнення стосовно 191 особи;
- закрито справу стосовно 159 осіб, з яких:
- 24 особи звільнено від адміністративної відповідальності при малозначності правопорушення;
 - 39 осіб за відсутністю події і складу адміністративного правопорушення;
 - із закінченням строків накладення адміністративного стягнення стосовно 82 осіб [5].

Аналізуючи статистичні дані, варто відзначити що 159 справ про адміністративне правопорушення, пов'язане із корупцією судами закрито. У відсотковому відношенні це становить 45 % від загальної кількості справ, які розглянуті судом, що є досить великим показником. Зазначене свідчить про наявність правових помилок зі сторони правоохоронних органів при здійсненні документування зазначеного виду адміністративних правопорушень, що в свою чергу може впливати на те, що особа, яка дійсно може бути винною у вчиненні правопорушення, уникне юридичної відповідальності.

Підсумовуючи, слід зазначити, що окремі питання, які стосуються кваліфікації адміністративних правопорушень, їх подальшого судового розгляду та притягнення винних осіб до відповідальності потребують постійного вивчення та аналізу, що позитивно впливатиме на роботу правоохоронних органів, які уповноважені розглядати адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією.

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>. (дата звернення 14.09.2022)
2. Цабека К. Деякі аспекти кваліфікації адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією. *Юридичний вісник*. 2020. № 2. С. 260–266.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text> (дата звернення 14.09.2022)
4. Про практику розгляду судами справ про корупційні діяння та інші правопорушення, пов'язані з корупцією : постанова Пленуму Верховного Суду України від 25.05.1998 № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-98#Text> (дата звернення 14.09.2022).
5. Узагальнення судової практики розгляду справ про адміністративні правопорушення за статтями 172⁴–172⁹ КУпАП судами загальної юрисдикції Миколаївської області за звітний період 2020 року. URL: https://mka.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/sud4812/sud4812/korupcia.pdf (дата звернення 14.09.2022).

Ю. П. Степанова,
заступник начальника науково-дослідного відділу,
кандидат юридичних наук, старший дослідник
*(Національна академія
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького)*

ЩОДО ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДЕРЖПРИКОРДОНСЛУЖБИ ЗА НЕПОКОРУ

Людський і технічний фактори мають вплив на боєздатність будь-якої армії. Їх взаємопов'язаність забезпечує стійкість військових формувань, успіх виконання ними завдань. Розглядаючи людський фактор, ми маємо на увазі військовий колектив, кожного військовослужбовця та порядок взаємодії між військовослужбовцями. В основі такої взаємодії, – імперативні відносини. Так, текст військової присяги містить зобов'язання сумлінно і чесно виконувати накази командирів. Така ж вимога, – серед загальних обов'язків військовослужбовця [1, ст. 11, 28].

Суворий порядок підпорядкованості, – основа військової служби та гарантія якісного виконання бойових завдань. З метою забезпечення належного виконання рішень вищого командування усіма категоріями військовослужбовців, законодавець встановив дисциплінарну, адміністративну та кримінальну відповідальність військовослужбовців за невиконання законних вимог.

Законні вимоги щодо військовослужбовців можемо поділити на три види: 1) наказ, 2) розпорядження, 3) інша законна вимога. Законні вимоги (в тому числі наказ командира (начальника)) можуть бути висунуті у різних формах та у різних обставині. Прояви невиконання вимог також можуть мати відкритий і прихованих вираз, бути вчиненими як умисно, так і з необережності.

Це суттєво впливає на ступінь суспільної небезпечності цих протиправних проявів, що зумовило диференціацію відповідальності за їх вчинення. Зокрема, у ст. 172-10 КУпАП передбачено адміністративну відповідальність за відмову від

виконання законних вимог командира (начальника), у ст. 402 КК, – кримінальну відповідальність за непокору (умисне невиконання наказу), у ст. 403 КК, – невиконання наказу з неосторожності, у ст. 429 КК, - за відмову діяти зброєю під час бою.

Суб'єктами висунення законних вимог можуть бути:

1. Військовослужбовець, старший за військовим званням, який не є начальником молодшого за військовим званням. Він має право висувати вимоги («інші законні вимоги») щодо додержання військової дисципліни, громадського порядку і форми одягу, а також правил поведінки і військового вітання [1, ст. 33].

За невиконання таких вимог особа може підлягати лише дисциплінарній відповідальності, оскільки відповідно до ст. 172-10 КУпАП та ст. 402, 403 КК адміністративна та кримінальна відповідальність передбачені лише в тому разі, якщо суб'єктом віддання наказу є командир (начальник).

2. Військовослужбовець Військової служби правопорядку (далі – ВСП) має право давати розпорядження та висувати «інші законні вимоги»: 1) вимагати від військовослужбовців дотримання громадського порядку, правил носіння військової форми одягу, припинення правопорушень, а також дій, що перешкоджають здійсненню завдань і функцій Військової служби правопорядку; перевіряти документи, що посвідчують їх особу тощо [2].

Здебільшого мова йде про взаємодію з військовослужбовцями ВСП, які несуть патрульно-постову службу, перебуваючи у складі патруля [3] та здійснюють контроль за дотриманням правопорядку та військової дисципліни.

У разі злісної непокори законному розпорядженню чи вимозі посадової особи ВСП військовослужбовцями ВСП може бути застосовано заходи адміністративного примусу [3], а військовослужбовця, який вчинив злісну непокору, може бути притягнуто до адміністративної відповідальності за ст. 185 КУпАП «Злісна непокоря законному розпорядженню або вимозі поліцейського, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця».

Окрім того, військовослужбовці, які відбувають кримінальне покарання у виді арешту на гаупвахті ВСП, адміністративне стягнення у виді арешту з утриманням на гаупвахті,

та які утримуються в кімнатах для тимчасово затриманих ВСП, зобов'язані виконувати команди та розпорядження військових службових осіб та військовослужбовців чергових змін ВСП [1, ст. 32].

3. Начальник (командир) уповноважений висувати до підлеглого військовослужбовця законні вимоги усіх видів: 1) ставити наказ; 2) давати розпорядження; 3) висувати «інші законні вимоги».

Відносини командира (начальника) і підлеглого, – це відносини підпорядкування за службовим становищем чи (та) військовим званням. Це підпорядкування може бути постійним і тимчасовим, безпосереднім та опосередкованим. Виділяють дві категорії начальників: начальник за військовим званням та начальник за службовим становищем.

Статутом внутрішньої служби Збройних Сил України визначено категорії військовослужбовців, які визнаються начальниками за своїми військовими званнями [1, ст. 33]. Начальник за службовим становищем (якому військовослужбовець підпорядкований по службі) має статус прямого начальника. Прямий начальник, який є найближчим до підлеглого, є його безпосереднім начальником [1, ст. 31].

Так, для інспектора прикордонної служби певної категорії відділення інспекторів прикордонної служби прикордонної комендатури швидкого реагування (далі – приккшр) відділу прикордонної служби прямим і безпосереднім начальником є начальник відділення інспекторів прикордонної служби, водночас начальники приккшр, відділу прикордонної служби, прикордонного загону також є його прямими начальниками і уповноважені віддавати йому накази (опосередковане підпорядкування).

Якщо ж під час бойових дій приккшр буде знаходитись в оперативному підпорядкуванні підрозділу ЗСУ, його командир стає тимчасовим прямим начальником до особового складу цієї приккшр.

Прямим начальником для особового складу прикордонного наряду є прикордонник, призначений старшим прикордонного наряду, з часу оголошення про це йому особою, яка віддала наказ на охорону державного кордону, і до доповіді

про виконання поставленого завдання, здачі озброєння, боєприпасів та предметів екіпіровки [4].

Особливий статус командира (начальника) та важливість його вимог підтвердив законодавець, встановивши кримінальну відповідальність за невиконання наказу начальника (ст. 402, 403, 429 КК України), та адміністративну відповідальність за невиконання розпоряджень та «інших законних вимог» командира (начальника) (ст. 172-10 КУпАП).

Наказ може бути віддано усно, письмово чи в інший спосіб, передано підлеглому безпосередньо або через інших осіб, зокрема за допомогою телефону, телеграфу, радіо. Порядок віддання і виконання наказів визначено у ст. 35–38 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України. Саме формальні та змістовні атрибути вирізняють наказ серед інших видів законних вимог командира (начальника).

Вимоги щодо певних видів наказів ще більш конкретизуються. У Бойовому статуті механізованих і танкових військ Сухопутних військ ЗСУ (частина II, батальйон, рота) визначено вимоги до такого виду наказу як бойовий наказ [5]. При несенні спеціальних видів служб (бойове чергування, прикордонна служба), ставиться наказ на бойове чергування, наказ на охорону державного кордону. Зокрема, в Інструкції про службу прикордонних нарядів ДПСУ визначено вимоги до порядку постановки наказу на охорону державного кордону (пп. 3 п. 2 Розділу II) [4]. Зауважимо, що при порушенні вимог наказів на несення спеціальних видів служб задіюються і спеціальні норми. Однак потрібно враховувати час такого невиконання наказу командира (начальника). Так, якщо під час постановки наказу на охорону державного кордону особа відкрито відмовляється його виконувати, вона підлягає кримінальній відповідальності за ст. 402 КК України «Непокора». Якщо ж умисне невиконання наказу на охорону державного кордону має місце вже після постановки наказу, під час несення прикордонної служби, особа підлягає адміністративній відповідальності за ст. 172-18 КУпАП, а у разі спричинення тяжких наслідків настає кримінальна відповідальність за ст. 419 КК України.

Таким чином, законодавство встановлює юридичну відповідальність за невиконання законних вимог: 1) військово-

службовця, старшого за військовим званням, який не є начальником молодшого за військовим званням; 2) військовослужбовця Військової служби правопорядку; 3) начальника за військовим званням та начальника за службовим становищем. Серед зазначених найбільш найбільш поширене кримінальне правопорушення, - непокора. Вчинення військовослужбовцем непокори та інших порушень законних вимог (наказів, розпоряджень, «інших законних вимог») під час воєнного стану суттєво впливає на ступінь їх суспільної небезпечності та є особливо кваліфікуючою ознакою.

Однак стримуючим фактором від вчинення військових кримінальних правопорушень для кожного прикордонника повинна бути не лише суворість покарання, а насамперед усвідомлення важливості поставленого наказу, невиконання якого може вплинути на зниження боєздатності окремих підрозділів, зриву виконання бойових завдань, загибелі цивільних осіб та військовослужбовців.

Список використаних джерел

1. Статут внутрішньої служби Збройних Сил України : затверджений Законом України від 24 березня 1999 року № 548-XIV. *Верховна Рада України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14?find=1&text=%D0%BD%D0%B0%D1%87%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD#w1_7 (дата звернення: 25.10.2022).

2. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України : Закон України від 7 березня 2002 року № 3099-III. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3099-14#Text> (дата звернення: 25.10.2022).

3. Інструкція про організацію патрульно-постової служби Військовою службою правопорядку у Збройних Силах України, затверджена Наказом Міністерства оборони України від 10 жовтня 2016 року № 515. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1429-16#Text> (дата звернення: 25.10.2022).

4. Інструкція про службу прикордонних нарядів Державної прикордонної служби України, затверджена Наказом МВС України від 19 жовтня 2015 року № 1261. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1391-15?find=1&text=%D0%BD%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7#w1_59 (дата звернення: 25.10.2022).

5. Бойовий статут механізованих і танкових військ Сухопутних військ Збройних Сил України (частина II, батальйон, рота), затверджений наказом командувача Сухопутних військ Збройних Сил України від 30 грудня 2016 року № 605. URL : <https://dut.edu.ua/ua/lib/1/category/736/view/1614> (дата звернення: 25.10.2022).

Р. Л. Степанюк,
професор кафедри криміналістики,
судової експертології та домедичної підготовки,
доктор юридичних наук, професор
(Харківський національний університет
внутрішніх справ)

ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ ОКРЕМИХ ТЕХНІК КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДНК-АНАЛІЗУ В ПРАВООХОРОННУ ПРАКТИКУ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Широко відомо, що технології криміналістичного ДНК-аналізу є найбільш точним і ефективним способом ідентифікації особи за біологічним матеріалом. Важко переоцінити значення цих технологій для встановлення приналежності слідів біологічного походження, виявлених на місці події, встановлення особи невпізаного трупа, визначення біологічного батьківства та біологічної спорідненості людей.

В Україні в нинішніх умовах, коли тривають військові дії з чисельними жертвами серед військовослужбовців і цивільного населення, особливо загострились потреби застосування методу ДНК-аналізу для ідентифікації загиблих. В останні місяці розпочато тисячі кримінальних проваджень за фактами військових злочинів. При цьому вагоме значення для вирішення завдань їх розслідування мають методи молекулярно-генетичних досліджень. Водночас у вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві немає спеціальних норм, які регулюють питання ДНК-аналізу, тому слідчі і прокурори керуються загальними правилами залучення спеціалістів і експертів до кримінального провадження. Це дещо обмежує можливості вищевказаного потужного інструменту розкриття та розслідування злочинів, зокрема перешкоджає широкому впровадженню відомих у світовій правоохоронній практиці технік ДНК-аналізу.

Зараз ДНК-аналіз на стадії досудового розслідування в Україні застосовується виключно у формі судової молекулярно-генетичної експертизи. Процедура її призначення є загальною.

При необхідності пошуку невідомого злочинця за залишеними біологічними слідами, встановлення особи невідомих трупів, коли коло пошуку є широким, виникає потреба провести багато слідчих (розшукових) дій і призначити велику кількість судово-медичних і судових молекулярно-генетичних експертиз. Це займає значну кількість часу, надмірно завантажує працівників органів досудового розслідування та судових експертів. Разом з цим, на нашу думку, в таких випадках не завжди є потреба надавати форму судової експертизи всім молекулярно-генетичним дослідженням. Значно оперативнішим і ефективнішим може бути застосування окремих технік криміналістичного ДНК-аналізу в інших формах, наприклад, як перевіірочні експертні дослідження, які поки що в чинному КПК України не передбачені.

У зв'язку з новими викликами з ідентифікації жертв військових злочинів фахівці іноземних держав надають Україні допомогу у галузі криміналістичного ДНК-аналізу. Офіційно повідомлено, що урядом Франції було передано мобільну ДНК-лабораторію, здійснено навчання українських експертів щодо використання її обладнання. Таким чином, з технічної точки зору створюються умови для поліпшення стану роботи за відповідним напрямком. Але нам видається, що потребують удосконалення також і організаційні та правові засади криміналістичного ДНК-аналізу, що дозволить з одного боку пришвидшити та спростити процес пошуку невідомих злочинців, ідентифікації загиблих, а з іншого забезпечити дотримання права осіб, біологічний матеріал яких досліджується, на повагу до приватного та сімейного життя.

Вбачаємо потребу передбачити у КПК України окрему норму щодо молекулярно-генетичного дослідження. При цьому необхідно визначити можливість його проведення не тільки у формі судової експертизи, а і у вигляді перевіірочних досліджень (швидких ДНК-тестів). Це дозволить оперативно визначати ДНК-профілі осіб, яких перевіряють на предмет причетності до певного кримінального правопорушення, оминаючи потребу призначення судової молекулярно-генетичної експертизи. Також стане можливим швидке ДНК-тестування великої кількості осіб.

З точки зору дотримання прав людини важливо передбачити різницю в обсязі допустимого дослідження зразків відомих осіб і слідів невідомих людей, встановити строки зберігання біологічного матеріалу та ДНК-профілів і порядку їх знищення.

Нещодавно в Україні було прийнято закон «Про державну реєстрацію геномної інформації людини», впровадження якого, як очікується, значно сприятиме становленню національної бази даних ДНК в цілому та вирішенню завдань з ідентифікації загиблих військовослужбовців та інших осіб зокрема. Ми цілком підтримуємо цей крок і такі очікування. Але варто відзначити, що наповнення бази даних ДНК потребуватиме часу, а ефективна робота в цьому напрямку можлива за умови вдосконалення кримінального процесуального законодавства та належного матеріально-технічного й організаційного забезпечення. Наявність ДНК-профілю особи в базі даних, безумовно, значно пришвидшить її ідентифікацію у випадку загибелі.

У підсумку зазначимо, що в сучасних умовах війни в Україні метод ДНК-аналізу набуває особливо важливого значення для вирішення завдань, що виникають під час розслідування тяжких злочинів, зокрема ідентифікації загиблих людей. У цьому контексті важливо якісно розвивати національну базу даних ДНК і вдосконалити кримінальне процесуальне законодавство задля забезпечення більшої оперативності й ефективності використання інструментів криміналістичного ДНК-аналізу при одночасному забезпеченні права людини на повагу до особистого та сімейного життя.

П. В. Струж,
аспірант кафедри кримінального процесу
та криміналістики
факультету № 1 ІПФПП
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

СУТНІСТЬ ПРОТИДІЇ РОЗСЛІДУВАННЮ НЕОБЕРЕЖНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ТА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЗІ ЗМІШАНОЮ ФОРМОЮ ВИНИ

За останні три десятиліття в теорії криміналістики відбулося становлення базових положень вчення про протидію розслідуванню кримінальних правопорушень та засоби її подолання. Тепер є безсумнівним для науковців та практиків існування явища протидії розслідуванню, яке супроводжує діяльність слідчого, спрямовану на встановлення обставин події кримінального правопорушення та осіб, які причетні до його вчинення. Це безумовно сприяє розробці оптимальних сьогоденню наукових рекомендацій з методики розслідування окремих різновидів кримінальних правопорушень, тактики проведення окремих слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, а також забезпечує готовність слідчих, прокурорів працювати в умовах чинення протидії їх кримінальній процесуальній діяльності. Слід зазначити, що наукове вироблення сучасних уявлень про протидію розслідуванню стало результатом поступового, протягом майже двохсотрічного розвитку в науках кримінального циклу теоретичних концепцій про кримінальні правопорушення, їх різновиди, процесуальний порядок та форму кримінального провадження, заходи забезпечення належної поведінки його учасників, способи ухилення від кримінальної відповідальності, приховування кримінальних правопорушень, втручання в розслідування, ознаки їх застосування тощо. Однак, ця обставина не свідчить про відсутність прогалин у знаннях щодо проявів протидії розслідуванню кримінальних правопорушень.

Питанням протидії розслідуванню кримінальних правопорушень присвятили свої праці О. В. Александренко, Ю. П. Алєнін, В. П. Бахін, Р. С. Белкін, А. Ф. Волобуєв, І. В. Гріцак, О. Ф. Долженков, А. В. Дулов, В. Г. Гончаренко, С. Ю. Журавльов, Г. Г. Зуйков, А. В. Іщенко, В. М. Карагодін, В. П. Колмаков, В. О. Коновалова, В. П. Корж, В. С. Кузьмічов, В. К. Лисиченко, В. О. Образцов, В. А. Овечкін, В. М. Плетенець, Ф. М. Сокиран, В. В. Тіщенко, В. М. Трепак, В. Ю. Шепітько, Р. М. Шехавцов, Б. В. Щур та багато інших вчених. Як показує аналіз опублікованих праць із цієї проблеми у теорії криміналістики дотепер не вироблено загальноприйнятого визначення поняття діяльності злочинців та інших зацікавлених осіб щодо протидії розслідуванню. Однією з причин цього, на наш погляд, є те, що переважна більшість досліджень була присвячена протидії розслідуванню умисних кримінальних правопорушень, а протидія розслідуванню необережних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень зі змішаною формою вини у вітчизняній науці не виступала предметом окремого дослідження.

Перші спроби запровадити у науковий обіг термін «протидія розслідуванню» та дати його визначення можна знайти в роботах В. П. Колмакова, О. Р. Ратінова, В. О. Коновалової, А. В. Дулова та Б. І. Хасана. Вони одними з перших почали його використовувати для описання процесу пізнання події злочину під час її розслідування та психологічних особливостей слідчої діяльності.

Після робіт цих науковців розпочалося активне різноаспектне обговорення серед криміналістів питання вироблення загальноприйнятої дефініції протидії розслідуванню.

Р. С. Белкін визначав протидію розслідуванню як умисну діяльність з метою перешкоджання вирішенню завдань розслідування і, в кінцевому рахунку, встановленню істини в кримінальній справі [1, с. 129].

В. Г. Гончаренко і Ф. М. Сокиран, досліджуючи тактику психологічного впливу на досудовому слідстві, сформулювали тезу, що протидія розслідуванню – це перешкоджання досягненню цілей, що ставить перед собою слідство [2, с. 34].

О. В. Александренко протидію розслідуванню прирівнює до виду соціальної діяльності, що являє собою систему навмисних цілеспрямованих дій з перешкоджання повному,

усебічному й об'єктивному розкриттю та розслідуванню злочинів [3, с. 30].

Ці та інші наявні визначення протидії розслідуванню формувалися в результаті дослідження особливостей вчинення та розслідування умисних кримінальних правопорушень. А від того очевидним є врахування в них можливості попереднього планування та здійснення дій з підготовки злочинцями заходів з протидії розслідуванню під час готування до вчинення таких кримінальних правопорушень.

В події як умисних кримінальних правопорушень, так і кримінальних правопорушень вчинених з необережністю або зі змішаною формою вини, одне з ключових місць займає спосіб дій особи, який виступає зовнішнім проявом в поведінці її відношення до оточуючого світу.

В теорії криміналістики осмисленню сутності способу кримінального правопорушення присвятили свої роботи Є. В. Баранов, І. Ш. Жорданія, Г. Г. Зуйков, Б. М. Ковріжних, Я. М. Козицин, О. М. Колісниченко, Е. Д. Куранова, Б. В. Лісенко, І. Я. Моїсеєнко, В. Г. Танасевич, В. В. Тіщенко, В. А. Овечкін, М. О. Сенчік, В. П. Суєтнов та багато інших науковців. Г. Г. Зуйков, який справедливо вважається одним з основоположників криміналістичного вчення про спосіб кримінального правопорушення, визначив його як систему об'єднаних єдиним задумом дій злочинця (злочинців) по підготовці, вчиненню та приховуванню кримінального правопорушення, детермінованих об'єктивними та суб'єктивними чинниками, дій, пов'язаних з використанням відповідних знарядь та засобів [4, с. 58]. Категорія способів кримінального правопорушення з моменту її криміналістичної розробки науковцями безумовно відносилася до умисних злочинів. Однак, стосовно злочинів, які вчиняються з необережності, такої однастайності не було. Так, Е. Д. Куранова, В. Г. Танасевич заперечували наявність способів у кримінальних правопорушень, які вчиняються з необережності або зі змішаною формою вини [5, с. 152–167; 6]. Але така позиція в корні протирічить догмі кримінального права. М. І. Панов зазначає, що спосіб притаманний всякій вольовій поведінці і тому іманентний кримінальному правопорушенню як явищу реальної дійсності. Він має місце завжди, безвідносно до того, чи вказаний він в законі чи ні. В структурі злочинного

посягання спосіб внутрішньо притаманний дії, прихований в ній, утворює його специфічний зміст і при цьому визначає форму зовнішнього прояву дії і кримінального правопорушення в цілому [7, с. 6–7]. До речі, Г. Г. Зуйков у свій час уточнював, що спосіб вчинення не кожного кримінального правопорушення має певну структуру, тобто містить дії і з вчинення, і з підготовки, і з його приховування. Не завжди вчинення кримінального правопорушення поєднане з використанням знарядь або певних умов часу й місця [8, с. 49]. До структури способів необережних кримінальних правопорушень дії з їх приховування в загальні не можуть входити. Кримінальне правопорушення не може бути визнаним необережним, якщо до чи під час його вчинення проводились підготовчі дії або дії з приховування [9, с. 26].

Таким чином, у підсумку треба зазначити, що специфіка протидії розслідуванню необережних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень зі змішаною формою вини полягає у відсутності попереднього планування приховування їх слідів. Відтак протидію розслідуванню необережних кримінальних правопорушень та правопорушень зі змішаною формою вини можна визначити як умисні діяння (дії чи бездіяльність) злочинця або інших, зацікавлених у результатах досудового розслідування осіб, які здійснюються після вчинення таких кримінальних правопорушень, спрямовані на їх приховування чи перешкоджання їх розслідуванню для забезпечення уникнення кримінальної відповідальності винними.

Список використаних джерел

1. Криминалистическое обеспечение деятельности криминальной милиции и органов предварительного расследования : учебник / под ред. Т. В. Аверьяновой и Р. С. Белкина. М. : Новый Юрист, 1997. 990 с.
2. Гончаренко В. Г., Сокиран Ф. М. Тактика психологічного впливу на попередньому слідстві. К., 1994. 45 с.
3. Александренко О. В. Криміналістичні проблеми подолання протидії розслідуванню : дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Національна академія внутрішніх справ. К., 2004. 251 с.
4. Криминалистика : учебник / под ред. : Белкина Р. С., Лузгина И. М. М. : Изд-во Акад. МВД СССР, 1978. 384 с.
5. Куранова Э. Д. Об основных положениях методики расследования отдельных видов преступлений. *Вопросы криминалистики*. 1962. №6–7. С. 152–167.

6. Танасевич В. Г. Проблемы борьбы с хищениями государственного и общественного имущества : автореферат дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. М., 1967. 42 с.

7. Панов Н. И. Основные проблемы способа совершения преступления в советском уголовном праве : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харьков, 1987. 42 с.

8. Зуйков Г. Г. Развитие криминалистического учения о способе совершения преступления и проблема способа сокрытия преступления. *Повышение эффективности расследования преступлений*. Иркутск : Изд-во Иркутского ун-та, 1986. С. 46–61.

9. Зуйков Г. Г. Способы сокрытия преступлений и уклонения от ответственности. *Способы сокрытия следов преступлений и криминалистические методы их установления* / под ред. И. М. Лузгина. М., 1984. С. 22 – 36.

Н. Д. Туз,
доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки
факультету № 3 ІПФПНП,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

М. О. Лиса,
доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки
факультету № 3 ІПФПНП,
кандидат історичних наук
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ОХОРОНА ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ ТА БЕЗПЕКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ МИРНИХ ЗІБРАНЬ ГРОМАДЯН (СКАНДИНАВСЬКА МОДЕЛЬ)

Право людини на свободу щодо мирних зібрань, проведення рідного роду демонстрацій, вираження протесту, святкування, вшанування і, загалом, для спільного висловлювання своїх поглядів є засадою функціонування демократичної та правової держави. Вказане право тісно пов'язане з іншими фундаментальними складовими демократії і плюралізму – свободою вираження поглядів та свободою об'єднань. Право на вільне волевиявлення своїх поглядів та інтересів закріплене в низці міжнародних інструментів з прав людини та гарантоване в Копенгагенському документі ОБСЄ 1990 року.

Відсутність чіткого алгоритму забезпечення публічної безпеки та порядку у зв'язку з проведенням масових заходів унеможливорює прийняття керівниками різних рівнів (операційного та тактичного) обґрунтованих та ефективних рішень у конкретній ситуації. При цьому будь-які дії поліції мають узгоджуватися зі стратегічним командуванням сил поліції. Це потребує додаткового часу для розв'язання конфліктної ситуації, яка може виникнути, та провокує її подальшу ескалацію.

Запровадження скандинавської моделі дозволить побудувати ефективну систему управління та координації органів і підрозділів поліції, а також дасть змогу розв'язувати конфліктні (кризові) ситуації на стадії їх виникнення

та не вдаватися до залучення поліції особливого призначення, адже застосування сили допускається тоді, коли застосування інших поліцейських заходів не забезпечує виконання поліцейським повноважень, покладених на нього законом [1].

Розглядаючи скандинавську модель охорони публічного порядку та безпеки під час мирних зібрань громадян, слід наголосити на важливості основних принципів даної концепції. До таких принципів належать:

- знання;
- допомога та полегшення;
- комунікація та діалог;
- диференціювання та розпізнання.

Вищевказані принципи мають вагоме значення для правильної організацій діяльності поліцейських в ході забезпечення публічної безпеки та порядку, допоможуть поліцейським поводитись, як у спокійних ситуаціях, так і тих ситуаціях, коли виникають безлади, сутички та заворушення. Головним є те, щоб дії та заходи поліції були добре зважені та обдумані, а також сприймалися оточенням як законні та справедливі. Використання принципів зниження напруги, що сприяють зменшенню конфліктів, підвищують можливість показати та підкреслити легітимність у тих діях та заходах, що також вживають поліцейські у складних ситуаціях.

Шляхом застосування цих принципів поліція може сприяти створенню передумов для так званої спроможності спільноти або групи самостійно контролювати та підтримувати порядок в середині самих себе, тобто коли групи або угруповання самі приймають на себе відповідальність за підтримання порядку всередині групи. Ці принципи також вказуватимуть в який спосіб використовуються тактичні методи у конкретних ситуаціях.

Першим принципом є знання, відповідно до якого робота поліції повинна базуватися на знаннях та вміннях. У даному випадку це означає бути добре обізнаним у тих факторах, що мають істотне значення та вплив у залежності від того чи відбувається загострення ситуації або ні.

Знання про соціальні ідентичності у тих різноманітних групах, які входять до складу людського зібрання, є головною передумовою для вміння поводитися із певною групою,

відповісти на її запитання та допомогти їй учасникам досягти (полегшити їм досягнення) своєї мети здійснити колективне вираження своїх думок або прийняти участь у якійсь значній події або заході будь-якого іншого типу. Мова йде про те, щоб знати норми їхнього життя, їхні цінності, наміри, бажання та цілі, їхні відчуття та розуміння того, що є законним, справедливим та правильним, їхні стереотипи та очікування щодо інших груп, їхню історію (історію їхньої появи та розвитку) та усе інше, що має символічний зміст. Наприклад, може статися так, що конфлікт між групою та поліцією, в якому члени цієї групи бачать та відчувають себе ображеними, скривдженими та вважають, що з ними повелися несправедливо, набуде особливого, символічного значення [2].

Наступним принципом є сприяння у проведенні масового заходу. Стратегія поліції насамперед повинна бути покликана сприяти зусиллям організаторів та учасників мирного зібрання, спрямованим на досягнення їхніх законних цілей. Вихідна позиція повинна ґрунтуватись на припущенні, що більшість учасників зібрання матимуть мирні наміри. При цьому поліції необхідно з'ясувати конкретні наміри учасників, щоб визначити, яким чином можна досягнути їх реалізації. Допмагаючи учасникам зібрання досягти своїх цілей, поліція може не тільки уникнути насильства, а й отримати підтримку з боку присутніх, щоб зменшити потенціал для виникнення заворушень і мати можливість ефективно реагувати на будь-які інциденти. Такий підхід передбачає, що в поліції є інформація, яка дозволяє зрозуміти пріоритети відповідних груп і використовувати оперативні підходи і тактичні прийоми, що сприяють досягненню цими групами своїх законних цілей [2].

Принцип комунікації та діалогу полягає у тому, що активна комунікація допоможе поліції створити сприятливі, дружні відносини із учасниками зібрання. Спілкування повинно відбуватися протягом усього часу/періоду проведення поліцейської операції і це може мати особливе значення, коли спокійна ситуація почне переростати у більш загрозливу та ставати неспокійною. Спосіб, в який поліція поводить себе, як вона діє, представляє себе, її зовнішній вигляд, також є часткою комунікації та посиляє оточенню відповідні сигнали та знаки.

І заключним принципом є диференціювання та розпізнання. Важливим фактором ризику під час зібрання є ставлення поліції до всіх учасників як до однакових, і до того ж потенційно небезпечних осіб. Одним зі способів розмежування учасників є спостереження за тим, що робить кожна окрема людина, а не та група, до якої вона належить. Є багато прикладів того, як невивіркові дії поліції під час публічних зібрань призводили до конфліктів та ескалації напруженості.

Один з важливих факторів ризику, який було ідентифіковано дослідниками, це - небезпека розглядати та ставитися до усіх учасників людського зібрання як однакових та потенційно небезпечних, і відповідно поводитися з ними в однаковий спосіб. Існує велика кількість прикладів того, як відбувалися спалахи конфліктів та їхня ескалація та посилення по причині того, що поліція проводила затримання усіх, не перебираючи та не проводячи між ними межі.

Важливою складовою скандинавської моделі забезпечення публічного порядку та безпеки є система командування під час організації (підготовки) та безпосередньо під час забезпеченні публічної безпеки та порядку у зв'язку з проведенням масових заходів.

Філософія командування має включати здатність до ініціативи, незалежність та децентралізацію в прийнятті рішень, що досягається шляхом делегування повноважень. Завдяки цьому поліція може бути проактивною та керувати ситуацією для досягнення бажаного результату. Командна структура має бути динамічною, оскільки вона змінюється згідно з розвитком поточної ситуації. При цьому всі рішення завжди мають узгоджуватися з принципами пропорційності та необхідності залучення мінімальної кількості поліцейських сил та засобів для досягнення цілей.

Відповідальним за забезпечення публічної безпеки та порядку у зв'язку з проведенням масових заходів має бути лише один стратегічний керівник («золотий» рівень керівництва). Водночас залежно від обсягу операції із забезпечення публічної безпеки та її територіальності може бути залучено більше ніж один операційний командир («срібний» рівень керівництва), а також декілька тактичних керівників («бронзовий»

рівень керівництва) у підпорядкування конкретного операційного керівника.

Підсумувавши, слід наголосити, що запровадження в органах і підрозділах Національної поліції України скандинавської моделі забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів дозволить підвищити спроможність в наданні поліцейських послуг у сферах відповідальності, вчасно і адекватно реагувати на виклики сьогодення з урахуванням глобальних тенденцій та найкращого міжнародного досвіду в цій сфері.

Скандинавська модель забезпечення безпеки і порядку під час масових заходів дозволить підвищити рівень довіри громадян до поліції та поліпшити ефективність роботи поліції в напрямі підготовки та реалізації ключових реформ, спрямованих на якісне забезпечення рівня безпеки громадян України.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Концепції запровадження в діяльності органів та підрозділів Національної поліції України скандинавської моделі забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів : Наказ МВС від 23.08.2018 року № 706.

2. Прав людини і забезпечення правопорядку під час публічних зібрань Керівництво. URL: <https://www.osce.org/uk/odihr/375751?download=true>

ОКРЕМІ АСПЕКТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Державне бюро розслідувань (далі – ДБР), відповідно до статті 1 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» від 12 листопада 2015 року № 794-VIII (далі – Закон № 794-VIII), є державним правоохоронним органом, на який покладено завдання щодо запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до його компетенції[1].

В умовах повномасштабної агресивної війни, яку веде російська федерація проти України, ДБР продовжує неухильно виконувати завдання правоохоронного органу на пріоритетних напрямках, забезпечення ефективного досудового розслідування актуальних і резонансних кримінальних правопорушень.

На даний час спостерігається активне нарощування результатів роботи та функціональної ефективності ДБР, належно працюють слідчі та оперативні підрозділи в обласних центрах. Системна та комплексна робота щодо захисту прав та інтересів людини і громадянина, суспільства і держави триває.

Одночасно удосконалюються адміністративно-правові засади діяльності ДБР, адже держава забезпечує ефективне функціонування правоохоронного органу, усунення законодавчих прогалин, врегулювання управлінських відносин.

Варто відзначити, що відповідно до частини 1 статті 14 Закону № 794-VIII працівниками ДБР є особи рядового і начальницького складу (далі – РНС), державні службовці та особи, які уклали трудовий договір (контракт) із ДБР. Особи РНС ДБР мають спеціальні звання, право застосовувати заходи фізичного впливу, зберігати, носити та застосовувати вогнепальну зброю і спеціальні засоби тощо. Згідно положень абзацу 2 частини 6 Закону № 794-VIII, на вказану категорію працівників

ДБР поширюється дія Дисциплінарного статуту Національної поліції України з урахуванням особливостей, визначених даним законом [1].

Тому, важливим законодавчим рішенням щодо покращення адміністративно-правового врегулювання діяльності ДБР стало прийняття Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо запровадження діяльності Бюро економічної безпеки України та пов'язаного з цим удосконалення роботи деяких державних правоохоронних органів» від 17 листопада 2021 року № 1888-IX (далі – Закон № 1888-IX) та внесення відповідних змін і доповнень до статті 15 «Відповідальність військовослужбовців та інших осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів, за вчинення адміністративних правопорушень» Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), які стосуються вказівки на осіб РНС ДБР, як таких, що несуть відповідальність за адміністративні правопорушення за дисциплінарними статутами [2].

Не менш значимим стало врегулювання Законом № 1888-IX питання про адміністративну відповідальність за невиконання законних вимог посадових осіб ДБР. Так, за ненадання інформації на запит посадових осіб ДБР, надання завідомо недостовірної інформації чи не в повному обсязі, порушення встановлених законом строків її надання, повідомлення третіх осіб стосовно того, що про них збирається така інформація, або невиконання інших законних вимог посадових осіб ДБР – особу можуть притягнути до відповідальності у вигляді штрафу від двохсот п'ятдесяти до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. У разі повторного вчинення особою протягом року вказаного правопорушення на неї можуть накласти штраф у розмірі від чотирьохсот до шестисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ст. 18513 КУпАП) [2]. До речі, аналогічно вирішено питання стосовно невиконання законних вимог посадових осіб Національного антикорупційного бюро України, Бюро економічної безпеки України та Служби безпеки України.

У контексті вищесказаного слід зазначити про те, що відповідно до пункту 5 частини 1 статті 7 Закону № 794-VIII,

уповноважені посадові особи ДБР (оперативні працівники, слідчі) з метою виконання покладених на них завдань, у невідкладних випадках, з подальшим відшкодуванням завданих збитків, мають право використовувати транспортні засоби, що належать фізичним та юридичним особам (крім транспортних засобів дипломатичних, консульських та інших представництв іноземних держав і організацій, транспортних засобів спеціального призначення), для проїзду до місця події, припинення кримінального правопорушення, переслідування та затримання осіб, які підозрюються у його вчиненні, доставлення до закладів охорони здоров'я осіб, які потребують екстреної медичної допомоги [1]. Тому, на нашу думку, ненадання зазначених транспортних засобів уповноваженим працівникам ДБР повинно також утворювати склад адміністративного правопорушення та тягнути за собою настання адміністративної відповідальності. Вочевидь, сьогодні потребує змін та доповнень і стаття 1241 КУпАП «Ненадання транспортних засобів поліцейським та медичним працівникам, а також ненадання військових транспортних засобів посадовим особам Військової служби правопорядку у Збройних Силах України».

Також, Законом № 1888-IX внесено зміни до КУпАП та передбачено адміністративну відповідальність за незаконне використання найменування та ознак належності до ДБР (наприклад, на одязі, транспортних засобах, будівлях, бланках документів, у найменуванні), за умови відсутності в діях правопорушників ознак кримінально караного діяння [2].

З метою реалізації вказаних змін на практиці, належного оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення, передбачені статтями 1843, 18513 КУпАП, у ДБР видано наказ від 28.01.2022 № 47, яким затверджено Інструкцію з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення. У даній Інструкції зокрема зазначається, що протоколи про адміністративні правопорушення, передбачені вказаними статтями КУпАП, складаються уповноваженими посадовими особами центрального апарату та територіальних управлінь ДБР і подаються органам, які уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення. Уповноважені особи щодо складання протоколів визначаються наказами ДБР /

територіального управління ДБР у структурних підрозділах в межах компетенції відповідних структурних підрозділів [3].

Поряд з цим, сьогодні йде мова про подальше посилення незалежності працівників ДБР (зокрема підрозділів внутрішнього контролю ДБР), збільшення чисельності особового складу територіальних управлінь ДБР, надання права носіння та застосування вогнепальної зброї і спеціальних засобів особам РНС ДБР (на даний час таке право мають лише працівники управління забезпечення особистої безпеки) тощо.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що сучасні виклики щодо протидії правопорушенням зумовлюють постійне оновлення нормативно-правового регулювання, удосконалення функціональних та організаційних аспектів діяльності ДБР.

Список використаних джерел

1. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12 листопада 2015 року № 794-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text> (дата звернення: 23.09.2022).

2. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо запровадження діяльності Бюро економічної безпеки України та пов'язаного з цим удосконалення роботи деяких державних правоохоронних органів : Закон України від 17 листопада 2021 року № 1888-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1888-20#Text> (дата звернення: 23.09.2022).

3. Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення : наказ Державного бюро розслідувань від 28.01.2022 № 47. URL: <https://site.dbr.gov.ua/assets/files/diyalnist/pravovizasad/naказ-n-47.PDF> (дата звернення: 23.09.2022).

ОСНОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК РОДОВИЙ ОБ'ЄКТ СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 112 КК УКРАЇНИ: ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ

Із моменту вторгнення сусідньої Росії на територію нашої держави українське суспільство зіштовхнулось із реальністю, коли питання національної безпеки вийшло на найвищий щабель державної політики, торкнулось кожного громадянина, зокрема. Звісно, така реальність нагально змушує переоцінити рівень та способи впливу загроз найважливішим національним інтересам, визначитися у стратегічних пріоритетах політики національної безпеки та реальних кроках до вирішення проблем та прогалин.

Загальновідомо, що всі кримінальні правопорушення передбачені кримінальним законом посягають на певний об'єкт, завдають йому істотної шкоди або загрожують заподіяння такої шкоди, чим створюють суспільну небезпечність. Звідси висуємо, що протиправне діяння неможливе без об'єкта проти якого воно спрямоване.

В. Горбачевський зазначає, що об'єктом злочину є суспільні відносини, які перебувають під охороною кримінального закону, на які посягає кримінальне-правопорушення, яким заподіюються або які ставляться під загрозу заподіяння суспільно небезпечної шкоди [1, с. 51]. Схожа позиція є доктринальною у науковій літературі, схожі визначення дають й інші авторитетні правознавці, зокрема професори М. Коржанський, М. Бажанов, М. Мельник та інші.

Традиційною також вважається класифікація об'єктів по вертикалі: загальний, родовий і безпосередній. Тричленна класифікація зв'язується з розподілом всіх явищ і зв'язків об'єктивного світу з урахуванням філософських категорій одиничного, особливого і загального [2, с. 68]. Вчений М. Коржанський справедливо зазначав, що згідно зі структурою

кримінального законодавства при пошуку родового об'єкта злочину можна користуватися таким правилом – діяння, які містяться в одному розділі КК України, посягають на той самий родовий об'єкт [3, с. 83]. У зв'язку з цим є нескладно визначити родовий об'єкт складу кримінального правопорушення, який регламентує кримінальну відповідальність за посягання на життя державного чи громадського діяча – розділ І Особливої частини КК України, а саме «Злочини проти основ національної безпеки України» (ст. 112 КК України). Відповідно, «основи національної безпеки» є родовим об'єктом кримінального правопорушення передбаченого ст. 112 КК України, що вказує на один із найнебезпечніших видів протиправних посягань. Дана норма права покликана захищати суспільні відносини в сфері національної безпеки, зокрема в частині державної та громадської діяльності вищих посадових осіб України, які діють в її інтересах, забезпечують належну політичну систему, конституційний лад, внутрішню безпеку держави. Важливим для розуміння втіленої законодавцем концепції та аналізу родового об'єкта окреслено злочину є розкриття поняття та змісту «національної безпеки».

Безпека, мир, національні інтереси та інші поняття цього спрямування привертали увагу багатьох дослідників в більш ранні часи та в часи сучасності, тому в науковій літературі напрацьовано достатній масив досліджень присвячених тим чи іншим аспектам національної безпеки. У зв'язку з цим, існують різноманітні погляди дефініції «національна безпека». Дослідник питання глобальної безпеки зокрема в контексті воєнних конфліктів у Африці Семюель М. Макінда визначав безпеку як «збереження норм, правил, інститутів і цінностей суспільства». Крім того, він стверджує, що всі інституції, принципи та структури, пов'язані з суспільством, включаючи всіх його людей, мають бути захищені від «військових і невійськових загроз» [4, с. 281]. Це дещо перекликається із визначенням «національної безпеки», яке ми отримали в Законі України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018. В ст. 1 вказаного Закону України вказано, що національною безпекою є «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз» [5].

У монографічному дослідженні українських науковців з проблем національної безпеки О. Бодрука, О. Гончаренка, Е. Лисицина вони дають визначення цьому правовому інституту як «ступінь захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави» [6, с. 6]. В. Антоновим національна безпека України розглядається як загальнонаціональна, що являє собою стан захищеності життєво важливих інтересів людини та громадянина, суспільства й держави, за якого забезпечується сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання реальним і потенційним загрозам і нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам Української держави [7, с. 33]. Відомий французький юрист Ж. Ведель визначав «безпеку» через призму діяльності. Так, згідно з його тлумаченням «безпека – це діяльність, спрямована на упередження небезпеки, яка загрожує колективу чи приватним особам, починаючи від запобігання змов проти безпеки держави і закінчуючи запобіганням нещасних випадків» [8, с. 152].

При визначенні поняття «національна безпека» сучасні дослідники спираються на розуміння безпеки як: стану, ступеню захищеності національних цінностей; відсутності загроз; головної умови життєдіяльності особи, суспільства та держави; сукупності заходів, що вживаються для гарантування безпеки; здатності певного об'єкта безпеки зберегти притаманні йому риси та властивості в умовах потенційної чи реальної загрози; системи, що складається з елементів і будується на принципах цілісності, стійкості, взаємодії складових, саморегуляції [9, с. 16].

У зв'язку з цим виснуємо, якщо визначення «національної безпеки» таке неоднозначне, багатогранне то не дивно, чому державна робота в межах її охоплення настільки складна та потребує постійного вдосконалення.

Звичайно, звертаючись до Основного Закону України, зокрема у ст. 17 вказано, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу. Розцінюємо це як основний зміст та те підґрунтя, що стало основою для формування поняття «національної безпеки». З огляду на те, що життя суспільства і держави розгортається у різних сферах, національну безпеку

потрібно розглядати як сукупність взаємопов'язаних складових, різнорідних за функціональними сферами, які прямо закріплені в Конституції України. Серед них екологічна (ст. 16), економічна (ч. 1 ст. 17), інформаційна (ч. 1 ст. 17) та державна безпека (ч. 3 ст. 17) [2, с. 94].

Використання кримінально-правових заходів без сумніву сприяє процесу державної політики із забезпечення національної безпеки як безпосередньої функції держави. Оскільки найважливіші функції держави не можуть бути реалізовані без кримінально-правових засобів то звісно у КК України є норми, що покликані захищати основи національної безпеки (Розділ I Особливої частини «Злочини проти основ національної безпеки»). Одразу помічаємо деяку відмінність від того, що ми розглядали досі, оскільки кримінальний закон захищає не національну безпеку загалом, а її основи. Можливо, це пов'язано із застарілою термінологією, оскільки попередник діючого та вказаного вище закону був Закон України від 19.06.2003, який називався «Про основи національної безпеки України» [10]. Водночас, ймовірною ідеєю законодавця є наголос на те, що даний розділ не окреслює всіх аспектів багатогранної концепції національної безпеки, в яку безумовно входить захист людини і громадянина – їх життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності тощо [5] (ці суспільні цінності регулюються іншими розділами та статтями Особливої частини відповідно). Розділ I Особливої частини КК України зорієнтований саме на основи, тобто серцевину, ядро, те на чому базується національна безпека. Однак, дослідник проблематики посягання на державних та громадських діячів О. Кияшко пропонує у зв'язку із вищенаведеним змінити назву розділу I Особливої частини КК України і викласти її у такій редакції: «Злочини проти національної безпеки України» [2, с.78].

Як підсумок, погодимось із позицією професора О. Бантишева, який вважає, що суспільна небезпека злочинів проти основ національної безпеки України, в тому числі і посягання на життя державного чи громадського діяча, полягає, насамперед, у формуванні негативних, шкідливих, суспільно небезпечних зв'язків та відносин, за наявності й в умовах яких стає можливим заподіяння шкоди правоохоронним благам [11, с. 133].

Безумовно, подальше існування і сталий розвиток України як суверенної, демократичної, правової держави залежить від реалізації національно спрямованої внутрішньої та зовнішньої політики щодо захисту інтересів держави, суспільства та особи. Йдеться про створення певної системи, що дає змогу їй гарантувати захищеність життєво важливих інтересів держави (її конституційний лад, суверенітет, територіальну цілісність, недоторканність державних кордонів тощо) [7, с. 89]. Це досягається зокрема і за допомогою кримінально-правових норм, де вказані вище суспільні відносини виступають родовим об'єктом складів низки кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Горбачевський В. Я. Кримінальне право України: теоретичний курс та практикум : навчальний посібник / за заг. ред. В. Я. Горбачевського. К. : Атіка, 2005. с. 378.
2. Кияшко О. О. Посягання на життя державного чи громадського діяча: кримінально-правові та компаративістські аспекти : дис. канд. юр. наук: 12.00.08 / О. О. Кияшко; Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2019. 289 с.
3. Коржанський М. Й. Кримінальне право і законодавство України. Частина загальна : курс лекцій. Київ : Атіка, 2001. 432 с.
4. Makinda, Samuel M. Sovereignty and Global Security, Security Dialogue, 1998, Sage Publications, Vol. 29(3) 29: 281–292.
5. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
6. Національна безпека України: історія і сучасність: монографія / О. С. Бодрук, О. М. Гончаренко, Е. М. Лисицин, М. А. Горелов. К. : Ін-т світової економіки і міжнар. відносин НАН України, 1993.
7. Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України : монографія / В. О. Антонов; наук. ред. Ю. С. Шемшученко. Київ : ТАЛКОМ, 2017. 576 с.
8. Мельник О. В. Розуміння категорії «національна безпека» у вітчизняному та зарубіжному правознавстві / О. В. Мельник. Держава і право. 2007. № 38. С. 147–153.
9. Державна політика забезпечення національної безпеки України: основні напрямки та особливості здійснення. : монографія / Криштанович М. Ф., Пушак Я. Я., Флейчук М. І., Франчук В. І. Львів : Сполом, 2020. 418 с.
10. Про основи національної безпеки України. Закон України від 19.06.2003 № 964-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>
11. Бантишев О. Ф., Шамара О. В. Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації) : моногр. Вид. 3-є. перероб. та доп. Луганськ : ТОВ «Віртуальна реальність», 2014. 240 с.

Я. В. Фурман,
старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
з проблем криміналістичного забезпечення
та судової експертології
навчально-наукового інституту № 2,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
(Національна академія внутрішніх справ)

ЗАСТОСУВАННЯ ДЗЕРКАЛА ПОШУКОВОГО ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ ВИБУХОНЕБЕЗПЕЧНИХ ПРИСТРОЇВ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКОЇ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Для пошуку предметів в важкодоступних та небезпечних місцях часто застосовують оглядові або пошукові дзеркала. Вибухотехніки при обстеженні місцевості використовують дзеркала з метою забезпечення безпеки людей та виявлення вибухонебезпечних пристроїв, в тому числі натяжної дії з метою їх розмінування для вилучення і подальшого дослідження.

Корисна модель відноситься до оборонної сфери, до області виявлення боєприпасів з натяжними або обривними датчиками [1].

Для пошуку мін та вибухових предметів використовують ряд пристроїв – мінний щуп, ручний ліхтарик, налобний ліхтарик, монокуляр або бінокль, щуп – «вудку» для пошуку розтяжок, трали, а також спеціальну «ключку» з довгою ручкою та екраном – глянсовою чорною дощечкою.

Найбільш близьким по технічній суті до корисної моделі є дзеркало оглядове 50×90 мм з телескопічною ручкою довжиною 285 – 770 мм, яке складається з штанги, на якій змонтована ручка і оглядове дзеркало з шарнірним кріпленням до штанги [2]. Недоліками цього пристрою є: – оглядовим дзеркалом служить дзеркальна пластина, на якій важко розглядати предмети з дзеркальним відображенням, наприклад сталю блискучу проволоку. Це зображення буде зливатися з дзеркальною поверхнею пластини-дзеркала. Для такого розгляду предмету необхідна матова або чорна глянцева поверхня пластини-дзеркала. Для безпечного розгляду предметів на визначеній відстані необхідно застосовувати довгу розсуну штангу – не менше 3 м.

Відомий пристрій для пошуку натяжних та розривних датчиків мін «ключка» являє собою пластину в плані розміром 40 – 80 мм завширшки і 250 – 350 мм завдовжки з дерева, пластику або металу чорного кольору з глянсовою поверхнею (покриття фарбою, плівкою і інш.). Передня частина пластини може бути прямою, округленою або загостреною. Площина пластини розташована горизонтально. До задньої частини пластини під кутом 60 градусів від горизонталі кріпиться ручка довжиною 1200 – 1500 мм і діаметром 25 мм з дерева, пластику або металу. З'єднання ручки і пластини може бути посилено розкосами [3]. Недоліками пристрою є незручність в користуванні і небезпечність – для пошуку та розгляду натяжної проволочки необхідне близьке наближення до вибухового предмета, що є небезпечним. При транспортуванні пристрою ручка не складається, кріплення пластини до ручки жорстко фіксоване, що не дозволяє проведення пошуку розтяжки, встановленої низько над землею.

Дзеркало, що заявляється, усуває вказані недоліки. Для пошуку розтяжок у густій траві пристрій з чорним екраном тримають перед собою низько над землею і рухають вперед лопатковими рухами, зміщуючи з боку в бік. Пряма розтяжка зі сталльної проволочки буде добре виділятися серед трави і контрастувати на чорній глянцевій поверхні дзеркала.

Дзеркало пошукове для огляду об'єктів у важкодоступних місцях, що складається з штанги, на якій змонтована ручка, оглядове дзеркало, яке відрізняється тим, що оглядовою частиною дзеркала служить чорна глянцева поверхня дзеркала, протилежна частина дзеркальна, кріплення дзеркала до штанги має згин.

Дзеркало використовують таким чином. Розсувну ручку-штангу висувають та фіксують на максимальну довжину. Дзеркало прикріплюють до розсувної ручки з вигином і виставляють необхідний кут нахилу поверхні дзеркала і ручки. Висовуючи дзеркало рукою вперед проводять пошук предметів, що мають блискучу поверхню. При розгляді і пошуку інших предметів використовують протилежну дзеркальну поверхню пристрою, тобто як звичайне оглядове дзеркало на довгій ручці. При необхідності додаткового освітлення на ручку може встановлюватися підсвітлювальний ліхтар. Вигин на ручці-штанзі

забезпечує обмеження притискання зеркала до поверхні землі і оберігає поверхню дзеркала від можливого нанесення подряпин, тріщин, механічного пошкодження або сколів [4].

Рис.1 Експериментальний зразок

Конструктивне рішення дзер-

кала дає змогу складати його в переносний чохол, що захищає його при транспортуванні від механічних пошкоджень і ударів. Дзеркало знайде своє застосування в саперному обладнанні при пошуку натяжних мін поряд з мінним щупом та міношукачем.

Дзеркало, що заявляється, може бути виготовлене в умовах промислового виробництва з використанням сучасного обладнання, матеріалів та технологій. Дзеркало пошукове крім використання його при розмінуванні може використовуватися для огляду будь-яких важкодоступних місць, пошуку і обстеженню різних вибухотехнічних пристроїв тощо в криміналістиці, оперативно-розшуковій та детективній діяльності.

Список використаних джерел

1. Патент на корисну модель № 122401. Пристрій пошуковий вибухотехнічний / Ю. Ю. Орлов, К. С. Золотухін, В. К. Гончар, Я. В. Фурман, Ю. П. Приходько, Д. В. Дерігін; Нац. акад. внутр. справ. № 122401; заяв. від 13.06.2017; зареєстр. 10.01.2018.

2. <http://Radivam.com.ua>

3. Дерігін Д. В. Обережно, міни: пам'ятка-довідник / Д. В. Дерігін. К., 2016. 52 с.

4. Фурман Я. В. Проблеми застосування науково-технічних засобів, що використовують під час розслідування злочинів, пов'язаних із використанням вибухових матеріалів (пристроїв) у діяльності підрозділів національної поліції України // Актуальні питання криміналістики та судової експертизи [Текст] : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19 листоп. 2020 р.) / редкол. : В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 461 с. С. 422.

Ю. Хатнюк,
завідувач кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу
факультету № 3 ІПФНП,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

С. Гнатюк,
доцент кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу
факультету № 3 ІПФНП,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ГРОМАДСЬКИЙ ПОРЯДОК

Розглядаючи питання визначення проступків проти громадського порядку в інших країнах, насамперед доцільно, звернути увагу на досвід країн так званої «сталі демократії».

Правовий досвід інших розвинутих країн свідчить про наявність єдиного законодавчого акта з питань публічного порядку. Так, наприклад у Фінляндській Республіці діє Закон «Про публічний порядок», метою якого є забезпечення публічного порядку та безпеки в місцях загального користування, незалежно від форм власності – вулицях, дорогах, спортивних майданчиках, кладовищах, громадському транспорті, будівлях державних установ тощо.

Цей закон складається з наступних розділів:

1. Загальні положення, що містить мету запровадження закону та тлумачення основних термінів.

2. Загроза публічному порядку та безпеці, який включає норми про заборону певних дій. Наприклад, порушення публічного порядку та загрози громадській безпеці у формі словесних погроз, агресивних жестів; вживання одурманюючих речовин та інші дії.

3. Заборонені предмети та речовини, що містить поза іншим положення про заборону мати при собі у громадських

місцях певні предмети або речовини (наприклад, холодна зброя, бите скло, ланцюги, бейсбольні бити та ін.).

4. Тварини, що визначає порядок утримання тварин із метою підтримання публічного порядку та забезпечення публічної безпеки.

5. Відповідальність. За змістом цього розділу вбачається, що відповідальність за порушення у сфері публічного порядку згідно із законом про публічний порядок передбачена виключно у вигляді штрафу [8]. Поряд із цим порушення публічного порядку можуть кваліфікуватись як злочини, передбачені Кримінальним кодексом Фінляндської Республіки.

Пряма вимога про необхідність визначення проступків тільки в нормах законів існує у праві Швейцарії, Італії, Греції, Іспанії та Португалії. В інших державах склади проступків та стягнення за них встановлюються як у законах, так і підзаконних актах. Разом з тим слід зазначити, що правові системи інших держав (Австрії, Франції, Нідерландів, Іспанії, Греції) характеризуються відмежуванням законодавства про проступки від законодавства щодо злочинів, що виявляється в неможливості застосування до проступків і відносин, які виникають внаслідок їх вчинення, загальних положень кримінальних законів. Шлях країн до такого розуміння і стан права про незначні делікти були різними: австрійське і голландське право прийшло від кримінальних проступків до відокремлених проступків, а деліктне право Франції, Греції та Іспанії сформувалося виключно внаслідок активної діяльності судової влади. Звичайно, на початку формування системи проступків за основу за аналогією бралися відповідні поняття й інститути кримінальних законів. Але тепер можна констатувати відокремленість законодавства щодо проступків Франції, Греції та Іспанії від антиделіктних кодексів [9].

Проаналізувавши законодавство Федеративної Республіки Німеччини ми зрозуміли, що порушення публічного порядку розглядаються, як злочинне діяння, переслідуване у кримінальному порядку. Відповідно до Кримінального кодексу Федеративної Республіки Німеччини закріплений поділ усіх злочинних діянь на злочини та проступки. Проступками (*Geldstrafe*) є протиправні діяння, за вчинення яких мінімальним покаранням є позбавлення волі на більш короткий строк

або грошовий штраф. А як правопорушення (*Ordnungswidrigkeit*) – незначне порушення, відповідальність за яке передбачена у вигляді іншого штрафу. Слід зауважити, що перелік порушень публічного порядку як складів таких проступків міститься як у федеральних законах, так і в законодавстві Федеральної землі.

Дещо подібну кваліфікацію можна спостерігати також і в законодавстві Швейцарської Конфедерації.

А ось Сполучене Королівство Великобританії та Північної Ірландії, на відміну від більшості країн світу, не має єдиної Конституції. Згідно з правом Англії та Уельсу (що є складовою правової системи Сполученого Королівства Великобританії та Північної Ірландії) порушення публічного порядку (*public nuisance*) належить до злочинних діянь, переслідування яких ведеться відповідно до кримінального судочинства. Беручи до уваги, можливість класифікації злочинних діянь, відповідальність за які передбачена англійським правом, за джерелом походження на злочини, передбачені загальним правом, та злочини, які визнаються такими за статутним правом [1, с. 10]. До таких порушень належать нетяжкі злочини, наприклад розпалювання багать на вулицях, утримання хворих тварин тощо [2].

Поряд із викладеним запроваджено інститут антисоціальної поведінки, переслідування за яку не здійснюється у кримінальному порядку. Виходячи зі змісту Статуту про антисоціальну поведінку 2003 р., антисоціальна поведінка наявна в тому разі, коли внаслідок неодноразового повторювання протягом певного проміжку часу вона викликає чи може викликати тривогу або стрес в інших людей. Мова йде, наприклад, про надмірний шум у пізню годину доби, засмічування території, нанесення графіті тощо [3].

У системі англо-американського права незначні правопорушення носять назву «місдемінор» – (англ. *misdemeanour* – проступок, від *mis...* – префікс із значенням неправильності і *demeanour* – поведінка) [4].

Зупинившись на розгляді східноєвропейських державах так званої «молодої демократії» правова природа і зміст законодавства, що стосується проступків проти публічного порядку,

залежать від співвідношення матеріального кримінального та адміністративного права.

При аналізі законодавства Болгарії у сфері правового регулювання правопорушень проти публічного порядку, ми з'ясували, що відповідно до Кримінального кодексу не визнає поділу злочинних діянь на окремі види (наприклад, проступок та злочин) [11].

За законодавством Естонської Республіки, враховуючи зміст ст. 3 розділу 2 «Винні діяння проти публічного порядку» глави 16 «Винні діяння проти громадського спокою» Пенітенціарного кодексу Естонської республіки, глави 12 «Адміністративні правопорушення, що посягають на громадський порядок та громадську безпеку» Кодексу про адміністративні правопорушення, злочин та проступок у сфері публічного порядку суттєво різняться між собою:

- 1) для них встановлені різні види основного покарання;
- 2) проступок менш шкідливий, ніж злочин. Наприклад, порушення в громадському місці спокою інших осіб чи інше порушення публічного порядку кваліфікується як проступок (ст. 262 Пенітенціарного кодексу) [12], нецензурна лайка в громадських місцях, образливе чіпляння до людей та інші подібні дії, що порушують громадський порядок та спокій людей, – адміністративне правопорушення (ст. 144 Кодексу про адміністративні правопорушення), натомість грубе порушення публічного порядку, наприклад, порушення спокою або публічного порядку, вчинене з погрозою застосування зброї чи іншого предмета, що використовується в якості зброї, вибухового пристрою або вибухових речовин (ст. 263 Пенітенціарного кодексу), є злочином [12]. Що за своїм характером має спільність з законодавством України.

Список використаних джерел

1. Organization and legal basis of cooperation of ukraine and the european union in the law enforcement field. theoretical and practical problems of the legal regulation of social relations : collective monograph / V. Abroskin, S. Andreychenko, V. Bondar, G. Chebotareva, etc. lviv-torun: liha-pres, 2019. 320 p.
2. Кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. А. С. Бєніцького, В. С. Гуславського, О. О. Дудорова, Б. Г. Розовського. Київ : Істина, 2011. С. 1023–1091.

3. Nuisance – Legal Dictionary – The Free Dictionary. URL: <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/nuisance/>
4. Anti-social Behaviour Act 2003. URL: <http://www.legislation.gov.uk/>
5. German criminal code. URL: http://www.gesetzeiminternet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html#p1131.
6. Swiss Criminal Code. URL: [http:// www.admin.ch/ch/e/rs/311.0.en.pdf](http://www.admin.ch/ch/e/rs/311.0.en.pdf)
7. Public order Act. URL: <http://www.poliisi.fi>
8. Кримінальний закон : Закон, прийнятий Сеймом 17 червня 1998 року і оприлюднений Президентом держави 8 липня 1998 року. URL: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_awaffv/englisch_awaffv.html#p0161
9. Karistusseadustik. URL: <http://www.legaltext.ee/en/andmebaas/ava.asp?m=022>
10. Кодекс про адміністративні правопорушення. URL: http://estonia.news-city.info/docs/sistemsf/dok_iercgz/index.htm
11. Criminal Code of the Republic of Bulgaria. URL: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>
12. Administrative Violations and Sanctions Act. URL: http://www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/LRTA/Likumi/Latvian_Administrative_Violations_Code.doc

А. Я. Хитра,
завідувач кафедри кримінального процесу
та криміналістики факультету № 1 ІПФПНП,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

І. А. Робак,
здобувач вищої освіти рівня «магістр»
факультету № 1 ІПФПНП
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

В теперішній час наша країна стикається з небаченим у сучасній історії викликом – збройною агресією, яка торкається всіх сфер суспільного життя, зокрема і боротьби зі злочинністю правоохоронними органами. Важливим аспектом цієї протидії залишається проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень з метою реалізації завдань кримінального судочинства. Водночас умови воєнного стану суттєво вплинули на можливості слідчих та оперативних підрозділів з організації розслідування. Так, щодня працівники поліції документують наслідки обстрілів населених пунктів та жорстокість російських військ над мирним населенням на окупованих територіях. Реалії сьогодення активізують роботу слідчих підрозділів і криміналістів за напрямом документування злочинів російської армії в місцях ведення активних бойових дій на території нашої держави.

Одним із важливих моментів є вивчення особливостей документування та процесуального оформлення огляду місця події щодо обставин убивств і катувань цивільних осіб та військових, фіксування місць одиночних і масових захоронень, порядку ексгумації тіл для проведення необхідних досліджень.

Взагалі, поняття «ексгумація трупа» не закріплене у чинному законодавстві і з наукової точки зору у літературі

під ексгумацією трупа розуміють процесуальну дію організаційно-технічного характеру, що полягає у вийманні трупа людини з могили з метою створення належних умов для подальшого проведення огляду трупа, пред'явлення його для впізнання, експертного дослідження та/або інших процесуальних дій [2, с. 241].

Відповідно до ст. 239 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) ексгумація трупа здійснюється за постановою прокурора. Виконання постанови покладається на службових осіб органів місцевого самоврядування [3].

Насамперед слід зазначити, що ексгумацію трупа проводять лише після початку досудового розслідування. Натомість, огляд місця події – невідкладна слідча (розшукова) дія, що, відповідно до частини 3 статті 214 КПК України, у невідкладних випадках може бути проведений до початку досудового розслідування. Водночас, огляд трупа як слідча (розшукова) дія, яку проводять поза межами місця події, як і ексгумація, може бути проведена лише після внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань [1, с. 231].

Ексгумація трупа співвідноситься із деякими іншими процесуальними діями, серед яких огляд, насамперед огляд трупа, а також пред'явлення для впізнання, слідчий експеримент, одержання зразків для експертизи. Від вказаних процесуальних дій ексгумація трупа відрізняється за метою проведення, за процесуальною природою, складом учасників, фактичною і юридичною підставами, визначеним у КПК України процесуальним порядком, рекомендованими тактичними прийомами проведення.

Практично неможливо провести ексгумацію без огляду трупа, так же, як і немає огляду похованого трупа без ексгумації. Складову частину огляду похованого трупа не варто розглядати як самостійну слідчу (розшукову) дію. Важливо врахувати і те, що огляд трупа у цих випадках супроводжується оглядом місця його поховання, який починається фактично з моменту початку ексгумації [6, с. 83].

Якщо ексгумацію і огляд трупа роз'єднати на дві самостійні процесуальні дії, то важко уявити, в який момент завершується ексгумація і починається огляд трупа. Якщо ексгумацією

є лише виймання трупа, що не супроводжується дослідженням і фіксацією доказів, то вона тим більше не може бути віднесена до числа слідчих (розшукових) дій, які завжди повинні мати пізнавальний характер і бути безпосередньо спрямованими на виявлення, фіксацію, вилучення і дослідження доказів у конкретному кримінальному провадженні. Проте під час ексгумації можуть бути проведені як огляд трупа, так і інші дії, спрямовані на встановлення істини під час досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Труп виймається з місця поховання за присутності судово-медичного експерта та оглядається з дотриманням правил статті 238 КПК України про огляд трупа. Після проведення ексгумації і необхідних досліджень поховання здійснюється в тому самому місці з приведенням могили в попередній стан.

Коло учасників складають слідчий чи прокурор, поняті (у кількості не менше двох), судово-медичний експерт в обов'язковому порядку, а якщо його неможливо викликати, запрошують найближчого лікаря як спеціаліста. Факультативними учасниками огляду можуть бути: спеціаліст (участь в огляді місця події спеціаліста-криміналіста доцільна практично у всіх випадках); потерпілий, свідок, в окремих випадках – підозрюваний чи обвинувачений; представники адміністрації відповідної установи, підприємства чи організації; оперативні працівники; за необхідності – інспектор-кінолог. Під час огляду (як і під час проведення інших слідчих (розшукових) дій), якщо він виконується за участю підозрюваного, обвинуваченого або за їхнім клопотанням чи клопотанням захисника, може бути присутній захисник [4, с. 238].

Під час ексгумації судово-медичним експертом можуть бути вилучені зразки тканини і органів або частини трупа, необхідні для проведення експертних досліджень. У разі необхідності труп може бути доставлений до відповідного експертного закладу для проведення експертизи. Під час ексгумації трупа з поховання можуть бути вилучені речі, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення.

Незважаючи на важливість питання процесуальної фіксації результатів ексгумації трупа, чинний КПК України не містить детальних вказівок про те, як саме повинні фіксуватися

хід та результати цієї процесуальної дії. У частині 6 статті 239 КПК України встановлено, що про проведену слідчу (розшукову) дію складають протокол, у якому зазначають все, що було виявлено, у тій послідовності, в якій це відбувалося, і в тому вигляді, у якому спостерігалось під час проведення слідчої (розшукової) дії. Якщо під час ексгумації вилучали речі та об'єкти для досліджень, про це зазначається в протоколі. До протоколу додають матеріали вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапису, плани і схеми, графічні зображення, відбитки та зліпки [6, с. 93].

Щодо огляду трупа на місці проведення ексгумації, його перебіг і результати фіксують у єдиному протоколі ексгумації трупа, оскільки саме у цьому випадку огляд проводять задля перевірки, чи є у труні труп, кому він належить, тому ці дії є складовою частиною ексгумації.

Протокол ексгумації трупа після ознайомлення з ним підписують поняті, учасники ексгумації та інші особи, які були присутні під час її проведення (службові особи органів місцевого самоврядування, представники адміністрації кладовища, санітарно-епідеміологічної служби та інші особи). Своїми підписами вони засвідчують правильність проведення процесуальної дії та її фіксації у протоколі. Якщо особа, що брала участь у проведенні такої дії, відмовиться підписати протокол, про це зазначається в протоколі. Такій особі надається право дати письмові пояснення щодо причин відмови від підписання, які заносяться до протоколу [5, с. 646].

Таким чином, проведення ексгумації трупа є досить складною і специфічною процесуальною дією, що вимагає професіоналізму і високого рівня морально-вольових якостей слідчого. У силу характеру місця проведення ексгумації та емоційного стану її учасників, весь процес ексгумації трупа повинен бути попередньо продуманий слідчим. Враховуючи це, знання тактики її проведення, а також вміння слідчого правильно обирати тактичні прийоми у різних слідчих ситуаціях є необхідними передумовами успішного проведення ексгумації трупа.

На даний час відсутній законодавчий порядок проведення ексгумації, внаслідок чого виникають колізії і ситуації, коли отримані докази є недопустимими. Наявні процесуальні

прогалини в організації підготовки та безпосередньому проведенні ексгумації трупа під час процесуальної діяльності дослідження цієї дії на теоретичному рівні з урахуванням вимог практики набуває винятково важливого значення.

Крім цього, необхідною передумовою успішного проведення ексгумації трупа є знання психологічних проблем, що виникають між її учасниками під час її підготовки та безпосереднього проведення, а також вміння слідчого їх долати. Саме задля реалізації поставлених перед ним завдань слідчий повинен знати сутність і володіти тактичними та психологічними прийомами проведення такої складної процесуальної дії, як ексгумація трупа, вміло застосовувати свої теоретичні знання у процесуальній діяльності з розслідування кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Конюшенко Ю. Ю. Процесуальні аспекти огляду місця злочину як слідчої (розшукової) діяльності : деякі питання для обговорення. 2021. № 88 (4). С. 229–235.

2. Кримінальний процес України у питаннях і відповідях : навч. посіб. / Л. Д. Удалова, М. А. Макаров, Ю. І. Азаров, С. О. Заїка, О. В. Кубарева, О. В. Римарчук, В. В. Рожнова, Д. О. Савицький, А. В. Форостяний, О. Ю. Хабло. Видання 5-те, переробл. і доповн. Київ, 2020. 497 с.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

4. Лучко О. А. Щодо суб'єктів проведення огляду. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. Криворізька академія патрульної поліції. Том 31 (70) № 4. 2020. С. 235–241.

5. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Зразки процесуальних документів у кримінальному провадженні. Станом на 21 лютого 2020 року / за заг. ред. Чернявського С. С. Київ : Видавничий дім «Професіонал», 2020. 1288 с.

6. Огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією, у кримінальному провадженні України : навчальний посібник / В. І. Галаган, М. Й. Кулик, Н. С. Моргун, Ю. В. Терещенко. Київ, 2018. 113 с.

О. М. Цукан,

доцент кафедри фундаментальних
та юридичних дисциплін,
кандидат юридичних наук
(Харківський національний університет
внутрішніх справ)

Н. О. Расторгуєва,

слухач магістратури
(Харківський національний університет
внутрішніх справ)

БАЗОВІ КРИТЕРІЇ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ КЕРІВНОГО СКЛАДУ ПОЛІЦІЇ У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Забезпечення формування правової держави та громадянського суспільства в Україні відводить важливе місце реформуванню Міністерства внутрішніх справ, діяльність якого потребує вдосконалення та оптимізації. У цьому розрізі неабиякої уваги набувають проблеми розвитку та вдосконалення механізму підготовки професійних кадрів для Національної поліції, наближення їх діяльності до стандартів Європейського Союзу [1, с. 1]. Разом із тим подальше реформування Національної поліції України вимагає запровадження нових стандартів підготовки поліцейських, що не вбачається можливим без вирішення наявних недоліків відомчої освіти в МВС України [2, с. 100]. Саме тому, при підготовці поліцейських слід звернути увагу на базові критерії якості підготовки фахівців у країнах Європейського Союзу.

При всьому розмаїтті моделей, системи професійної підготовки кадрів поліції в країнах Європи характеризуються рядом загальних принципів до організації комплектування і критеріїв якості навчання керівного складу поліції. Їх суть коротко можна звести до наступного:

1) на керівні посади в поліції можуть висуватися як кадрові офіцери (які постійно перебувають на службі в поліції, аналогічно нашому атестованому складу органів внутрішніх справ), так і цивільні особи, переважно з числа представників

правоохоронних органів (адвокати, прокурори, судді, юристи) або фахівців управлінського профілю.

Проте це не означає, що основним критерієм для висунення цивільної особи на керівний пост є його «неполіцейське» минуле. Так або інакше, цей кандидат повинен мати, по-перше, або юридичну або іншу близьку до неї професійну освіту, по-друге, досвід керівної або науково-дослідної роботи.

2) професійна підготовка керівних кадрів поліції на європейському континенті є багатоваріантною, гнучкою системою, що пропонує той або інший варіант навчання. Так, претенденти або особи, що вже отримали призначення на керівну посаду, в обов'язковому порядку проходять той чи інший вид професійної підготовки для керівників (курси підвищення кваліфікації, перепідготовки, удосконалення тощо). А фахівцям з цивільної сфери, як правило, призначається курс прискореного професійного навчання (accelerated police education) в національній поліцейській академії.

Навіть офіцери поліції з великим досвідом роботи, перш ніж посісти високу керівну посаду, закінчують курси перепідготовки або підвищення кваліфікації, що тривають від одного тижня до одного року. При визначенні тривалості курсу беруться до уваги освіта офіцера і стаж служби в поліції.

3) активність і професійна спрямованість підготовки керівних кадрів досягаються широким розповсюдженням в європейському поліцейському вихованні практичного навчання (experiential learning), яке виражається у використанні активних методів навчання, відтворенні на заняттях ситуацій, що виникають у поліцейській діяльності, проведенні виїзних занять безпосередньо в органах і підрозділах поліції.

4) однією з особливостей європейських систем професійної підготовки керівних кадрів поліції є постійне здійснення «зворотного зв'язку» (feedback) між навчальним, професорсько-викладацьким складом, адміністрацією освітніх установ на всіх рівнях навчання, а також випускниками і практичними працівниками (за допомогою проведення круглих столів, анкетування, опитувань, рецензування і так далі). Неабиякою мірою цьому сприяє те, що серед професорсько-викладацького складу є велика кількість колишніх і діючих практичних співробітників, що поєднують службу в поліції з викладанням.

«Зворотній зв'язок» сприяє створенню баз даних і розробці на їх основі пропозицій щодо вдосконалення підготовки фахівців.

5) останнім часом у професійній підготовці керівних кадрів поліції більшості країн Європи чітко простежується міжнародна інтеграція і кооперація та прагнення до спільного вирішення завдань ефективного управління персоналом органів і підрозділів поліції. Такий підхід сприяє подоланню відмінностей у національних системах професійного навчання і одночасно вирішує задачу підготовки керівної ланки поліції до роботи в умовах об'єднаної Європи [3, с. 198-199].

Вельми цінним для України стане використання базових критеріїв якості при підготовці кадрів національної поліції: систематичне проведення виїзних занять безпосередньо у підрозділах Національної поліції з навчальних дисциплін, які стосуються практичної діяльності поліцейського; залучення до проведення навчальних занять практичних співробітників, які будуть поєднувати службу в поліції з викладанням, а також студентоцентрованість та постійний зв'язок з основними стейкхолдерами. Таким чином, врахування європейського досвіду підготовки кадрів для поліції неминуче призведе до підвищення якості освітніх програм ЗВО структури МВС.

Список використаних джерел

1. Андреев А. В. Адміністративно-правове регулювання підготовки кадрів для національної поліції у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання : дис. канд. юрид. наук : 12.00.07. Дніпро, 2002. 238 с.
2. Андреев А. Особливості підготовки поліцейських кадрів у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 6. С. 100-103.
3. Бесчастний В. М. Перспективи реформування органів внутрішніх справ України крізь призму західноєвропейського досвіду. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2011. № 3. С. 188-200.

О. В. Шамара,

радник директора, кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник, доцент
(Державна наукова установа «Інститут інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук України»)

БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Верховною Радою України прийнято та Президентом України підписано Закон України «Про Бюро економічної безпеки України» № 1150-ІХ від 28 січня 2021 року, яким визначено правові основи організації та діяльності Бюро економічної безпеки України, як центрального органу виконавчої влади, на який покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави.

У статті 4 Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» серед основних завдань Бюро економічної безпеки України визначено:

забезпечення економічної безпеки держави шляхом запобігання, виявлення, припинення, розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на функціонування економіки держави;

збирання та аналіз інформації про правопорушення, що впливають на економічну безпеку держави, та визначення способів запобігання їх виникненню в майбутньому;

планування заходів у сфері протидії кримінальним правопорушенням, віднесенням законом до його підслідності.

Стаття 8 Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» розкриває повноваження Бюро економічної безпеки України та визначає, що відповідно до покладених на Бюро завдань, зокрема:

здійснює оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування у межах передбаченої законом підслідності;

здійснює інформаційно-пошукову та аналітично-інформаційну роботу з метою виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Бюро економічної безпеки України;

здійснює розшук осіб, які переходять від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання за вчинення кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності;

збирає, обробляє та аналізує інформацію щодо кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності;

формує аналітичні матеріали з метою оцінювання загроз та ризиків вчинення (зростання кількості) кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності;

використовує гласних і негласних штатних та позаштатних працівників на підставах та в порядку, встановлених законом, дотримуючись умов добровільності і конфіденційності таких відносин, матеріально і морально заохочує осіб, які надають допомогу в запобіганні, виявленні, припиненні і розслідуванні кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Бюро економічної безпеки України.

Стаття 216 Кримінального процесуального кодексу України визначає підслідність Бюро економічної безпеки України, зокрема детективи органів Бюро економічної безпеки України здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтями 199, 200, 203-2, 204, 205-1, 206, 212, 212-1, 218-1, 219, 220-1, 220-2, 222, 222-1, 223-1, 224, 229, 231, 232, 232-1, 232-2, 233 Кримінального кодексу України, віднесених до розділу VII Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності (КК України).

Слід констатувати, що не всі кримінальні правопорушення, які посягають на функціонування економіки України та економічну безпеку держави, віднесено законодавством України до підслідності Бюро економічної безпеки України.

Президент України своїм Указом від 14 вересня 2020 року №392/2020 затвердив рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України», в якій зазначено у пункті 54, що економічний розвиток і безпека неможливі без стійкого розвитку енергетики, тож є дивним відсутність у підслідності Бюро економічної безпеки України таких кримінальних правопорушень, як маніпулювання на енергетичному ринку (стаття 2222 Кримінального кодексу України) та незаконне використання інсайдерської інформації щодо оптових енергетичних продуктів (стаття 2323 Кримінального кодексу України).

Розділом VI Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» у пункті 28 передбачено абзаци четвертий та шостий частини другої статті 1 Закону України «Про загальну структуру і чисельність Служби безпеки України» виключити. Таким чином, із тексту Закону України «Про загальну структуру і чисельність Служби безпеки України» виключено зі структури Центрального апарату Служби безпеки України та підпорядкованих йому органах підрозділи: контррозвідального захисту економіки держави та боротьби з корупцією і організованою злочинністю.

Крім того, з частини першої статті 2 Закону України «Про Службу безпеки України», на підставі пункту 3 Розділу VI Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» слово «економічній» виключено. Це дає додаткову аргументацію щодо відсутності у Служби безпеки України в її галузевому Законі, серед завдань – захист економічної безпеки держави та економічного потенціалу України.

Статтею 1 Закону України «Про контррозвідальну діяльність» визначено контррозвідальну діяльність, як спеціальний вид діяльності у сфері забезпечення державної безпеки, яка здійснюється з використанням системи контррозвідальних, пошукових, режимних, адміністративно-правових заходів, спрямованих на попередження, своєчасне виявлення і запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам безпеки України, розвідальним, терористичним та іншим протиправним посяганням спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на інтереси України.

З урахуванням ліквідації у структурі Центрального апарату Служби безпеки України та підпорядкованих йому органах підрозділів контррозвідального захисту економіки держави таку функцію доцільно закріпити за відповідними підрозділами Бюро економічної безпеки України.

У цьому зв'язку доцільно згадати Стратегію забезпечення державної безпеки, затверджена Указом Президента України від 16 лютого 2022 року №56/2022, яка визначає реальні й потенційні загрози державній безпеці України, напрями та завдання державної політики у сфері державної безпеки, що є основою для планування і реалізації політики у сфері державної безпеки. Серед об'єктів забезпечення державної

безпеки визначено економічний потенціал держави. У зв'язку із цим, також слушним є визначити для Бюро економічної безпеки України, у статті 216 Кримінального процесуального кодексу України, в якості альтернативної підслідності статтю 113 Диверсія, у разі, якщо об'єктом посягання буде встановлено економічний потенціал держави та/або економічна безпека України.

Крім того, Стратегія забезпечення державної безпеки серед основних завдань державної політики у сфері забезпечення державної безпеки визначає – економічний потенціал України та її економічну безпеку, а також системну протидію економічному тероризму.

Щодо протидії тероризму, то слід врахувати, що Бюро економічної безпеки України відповідно до статті 4 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» включено до числа суб'єктів, які безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом у межах своєї компетенції. У зв'язку із цим постає питання щодо включення до альтернативної підслідності Бюро економічної безпеки України, в рамках запобігання, виявлення, припинення, розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на функціонування економіки держави, кримінальних правопорушень, передбачених статтею 2091 Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та статтею 2585. Фінансування тероризму, у разі якщо злочинні посягання спрямовані на шкоду економічній безпеці держави або її економічному потенціалу.

Узагальнюючи наведене вище, слід констатувати необхідність функцію контррозвідувального захисту економіки держави покласти на відповідні підрозділи Бюро економічної безпеки України, як єдиного органу, який здійснює забезпечення економічної безпеки України шляхом запобігання, виявлення, припинення, розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на функціонування економіки держави, її економічної безпеки. З цією метою необхідно розробити та внести відповідні зміни до законів України «Про контррозвідувальну діяльність», «Про боротьбу з тероризмом», «Про Бюро економічної безпеки України», в частині меж повноважень

Бюро економічної безпеки України та статтю 216 Кримінального процесуального кодексу України.

Крім того, слід звернути увагу на зміни внесені до Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», де до статті 5 внесено зміни відповідно до яких Бюро економічної безпеки України включено до державних органів, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю. У зв'язку із цим доцільно віднести до альтернативної підслідності Бюро економічної безпеки України кримінальні правопорушення – стаття 255. Створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у ній; стаття 255¹. Встановлення або поширення злочинного впливу, у разі, якщо їх об'єкт посягання є економічна безпека України та її економічний потенціал.

Стратегією економічної безпеки України на період до 2025 року, що прийнята на підставі пункту 66 Стратегії національної безпеки України та затверджена Указом Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021, визначено стратегічний курс у сфері економічної безпеки, серед іншого у пункті 21.1 визначено завдання у сфері фінансової безпеки – розбудова ефективної моделі боротьби зі злочинами в економічній сфері шляхом забезпечення діяльності Бюро економічної безпеки України.

Запропоновані зміни до чинного законодавства України спрямовані на досягнення мети Стратегії економічної безпеки України, в частині розбудови ефективної моделі боротьби зі злочинами в економічній сфері шляхом забезпечення діяльності Бюро економічної безпеки України.

Проведений аналіз дає підстави констатувати, що виходячи зі статусу Бюро економічної безпеки України на нього Законом покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави, проте не всі кримінальні правопорушення, що посягають на функціонування економіки держави (економічну безпеку України), передбачені Кримінальним кодексом України віднесено до підслідності Бюро економічної безпеки України. При цьому, залишилось не внормованим питання такого додаткового інструментарію, як контррозвідувальне забезпечення економічної безпеки України та її економічного потенціалу.

О. О. Шаповалов,

перший заступник начальника Департаменту
захисту інтересів суспільства і держави,
кандидат юридичних наук
(Національна поліція України)

А. О. Шаповалова,

провідний науковий співробітник наукової лабораторії
з проблем протидії злочинності ННІ № 1,
кандидат юридичних наук
(Національна академія внутрішніх справ)

НЕОБХІДНІСТЬ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ НОРМ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ТА ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

З часу повномасштабного вторгнення військ Російської Федерації на територію нашої держави в українському суспільстві, крім запиту на перемогу, стає дедалі виразнішим також запит на справедливість. Ми не знаємо, коли закінчиться активна фаза бойових дій, проте очевидно, що саме запит на справедливість супроводжуватиме наш соціум упродовж десятиліть. Водночас суди над російськими військовими, які ми бачили досі, викликають багато питань у суспільстві. Справедливість у нашому випадку – це покарання максимальної кількості винних за всі тяжкі злочини, скоєні на території України за останні вісім років: від політичної верхівки Росії та Білорусі – й до солдата, котрий виконував злочинні накази [1].

Тож передусім необхідно з'ясувати, у чому саме полягає сутність запиту на справедливість. Він охоплює різні зрізи: це виявлення та розслідування злочинних діянь, якими порушують норми міжнародного гуманітарного права, застосування країною-агресором засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів і звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада України; це відповідальність винних осіб, захист жертв і виплата компенсацій.

Проте для реалізації такого запиту потребує законодавчого вирішення низка проблемних аспектів. Насамперед нагальною

є необхідність удосконалення норм законодавства, що регулює співробітництво з Міжнародним кримінальним судом.

Зокрема, 3 травня 2022 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом».

Водночас внесені цим Законом зміни до Кримінального процесуального кодексу (КПК) України не забезпечують повноцінного й ефективного розслідування Міжнародним кримінальним судом злочинів, які вчинені на території України країною-агресором під час збройного конфлікту та які віднесено до юрисдикції цього суду. До прикладу, у ч. 1 ст. 624 КПК України визначено, що процесуальні дії на території України на підставі та на виконання прохання Міжнародного кримінального суду може проводити Прокурор Міжнародного кримінального суду, крім процесуальних дій, виконання яких в Україні здійснюють за погодженням із прокурором або з дозволу слідчого судді, суду [2]. Водночас Прокурор Міжнародного кримінального суду для проведення розслідування має штат уповноважених осіб, які виконують процесуальні дії. У зв'язку із цим, необхідно внести в цю норму КПК України зміни, які дозволять уповноваженим особам Офісу Прокурора Міжнародного кримінального суду згідно з їхніми функціональними обов'язками проводити процесуальні дії на виконання прохання Міжнародного кримінального суду.

Також для взаємодії із центральними органами виконавчої влади щодо питань, пов'язаних із виявленням і розслідуванням воєнних злочинів, вчинених під час збройної агресії Російської Федерації проти України, пропонується акцентувати увагу на питаннях:

- належного функціонування експертних установ з метою забезпечення виконання завдань кримінального провадження;

- забезпечення спеціалізації та підвищення кваліфікації слідчих і прокурорів з питань розслідування воєнних злочинів, оскільки більшість працівників не мають досвіду роботи з міжнародно-правовими документами й не ознайомлені з особливостями збору доказів в умовах збройного конфлікту;

– упровадження в діяльність органів досудового розслідування та прокуратури новітніх технологій задля реалізації завдань кримінального судочинства, створення баз даних і програм, які вже довели ефективність у практичній діяльності інших країн та міжнародних інституцій.

В умовах повномасштабної війни, щоденного вчинення країною-агресором численних кримінальних правопорушень, які міжнародне гуманітарне право кваліфікує як воєнні злочини та злочини проти людяності, постає необхідність невідкладної імплементації міжнародного гуманітарного та кримінального права до чинного Кримінального кодексу (КК) України.

Крім воєнних злочинів, Російська Федерація вчиняє й інші різновиди міжнародних злочинів – так звані злочини проти людяності. Кількість потерпілих від таких злочинів обчислюють тисячами. Проте винним у вчиненні більшості з них наразі вдається уникати кримінального переслідування через відсутність складу відповідного злочину в КК України.

Відповідно до ст. 7 Римського статуту Міжнародного кримінального суду, злочином проти людяності вважають будь-яке з таких діянь, як убивство, винищення, поневолення, депортація, тортури тощо, коли вони відбуваються в межах широкомасштабного чи систематичного нападу на будь-яких цивільних осіб, якщо такий напад вчиняють свідомо [3]. Ці злочини є найжахливішими, оскільки посягають безпосередньо на природу людини.

Стаття 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду визначає, що воєнними злочинами є грубі порушення Женевських конвенцій 1949 року, а також вона містить вичерпний перелік цих злочинів.

Чинний КК України не передбачає кримінальної відповідальності за злочини проти людяності та за воєнні злочини, що становлять порушення звичаєвого, а не договірного міжнародного гуманітарного права. Окреслені прогалини зумовлені тим, що від моменту прийняття КК України його положення системно не узгоджували із сучасним міжнародним правом і тенденціями його імплементації в національні правові системи в аспекті кримінальної відповідальності за так звані міжнародні злочини.

Отже, для вирішення порушеного питання, а саме для забезпечення невідворотності кримінального покарання за вчинення воєнних злочинів в Україні, постала потреба в невідкладному підписанні Президентом України Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права» (законопроект № 2689), який був розроблений за участю провідних міжнародних й українських експертів і прийнятий Верховною Радою України ще 20 травня 2021 року. Адже ті, хто вчиняє злочини проти людяності, повинні знати, що їх будуть переслідувати в будь-якій країні й що ці воєнні злочини не мають строку давності. Злочинці не повинні мати можливості переховуватися чи уникнути кримінальної відповідальності. В умовах воєнного стану в Україні важливо, щоб цей Закон був підписаний, набув чинності й почав діяти якомога швидше.

Список використаних джерел

1. Мамедов Г. Слідами Гааги: чому нам потрібен гібридний механізм правосуддя. URL: <https://zn.ua/ukr/LAW/slidami-haahi-chomu-nam-potriben-hibridnij-mekhanizm-pravosuddja.html>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
3. Римський статут Міжнародного уголовного суда : прийнят 17 юля 1998 г. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU98119>

М. Б. Шевців,
заступник декана факультету № 3 ІПФПП,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

В. В. Бондар,
доцент кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу факультету № 3 ІПФПП,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ ОРГАНАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ СПРАВ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ, ЗАФІКСОВАНИХ В АВТОМАТИЧНОМУ РЕЖИМІ

Відповідно до чинного законодавства одним із завдань Національної поліції України є регулювання дорожнього руху та здійснення контролю за додержанням його учасниками встановлених правил.

Проблема, яка склалася в державі у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху вимагала негайного законодавчого та технічного її вирішення. Таким рішенням стала необхідність впровадження в Україні системи автоматичної фіксації порушень Правил дорожнього руху (далі – Система), які в тому числі пов'язані із перевищенням встановлених швидкісних режимів. З 2017 року в Україні було прийнято ряд законодавчих та відомчих нормативних актів, які регулюють діяльність Національної поліції в цьому напрямку. Так, було внесено зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), прийнята Кабінетом Міністрів України (далі – КМУ) Постанова щодо функціонування системи фіксації адміністративних правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху в автоматичному режимі та видано Міністерством внутрішніх справ України (далі – МВС) низка наказів щодо оформлення адміністративних

матеріалів за правопорушення в цієї сфері тощо. Перші Системи, з'явилися в Україні 1 червня 2020 року і за півтора роки їхнього функціонування винесено близько 3 млн. постанов про порушення встановлених обмежень швидкості. На превеликий жаль, функціонування Системи не викорінює факти порушення швидкісного режиму, що в свою чергу вимагає від держави застосування більш критичних засобів впливу на правопорушників. Однією з таких спроб стало перегляд змісту статті 122 КУпАП «Перевищення встановлених обмежень швидкості руху, проїзд на заборонний сигнал регулювання дорожнього руху та порушення інших правил дорожнього руху» та збільшення розміру штрафних санкції. Разом з цим наміри законодавця вгамувати прихильників швидкої їзди іноді суперечать самі собі, що не дає змоги представникам Національної поліції діяти максимально ефективно під час притягнення правопорушників до адміністративної відповідальності.

Відповідно до п. 12.4. та п. 12.6. Постанови КМУ від 10.10.2001 року № 1306 «Про Правила дорожнього руху» (далі – Правила) у населених пунктах рух транспортних засобів дозволяється із швидкістю не більше 50 км/год., а поза населеними пунктами на автомобільній дорозі, що позначена дорожнім знаком 5.1 – не більше 130 км/год., на дорозі з окремими проїзними частинами, що відокремлені одна від одної розділювальною смугою – не більше 110 км/год. та на інших автомобільних дорогах – не більше 90 км/год. [3]. Із самого початку, законодавець передбачив адміністративну відповідальність за порушення водіями транспортних засобів швидкісного режиму більше ніж на 20 та 50 км/год. частинами 1 та 3 ст. 122 КУпАП (у редакції до лютого 2021 року) відповідно, а розгляд цих правопорушень, згідно із ст. 222 КУпАП було віднесено до компетенції органів Національної поліції України. Для реалізації описаних положень КУпАП 07.11.2015 року МВС України видано Наказ № 1395 «Про затвердження Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі» (далі – Наказ) [1;5]. Натомість, деякі водії транспортних засобів, як не дотримувались так і не дотримуються встановлених Правил і дуже часто перевищують швидкість. Слід визнати, що більшість

цих фактів залишались латентними, оскільки поліцейські не завжди мали змогу попередити ці правопорушення. Ці факти обумовили прийняття Постанови КМУ від 10.11.2017 року № 833 «Про функціонування системи фіксації адміністративних правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху в автоматичному режимі» (далі – Система), якою визначено вимоги до її функціонування, в тому числі і фіксація перевищення встановлених обмежень швидкості руху транспортних засобів [4].

Список використаних джерел

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X. Дата оновлення 16.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення 05.09.2022).

2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за окремі правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху» від 16 лютого 2021 р. №1231-IX. Дата оновлення 16.02.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1231-20#Text> (дата звернення 05.09.2022).

3. Постанова Кабінету Міністрів України від 10.10.2001 року № 1306 «Про Правила дорожнього руху». Дата оновлення 30.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF#Text> (дата звернення 04.09.2022).

4. Постанова Кабінету Міністрів України від 10.11.2017 року № 833 «Про функціонування системи фіксації адміністративних правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху в автоматичному режимі». Дата оновлення 01.01.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/833-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення 06.09.2022).

5. Наказ МВС України від 07.11.2015 року № 1395 «Про затвердження Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі». Дата оновлення 04.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0113-20#Text> (Дата звернення 04.09.2022).

6. Наказ МВС України від 13.01.2020 року №13 «Про затвердження Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі». Дата оновлення 22.06.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0113-20#Text> (Дата звернення 05.09.2022).

7. Наказ МВС України від 25.10.2021 року №783 «Про затвердження Змін до Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі». Дата оновлення 25.10.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0113-20#Text> (Дата звернення 05.09.2022).

8. Наказ МВС України від 05.11.2021 року №808 «Про затвердження Змін до Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в не автоматичному режимі». Дата оновлення 05.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1665-21#n2> (Дата звернення 05.09.2022).

9. Бондар В. В., Бездольний М. Ю. та інші «Порядок та особливості складання адміністративних матеріалів : навчальний посібник». Херсон : 2020: Видавничий дім «Гельветика» 2020.

Ю. М. Шевців,
науковий співробітник
відділу організації наукової роботи
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ХАРАКТЕРИСТИКА КАТЕГОРІЇ «ЧЛЕНИ СІМ'Ї» ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Повномасштабне вторгнення рф на українську землю 24 лютого призвело до того, що мільйони українців змушені були покинути власні домівки. Одні – стали на захист суверенітету та територіальної цілісності нашої держави, інші – тимчасово переселилися на територію більш безпечних областей України або взагалі інших дружніх держав. Як наслідок, багато сімей змушені тимчасово проживати окремо, чоловік від дружити, діти від батьків тощо.

З огляду на сучасні реалії, надзвичайно сильно збільшується соціальна цінність категорії «сім'я», загострюється розуміння справді важливих для людини речей.

Через те, корисним вважаємо виокремити зміст поняття «сім'я» та його місце у системі норм законодавства Української держави.

Сучасне розуміння поняття сім'ї є складним і неоднозначним. Це пояснюється тим, що сім'я як соціальне явище має різноманітні прояви свого існування. У зв'язку з цим категорію «сім'я» використовують не тільки юридичні науки, а й соціологія, філософія, психологія, демографія, тощо.

Сім'я розглядається як система соціально-біологічних, господарсько-економічних, етичних та інших суспільних стосунків, які виникають у зв'язку з народженням і вихованням дитини, веденням спільного господарства [1, с. 191].

На думку Гопанчука В. С. сім'я в соціологічному значенні – це заснована на шлюбі чи кровному спорідненні невелика група людей, члени якої пов'язані спільністю побуту, взаємною моральною відповідальністю та допомогою [2, с. 30].

Виходячи із зазначеного вище, можемо констатувати, що сім'я розглядалася як мала соціальна група, соціальний інститут, який наділений певними ознаками (спільний побут,

шлюбні чи родинні зв'язки, моральна відповідальність членів сім'ї). Вважаємо, що перелік цих ознак не достатній для визначення поняття сім'ї в юридичній науці. Деякі українські науковці все ж спробували розробити дефініцію «сім'ї», яка розглядатиметься як правова категорія.

Сім'ю у правовому розумінні доцільно розглядати як юридичний зв'язок між фізичними особами. Застосування поняття юридичний зв'язок чітко підкреслює те змістове навантаження, яке вказує на сім'ю як правову категорію та чітко відмежовує юридичне визначення сім'ї від соціологічного [3, с. 113].

Таким чином, категорія «сім'я» у правовому значенні характеризується юридичним зв'язком фізичних осіб, які взаємодіють між собою на основі взаємних прав та обов'язків.

В той же час, в українській правовій науці, залишається неоднозначним питанням щодо визначення переліку осіб, які слід віднести до переліку членів сім'ї.

Тому, для більш повного вивчення даного питання, спробуємо здійснити дослідження категорії «члени сім'ї» у системі норм законодавства Української держави.

В юридичній енциклопедії під поняттям «члени сім'ї» розуміють осіб, які мають певні права та обов'язки, що ґрунтуються на їх сімейному стані. В різних галузях права та законодавства застосовуються свої визначення членів сім'ї, залежно від особливостей відносин, в яких такі особи беруть участь, і комплексу прав та обов'язків, яких вони набувають [4, с. 412].

Ватрас В. А. визначає поняття «члени сім'ї» як фізичні особи, які пов'язані з конкретною сім'єю шлюбом, родинністю, усиновленням та деякими формами влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування, спільним життям, спільністю інтересів, взаємними сімейними правами та обов'язками, які поряд з іншими особами можуть бути суб'єктами сімейних правовідносин [5, с. 6–7].

Сердечна І. Л. під поняттям «член сім'ї» (у сімейно-правовому аспекті) розуміє особу, яка має тісний правовий зв'язок з сім'єю, що ґрунтується на шлюбі, спорідненні, усиновленні, інших формах влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, характеризується спільністю життя та інтересів наявністю взаємних прав і обов'язків, передбачених сімейним законодавством [6, с. 93].

Також, науковець запропонувала для дослідження змісту поняття «член сім'ї» виділити два основні підходи щодо його розуміння, а саме: нормативний та доктринальний.

Нормативний підхід полягає у визначенні поняття «член сім'ї» у чинному законодавстві України та судовій практиці. Досліджувана категорія зустрічається не лише в галузі сімейного права, а й у інших галузях права, а саме: праві соціального забезпечення, цивільному, житловому, кримінальному праві та ін. Це поняття законодавець використовує як на рівні кодифікованих нормативно-правових актів, так і законів, підзаконних актів. Найбільш широко використовує термін «член сім'ї» галузь сімейного права [6, с. 89].

Доктринальний підхід визначення поняття «член сім'ї» характеризується неоднозначністю поглядів науковців щодо необхідності закріплення єдиного розуміння цього терміну [6, с. 91].

Житлове законодавство також використовує поняття «члени сім'ї». Так, у ст. 64 Житлового кодексу України вказано, що «до членів сім'ї наймача належать дружина наймача, їх діти і батьки. Членами сім'ї наймача може бути визнано й інших осіб, якщо вони постійно проживають разом з наймачем і ведуть з ним спільне господарство. Якщо особи, зазначені в частині другій цієї статті, перестали бути членами сім'ї наймача, але продовжують проживати в займаному жиллому приміщенні, вони мають такі ж права і обов'язки, як наймач та члени його сім'ї» [7].

У кримінальному законодавстві поняття «член сім'ї» зустрічаємо в нормах як матеріального, так і процесуального права.

У свою чергу Кримінальний процесуальний кодекс України роз'яснює, кого слід розуміти під поняттям «близькі родичі та члени сім'ї», а саме «близькі родичі та члени сім'ї – чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі» [8].

Окрім кодифікованих нормативно-правових актів, законодавець застосовує поняття «член сім'ї» і в Законі України «Про запобігання корупції», відповідно до якого – члени сім'ї: а) особи, яка перебуває у шлюбі із суб'єктом, зазначеним у ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», та діти зазначеного суб'єкта до досягнення ними повноліття – незалежно від спільного проживання із суб'єктом; б) будь-які особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки із суб'єктом, зазначеним у ч. 1 ст. 3 Закону (крім осіб, взаємні права та обов'язки яких не мають характеру сімейних), у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі [9].

Важлива спроба визначити поняття «член сім'ї» була зроблена Конституційним Судом України у справі за конституційними поданнями Служби безпеки України, Державного комітету нафтової, газової та нафтопереробної промисловості України, Міністерства фінансів України щодо офіційного тлумачення положень п. 6 ст.12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», та ч. 6 ст. 22 Закону України «Про пожежну безпеку» (справа про офіційне тлумачення терміну «член сім'ї») від 3 червня 1999 р. № 5-рп/99 [10].

Згідно з абзацом п'ятим пункту 6 мотивувальної частини даного рішення членами сім'ї є, зокрема особи, які постійно з ним мешкають і ведуть спільне господарство. До таких осіб належать не тільки близькі родичі (рідні брати, сестри, онуки, дід і баба), але й інші родичі чи особи, які не перебувають з особою у безпосередніх родинних зв'язках (брати, сестри дружини (чоловіка); неповнорідні брати і сестри; вітчим, мачуха; опікуни, піклувальники, пасинки, падчерки й інші). Обов'язковими умовами для визнання їх членами сім'ї, крім спільного проживання, є: ведення спільного господарства, тобто наявність спільних витрат, спільного бюджету, спільного харчування, купівля майна для спільного користування, участь у витратах та утримання житла, його ремонт, надання взаємної допомоги, наявність усних чи письмових домовленостей про порядок користування житловим приміщенням, інших обставин, які засвідчують реальність сімейних відносин [10].

Таким чином зазначимо, що поняття «члени сім'ї» застосовується не лише в сімейному законодавстві, а й в інших нормативно-правових актах системи українського законодавства. Тобто, одна і та ж сама категорія розглядається членом сім'ї відповідно до положень одного нормативно-правового акту, в той же час не є членом сім'ї згідно з положеннями іншого.

Отже, можемо зробити висновок, що поняття «член сім'ї» походить від слова «сім'я» та є взаємопов'язаними елементами. Члени сім'ї визнаються суб'єктами сімейних правовідносин при наявності юридичного складу, тобто факту перебування особи у певному сімейно-правовому зв'язку із вказаною у законодавстві особою.

Список використаних джерел

1. Кириченко Т. С. До питання про необхідність універсального поняття «сім'я». *Право і безпека*. 2010. № 2 (34). С. 190-193.
2. Сімейне право України : підручник / за ред. В. С. Гопанчука. К.: Істина, 2002. 304 с.
3. Тімуш І. С. Визначення сім'ї у юридичній науці. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2018. № 2. С. 109–115. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2018_2_17
4. Юридична енциклопедія / ред. Ю. С. Шемшученко та ін.; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998. Т. 6 : Т-Я. 2004. 768 с.
5. Ватрас В. А. Суб'єкти сімейних правовідносин : автореф. дис....канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. К., 2008. 19 с.
6. Сердечна І. Л. До питання про поняття «член сім'ї» в сімейному праві: нормативний та доктринальний підходи. *Університетські наукові записки*. 2014. № 4. С. 88–95. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2014_4_13
7. Житловий кодекс України : Закон України від 30.06.1983 р. № 5464-X. Дата оновлення: 22.06.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10#Text>
8. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Дата оновлення: 08.06.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
9. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. Дата оновлення: 10.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#top>
10. Рішення Конституційного Суду України від 3 червня 1999 р. № 5-пп/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-99#Text>

Р. С. Яблонський,
здобувач ступеня доктора філософії у галузі права
кафедри оперативно-розшукової діяльності
факультету № 2 ІПФНП
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВЗАЄМОДІЇ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах військової агресії російської федерації проти України особливої актуальності у протидії організованих злочинності набуває співробітництво оперативних підрозділів з іншими підрозділами Національної поліції, правоохоронними органами України і міжнародними правоохоронними організаціями. Питання взаємодії та координації діяльності оперативних підрозділів відіграє важливу роль передусім у випадках, коли злочинність має різнобічний характер, глибоко законспірована, а їй протистойть діяльність розгалуженої мережі правоохоронних органів, що потребує впорядкування, взаємозв'язку, узгодженості дій, відповідної підпорядкованості та маневру силами і засобами.

За результатами проведеного Європолем опитування SOCTA-2021, мільярди євро незаконних прибутків, отриманих організованою злочинністю в Європейському Союзі, було інвестовано в легальну економіку, що спотворює конкуренцію та перешкоджає економічному розвитку країн-членів Євросоюзу. У нинішніх реаліях російсько-української війни всі форми організованої злочинності мають прямий негативний вплив на національну безпеку України, повсякденне життя громадян, економіку, суспільство, державні інституції і верховенство права. Сучасна кризова ситуація та потенційні економічні і соціальні наслідки загрожують створити ідеальні умови для поширення організованої злочинності [1].

Автори Словника спеціальних термінів правоохоронної діяльності визначають термін «взаємодія суб'єктів оперативно-розшукової діяльності» – як спільна та узгоджена за метою, часом і місцем діяльність самостійних в організаційному плані оперативних підрозділів, спрямована на розв'язання спільних завдань [2, с. 65].

На нашу думку, взаємодія оперативних підрозділів правоохоронних органів у протидії організованих злочинності – це заснована на законах та підзаконних нормативних актах, погоджена за метою, часом і місцем та належним чином організована спільна діяльність суб'єктів протидії організованих злочинності та інших підрозділів правоохоронних органів і міжнародних правоохоронних організацій, яка спрямована на вирішення завдань боротьби з організованою злочинністю.

Основними завданнями взаємодії оперативних підрозділів Національної поліції з іншими структурними підрозділами територіальних органів поліції, міжрегіональними територіальними органами поліції у протидії організованих злочинності є, зокрема:

- 1) запобігання кримінальним правопорушенням, вчинених організованими групами та злочинними організаціями (далі – ОГ і ЗО), їх виявлення, припинення та розкриття;
- 2) притягнення до встановленої законодавством відповідальності осіб, які учинили кримінальні правопорушення;
- 3) відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди;
- 4) відновлення порушених прав та інтересів фізичних і юридичних осіб.

Взаємодія оперативних підрозділів правоохоронних органів у протидії організованих злочинності поділяється на внутрішню і зовнішню. Головну роль у внутрішній взаємодії відіграють оперативні підрозділи Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції, адже вони отримують і передають один одному значну частину первинної оперативно-розшукової інформації у сфері протидії організованих злочинності.

Аналіз нормативних актів та спеціальної літератури дозволяє виділити такі основні форми взаємодії у протидії організованих злочинності:

- 1) обмін оперативно-розшуковою, криміналістичною та іншою інформацією;
- 2) планування оперативно-розшукових заходів і негласних слідчих (розшукових) дій та їх спільне проведення;
- 3) взаємне використання сил та засобів ОРД у протидії організованих злочинності (впровадження та використання негласних працівників, використання можливостей підрозділів оперативної служби та оперативно-технічних заходів тощо);

4) виконання письмових завдань оперативних підрозділів та доручень слідчого, прокурора;

5) виконання запитів міжнародних правоохоронних організацій.

Окремі напрями взаємодії оперативних підрозділів Національної поліції знайшли своє відображення у відомчих інструкціях, які регламентують, зокрема, питання: організації ОРД та негласної роботи оперативними підрозділами поліції; організації оперативно-розшукової діяльності підрозділів оперативної служби; організації діяльності оперативних підрозділів поліції щодо виявлення, документування та припинення діяльності ОГ і ЗО, що готуються до вчинення або вчиняють тяжкі та особливо тяжкі злочини.

Окрім взаємодії оперативних підрозділів між собою та з іншими підрозділами Національної поліції, успішній організації ОРД сприяє також належна організація взаємодії з іншими правоохоронними органами.

Зазначені питання регулюються переважно спільними нормативно-правовими актами, які регламентують, зокрема: взаємодію Національної поліції та Державної прикордонної служби зі Службою безпеки України при проведенні оперативно-технічних заходів із застосуванням технічних засобів і негласних слідчих (розшукових дій); порядок взаємодії Державної прикордонної служби та Міністерства внутрішніх справ під час здійснення ОРД; взаємодію правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю; порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол; організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні тощо.

Пріоритетними напрямками взаємодії оперативних підрозділів правоохоронних органів у сфері протидії організованих злочинності в умовах воєнного стану, на наш погляд, є:

- виявлення, документування та припинення діяльності ОГ і ЗО, які використовуються спецслужбами іноземних держав, насамперед країни-агресора, для дестабілізації ситуації в Україні;

- виконання запитів та доручень за оперативно-розшуковими справами та кримінальними провадженнями;

- взаємне сприяння в проведенні оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій, спільне здійснення спеціальних операцій;

- обмін оперативно-розшуковою, криміналістичною та іншою інформацією про кримінальні правопорушення, що готуються або вчинені ОГ і ЗО, причетних до цього осіб та осіб, що розшукуються, а також обміну архівною інформацією із зазначених питань;

- обмін досвідом роботи з питань ОРД, сприяння в підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації кадрів оперативних підрозділів;

- міжвідомчих наукових досліджень з проблем протидії організованій злочинності.

Ми вважаємо, що для забезпечення більш тісного співробітництва та взаємодії в процесі розслідування кримінальних правопорушень, учинених ОГ і ЗО, необхідно:

- забезпечувати співробітництво оперативних підрозділів та слідчих у розслідуванні всіх кримінальних правопорушень, вчинених ОГ і ЗО;

- розширювати і за необхідності створювати канали зв'язку між учасниками розслідування;

- надавати у разі необхідності предмети, документи або докази, необхідні для аналізу доказової та орієнтувальної інформації;

- обмінюватися інформацією про конкретні засоби та методи, що застосовують ОГ і ЗО, а також відомості про маршрути і транспортування, використання фіктивних імен, змінених чи підроблених документів або інших засобів приховування злочинної діяльності.

Отже, належна організація взаємодії оперативних підрозділів правоохоронних органів є запорукою успішного запобігання, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, вчинених ОГ і ЗО.

Список використаних джерел

1. EUROPOL. EU Serious and Organised Crime Threat Assessment 2021. A Corrupting Influence: The Infiltration and Undermining of Europe's Economy and Society by Organised Crime URL: <https://www.europol.europa.eu/>

2. Словник спеціальних термінів правоохоронної діяльності / за ред. проф. Я. Ю. Кондратьєва. К., НАВС України, 2004. 560 с.

A FAIR CRIMINAL TRIAL AND THE REASONING OF THE JUDGMENT – COMMENTS OF A GENERAL NATURE

The right to a fair criminal trial is enshrined in the Constitution of the Republic of Poland and the Code of Criminal Procedure, as well as in acts of international law. International Covenant on Civil and Political Rights of December 19, 1966.¹ in art. 14 sec. 1 provides that everyone has the right to a fair and public hearing by a competent, independent and impartial tribunal established by law when deciding on the merits of criminal charges against him. Article 6 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms² entitled «Right to a fair trial» in paragraph 1. In the determination of any criminal charge against him, everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law. Thus, we can see that the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms is consistent with the content of the International Covenant on Civil and Political Rights. The right to a fair trial is also included in Art. 47 of the Charter of Fundamental Rights³. The right to a fair and public hearing of a case without undue delay by a competent, independent and impartial court is also regulated in Art. 45 sec. 1 of the Constitution of the Republic of Poland⁴. General assumptions of fairness in criminal proceedings can also be found in the Code of Criminal Procedure⁵.

¹ Dz.U. z 1977 r. Nr 38 poz. 167

² Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 z późn. zm.

³ Dz. Urz UE C 364, z 18.12.2000.

⁴ **Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483**

⁵ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego, Dz. U. 1997 Nr 89 poz. 555

In the literature on the subject, the term «fair trial» is indefinite. This concept can be translated into Polish in various ways – as a fair, lawful, fair and honest process. The main features of a fair trial are⁶:

- equality of the parties involved in an adversarial process
- equal access of the parties to an independent and impartial tribunal
- compliance with the presumption of innocence
- providing the accused with the broadly understood right to defense
- applying pre-trial detention and detention in a deliberate and controlled manner
- lawful and loyal conduct of evidence proceedings, as well as failure to use evidence obtained in other ways
- the right of the accused to terminate the trial within a «reasonable time»
- conducting open court proceedings
- conduct the criminal proceedings in a manner consistent with the basic principles of a «fair trial» of all defendants, without discrimination.

The concept of an honest and fair process comes from the Anglo-Saxon tradition. It was first used in the act of the English ruler – Edward III in 1355⁷. After World War II, the principle of a fair and fair trial was included in the draft, and then, as it was already mentioned in the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, and the International Covenant on Civil and Political Rights.

In Polish literature, this term was used by M. Cieślak, who wrote the following:

«Participants in the process should perform their duties and procedural rights in an honest manner, without violating generally

⁶ A. Murzynowski Problematyka «uczciwego procesu» (w:) B.Czech (red.) Filozofia prawa a tworzenie i stosowanie prawa. Materiały ogólnopolskiej konferencji naukowej zorganizowanej w dniach 11–12 czerwca 1991 r. w Katowicach, Katowice 1992, s. 262.

⁷ Uniwersalny słownik języka polskiego, pod red. S. Dubisza, Warszawa 2003, t. III, s. 1116; Słownik języka polskiego, pod red. M. Szymczaka, Warszawa 1981, t. III, s. 161; Inny słownik języka polskiego PWN, pod red. M. Bańko, Warszawa 2000, t. II, s. 535.

recognized moral rules, especially with the exception of deception and the use of someone else's ignorance, ignorance or forced position»⁸.

According to P. Wiliński, the concept of a fair trial can be understood as a pattern of shaping the entire procedure, as well as a synthesis of the applicable rules defining the methods of proceeding. The concept of fair proceedings can also be treated as a way of determining the model of a criminal trial, but a model in the sense of a guarantee, indicating what is the method of reaching a settlement while ensuring the protection of the rights of all participants in the proceedings – or what values it is to implement and what conditions it should meet in order to achieve the state of material truth⁹.

A fair criminal trial is one that provides participants in criminal proceedings with a certain level of procedural guarantees, equips them with a system of procedural rights appropriate to their procedural position, and the use of which is to ensure proper protection of their own interests.¹⁰ The right to a fair trial is a fundamental right of every person in a democratic state ruled by law. The fairness of court proceedings is a guarantee of the rule of law of the state and the protection of all rights and freedoms of an individual.

Within the scope of the concept of a fair criminal trial – there are also concepts related to justifying judgments in a criminal trial. Although the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and the Polish Constitution do not refer to this issue *expressis verbis*. The Polish Constitutional Tribunal, emphasizing the difficulty in establishing a constitutional model for a fair criminal procedure, argued that various «(...)» concepts of procedural justice have a common core, which boils down to: - możliwości bycia wysłuchanym

– disclosure of the motives of the decision in a legible manner, to a degree that allows the verification of the court's way of thinking (even if the decision itself is incontestable – legitimation through transparency), thus avoiding arbitrariness or arbitrariness in the action of the court,

⁸ M.Cieślak, Polska procedura karna, Warszawa 1984, s. 366-368.

⁹ P. Wiliński, Pojęcie rzetelnego procesu, s. 26

¹⁰ P.Wiliński, Pojęcie rzetelnego procesu s. 353

– ensuring predictability for the participants of the procedure, through the appropriate consistency and internal logic of the mechanisms to which it is subjected»¹¹.

Referring to the constitutional status of the judiciary, the Constitutional Tribunal stated that the constitutional identity of the court «(...) (of the judiciary) is determined – apart from the obvious requirement of independence, impartiality and independence – inter alia by:

- odrzucenie dowolności i arbitralności,
- ensuring the participation of interested entities in the proceedings,
- treating transparency as a rule,
- issuing decisions containing reliable, verifiable justifications»¹².

The justification of court decisions constitutes a decisive component of the right to a fair trial as a constitutionally protected right of an individual and performs the following functions:

«(...)

- it enforces the self-control of the court, which has to prove that the judgment is materially and formally correct and meets the requirements of justice;
- documents arguments in favor of the adopted decision;
- it is the basis of external control by organs of higher instance;
- serves the individual approval of the judgment;
- it strengthens the sense of social trust and democratic control over the judiciary;
- strengthens legal security»¹³.

The European Court of Human Rights under Art. 6 of the ECHR stated that to consider the criminal trial as fair as a whole also requires justification of the court's decision¹⁴, because the role of the administration of justice does not end with the issuance of the judgment, but continues, because only a justified decision makes it

¹¹ Uzasadnienie Wyroku TK z dnia 16 stycznia 2006 r. SK 30/05, OTK-A 2006, nr 1, poz. 2.

¹² Tamże.

¹³ Wyrok TK z 11 kwietnia 2005 r., SK 48/04, OTK-A 2005, nr 4, poz. 45.

¹⁴ Orzeczenie Van de Hurk v. Holandia z dnia 19 kwietnia 1994 r., skarga nr 16034/90, §61.

possible to exercise social control over the administration of justice and shows that the parties to the proceedings were heard in the course of the proceedings¹⁵. Therefore, as mentioned, the statement of reasons for the judgment not only serves as an external review, but also enables the party to read the grounds of the judgment and decide whether to bring an appeal.

The European Court of Human Rights found that it is contrary to the Convention to draw up a statement of reasons only in the event of an appeal¹⁶, because, as was rightly indicated, it is the method of justifying the judgment that determines the content of the appeal, as well as the willingness to bring the measure itself¹⁷. For the justification is a polemic with the argumentation of the court¹⁸.

The reasoning of the judgment is necessary not only for the complainant, but also in the interest of the whole society, which can become familiar with the grounds of the judgment thanks to him.¹⁹.

¹⁵ Wyrok ETPC z dnia 11 stycznia 2007 r. Kuznetsov i inni v. Rosja, §83; wyrok ETPC z dnia 22 lutego 2007 r. Tatishvili v. Rosja, §58.

¹⁶ Zob. C.Nowak, Prawo do rzetelnego procesu sądowego w świetle EKPC i orzecznictwa ETCP (w:) Rzetelny proces karny w orzecznictwie ..., red. P.Wiliński

¹⁷ P. van Dijk, G.J.H. van Hoof, A. van Rijn, L. Zwaak, Theory and practice of the European Convention on Human Rights, Antwerpen-Oxford 2006, s. 324.

¹⁸ Wyrok ETPC w sprawie Hadjianastassiou v. Grecja, §34–36.

¹⁹ wyrok ETPC z dnia 22 lutego 2007 r. Tatishvili v. Rosja, §55–60.

V. A. Orlov,
deputy head of the department investigation
of crimes committed during the armed conflict,
PhD of Law,
*(Investigation Department of the Main Directorate
of the National Police in Donetsk region)*

COLLABORATION ACTIVITIES IN THE CONTEXT OF ARMED CONFLICT: PROBLEMATIC ISSUES OF CRIMINAL LIABILITY

Since February 20, 2014, the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine has been ongoing, which has resulted in numerous human casualties among both military and law enforcement personnel and civilians, the occupation of the Autonomous Republic of Crimea and parts of Donetsk and Luhansk regions, and significant economic losses for our country. On February 24, 2022, a new stage of the Russian-Ukrainian war began with a full-scale invasion of the Russian army. At the same time, a number of Ukrainian citizens assisted or continue to assist the Russian Federation in carrying out armed aggression against Ukraine, including support of illegal armed groups and occupation administrations of the aggressor state and other actions that qualify as collaboration.

Today, the issue of qualification of actions of Ukrainian citizens who are on the side of the enemy, as part of illegal armed groups (hereinafter referred to as IAGs), for example, personnel of the «people's militia of the DPR», take part in lawful hostilities, causes problems in law enforcement practice. The urgency of these issues is increased by the introduction of a novelty to the criminal law – collaboration activity, namely the qualifying feature of such activity as voluntary participation of a citizen of Ukraine in illegal armed groups.

With the adoption of the Law of Ukraine «On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Criminal Liability for Collaboration Activities», amendments were made to the Criminal Code of Ukraine, in particular, Article 111-1 «Collaboration Activities» was added (the Law entered into force on 15.03.2022).

The said Law in Part 7 defines the following acts as criminal offences: «...voluntary participation of a citizen of Ukraine in illegal armed or paramilitary formations created in the temporarily occupied territory and/or in the armed formations of the aggressor state or provision of assistance to such formations in conducting hostilities against the Armed Forces of Ukraine and other military formations established in accordance with the laws of Ukraine, volunteer formations that were formed or self-organized to protect the independence, sovereignty and territorial integrity of Ukraine» [1].

That is, in fact, from 15.03.2022 (the entry into force of the legal norm), the actions of a person, a citizen of Ukraine, who voluntarily joined the ranks of the illegal armed formations – the army of the «LDPR» should be qualified not as before under the relevant part of Art. 260 of the Criminal Code (participation in unforeseen armed formations not provided for by law), but under Part 7 of Art. 111-1 of the Criminal Code (collaboration).

However, starting from 24.02.2022, martial law was introduced in Ukraine, the nature of the armed conflict has acquired the undisputed status of an international armed conflict and all legal relations are unambiguously regulated by such a branch of international law as international humanitarian law.

Therefore, regarding the above legal norms on the qualification of actions of IAG members, the problematic issue is the inconsistency of the norm of Part 7 of Art. 111-1 of the Criminal Code with the norms of international humanitarian law.

In accordance with paragraph 2 of Article 43 of Protocol I to the Geneva Conventions of 12 August 1949, persons who are members of the armed forces of a party to the conflict (except for medical and clerical personnel referred to in Article 33 of the Geneva Convention) are combatants, that is, they have the right to take direct part in hostilities.

In case of capture, they acquire the status of prisoners of war and cannot be prosecuted or punished only for having participated in hostilities [2].

The Constitution of Ukraine (Part 1 of Article 9) and the legislation («On International Treaties of Ukraine») affirm the primacy of international law over national law. It is noted that if an international treaty of Ukraine, the conclusion of which took place

in the form of a law, establishes rules other than those provided for by the legislation of Ukraine, then the rules of the international treaty of Ukraine apply.

The main feature of a combatant is his/her membership in the armed forces. Paragraph 2 of Article 43 of Protocol I of the Geneva Convention defines that the armed forces of a party to the conflict consist of all organized armed forces, groups and units under the command of a person responsible to that party for the conduct of his subordinates, even if that party is represented by a government or authority unrecognized by the adverse party («LDPR») [2].

Combatants are liable under the national legislation only for violation of the laws and customs of war (Article 438 of the Criminal Code): intentional murder, intentional infliction of grievous suffering or serious injury, harm to health, cruel treatment, torture, rape, hostage-taking, looting, collective punishment, acts of terror, etc.

The question arises: *are citizens of Ukraine who are engaged in hostilities against Ukraine combatants and are not subject to criminal liability, or are they collaborators and are subject to criminal liability under Part 7 of Article 111-1 of the Criminal Code?*

It should be noted that collaborationism is a special form of high treason, which consists in military, political, economic, administrative, cultural, informational, media cooperation of a citizen of Ukraine with the aggressor state or its representatives, illegal armed groups created or supported by it.

Some lawyers believe that in general such actions should be subject to criminal liability only under Article 111 of the Criminal Code (high treason) [3, p. 126].

The status of combatants, in turn, has the personnel of the armed forces of the party to the conflict, as well as the personnel of the militia and volunteer groups that are part of these armed forces and directly participate in hostilities, as well as persons who meet a number of requirements, for example, have a clearly defined personnel and a commander, have a separate sign, openly carry weapons, etc.

That is, combatants are legitimate participants in the war, have the right to participate directly in hostilities and, accordingly, are a legitimate target of attack.

The issue of qualification of the actions of persons who joined the IAGs of the occupation administration of the LDPR from 14.04.2014 until the introduction of martial law on 24.02.2022 is debatable, this period is also defined as an armed conflict of a mixed type.

According to the experts of the VRU: «the act defined in the disposition of Part 7 of Art. 111-1 of the Criminal Code, namely the voluntary participation of a citizen of Ukraine in illegal armed or paramilitary groups and/or armed formations of the aggressor state should be qualified under the relevant part of Art. 260 of the Criminal Code» [4].

Therefore, the legislative distinction and interpretation of both crimes (Art. 260 and Art. 111-1) during the armed conflict is important for achieving the objectives of criminal law, and judicial practice will play a decisive role in this process [5].

We fully agree with the opinion of some scholars who believe that the vagueness of certain features of the relevant corpus delicti contradicts the principle of legal certainty, will lead to an expanded interpretation in judicial practice, selective justice or non-application of this rule at all [6].

Based on the above, guided by our own practical experience, we note that the practical application of the provisions of Part 7 of Art. 111-1 of the CCU causes a lot of controversy among both scholars and law enforcement officers. Inconsistency of the national norm with the norms of international humanitarian law during the armed conflict can lead to unreasonable sentences and, accordingly, claims to the European Court of Human Rights.

Further scientific research in this direction contributes to the formation of Ukraine as a civilized European country and the soonest victory over the Russian Federation.

References

1. On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Criminal Liability for Collaboration Activities: Law of Ukraine of 03.03.2022 No. 2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text> (accessed 18.09.2022).
2. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), of 8 June 1977. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (accessed 18.09.2022).

3. Pismensky E.O. Collaborationism in modern Ukraine as a criminal legal problem. *Law of Ukraine*. 2020. № 12. С. 116-128.

4. Opinion on the draft Law of Ukraine «On Amendments to Certain Legislative Acts on the Criminalization of Collaboration Activities» (Reg. No. 5144 of 24.02.2021): draft submitted by the People's Deputies of Ukraine Cherniev E.V., Kravchuk E.M., Poturaiev M.R. and others / Office of the Verkhovna Rada of Ukraine No. 04-27/3-2022/54331 of 02.03.2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1243571> (accessed 17.09.2022).

5. Kravchuk O., Bondarenko M. Collaboration activities: analysis of the new Article 111-1 of the Criminal Code. NGO «Human Rights Vector». Kyiv, 2022. URL: <http://hrvector.org/podiyi/22-03-20-mbo> (accessed on 18.09.2022).

6. Kuznetsov, V.V., Syiploki, M.V. Criminal liability for collaboration as a new challenge of today. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Law*. 2022. № 70. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/40900/1/Кримінальна%20відп._за%20колабораційну%20діяль-сть%20як%20новий%20виклик%20сьогодення.pdf (accessed 18.09.2022).

CRIMINAL PROCEEDINGS IN CASES RELATED TO A CRIME

Abstract

Sexual aggression, now referred to as sexual crimes, is a serious social, medical and legal problem. Unfortunately, the progress of civilization has brought new forms of reprehensible behavior towards humans. Presentation of adult sexual acts on children [pornography], which unfortunately are used in practice. Other forms of redemption for children are also common. In extremal cases, lust killings most often in connection with disturbed sexual preferences are committed. The increase in criminal liability for this type of crime is a natural consequence of the proceeding. against the perpetrators of such crimes

Introduction

Under the previously binding provisions of criminal law, crimes against sexual freedom were prosecuted at the request of the aggrieved party¹. Currently, all such acts are prosecuted in the current situation – a complaint, present ex officio². Among these crimes is not only rape in the classic sense, but also causing a sexual intercourse of a helpless person, a person related to a relationship of submission with the perpetrator, sexual intercourse or causing other sexual activities of children under 15 years of age. The special place in the Polish criminal law system is limited to the last of the listed ones due to the age of the aggrieved party. Pedophilia, like incest, are specific phenomena, non-additions. Also, quite new to whether you want to make commercial transactions, not to take the train, to reap the benefits, to reap the benefits of child pornography

¹ Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 roku Kodeks karny [Dz.U. 1969 nr 13 poz. 94]; ustawa straciła moc po wprowadzeniu ustawy z 6 czerwca 1997 roku Kodeks karny

² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku Kodeks karny [Dz. U. 1997 Nr 88 poz. 553 z późniejszymi zmianami]

in a wide range of the term. Chapter XXV of the Polish Penal Code on crimes against freedom. The tightening of the criminal liability of the perpetrator of such acts results primarily from the high degree of social harm. How is there that they have introduced changes in the criminal law, changes to changes in criminal procedures, primarily aimed at the aggrieved master, which in the case of the implementation of the contract is very important.

Sexual crime in the provisions of the Polish Criminal Act

As already mentioned, crimes against sexual freedoms are described in the current Criminal Code of 1997. The legislator as the first describes rape (Article 197 kk). It is worth this catch in this context, as it contains such a basic type and qualified crime. Situated casing are qualified rape, including collectively, in the case of a minor below 15 years of age, rapporteur of the catheter and with special cruelty. In my opinion, there is no doubt that the intention of the legislature was a particular approach to this kind of crime, granted in the valued manufacturer, including sexual freedom. It should be noted that the cited recognition shows only one type of penalty – depriving freedom, which in practice means the ability to light another. Regardless of the penalties, criminal measures are also invested, in the general part of the criminal code³. It is also to be emphasized that the provision of Art. 197 of the Polish Criminal Act is neutral sex, which means that it is so important to give the same protection to each person. There are no elements such as sexual orientation or anomalies associated with the body construction. The crime of ragging is common, and the exception is rape of the catheter, where there is a special bond between the negligent and the perpetrator. It should be noted that the perpetrator may also be juvenile, which is responsible for the punishment of how rape if he graduated from the 13th, but on the rules laid down in the counselors' law on unruly matters⁴. The above-quoted provision of the Polish Penal Code concerns the

³ Zob. Pohl Ł., Znaczenie kodeksowego słowa «zgwałcenie» (uwagi o zakresie zastosowania art. 197 § 3 k.k.), [w:] P. Ostaszewski, K. Buczkowski (red.), Granice prawa. Księga jubileuszowa Profesora Andrzeja Siemaszki, Warszawa 2020

⁴ Ustawa z dnia 26 października 1982 roku o postępowaniu w sprawach nieletnich [Dz.U.1982 Nr 35, poz.228]

prosecution of perpetrators of pedophilia. This type of parish has been known to mankind since antiquity, because both in Greece and Rome, sexual relations with children were considered natural, and even socially and politically ennobling⁵. Only for the sake of the order of considerations it is worth defining the term in question here. According to K. Imieliński, pedophilia is «a sexual deviation that manifests itself in the tendency to engage in sexual practices with children. In this approach, the sex of the child does not matter so much, because the child's body, that is, showing the features of immaturity, constitutes a proper sexual arousal similar to the role of a fetish»⁶. The legislator, recognizing the high degree of social harmfulness of this crime, decided to punish the perpetrators' behavior with imprisonment. An isolation penalty protects the society against such perpetrators, which is important for the safety of the youngest. The provision of art. 200a of the Penal Code penalizes behavior consisting in the so-called «catching» of potential victims of sexual crimes. The perpetrator, according to the statutory approach, is to seek sexual intercourse or other sexual activity with the minor, initiating direct contact via the ICT system (Internet). Moreover, this provision penalizes, generally speaking, child pornography. Also in this case, the perpetrator is subject to the penalty of deprivation of liberty, indicated in the cited provision⁷. The above-cited provision of Art. 201 of the Penal Code concerns the criminality of incestuous practices. Like pedophilia, incest has been around since the dawn of human history. In Poland, incest is punishable by law, which seems to be a natural consequence of logical thinking. It is worth mentioning that not in some European countries, it is not punishable, which in the 21st century seems to be something incomprehensible (Spain, France,

⁵ Zob. C. Schinaia, *Pedofilia. Psychoanaliza i świat pedofila*. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne. Sopot 2016, s. 160; E. Aguglia, A. Riolo, *La pedofilia nell'ottica psichiatrica*. Roma: Il Pensiero Scientifico 1999 (w:) C. Schinaia, op.cit. s. 168

⁶ K. Imieliński, *Medycyna seksualna. Patologia i profilaktyka*, Oficyna Wyd. PCK, Warszawa 1992, s. 104; por. Z. Lew-Starowicz, *Seksuologia sądowa*, Wyd. Prawnicze, Warszawa 1988, s. 47

⁷ M. Bocheński, *Prawnokarna reakcja wobec sprawców przestępstw seksualnych w Polsce po 1 lipca 2015 r.* Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych 2015, nr 19(4), s. 13–32; J. Warylewski, *Szósta nowelizacja kodeksu karnego w zakresie przestępstw seksualnych (ustawa z dnia 4 kwietnia 2014 r.)*. Gdańskie Studia Prawnicze 2015, (XXXIII), s. 403–413.

Portugal, Sweden)⁸. Under the Polish criminal law, incest is a crime punishable by imprisonment from 3 months to 5 years.

The provision of art. 202 of the Penal Code penalizes the perpetrator's behavior consisting in recording or presenting pornographic content. The legislator expanded this article on the punishment of recording, disseminating, storing and presenting pornographic content with the participation of minors and animals, as well as violence against those entities whose images contain such content. The legislator provides for a penalty of imprisonment from 2 to 12 years for such behavior. On the other hand, displaying pornographic content in public is punishable, but much more lenient, because the penalty provided for in paragraph 1 of this provision is threefold, ie a fine, restriction of liberty or imprisonment up to 2 years. These are alternative penalties. When imposing a penalty, the court follows the directives in this regard, taking into account, inter alia, the degree of social harmfulness of the act, the personal conditions of the perpetrator, and his previous criminal record. It is also worth noting that in the case of the provision under consideration, the court may also order a criminal measure in the form of forfeiture of items that were used to commit these crimes.

Another provision of the Criminal Code (Art. 203) penalizes forced prostitution. The legislator indicated here the behavior in the form of unlawful threats, using deception or using the relationship of dependence between the perpetrator and the aggrieved party. The gender of the victim of this crime does not matter. The provision of art. 202 of the Penal Code penalizes the perpetrator's behavior consisting in recording or presenting pornographic content. The legislator expanded this article on the punishment of recording, disseminating, storing and presenting pornographic content with the participation of minors and animals, as well as violence against those entities whose images contain such content. The legislator provides for a penalty of imprisonment from 2 to 12 years for such behavior. On the other hand, displaying pornographic content in public is punishable, but much more lenient, because the penalty provided for in paragraph 1 of this provision is threefold, ie a fine,

⁸ R. Krajewski, Uzasadnienia kryminalizacji kazirodztwa Prokuratura i Prawo 2016/6/ s. 5

restriction of liberty or imprisonment up to 2 years. These are alternative penalties. When imposing a penalty, the court follows the directives in this regard, taking into account, inter alia, the degree of social harmfulness of the act, the personal conditions of the perpetrator, and his previous criminal record. It is also worth noting that in the case of the provision under consideration, the court may also order a criminal measure in the form of forfeiture of items that were used to commit these crimes. Another provision of the Criminal Code (Art. 203) penalizes forced prostitution. The legislator indicated here the behavior in the form of unlawful threats, using deception or using the relationship of dependence between the perpetrator and the aggrieved party. The gender of the victim of this crime does not matter.

Art. 203 Whoever, by means of violence, unlawful threat, deception or by using a relationship of dependence or a critical situation, causes another person to engage in prostitution, shall be liable to imprisonment for a term of one to ten years. The statutory threat of a penalty for the act described in art. 203 of the Penal Code is a year in the lower limit, and 10 years in the upper limit. The last provision in this regard is Art. 204, penalizing inducing or facilitating prostitution. Paragraph 2 of this article penalizes taking advantage of someone else's fornication. Both crimes are punishable by imprisonment from 3 months to 5 years. Section 4 strictures the penalty of 1 to 10 years' imprisonment if the victim is a minor.

Criminal proceedings in cases of sexual offenses

The basic legal act in the field of criminal proceedings in Poland is the Code of Criminal Procedure⁹. Pursuant to the will of the legislator, special protection was granted to victims of sexual crimes by introducing changes to the manner of conducting procedural activities. In 2013, both the Penal Code and the Code of Criminal Procedure were amended¹⁰. The said amendment was necessary due to the adaptation of Polish law to the standards of protection of a crime victim, contained in the acts of EU and international law¹¹. It is worth noting that significant changes were made to the provision

⁹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku Kodeks postępowania karnego [tekst jedn. Dz.U. z 2021 r. poz. 534; zm.: Dz.U. z 2021 r. poz. 1023]

¹⁰ Ustawa z dnia 13 czerwca 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego, Dz.U. z 2013 r., poz. 849.

of Art. 185a of the Code of Criminal Procedure, which regulates the procedure of interrogating a minor aggrieved who at the time of the interrogation was under 15 years of age, in cases of offenses listed therein, incl. against sexual freedom and decency. M. Kierski rightly notes that «the provision of Art. 185a, the first paragraph of which, after a number of amendments, currently stipulates that in cases of offenses committed with the use of violence or an unlawful threat or specified in chapters XXIII, XXV and XXVI of the Criminal Code, the aggrieved party, who at the time of questioning has not reached the age of 15, is questioned as a witness only when his testimony may be of significant importance for the resolution of the case, and only once, unless significant circumstances come to light, the clarification of which requires another questioning, or the accused, who did not have a defense attorney at the time of the first questioning of the victim, requests it. In turn, art. 185a § 2 of the CCP provides that the hearing is conducted by the court at a session with the participation of an expert psychologist. The prosecutor, defense counsel and the victim's representative have the right to participate in the interview»¹². The Polish Code of Criminal Procedure covers four specific types of minor questioning:

1. hearing a minor as an aggrieved party who during the interview was under 15 years of age (Article 185a § 1–3 of the Code of Criminal Procedure),

2. hearing a minor as a victim who has reached the age of 15 during the interview (Article 185a § 4 of the Code of Criminal Procedure),

3. hearing a minor as a witness who fails during the hearing is 15 years old (Article 185b § 1 of the Code of Criminal Procedure),

¹¹ Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar z dnia 5 kwietnia 2011 r. (Dz. Urz. UE L 335, 17 grudnia 2011 r., zwana «Dyrektywa 2011/36»), Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie zwalczania niegodziwego traktowania w celach seksualnych i wykorzystywania seksualnego dzieci oraz pornografii dziecięcej z dnia 13 grudnia 2011 r. (Dz. Urz. UE L 101, 15 kwietnia 2011 r., zwana «Dyrektywa 2011/93») oraz Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 25 października 2012 r. ustanawiającej normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw (Dz. Urz. UE L 315, 14 listopada 2012 r. zwana «Dyrektywa 2012/29»).

¹² M. Kierski, Jednokrotne przesłuchanie pokrzywdzonego w trybie art. 185a k.p.k. – zasada czy wyjątek? (w:) Prokuratura i Prawo 2018, nr 11, s. 88

4. hearing the minor as a witness who during the interview¹³ is 15 years of age (Article 185b § 2 of the Code of Criminal Procedure).

In the above-mentioned provisions of the Code of Criminal Procedure, there are special conditions for the protection of the collection of testimony from a minor witness. Stands out:

- one-off interview,
- court hearing at the meeting,
- in a closed group of people participating in the interview,
- absolutely with the participation of an expert psychologist,
- recording the course of the interview using sound and image recording devices,
- absolute questioning in an appropriately adapted room, located at the seat of the court or outside it¹⁴.

Changes in the Code of Criminal Code on the course of running procedurals with the exposed sexual offense primarily prevents the victimization of those. The conditions of hearing are friendly. They are not only tables and chairs in such friendly hearing room, but also toys, crayons, paintings. The presence of a psychologist during such activities is a guarantee of proper interpretation of a minor preservation¹⁵. The task of a psychologist is to reduce the negative effects of the hearing of a minority. Sexual crime requires a person to support a unique approach to the case. Psychologist in such cases should know how to know what the knowledge of sexual life is¹⁶.

The last provision in the contemporary disclosures is art. 185 D of the following: §1. The hearing in the mode specified Warched use §2. Mistor of Justice shall, by way of a regulation, the preparation of the hearing of the reference to the procedure referred to in §1 and the conditions that they should meet the rooms intended

¹³ M. Horna, Nowelizacja kodeksu postępowania karnego a ochrona małoletniego podczas przesłuchania, Redakcja Kwartalnika «Dziecko krzywdzone», 2014, s. 13

¹⁴ O. Trocha, Udział małoletnich w postępowaniu karnym z art. 207 kk. Raport z badań aktowych. Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka, 2013, s. 54–64.

¹⁵ R. Konsior, Udział biegłego psychologa w przesłuchaniu dziecka, Prokuratura i Prawo 4, 2010, s.49

¹⁶ A. Gądomska, Przygotowanie do przesłuchania małoletniej ofiary w charakterze świadka, Prokuratura i Prawo, 2008, nr 7–8, s. 192

to carry out such interrogations, including their technical equipment, having regard to the need to ensure the freedom of expression and sense of security of the interviewed persons. In the case of an adult injured sexual offense, the presence of a psychologist is not mandatory but optional. The exception is the curriculum with the intellectual deficit and the psychotic disorders. In such cases, the decision-making process should be made to the process of establishing the procedural. The court proceedings are conducted in accordance with the principles of the criminal procedure. While he is interviewed in the course of the hearing, it is always the absence of the accused, and in the presence of his defender.

Summary

The changes in Polish criminal law with regard to the prosecution and punishment of sexual offenders are absolutely positive. First of all, the prosecution procedure has changed from petition to public-complaint. Secondly, they protect the aggrieved party against secondary victimization in a criminal trial. Moreover, statutory registers of perpetrators of sexual crimes determine the safety of the society, in particular of the youngest, because convicts for such crimes cannot work in professions related to teaching and educating children and youth. The tightening of penalties for sexual offenses is fully justified, in particular because the perpetrators infringe human intimate freedom

Acts of Polish law

Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 roku Kodeks karny [Dz.U. 1969 nr 13 poz. 94]

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku Kodeks karny [Dz. U. 1997 Nr 88 poz. 553 z późniejszymi zmianami]

Ustawa z dnia 26 października 1982 roku o postępowaniu w sprawach nieletnich [Dz.U.1982 Nr 35 , poz.228]

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku Kodeks postępowania karnego [tekst jedn. Dz.U. z 2021 r. poz. 534; zm.: Dz.U. z 2021 r. poz. 1023]

Ustawa z dnia 13 czerwca 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego, Dz.U. z 2013 r., poz. 849.

European Union legal acts

Directives of the European Parliament and of the Council on preventing and combating trafficking in human beings and the

protection of victims of 5 April 2011 (Journal of Laws UE L 335, 17 December 2011, called «Directive 2011/36»),

Directives of the European Parliament and of the Council on combating the sexual abuse and sexual exploitation of children and child pornography of 13 December 2011 (Journal of Laws UE L 101, 15 April 2011, hereinafter referred to as «Directive 2011/93»)

Directives of the European Parliament and of the Council of October 25, 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime (Journal of Laws UE L 315, November 14, 2012, called the «Directive 2012/29»).

Ordinance of the Minister of Justice of 18 December 2013 on the preparation of an interview conducted in the manner specified in art. 185a–185c of the Code of Criminal Procedure. [Journal of Laws No. 2013 item 1642]

Literature

Aguglia E., Riolo A., La pedofilia nell'ottica psichiatrica. Roma: Il Pensiero Scientifico 1999 (w:) Schinaia C., Pedofilia. Psychoanaliza i świat pedofila. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne. Sopot 2016

Bocheński M., Prawnokarna reakcja wobec sprawców przestępstw seksualnych w Polsce po 1 lipca 2015 r. Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych 2015, nr 19(4)

Gadomska A., Przygotowanie do przesłuchania małoletniej ofiary w charakterze świadka, Prokuratura i Prawo, 2008, nr 7–8

Horna M., Nowelizacja kodeksu postępowania karnego a ochrona małoletniego podczas przesłuchania, Redakcja Kwartalnika «Dziecko krzywdzone», 2014

Imieliński K., Medycyna seksualna. Patologia i profilaktyka, Oficyna Wyd. PCK, Warszawa 1992

Kierski M., Jednokrotne przesłuchanie pokrzywdzonego w trybie art. 185a k.p.k. – zasada czy wyjątek? (w:) Prokuratura i Prawo 2018, nr 11

Konsior R., Udział biegłego psychologa w przesłuchaniu dziecka, Prokuratura i Prawo 4, 2010

Krajewski R., Uzasadnienia kryminalizacji kazirodztwa Prokuratura i Prawo 2016/6/

Pohl Ł., Znaczenie kodeksowego słowa „zgwałcenie» (uwagi o zakresie zastosowania art. 197 § 3 k.k.) [w:] P. Ostaszewski, K. Buczkowski (red.), Granice prawa. Księga jubileuszowa Profesora Andrzeja Siemaszki, Warszawa 2020

Schinaia C., Pedofilia. Psychoanaliza i świat pedofila. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne. Sopot 2016

Trocha O., Udział małoletnich w postępowaniu karnym z art. 207 kk. Raport z badań aktowych. Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka, 2013

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Матеріали
Міжнародної
науково-практичної конференції

м. Львів, 21 жовтня 2022 р.

Упорядники:
Л. В. Павлик, кандидат юридичних наук;
У. О. Цмоць

Макетування *Галина Шушняк*

Підписано до друку 17.10.2022.
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 23,48.
Тираж 100 прим. Зам № 60-22.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.